

Þingsályktunartillögur.

A.

Afgreiddar til ríkisstjórnarinnar.

1. Símatími í kaupstöðum.

Á 10. fundi í Nd., 23. júlí, var útbýtt:
Till. til þál. um lengingu á starf-
rækslutíma landssímans í kaupstöðum
(A. 93).

Á 12. fundi í Nd., 25. júlí, var till. tek-
in til meðferðar, hvornig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 15. fundi í Nd., 29. júlí, var till. tek-
in til einnar umr. (A. 93, 119).

Flm. (Jóhann Jósefsson): Starf-
rækslutími þeirra stöðva, sem hér ræðir
um, þ. e. 1. fl. A. stöðva, er ákveðinn
með reglugerð frá 15. nóv. 1917, þar sem
svo er ákveðið, að þær skuli vera opn-
ar á virkum dögum frá kl. 8 að morgni
til kl. 9 að kveldi, en á sunnu- og helgi-
dögum frá kl. 10 f. h. til kl. 8 að kveldi.
Það hefir nú sýnt sig til fullnustu á
undanförnum árum, að þessi tími er
allskostar ófullnægjandi, a. m. k. að því
er snertir fjölmennustu kaupstaðina. Og
í raun og veru er það ekkert undarlegt,
þó það þurfi að fara að endurskoða á-
kvæði í þessu efni, sem sett voru fyrir
fjórtán árum, þegar þess er gætt, hve
mikil breyt. hefir orðið á öllu fram-
kvæmda- og viðskiptalífi þjóðarinnar á
þessum tíma. Viðskiptalífið er orðið
fjölbreyttara og hraði þess er orðinn
meiri, og það er álit okkar, sem að þess-
ari till. stöndum, að það beri nauðsyn til
Alþt. 1931. D. (44. löggjafarþing).

þess að lengja starfrækslutíma lands-
símans í kaupstöðum.

Frá þessari reglugerð frá 1917 hefir
einnig verið vikið nokkuð í framkvæmd.
Akureyri hefir t. d. nætursamband við
Reykjavík og greiðir, að því er mig
minnir, 1000 kr. til landssímans fyrir
þetta samband, sem ekki er ákveðið í
reglugerðinni. Ísafjarðarkaupstaður hef-
ir einnig kveldsamband og greiðir vænt-
anlega eitthvað fyrir það.

Í Vestmannaeyjum hefir það komið í
ljós fyrir löngu, að það er ákaflega
bagalegt, að síminn skuli vera lokaður
eftir kl. 9 á hverju kvöldi. Þetta varð til
þess, að Björgunarfélagið fékk á sínum
tíma símanum haldið opnum til mið-
nættis á vetrarvertíð og greiddi úr sjóði
sínum nokkuð fé til þessa.

En það sýndi sig brátt, að landssím-
inn hafði einmitt talsverð viðskipti upp
úr því að hafa símann opinn á kvöld-
in. Fólk vandist fljótt á að nota sér ein-
mitt þessi kvöldsamtöl. Einkum átti það
við fólk, sem ekki þurfti að ná í opinber-
ar skrifstofur eða verzlánir, en talaði sér
til gamans við kunningja sína. Það sótt-
ist eftir þessum kvöldsamtölum.

Nú er það kunnugt, að símagjöld og
önnur afnotagjöld landssímans eru al-
veg nægilega há, a. m. k. þykir þeim það,
sem gjalda eiga, enda sýnir afkoma lands-
símans, að svo er. Okkur till.mönnum
þykir því ekki ástæða til þess að leggja á
kaupstaðina neinn sérstakan skatt fyrir
að fá að hafa símann opinn til miðnætt-
is. Þetta er hugsunin með till. En til þess
að undirstrika þetta ennþá betur flytur

Simatími í kaupstöðum.

hv. þm. Ísaf. brtt. á þskj. 119, þess efnis, að þetta beri að skilja á þá leið, að það skuli gert kaupstöðunum að kostnaðarlausu. Síðan till. kom fram hefi ég átt tal við ýmsa þm., þar á meðal hæstv. forsrh., og ber þeim saman um, að víða sé pottur brotinn í þessu efni, t. d. með starfrækslutíma III. fl. stöðva. Það mætti því virðast tími til kominn, að hæstv. stj. léti endurskoða reglugérðina frá 1917 um starfrækslutímann.

En að því er snertir fjölbyggðustu staði landsins, þá er það alveg óviðunandi, að öllum samböndum, bæði innanbæjar og við höfuðstaðinn, sé slitið kl. 9 að kvöldi. Þetta getur meira að segja haft skaðsamleg áhrif á sjálft atvinnulífið.

Ég geri ráð fyrir, að nú sé alstaðar lokað innanbæjar kl. 9 nema þar, sem sérstakur skattur er goldinn fyrir það að hafa opið. Mér kemur það í hug í þessu sambandi, að sumstaðar erlendis er breytilegur taxti á simagjöldum, eftir því á hvaða tíma dags talað er. Og þetta virðist ekki óréttmætt. Um miðjan daginn, þegar viðskipti eru í fullum gangi, kosta samtölin meira. Þegar liður á kvöldið, koma nætursambönd, sem eru mun ódýrari. Þetta er gert til þess, að þeir, sem ekki þurfa að reka brýn erindi við opinberar stofnanir og verzlunarhús, geti notað símann án mikils tilkostnaðar, og verður það til þess að auka honum tekjur. Virðist mér vel þess vert að athuga, hvort ekki væri ástæða til að breyta til í þessa átt einnig hér á landi. Skal ég svo ekki fjölyrða meira um þessa till., en vænti þess, að hv. þdm. skilji, hvílík nauðsyn það er, að þetta mál fái greiðan framgang.

Steingrímur Steinþórsson: Ég veitti þessari till. ekki athygli fyrr en ég sá dagskrána. Nú er það ekki ætlan mín að mæla gegn henni, en ég vildi aðeins benda á, að það eru fleiri en þeir, sem við stóru stöðvarnar búa, sem finna til óþæginda við ýmislegt í starfrækslu símans. Það er t. d. býsna bagalegt fyrir okkur, sem eigum við 3. fl. stöðvarnar að búa, að þær eru aldrei inni á opinberum skrifstofutíma, heldur á undan og eftir. Þó að viðskipti séu að vísu

minni í sveitum, þá getur það þó einatt verið býsna erfitt að geta ekki náð í stjórnarráð, banka að aðrar slíkar stofnanir.

Ef ég hefði vitað um þessa till., þá hefði ég reynt að komast að samkomulagi við hv. flm. um það, að tíma 3. fl. stöðvanna yrði einnig breytt, t. d. svo, að þær yrðu inni frá kl. 10—11 f. h. Það væri mikil bót. Hinsvegar veit ég, að núverandi fyrirkomulag er varið með því, að svo erfitt sé jafnan um alla afgreiðslu á langlinunum.

Við, sem búum við 3. fl. stöðvarnar, erum öll meira og minna útilokuð frá viðskiptum við aðalstöðvar landsins. Þetta vildi ég geta um, af því að ef ósk kæmi um það frá okkur að fá þessu breytt, þá vænti ég hjálpar hv. flm., á sama hátt sem ég mun greiða þessari till. atkvæði.

Jón Auðunn Jónsson: Það er rétt, sem hv. 1. þm. Skagf. drap á, að það er bagalegt fyrir þá, sem við 3. fl. stöðvar búa, að þær skuli ekki vera opnar á opinberum skrifstofutíma. En benda vildi ég á það, að þetta, sem hér er lagt til, léttir til muna fyrir um starfræksluna. Við vitum það, að það eru mörg samtöl, sem Ísfirðingar láta biða til kvöldsins. Það er víst, að það léttir afgreiðsluna að lengja starfstímann. Ég veit til þess á þessum kvöldtímum, að töluð hafa verið 34 samtöl frá Ísafirði til Reykjavíkur og Akureyrar, svo það er ekkert óalitlegur tekjuauki fyrir símann að hafa opið þennan tíma.

Vafalaust yrði símanum talsverður tekjuauki að því, ef simatími yrði lengdur. Það er þó sérstaklega nauðsynlegt hvað snertir 3. fl. stöðvar. Mætti t. d. hafa þær opnar milli kl. 1—2 á daginn; þá væri hægt að ná frá þeim sambandi við hinar ýmsu opinberu skrifstofur, sem lokaðar eru á þeim tíma, sem 3. fl. stöðvar eru opnar á nú. Ég sé ekki, að það sé nema sanngjarnt, að bæirnir fái þessa aukastarfrækslu þeim að kostnaðarlausu. Mér er kunnugt um, að víða er langt ofhlaðið á ýmsar stöðvar; það er t. d. stundum svo á Ísafirði, að ekki er hægt að ná til Akureyrar eða Reykjavíkur allan daginn, nema þá með hrað-

Símatími í kaupstöðum. — Vixlar vegna sölu síldar.

samtölum, en þau útiloka þá vitanlega aðra, sem ekki geta keypt slík samtöl.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Ég vildi aðeins taka það fram, að ræða hv. 1. þm. Skagf. staðfestir það, sem bæði ég og aðrir hafa verið að segja um starfrækslu landssímans. Og ég geri ráð fyrir, að hæstv. stj. sé það ljúft, þar sem nauðsyn er svo brýn, að láta endurskoðun fara fram á löggjöf um starfrækslu stöðva yfirleitt. Það eru þá líka 3. fl. stöðvarnar, sem illa verða úti. Segir sig sjálft, hve óhentugt það er, að þær skuli aðeins vera opnar á þeim tíma, sem flestar opinberar skrifstofur eru lokaðar.

Nú, þegar athygli stjórnarvaldanna hefir verið vakin á þessu, hljóta þau að telja sér skylt að lagfæra þetta. Verði þessi till. samþ., gæti það orðið orsök þess, að einnig yrði farið að endurskoða ákvæðin um 3. fl. stöðvarnar.

ATKVGR.

Brtt. 119 samþ. með 16 : 1 atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 20 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 19 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 149).

2. Vixlar vegna sölu síldar.

Á 2. fundi í Ed., 16. júlí, var útbýtt:

Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstjórnina að ábyrgjast greiðslu á víxlum, samþykktum af rússnesku stjórninni, vegna sölu síldar (A. 6).

Á 4. fundi í Ed., 18. júlí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 5. fundi í Ed., 20. júlí, var till. tekin til fyrri umr.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Eins og getur um í grg., hefir þessi ábyrgð

þegar verið tekin samkv. áskorun frá miðstjórnnum flokkanna. Hér er aðeins leitast eftir að fá þá heimild formlega. Ég vildi leyfa mér að óska, að fjhn. fjalli um það mál. Það er óþarft að fara mörgum orðum um efni málsins; það var hér á ferðinni í vetur og er því kunnugt.

ATKVGR.

Till. vísað til fjhn. með 11 shlj. atkv. og umr. frestað með 7 shlj. atkv.

Á 12. fundi í Ed., 25. júlí, var fram haldið fyrri umr. um till. (A. 6, n. 103).

Frsm. (Ingvar Pálmason): Samþykkt þessarar till. er í raun og veru aðeins formsatriði. Ábyrgð þá, sem till. fer fram á, hefir ríkisstj. nú þegar tekizt á hendur, samkv. beiðni miðstjórna Sjálfstæðis- og Alþýðuflokksins. Nefndin telur sjálfsagt, að till. verði samþ., þar sem hún er í raun og veru aðeins staðfesting þess, er þegar hefir fram farið.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 11 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 11 shlj. atkv.

Á 14. fundi í Ed., 28. júlí, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 10 shlj. atkv. og afgr. til Nd.

Á 14. fundi í Nd., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Ed. (A. 6).

Á 16. fundi í Nd., 30. júlí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skuli.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 18. fundi í Nd., 1. ágúst, var till. tekin til fyrri umr.

Enginn tók til máls.

Víxlar vegna sölu sildar. — Útvarp talskeyta.

ATKVGR.

Till. vísað til fjhn. með 17 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 23. fundi í Nd., 7. ágúst, var fram haldið fyrri umr. um till. (A. 6, n. 195).

Frsm. (Magnús Guðmundsson): Fjhn. hefir orðið sammála um að ráða hv. d. til að samþykkja þáttill. þá, sem hér ræðir um.

Það er nú komið svo fyrir þessum atvinnuvegi, sildarútveginum, að nauðsyn krefur, að hlaupið sé undir bagga með honum á þennan hátt, og þetta er ekki eina málið, sem liggur fyrir þinginu og fer í þessa átt. Ekkert sýnir glögglegar, hversu það hefir verið misráðið, er talið var, að þessum atvinnuvegi væri hjálp í einkasölu þeirri á sild, sem komið var á fót fyrir nokkrum árum og þegar er séð, að kostar ríkissjóð ógrynni fjár.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 16 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 16 shlj. atkv.

Á 25. fundi í Nd., 10. ágúst, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 18 shlj. atkv. og afg. sem ályktun Alþingis (A. 258).

3. Útvarp talskeyta.

Á 10. fundi í Nd., 23. júlí, var útbýtt: Till. til þál. um útvarp símskeyta (A. 91).

Á 12. fundi í Nd., 25. júlí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 15. fundi í Nd., 29. júlí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 18. fundi í Nd., 1. ágúst, var till. aftur tekin til einnar umr. (A. 91, 139, 146).

Flm. (Jón Auðunn Jónsson): Ég vil byrja á því að biðja hv. þdm. að athuga, að misprentun eða misritun hefir orðið á þskj. 91, þar sem er útvarp símskeyta, í stað útvarp talskeyta. Þetta er leiðrétt með brtt. á þskj. 139.

Það er nú orðin hin mesta nauðsyn að útvarpa talskeytum. Margir hinna stærri báta hafa viðtæki og gætu því fengið fréttir, ef útvarpað væri talskeytum, sem þeir geta ekki fengið ella. Sömu-leiðis eru það margar sveitir landsins, sem eiga erfitt um að ná á simstöð, eða eru jafnvel símalausar. Fjöldi manna í þessum sveitum hefir keypt útvarpstæki nálega eingöngu til þess að geta tekið á móti talskeytum.

Það væri töluverður ávinningur, ef hægt væri að útvarpa talskeytum frá loft-skeytastöðinni í Reykjavík, en hún hefir svo ófullkomin útvarpstæki á lágbylgju, að hún dregur ekki til skipa, sem eru fyrir vestan land, og þá heldur ekki til fjarlægari landshluta. Hv. þm. Ísaf. flytur þá brtt. á þskj. 146, að talskeytum skuli útvarpað frá útvarpsstöðinni, en ég hefi heyrt, að það væri dýrt, og verkfræðingur útvarpsins, sem fékk þessa öldulengd viðurkennda, segir, að það muni fara í bág við samninga, að útvarpað sé almennum talskeytum, og það gæti valdið deilum, ef stöðin væri notuð til þess að útvarpa almennum skeytum. Hinsvegar telur verkfræðingurinn nauðsynlegt, að útvarpað sé af stuttbylgjulengd, til þess að skip geti náð skeytum, og það valdi ekki truflunum á annari notkun loftskeytastöðvarinnar. Hann telur, að með ekki miklum kostnaði megi koma slíkri stöð fyrir í sambandi við loftskeytastöðina. Kostnaðinn áætlað hann 800 kr., ef útvarpstæki loftskeytastöðvarinnar eru endurbætt, en ef sett er upp sérstök stuttbylgjustöð, nokkur þús. kr. Ég get hugsað mér, að það láti nærri, að kostnaðurinn verði ekki meiri en þetta, því mér er kunnugt um, að maður fyrir vestan smíðaði talstöð, sem náði frá Vesturlandi og austur á Kópasker, og kostaði hún 500 kr. Út-

varpsstöð þessi þyrfti að vera nokkru sterkari, en kostnaður ætti að vera tilförlulega lítill, og ætti sá kostnaður að nást upp á þann hátt, að útvarpsnotendum myndi fjölga og útvarpinu því aukast tekjur. En óbeini hagnaðurinn af þessu yrði geysimikill. Það þarf oft að koma skeytum til sjómanna um það, hvar fisk eða beitu er að fá, og getur það verið ómögulegt á annan hátt. Þá er þetta nauðsynlegt fyrir alla menn, sem búa langt frá símstöð, og ég veit, að nokkrir menn í Norður-Ísafjarðarsýslu hafa keypt sér viðtæki í þeim tilgangi, að þau kæmu þeim að gagni við sendingu talskeyta.

Ég sé, að hv. þm. Dal. er ekki viðstaddur hér í deildinni, en þegar ég talaði við hann, var hann á móti því, að sending talskeyta væri falin útvarpsstöðinni. En einhverja lausn verður að finna í þessu máli, því þörfin er brýn fyrir alla hlutaðeigendur.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Ég álit, að hér sé um mál að ræða, sem fullkomin ástæða er til að athuga. En ég tel rétt, að leitað sé álits landssímastjóra og útvarpsstjóra áður en deildin afgreiðir málið. Ég legg því til, að umr. sé frestað og málinu vísað til nefndar, og þá helzt til samgmn.

ATKVGR.

Till. vísað til samgmn. með 16 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 28. fundi í Nd., 11. ágúst, var fram haldið einni umr. um till. (A. 91, 139, 146, n. 253).

Frsm. (Bergur Jónsson): Samgmn. hefir orðið sammála um það, að talsverð nauðsyn sé á því að fá aftur komið á talskeytasambandi til afskekktara staða á landinu, svo og til skipa. Flm. till. á þskj. 91 tók fram í ræðu sinni við fyrri hl. þessarar umr., að sumir útvarpsnotendur í afskekktum héruðum hefðu fengið sér tæki í þeim tilgangi að fá notið skeytasambandsins. Það er víst, að yfirleitt eru það óskir manna í hinum afskekktari héruðum að fá þetta samband aftur.

Þess er getið í grg. till., að 2 hreppar séu talsímasambandslausir. Ég býst við, að þar sé átt við hreppa í Norður-Ísafjarðarsýslu, en svo er einnig ástatt viðar. Í Barðastrandarsýslu eru t. d. 3 hreppar alveg talsímasambandslausir. Einn hefir ekkert samband, annar eingöngu loftskeytasamband á einum stað í hreppnum, og sá þriðji aðeins talsíma í öðrum enda hreppsins. Með tilliti til þessarar nauðsynar leggur n. til, að till. verði samþ. með nokkrum breyt., sem gerð er grein fyrir á þskj. 253. Aðalbreytingin, sem þar er gerð, er sú, að í stað þess að velja á milli útvarpsstöðvarinnar og loftskeytastöðvarinnar er gert ráð fyrir að nota loftskeytastöðina eingöngu. Í þessum efnum hefir n. farið að ráðum Gunnlaugs Briems verkfræðings. Hefir hann talið allmarga og mikla annmarka á því, að hægt sé að nota útvarpsstöðina. Fyrst og fremst verði rekstrarkostnaður óhæfilega mikill; telur jafnvel, að kostnaður við hvert talskeyti yrði 40 sinnum meiri hjá útvarpsstöðinni heldur en loftskeytastöðinni. Það er heldur ekki heppilegt, að talskeytin berist svo víða, sem þau mundu gera, ef þeim væri útvarpað frá útvarpsstöðinni, og gæti það haft leiðinlegar afleiðingar, óþarft umtal og gróusögur. Í öðru lagi gæti það tekið svo langan tíma frá dagskránni, að útvarpsnotendur yrðu óánægðir, og loks telur hann ekki rétt að nota það öldusvið, sem útvarpsstöðin hefir, en því er ekki unnt að breyta. Hinsvegar gæti loftskeytastöðin vel annað það. En það þarf að auka og bæta tóngæði hennar og magn, en til þess er talið nægilegt að kaupa magnara, sem kostar um 800 kr. Það er mjög æskilegt, að í þetta verði ráðizt, því eins og sakir standa nú heyrir illa til loftskeytastöðvarinnar, sérstaklega í fjarlægum héruðum. Verkfræðingurinn hefir bent á aðra lausn, sem sé að nota stutthylgjustöð, og telur hann það hið rétta framtíðarskipulag, en til þess þarf nauðsynlegan undirbúning og rannsókn, og þangað til verður að nota loftskeytastöðina með þessum endurbótum. Álits landssímastjórans hefir verið leitað, og er hann sammála verkfræðingnum um það, að gjöldin þurfi að vera hærri en fyrir almenn sím-

skeyti, en ég álit, að það megi ekki fara of langt í því efni, þar sem fátækt fólk á í hlut. Væri sennilega réttast að hafa sama gjald og fyrir skipaskeyti.

Þá er talið nauðsynlegt að hindra misnotkun á skeytunum. Hennar varð vart á ýmsan hátt. Þau voru notuð til rúkkana, en það er afaróviðkunnanlegt að innheimtukröfum sé útvarpað. Sömuleiðis voru þau notuð í auglýsingaskyni. Einnig var sent pólitískt, hlutdrægt fréttaskeyti. Það er því nauðsynlegt, að haft sé eftirlit með skeytunum, bæði til þess að hindra, að þau komi í bága við almennt velsæmi og að send séu ónauðsynleg skeyti og til staða, sem engin þörf er á að fá slík skeyti. Það er því gert ráð fyrir, að landssímastjórinn hafi heimild til að ákveða, til hvaða staða megi senda skeytin. En taka þyrfti þá tillit til símabilana og leyfa skeytasendingar til talsímasambandsstaða, þegar þannig stæði á.

Vilmundur Jónsson: Ég á brtt. á þskj. 146, sem fer fram á, að það sé útvarpsstöðin, sem annist þessar skeytasendingar. Hún er flutt eftir ósk sjómanna á Vestfjörðum, sem kvarta yfir því, að þeir heyri lítt eða ekki til loftskeytastöðvarinnar, en hinsvegar heyra þeir vel til útvarpsstöðvarinnar, hvar sem þeir eru og hvernig sem á stendur, svo vel, að þeir telja óþarfa að endurtaka skeytin frá henni, eins og gert er og verður að gera frá loftskeytastöðinni. Það getur vel verið, að það verði dýrara að láta útvarpið annast þessar skeytasendingar, en þær hafa líka því aðeins nokkra þýðingu, að skeytin heyrist. Ég get heldur ekki trúað, að það verði eins dýrt í reyndinni og haft er eftir verkfræðingnum, þó að útreikningur hans á verðmismuninum sé vafalaust fræðilega réttur. Ef útvarpsstöðin varpar þessum skeytum út þegar hún er í gangi hvort sem er, skil ég ekki, að þetta þurfi að muna svona miklu. En ef þetta er talið ómögulegt, þá verður að krefjast þess, að loftskeytastöðin verði gerð svo úr garði, að hún svari tilgangi sínum í þessu efni.

Jón Auðunn Jónsson: Ég hefði náttúrlega heldur kosið, að útvarpsstöðin hefði

útvarpað þessum skeytum, en eftir álit verkfræðingsins getur það ekki komið til mála. Hinsvegar er svo litill kostnaður við það að gera loftskeytastöðina svo úr garði, að hún geti útvarpað skeytunum, að ég sé ekki, að það þurfi að standa í vegi. Kostnaðurinn við að koma upp litilli stuttbylgjustöð mundi ekki verða meiri en 1500—2000 kr., en það er afar nauðsynlegt að útvarpa þessum skeytum vegna fiskiflotans og þeirra, sem eru talsmálausir. Það virðist ekki hafa mikið fylgi í þinginu, að útvarpsstöðin annist þetta, en ég sé enga ástæðu til að hindra það, að loftskeytastöðin verði gerð svo úr garði, að hún geti framkvæmt þetta.

ATKVGR.

Brtt. 146 felld með 14 : 6 atkv.

— 139,a tekin aftur.

— 253 (ný tillgr.) samþ. með 16 shlj. atkv.

— 139,b (ný fyrirsögn) samþ. án atkvgr.

Till., svo breytt, samþ. með 20 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 291).

4. Skipsmíðastöð í Reykjavík.

Á 12. fundi í Nd., 25. júlí, var útbýtt: Till. til þál. um skipun nefndar til þess að rannsaka og gera tillögur um skipsmíðastöð (dock) í Reykjavík (A. 117).

Á 13. fundi í Nd., 27. júlí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 15. fundi í Nd., 29. júlí, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Einar Arnórsson): Ég get haft stutta framsöguræðu fyrir þessari till. Flest það, sem máli skiptir henni viðvikjandi, er sett fram í grg. þeirri, er fylgir henni. Ég ætla aðeins að geta um fáein atriði, og verður það þó að einhverju leyti endurtekning á grg.

Samkv. opinberum skýrslum er eimskipafloti Íslendinga á yfirstandandi ári 98 skip, og þar við bætist mótörbátaflotinn. Mér er sagt, að þær skipaviðgerðarstöðvar, sem hér eru, geti aðeins tekið litinn hluta þessara skipa á land upp. Viðgerðarstöðvar hér munu ekki geta gert við skip, sem eru meira en 80—100 tonn að stærð. Afleiðingin af þessu er sú, að spjöll á stærri skipum verða yfirleitt ekki bætt hér; þau verða að leita til skipakvía erlendis. Skip, sem eru stærri en 80—100 tonn, verður ekki gert við hér, nema til bráðabirgða, ef þau verða fyrir skemmdum t. d. á kili eða stafni. Þau verða að fara til útlanda til fullnaðarviðgerðar. Þetta hefir í för með sér mikinn kostnað og erfiðleika, og er auk þess stórkostlegt timatap. Mönnum er kunnugt, að slíkar viðgerðir eru ekki gefnar, og verða þeir reikningar einatt háir, ef um miklar skemmdir er að ræða. Ég ætla að taka eitt dæmi. Fyrir skömmu hefir eitt af varðskipunum tekið niðri á skeri, sem ekki var merkt á sjókortunum, og skemmdi bæði kjöl og stefni. Ekki er hægt að gera við þetta hér, og verður skipið að fara til útlanda, líklega Danmerkur, til þess að fá þessi spjöll bætt. Þessi ferð getur tekið skipið 1 til 2 mánuði, og er auðsær hlutur, hvað það er bagalegt. Ágóði af efnissölu og vinnulaun renna í vasa erlendra manna. Auk þess verður skipið óþarflega lengi frá verki, miðað við það, ef hægt væri að framkvæma viðgerðina hér heima.

Það er eiginlega óviðunandi ástand, meðan ekki er hægt að taka öll skip, sem Íslendingar eiga, upp hér. Ekki er heldur hægt að gera á þeim viðunandi rannsóknir á floti; til þess þarf að draga þau á land, eftir því sem siglingafróðir menn hafa sagt mér.

Ég geri ráð fyrir, að hv. d. amist ekki við þessari till., því að þar er ekki farið fram á annað en bráðnauðsynlegt verk, sem ætti að vera komið í kring fyrir löngu.

Það ber nauðsyn til þess að rannsaka þetta mál sem fyrst. Bæði að athuga um stað fyrir stöðina og kostnað við byggingu hennar og rekstur.

Ég tel heppilegt, að þeir menn, sem þessi rannsókn verður falin, verði kosn-

ir á þann hátt, er stungið er upp á i till. Þar er stj. látin skipa 1 mann, enda er ríkið nú orðið talsverður skipaeigandi, Félag íslenskra botnvörpuskipaeigenda einn, og bæjarstjórn Rvíkur einn, því að þessi stöð kæmi til með að snerta Rvík allverulega og yrði að öllum líkindum byggð í Reykjavíkurlandi. — Að svo mæltu ætla ég ekki að fara fleiri orðum um till. i þetta sinn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 15 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 16 shlj. atkv.

Á 17. fundi i Nd., 31. júlí, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 16 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 17. fundi i Ed., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. i Nd. (A. 117).

Á 20. fundi i Ed., 4. ágúst, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 22. fundi i Ed., 6. ágúst, var till. tekin til fyrri umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 9 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 9 shlj. atkv. og til sjútnv. með 9 shlj. atkv.

Á 29. fundi i Ed., 14. ágúst, var till. tekin til síðari umr. (A. 117, n. 281).

Frsm. (Jakob Möller): Eins og sjá má, þá er n. sammála um að mæla með því, að till. verði samþ. Eins og kunnugt er,

þá verða allar stærri aðgerðir á skipum nú að framkvæmast erlendis, og fer þannig geysifé út úr landinu, ekki aðeins til efniskaupa, sem ekki er hægt að verjast, heldur einnig mjög mikið til vinnu, sem hægt væri að halda í landinu með því að koma upp skipsmiðastöð. Því er það mikið þjóðhagslegt atriði að koma upp skipasmíðastöð hér, til þess að öll þessi vinna geti orðið framkvæmd hér á landi, og tvímælalaust rétt að athuga, hvort ekki sé rétt að koma upp slíkri stöð. En í því sambandi þarf margt að athuga, og það fyrirkomulag, sem gert er ráð fyrir í till., er heppilegt, og leggur n. því eindregið til, að till. verði samþ.

ATKVGR.

Till. samþ. með 11 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 302).

5. Millipínganefnd um kjördæmaskipun.

Á 2. fundi í Ed., 16. júlí, var útbýtt: Till. till þál. um skipun millipínganefndar til að endurskoða löggjöfina um skipun Alþingis og kjördæmaskipunina (A. 13).

Á 4. fundi í Ed., 18. júlí, var till. tekinn til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 5. fundi í Ed., 20. júlí, var till. tekinn til fyrri umr.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Það liggur í augum uppi, að kjördæmaskipunin og skipun Alþingis er eitt af stærstu og þýðingarmestu málum hvers þjóðfélags. Eigi að stofna til breytinga á því, þá er um að ræða eitt hið þýðingarmesta í íslenskri löggjöf. Það liggur því í augum uppi, að þegar þetta mál kemur á dagskrá, þá sé sjálfsagt, að það fái sem vandaðasta meðferð og slíkan undirbúning sem svo stóru máli hæfir. Ég álit. að

um fá mál sé hægt að segja með eins miklum rétti, að sjálfsagt sé að athuga það í millipínganefnd, eins og þetta mál, bæði að athuga það frá öllum hliðum, þeim hliðum, sem vita inn á við, og fá sem bestar fregnir af því, hvernig aðrar þjóðir skipa þeim málum og hvaða rök liggja til þeirra skipana. Ég geri ráð fyrir því, að samkomulag verði milli flokkanna um að taka málið til meðferðar með ró, þó að það sé vitað fyrirfram, að þegar ákveða á einstök atriði, muni leiðir skiljast. Þess vegna geri ég ráð fyrir, að á þessu stigi málsins þurfi ekki að verða miklar umr., heldur fái nefndin það fyrst til meðferðar. Þess vegna mun ég ekki gefa tilefni til, að farið verði út í einstök atriði á þessu stigi málsins, heldur muni þær umr. koma síðar. En ég vil geta þess, að það atriði, hvernig kosið yrði í þessa mþn., geri ég ekki að aðalatriði. Það fyrirkomulag, sem stungið hefir verið upp á, er hliðstætt fyrirkomulaginu 1927, þegar kosið var í mþn. í bündarmálum. Ég vil svo leggja til, að umr. um málið verði frestað og því vísað til allshn.

Jón Þorláksson: Það mun öllum vera í fersku minni, að stjórn sú, sem nú situr að völdum, gaf sjálf þær skýringar á ástæðum fyrir þingrofinu 14. apríl síðastl., að það hafi verið framkvæmt til þess að tefja fyrir breytingum á kjördæmaskipuninni eða breytingum á tilhögun alþingiskosninga. Það er öllum kunnugt, að þetta er sú skýring, sem hæstv. stj. gaf sjálf um þetta tiltæki sitt. Nú var það í sjálfu sér, sem betur fer, alveg óvenjulegt í þingfrjálsu ríki, að stj. skyldi gripa til þess að fótum troða þingræðið, brjóta stjórnarskrána og gera heina byltingu, til þess að tefja fyrir máli, sem ekki var komið á dagskrá, hvorki hjá þinginu eða þjóðinni, en aðeins komin fram á þingi nokkur merki þess, að málið myndi verða tekið á dagskrá. Það hefir aldrei, heyrzt, að harðvítugri mótstaða hafi nokkru máli verið sýnd en sú, sem hæstv. stj. sjálf tjáði sig hafa sýnt þessu máli með þingrofinu 14. apríl síðastl.

Það liggur í augum uppi, að tilhögun alþingiskosninga er nú orðin svo óhent-

ug hér á landi, að við það er ekki lengur unandi, þar sem það er bert, að meiri hluta þjóðarinnar er aldrei tryggt það, að þingið sé skipað eftir vilja hans. Þá er burt numin sú grundvallarhugsun, sem skipun Alþingis byggist á, að þingið verði eins og nokkurskonar smækkuð útgáfa af þjóðinni sjálfri og að vilji kjósendanna komi rétt fram í vilja þingsins. Eins og kunnugt er, var í brtt. hér í deildinni við stjfrv það, sem hæstv. stjórn bar fram á síðasta þingi, aðeins brotið upp á að útvega heimild til þess að taka þetta mál upp, að rýmka þann grundvöll, sem núv. stjskr. markar fyrir tilhögun alþingiskosninga, áður en málið sjálft yrði tekið upp, til þess að hafa frjálsar hendur um það, hvaða leiðir yrðu valdar til þess að fullnægja sjálfum kröfunum um þetta, að þingið verði réttur spegill af þjóðinni sjálfri. Á móti þessari — ég vil ekki segja réttlætiskröfu, því hún var aldrei borin fram —, en móti þessari viðleitni til þess að undirbúa grundvöll fyrir því, að unnt verði að hafa nokkurnveginn tillögufrælsi og ákvörðunarfrælsi um það, hvernig réttlæti í þessu efni yrði fullnægt, reis hæstv. stjórn. Á móti þessu reisti hæstv. stj. harðvítuga mótstöðu, svo harðvítuga, að gripið var til ráða, sem ég veit ekki til, að gripið hafi verið til nokkursstaðar í heiminum, nema á byltingatímum. Ég hefi ekki heyrt dæmi þess, að valdhafi hafi staðið upp og vísað þm. heim, nema þegar verið var að framkvæma byltingu. Nú mætti þykja mikil býsn, ef manni væri sagt það, að sama stj., sem þóttist þurfa að grípa til svona harðvítugra og óvenjulegra ráða til að tefja fyrir umbótamáli, að hún hafi síðan á 3 mánuðum sannfærzt svo um nauðsyn þessa máls, að hún ber nú sjálf fram till. um að taka málið upp. En þessi undur hafa nú gerzt, og ég get ekki varizt þeirri hugsun, að það hafi verið litil þörf á því, jafnvel frá sjónarmiði stj., að gripa til stjórnarskrárbrota til þess að tefja fyrir máli, sem hún finnur sig skylda til að bera fram 3 mán. síðar. Með þessari till., sem liggur fyrir, blæs stj. til undanhalts í baráttu sinni móti réttlætiskröfunni. Í sjálfu sér er ekki nema gott um það að segja að blása til undanhalts í þessari ranglátu baráttu, ef þetta merki er þá nokk-

uð annað en herbragð. Því það þekkist líka, að að blása til undanhalts er notað sem herbragð, og þess eru dæmi úr veraldarsögunni, að sigur hefir fengizt með því að nota þetta herbragð. En nú gaf hæstv. ráðh. ekki mikið tilefni til þess í framsöguræðu sinni, að dómur yrði lagður á, hvort hér væri um alvarlega iðrun og yfirbót að ræða eða herbragð til þess að útvega sér stundarfrið í þeirri vopnahrið, sem nú stendur á stjórnina. Hæstv. ráðh. sagði þó eitt, sem því miður gefur bendingu um það, að hér sé ekki full einlægni á bak við. Hann sagðist ekki búast við samkomulagi um málið sjálft. Menn ættu að geta komið sér saman um að afla sér upplýsinga í nefndinni, bæði um athugun inn á við, auðvitað um það, hversu ófullkomin sú tilhögun er orðin, sem við eigum nú við að búa, og svo með að útvega upplýsingar út í frá, hvernig aðrir hefðu ráðið fram úr svipuðum vandamálum. Um þetta bjóst hæstv. ráðh. við, að yrði gott samkomulag, en svo sagði hann, að leiðir mundu skiljast, þegar til ákvarðana kæmi um það, hvað gera ætti. Nú hefir af hálfu Sjálfstæðisflokksins ekki verið borið neitt fram í þessu máli eða annars krafizt en þess réttlætis, að þingið yrði rétt mynd af vilja þjóðarinnar. Þegar hæstv. ráðh. þess vegna lýsir því yfir, að leiðir muni skiljast, þegar til ákvörðunar kemur, þá getur það ekki skilizt öðruvísi en svo, eða það liggur nærri að skilja það svo, að hann og hans flokkur með þessum ummælum taki afstöðu móti þeim kröfum um réttláta skipun þingsins, sem Sjálfstæðisflokkurinn ber fram. Ég veit ekki, hvað annað gæti fyrirfram réttlætt fullyrðingar um það, að leiðir hljóti að skiljast, þegar til ákvörðunar kemur. Þó að það liggi mjög nærri að skoða þessi ummæli sem vitnisburð um óheilindi í þessu máli frá sjónarmiði þeirra, sem vilja halda fast við hina sjálf-sögðu réttlætiskröfu, þá er ekki ástæða til á þessu stigi málsins að taka þáltill. neitt illa, því eins og það hefir sýnt sig, að hæstv. stj. óskar þó a. m. k. stundarfriðar í baráttu sinni gegn réttlætinu, þá gæti þó hæglega svo farið, að jafnvel þó að hún sé ekki ennþá við því búin að leggja niður vopnin í þeirri baráttu, þá getur það unnizt á ennþá, þó að hæstv.

forsrh. gefi frekar ástæðu til þess að ætla, að hann sé ekki ennþá tilbúinn til þess að leggja niður vopnin í þeirri baráttu.

Ég verð þó, áður en ég tek endanlega afstöðu til þessarar tillögu, að beina þeirri fyrirspurn til hæstv. forsrh., hvort það megí byggja á því, að til þess verði ætlazt, að mþn. sú, sem hér er stungið upp á, skili álitinu sínu og tillögum í tíma fyrir næsta þing. Að til þessa sé ætlazt, tel ég óhjákvæmilegt skilyrði fyrir því, að menn sætti sig við þá bið á málinu, sem skipun mþn. hefir í för með sér. Það virðist nægilegur tími til næsta þings að ihuga og útbúa till. um þetta mál, sem er að visu ákaflega mikilsvarðandi, en hinsvegar ekki að sama skapi flókið. Það virðist mjög auðvelt að fá upplýsingar um þær úrlausnarleiðir, sem menn hafa fundið annarsstaðar, og enginn þarfi að láta það taka marga mánuði eða lengri tíma en til næsta þings.

Ég vonast eftir, að hæstv. ráðh. svari þessari spurningu skýrt og greinilega, og ég skal geta þess, að ef svar hans verður á þá leið, að Sjálfstæðisflokkurinn sjái sér fært að ganga að þessari till., þá mun ég leggja til, að kosin verði sérstök nefnd til að ihuga þetta mál, og mun ég svo leyfa mér að leggja til, að til þeirrar n. verði visað frv. um breyt. á stj. skr., sem hér mun bráðlega verða borið fram. Það frv. er svo náskýlt þessari till. að því leyti, að stjórnarskráfrv. fer inn á hið sama svið sem þessi þáttill., að það virðist rétt, að málin fari bæði til sömu n. Það er hvort sem er órofin regla, að kosin sé sérstök n. til þess að fjalla um frv. til stjórnskipunarlagar, þegar þau hafa komið fram, og tel ég sjálfsagt, að svo verði einnig nú.

Jón Baldvinsson: Hæstv. forseti hefir lesið upp, að útbýtt hafi verið brtt. frá mér við þessa þáttill. frá stj., en ég veit ekki, hvort hæstv. forseti ætlast til þess, að brtt. og till. sjálf verði rædd í einstökum atriðum nú eða við framhaldandi umr. síðar. (Forsrh.: Það hefir verið lagt til, að umr. sé frestað). Ég veit það, en ég geri ráð fyrir, að ræðufjöldi sá, sem þm. hafa við þessa fyrri umr., takmarki að sjálfsögðu þann ræðufjölda, sem þm. fá við framhald umr., svo að ef þm. tala

tvisvar við þessa umr. nú, þá hefir minn flokkur, sem aðeins hefir einn mann í þessari hv. d., ekki tækifæri til að ræða brtt. við fyrri umr. málsins, nema hún verði til umr. nú þegar. (Forseti: Það verður þá að leita afbrigða). Já, ég vil þá mælast til þess, að hæstv. forseti leiti leyfis hv. d., hvort till. megí komast að nú, og vil-ég þá skoða þessi orð mín sem aths. við þingsköp.

Forseti (GÓ): Brtt. var ekki fram komin, þegar hv. flm. hennar það um orðið, en ég skal leita afbrigða um hana, og ef hv. d. veitir þau, þá er brtt. einnig hér til umr.

ATKVGR.

Afbrigði um brtt. 71, sem of skammt var liðið frá útbýtingu hennar, leyfð og samþ. með 9 shlj. atkv.

Jón Baldvinsson: Ég hafði ekki húizt við, að það yrði frá stj. borin fram till. til þess að taka kjördæmaskipunarmálið til almennrar umr. Ég hafði ekki húizt við því, eftir því, hvernig stj. tók undir þetta á þingi í vetur út af brtt. við stjórnarskráfrv. hér í Ed. og eftir því, hvernig stjórnarflokkurinn kom fram við kosningarnar 12. júlí. Að visu var það hjá einstaka manni, og í rauninni hjá hæstv. forsrh. líka, að það kom fram, að til mála kæmi að breyta kjördæmaskipuninni eitthvað. En það var skoðað til að friða hugi þeirra, sem órétti eru beittir, að einstaka framsóknarmaður þóttist vilja einhverja litilsháttar breytingu á kjördæmaskipuninni. En það má segja, að batnandi manni er bezt að lifa, ef Framsóknarflokkurinn vill koma á réttlátri kjördæmaskipun í landinu. En till. segir í rauninni ekkert um þetta, og ýmsir álíta, að hæstv. stj. meini ekkert með þessari tillögu, annað en þá að draga málið á langinn.

Hæstv. forsrh. talaði um, að taka bæri slíkt stórmál til alvarlegrar meðferðar, en ég hjó eftir sömu orðum hjá honum og hv. 1. landsk., að hann gekk út frá því sem gefnu, að leiðir mundu skiljast þegar til framkvæmdanna kæmi. En ef það er fyrirfram gefið, að hæstv. stj. ætli að halda við því ástandi, sem nú er,

þá er það ekki nema leikaraskapur að skipa slíka nefnd.

Þó að þetta mál sé stórt, þá álit ég það ekki svo flókið, að þurfi að setja það í mþn. Hvað er það, sem þarf að rannsaka? Menn vita upp á hárr, hvernig kjördæmaskipunin er nú og hvernig hún hefir reynzt í framkvæmdinni, hvernig litill hluti þjóðarinnar, kannske ennþá minni en nú er, gæti fengið meiri hluta. Það gæti jafnvel hugsast, að litill hluti þjóðarinnar gæti fengið 36 þingmenn við kjördæmakosningar, ef atkv. skiptust svo. Það er þetta ástand, sem gerir það að verkum, að mikill meiri hluti þjóðarinnar hefir nú ekkert að segja á þingi, en litill minni hluti, $\frac{1}{3}$ atkv., ræður hér lögum og lofum. Það er ekki heilbriggt ástand, þegar svo er komið. Ég vil ekki að þessu sinni fara langt út í það, en þó vil ég geta þess, að Alþingi hefir aldrei áður verið svo skipað, að ríkisstj. hafi ekki haft með sér meiri hl. kjósenda, síðan stj. fluttist inn í landið. Árið 1908, þegar kosið var um sambandsmálið, þá höfðu uppkastsandstæðingar, sem þá mynduðu stjórn, nálega 6 þús. kjósendur, en frumvarpsfylgjendur rúmlega 3 þús. kjósendur. Þingið var þá í fullkomnu samræmi við þjóðarviljann, og hefir jafnan verið það síðan, þannig, að sá flokkur, sem farið hefir með völdin, hefir haft atkv.-magn meiri hluta þjóðarinnar bak við sig. Árið 1927 hafði íhaldið 42% af atkvæðunum, eða 13 þús. atkv., og til viðbótar má telja nokkuð af utanflokkamönnum. Framsóknarflokkurinn hafði 9 þús. atkv. og Alþýðuflokkurinn yfir 6 þús. atkv. Og þegar Alþýðuflokkurinn veitti hlutleysi, þá þýddi það það, að stj. var skipuð á þingræðislegan hátt. Meiri hl. studdi hana eða lét hana hlutlausu.

Árið 1923 var meiri ruglingur á kosningunum, en ég ætla þó, að Borgaraflokkurinn hafi ásamt Sjálfstæðisflokknum haft meiri hluta kjósenda, eitthvað um 16 þús. atkv., sem þá var meiri hluti. Sama var að segja 1919 og 1916, að þá var meiri hluti landsmanna, sem studdi stjórnina. M. ö. o., svo hefir alltaf verið fram að þessu.

En nú er öðru máli að gegna. Nú eru aðeins 36% af kjósendum landsins, sem standa bak við þá stj., sem nú fer með

völd og hefir 23 þm. af 42. Það er þetta ástand, sem fyrrsjáanlega þarf að laga. Það getur ekki verið svo áfram, að viss hluti af fólkinu geti haft öll völd, en hinir ekkert. Þá er hér ekki um lýðstjórnarfyrirkomulag að ræða, heldur einskonar forréttindi þeirra fámennu kjördæma, sem nú ráða lögum og lofum á Alþingi, enda ætla ég, að enginn neiti, að þetta er óeðlilegt ástand, svo að ekki þarf að hafa mörg orð um þetta.

Þá er þessi till., sem hér hefir verið borin fram. Ég get ekki greitt henni atkv. eins og hún liggur fyrir. Fyrst og fremst stendur þar ekkert um það, hvenær n. skuli hafa lokið störfum, og svo segir hún, að stj. og hennar flokkur eigi að hafa 4 af þessum 5 nefndarmönnum, svo að hún skammtar sér ríflegan meiri hl. Till. orðar þetta þannig, að Alþingi skuli kjósa 4 nefndarmennina. Eftir skipun þingsins nú mundi flokkur stjórnarinnar fá 3 menn, Sjálfstæðisflokkurinn einn, og svo skipar stj. sjálf fimmta manninn. Jafnaðarmenn mundu ekki geta komið neinum manni að, en stj. hafa fjóra menn í nefndinni. Það er hægt að ímynda sér, hvernig þetta verður túlkað í Tímanum, þegar nefndin skilar störfum, og sagt verður frá því, að fjórir nefndarmennirnir af fimm vildu halda við þetta þjóðlega þúsund ára gamla skipulag, eins og þeir orða það, og vafalaust verður þá líka sagt, að þetta sé „dómur þjóðarinnar“. Og þá er það komið fram, sem hæstv. forsrh. sagði, að þegar til framkvæmda kæmi, mundu leiðir skiljast.

Ef á að vera von um, að meiri árangur eða samstarfsemi verði í þessu, þá verður að fara eitthvað í þá átt, sem gert er í brtt. minni á þskj. 71, sem sé, að miðstjórnir flokkanna skipi menn í þessa nefnd. Stj. skipar að visu millipínganefndina, en eftir minni till. gerir hún það eftir till. miðstjórna flokkanna, þannig, að Alþýðuflokkurinn fái einn mann, Framsóknarflokkurinn tvo og Sjálfstæðisflokkurinn tvo. N. kys sér svo formann sjálf og verður hún að hafa lokið störfum áður en þing kemur saman í vetur. Þetta fyndist mér leiða til þess að athuga þetta mál á sanngjarnari hátt en stj. stingur upp á, að nefndin skuli starfa

um óákveðinn tíma og að Framsóknarfl. hafi 4 af 5 nm. Ég verð því að mæla með því, að brtt. mín nái fram að ganga. Ég held ekki fast við orðalag till., heldur að efni hennar komist í þáttill., ef eitthvað verður afgr. frá þessu þingi viðvikjandi kjördæmaskipunarmálinu í þessu efni.

Svo bið ég eftir undirtektum hæstv. forsrh. og flokks hans, hvernig hann tekur undir brtt. mína, og atkv. mitt mun fara eftir því, hvernig þær undirtektir verða. Hér hefi ég rætt formshlið málsins, en mun síðar víkja að efnisbreytingunum.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Formmenn beggja andstöðufl. hafa nú talað nokkur orð út af þessari till. og látið í ljós sína skoðun. Þeir hafa báðir sagt, að það kæmi sér mjög á óvart, að stj. bæri fram slíka till. Mér kemur það mjög á óvart, að hv. þm. skuli láta þessa skoðun í ljós, þar sem ég a. m. k. skrifaði í vor fyrir kosningarnar ýtarlega grein í viðlesnu blaði um þetta mál og lét þar ótvírætt í ljós, að ég álitit tímabært, að endurskoðun færi fram á þessum málum. Þessi till. er því í fullu samræmi við það, sem ég sagði fyrir kosningarnar.

Báðir hv. þm. komu fram með almennar aths. út af rofi þingsins, út af skipun þessa þings og hvernig það eigi að verða skipað í framtíðinni. Ég tel ástæðulaust við fyrri hluta fyrri umr., og yfirleitt í sambandi við slíka till., að fara inn á slíkar aths. og leiði þær þess vegna hjá mér. Ég skal þó aðeins láta í ljós, að ég er þar í mörgu mjög á öðru máli en þeir og tel, að fyrir því megi finna mörg góð rök, alveg eins og þeir þykjast hafa fært rök fyrir sínu máli.

Um stjórnarskrárbreytinguna skal ég ekki heldur tala nú. Ég býst við, að til þess gefist síðar tækifæri hér í þinginu, og fjölyrði því ekki um það mál nú.

Hv. 1. landsk. sagði, að með þessari þáttill. væri blásið til undanfalls í baráttu Framsóknarflokksins móti réttlætinu. En tilgangur okkar er sá, að rannsaka sem best og afla sem beztra upplýsinga um þetta þýðingarmikla mál, hvernig lög eru sett, hvernig stjórn ríkisins eigi að fara fram og með hverjum hætti fulltrúar þjóðarinnar séu kosnir.

Við ætlum eins og andstæðingar okkar að láta það koma fram, sem er í samræmi við réttlætið, ekki eingöngu hversu mikil höfðatala hvers flokks sé, heldur líka með tilliti til annara hluta, sem einnig verður að athuga, en ég dreg ekki inn í umr. nú. Þetta er ekkert undanhald í baráttunni móti réttlætinu, heldur leið til þess að finna réttlætið, sú leið, sem farsælust er, að draga fram allt, til þess að kjósendur og þing geti áttað sig sem best á málinu.

Hv. 1. landsk. vildi skilja orð mín svo, að óheilindi mundu vera á bak við, þar sem ég gerði ráð fyrir, að leiðir mundu skiljast. Hann sagði, að fyrst ég væri viss um, að svo mundi verða, þá væri ástæðulaust að skipa slíka nefnd sem hér er um að ræða. En ástæðan til þess, að ég geri ráð fyrir, að leiðir muni skilja, er sú, að á þeim stjórnmalafundum, sem ég var á fyrir kosningarnar í vor, þá komu fram í þessu máli skoðanir leiðandi manna í háðum andstæðingaflokkunum, sem ég get ekki gert ráð fyrir, að Framsóknarflokkurinn geti orðið samþykkur.

Hv. 1. landsk. bar fram þá fyrirspurn, hvort ég ætlaðist til þess, að rannsókn þessa máls yrði lokið fyrir næsta þing. Því er þar til að svara, að það er ætlað til þess, að n. ljúki störfum sínum svo fljótt, að rannsókn málsins líði ekki fyrir það, og þegar þeirri rannsókn er lokið, sé þetta mál lagt fyrir þingið. Ég skal engu spá um það, hvort þessari rannsókn verður lokið fyrir næstk. febrúar. Framsóknarfl. mun ekki stemma stigu fyrir því. Við munum kjósa þá menn í þessa nefnd, er taka þetta mál til athugunar, og þegar það hefir verið forsvaranlega rannsakað, verður það lagt fyrir þingið.

Það hefir verið stungið upp á því, að sama nefnd fjalli um þetta mál og stjórnarskrármálið. Ég er því ekki ósamþykkur, en ég býst við, að Framsóknarfl. sé ekki enn búinn að ákveða stjórnarskrárnefnd.

Hv. 2. landsk. hafði orð um, eftir hvaða aðferð milliþinganefndin skuli kosin og ber fram brtt. um það efni. Ég geri þá till., sem stjórnin stingur upp á, ekki að neinu aðalatriði og er fús á að ræða um þetta efni við hv. þm.

Forseti (GÓ): Ég vil bera það upp, hvort hv. þdm. eru því ekki samþykkir að umr. sé frestað, svo að þeir hafi meiri ræðutíma þegar málið kemur úr nefnd. Skoða ég það sem samþ., ef enginn mælir því í mótt.

Jón Þorláksson: Ég kann ekki við það, að í stórmáli sem þessu sé byrjað á því að gefa í skyn, að menn fái ekki að tala síðar, ef þeir tala nú. Ég vil þó eiga það á hættu, hvort þessu verður framfylgt, og legg því til, að umr. verði haldið áfram.

Forseti (GÓ): Ég hefi enga hlutdrægni sýnt. Hver fær að tala svo oft sem honum ber samkv. þingsköpum.

Jón Þorláksson: Það er ekki sérlega margt, sem ég þarf að segja út af ræðu hæstv. forsrh. Hann vildi ekki fara út í það að deila um þingrofið og stjórnarskrárbrotið eða byltinguna 14. apríl síðastl., enda er það reiðilaust af mér, þótt hann haldi hér ekki uppi vörn fyrir það verk. Hann vék þó nokkuð að þeim ummælum mínum, að hér væri blásið til undanhalds af stj. hálfu og að mörgum hefði komið það á óvart af afstöðu hæstv. stj. fyrir kosningarnar, að hún nú ber fram till. um kjördæmaskipunina. Það er ekki nema gott þegar maður sér, að einhver lifandi batnar, og framkoma þessarar till. af stj. hálfu er viðurkenning þess, að hún hafi barizt gegn réttlátu máli, þegar hún skarst í leikinn og rauf þingið.

Þá vék hæstv. ráðh. að því, sem ég sagði, að mér þótti hann ekki fara efni-lega af stað þegar hann lýsti því yfir, að leiðir myndu skilja milli flokkanna þegar kæmi til úrlausnar málsins. Hann sagðist vilja hafa rannsóknina í sem beztu samræmi við réttlætið, eins og hann og hans flokkur skildi það, og þó átti ekki að meta réttlætið eingöngu út frá höfðatölunni. Hér er ekki átt við höfðatölu þm., heldur við kjósendatölu þá, sem fram kemur við þingkosningar. Þetta þýðir það, að hann hefir ekki enn sætt sig við það, að kosningarréttur sá, sem stjskr. veitir, verði að vera jafn fyrir alla. En þeirri kröfu verður að verða

fullnægt. Engin rök, sem gild verða tek-in, eru til fyrir því, að atkvæði eins kjós-anda vegi meira en atkv. annars.

Það er auðskilið mál, að hæstv. stj. ætlast til þess, að Framsóknarfl. eigi sem mestan þátt í störfum þessarar n. Þetta sést af því, að Framsóknarfl. á að fá að velja 4 nefndarmenn af 5. Ég skal segja hæstv. ráðh., að það er sama, hve langar bækur verða skrifaðar um þetta mál. Þeir borgarar landsins, sem Framsóknarfl. vill gera að minni mönnum við kjörborðið, setta sig ekki við það. Hæstv. ráðh. vildi rökstyðja þessa vantrú sína um samkomulag á því, að hann hefði keyrt á kjósendafundum, sem hann var á, að Sjálfstæðisfl. og Alþýðufll. myndu gera þær kröfur, sem hann gæti ekki fellt sig við. Ég hefi ekki verið á neinum fundi með hæstv. forsrh., svo ég get ekki fullyrt, hvernig orð hafa fallið á þessum fundum, og get því ekki borið ummæli hæstv. forsrh. til baka. En mér hefir verið sagt það af þessum fundum, að sjálfstæðismenn hafi gert þær kröfur, að þingflokkarnir fengju þingsæti í réttu hlutfalli við atkvæðamagn þeirra. Ég veit ekki um annað, sem fram hefir komið. Annars munu sumir sjálfstæðismenn vilja hlutfallskosningu, en aðrir einmenningskjördæmi með upphótarþingsætum, en ég veit ekki ákveðið, hverja aðferð þeir vilja nota til þess. Þegar því hæstv. forsrh. segir, að það hafi verið borið fram á kjósendafundum, er hann geti ekki fellt sig sig, þá hlýtur það að vera það atriði, að hver flokkur fái þm. eftir atkvæðafjölda. En ef svo er, býst ég ekki við, að hægt sé að leysa þetta mál undir hans forustu. En ef þessi till. er ekki herbragð eitt, hlýtur hæstv. stj. að ætla sér að taka forustu í úrlausn þessa máls. En það er ekki til neins, ef hann vill ekki setta sig við það, að allir kjósendur fái jafnan rétt, en þá fyrst fá kjósendur þann rétt, sem þeim ber.

Hæstv. forsrh. varðist allra svara um það, hvort tilætlun stj. væri, að nefndin lyki störfum sínum fyrir næsta þing. Hann sagði, að n. þyrfti tíma til þess að ljúka störfum, en það þýðir það, að hæstv. ráðh. vill ekki gefa góð svör, og hæstv. stj. verður ekki krafín svars á þessu atriði fyrr en þetta mál hefir verið rætt í

Millipínganefnd um kjördæmaskipun.

n. Þá getum við alltaf borið fram brtt., sem takmarka tíma þann, sem mþn. fái til starfans. Og það verður eina úrræðið, ef samkomulag fæst ekki um það við hæstv. stj. við meðferð málsins í nefnd, að þessum undirbúningi verði lokið svo snemma, að málið geti komið fram í byrjun næsta þings.

Jakob Möller: Ég fellst fullkomlega á það, að þetta mál eigi að athuga rólega. En af því að hæstv. forsrh. hefir komið að þessari niðurstöðu við rólega athugun, vil ég benda honum á, að það er hann, sem hefir valdið því, að mál þetta komst út úr rólegri athugun, og hefir því ekki verið athugað sem skyldi, því þegar farið er fram á það á þingi, að mál þetta sé tekið til athugunar, rýfur hæstv. forsrh. þingið þess vegna. Það er því hæstv. forsrh. og hans flokkur einn, sem ber ábyrgð á öllum þeir óróa, sem af þessu hefir sprottið. Þetta játar nú hæstv. stj. með því að bera fram þessa till., því það var fásinna þegar hæstv. stj. hélt því fram á síðastl. vori, að þá hefði átt að skella breytingu á kjördæmaskipuninni á þjóðina óvara. Því hefði stjkskr. breytingin verið samþ., kom málið aftur fyrir næsta þing og mátti láta n. starfa milli þeirra þinga. Þetta var róleg yfirvegum málsins. Og ef kjördæmaskipunin á að vera réttlát, þarf að breyta stjkskr.

Hæstv. stj. fær nú tækifæri til þess að sýna, hvort hún vill framgang þessa máls, því nú er fram komið frv. um breyt. á stjkskr. Milli þeirra þinga, sem þurfa að samþ. það, má svo athuga þetta mál. En ef hæstv. stj. meinar það eitt með þessari till. að fá frið, skal ég segja henni það, að hún fær aldrei frið fyrr en þetta mál hefir verið farsællega til lykta leitt. (JónasJ: Er þetta hótun?). Ég á við það, að það liði aldrei langur tími svo, að meiri hl. kjósenda sætti sig við það, að minni hl. heiti hann ofbeldi. Enda þótt hv. þm. sé vanur að beita ofbeldi, fella kjósendur sig ekki til lengdar við það. Hv. þm. er svo sögufróður maður, að hann veit, að þetta er rétt. Þetta hefir margsinnis komið í ljós erlendis, og ég trúir því ekki, að Íslendingar verði hér neinir eftirbátar annara þjóða og uni þessu lengi. Framsóknarfl. er þetta líka

ljóst. Og ég býst við, að hæstv. forsrh. hafi við rólega athugun þessa máls komið að því, að ekki sé hægt að leysa þetta mál með ofbeldi.

Ég vil beina því til væntanlegrar n., að mér finnst nú tímabært, að tekið sé til athugunar, hverjar breytingar sé nauðsynlegt að gera á lögunum um landsdóm, svo þau nái tilgangi sínum. Þessi mál eru svo skyld, að ég tel tímabært, að þau séu tekin saman til athugunar.

Jón Baldvinsson: Hæstv. forsrh. fór þeim orðum um mína brtt., að ég finn ástæðu til að tala aftur um þau mál.

Hæstv. ráðh. bauð mér að tala við stj. utan funda um þetta mál. Ég tel rétt, að þær umr. fari fram hér á þinginu. Og hvort sem hæstv. stj. fellst á þá tilhögun, sem ég hefi farið fram á, þótt það verði ekki fyrr en við síðari umr. málsins, þá verður aldrei neinn vafi á, hvernig undirbúningur málsins hefir verið.

Ég hefi hingað til aðeins talað um formshlið málsins, þ: e. hvernig nefndin eigi að vera skipuð. En nú þykir mér sýnt, að hér á aðalumr. málsins að fara fram, og vil því slá því föstu, sem farið er fram á í till. á þskj. 71, að það sé höfuðhlutverk mþn. að gera rökstuddar till. um, hvernig bezt verði tryggt, að þingmannatala hinna ýmsu flokka á Alþingi sé jafnan í sem fyllstu samræmi við kjósendafjölda þeirra. Þetta er það atriði, sem n. á að hafa fyrir leiðarvísi. Hitt atriði er það, að Alþingi verði aldrei svo skipað, að minni hl. geti hindrað þau mál, sem meiri hl. þjóðar og þings vill, að nái fram að ganga. Nú er þingið þannig skipað, að Framsóknarfl. getur ekki ráðið í þinginu. Þótt hann hafi 23 þm. á þinginu og geti ráðið störfum Nd., getur hann ekki komið fram málum í Ed. nema í sambandi við andstöðuflokkana.

Þó að kosningarrétturinn til Ed. sé mjög takmarkaður, þar sem þeir einir, sem orðnir eru 35 ára, hafa atkvæðisrétt við landskjörið, eru þó þessir 6 landsk. þm. kosnir eftir þeim grundvallarreglum, sem gilda í flestum menningarlöndum um kosningarrétt til þjóðþinganna, — þeim reglum, að hver flokkur kjósenda fái fulltrúa eftir atkvæðamagni sínu. Og þó að Ed. sé nú svo skipuð, vegna lands-

kjörins, að Framsóknarflokkurinn getur ekki komið hér fram málum sínum af eigin rammleik, enda þótt flokkurinn hafi meirihlutaaðstöðu í kjördæmunum, verður slíkt ekki gefið landskjörinu að sök, heldur er um að kenna fyrirkomulagi kjördæmakosninganna, sem er með þeim rangindum, að meiri hl. kjósendanna í landinu ber stórskarðan hlut frá borði um fulltrúaval á Alþingi. Ætti það varla að geta verið umræðumál, að þessu fyrirkomulagi þarf að breyta, svo að meiri hl. þjóðarinnar ráði um úrslit þjóðmálanna.

Ég álit rétt, að umr. verði ekki frestað úr þessu, því að lítið mun verða um ræðuhöld hjá deildarmönnum við síðari hl. umr., ef flestir þeirra tala nú svo sem þingsköp veita leyfi til. A. m. k. verður sá flokkurinn, sem hefir aðeins einum fulltrúa á að skipa, illa úti með því móti. Teldi ég því rétt, að þessari fyrri umr. yrði lokið hér í dag og till. vísað til síðari umr.

Þá vildi ég ennfremur ræða við hæstv. forsrh. í opnu þingi um skipun þessarar n. og starfslínur hennar. Í till. stj. er ekki dregin nein lína um störf n., heldur er allt óákveðið í því efni. Er þetta mjög óaðgengilegt, einkum fyrir þann flokkinn, sem útilokaður er frá að koma manni í n., ef till. verður samþ. eins og hún er nú. Frá mínu sjónarmiði er því óhjákvæmilegt, að till. verði breytt, og mun ég ekki greiða henni atkv., nema svo verði gert. Hitt læt ég mig minna skipta, hvort mín brtt. verður samþ. eða önnur, sem í sömu átt gengur. — Ef sú er ekki tilætlun stj. með þessari till. að gera úrbót á kosningafyrirkomulaginu, er hér um loddaraleik að ræða, til þess að fá frestun á málinu, og gert í því trausti, að Ed. verði viðráðanlegri um þau mál, sem stj. þarf að koma fram. Stj. gerir ráð fyrir því, að hugirnir muni dofna fyrir þessu máli, ef því er slegið á frest. Ég álit því rétt að leggja strax þær línur, sem fara á eftir í aðaldráttum við meðferð þessa máls, og n. verði svo falið að útfæra þær.

Jónas Jónsson: Ég tók eftir því, að hv. 1. þm. Reykv. furðaði sig á því, að stj. skyldi bera fram þessa þáttill. Þessi furða hv. 1. þm. Reykv. kemur mér

undarlega fyrir sjónir, þar sem fyrir síðasta þingi lá stjfrv., sem fór fram á breyt. á stjskr. og að nokkru leyti á kosningafyrirkomulaginu, þar sem var niðurlagning landskjörins. Upp úr þessu frv. varð svo til hið nafnkunna samband jafnaðarmanna og íhaldsmanna, og laut að því, að gera skyndilega breytingu á lýðræðinu í landinu. Ef hv. 1. þm. Reykv. veit ekki um þetta, vil ég benda honum á þskj. frá þinginu í fyrra; þar er næga fræðslu að fá um þessi efni. Meðal annars kemur þar í ljós, að þessi breyt. átti að fara fram á einu ári, því að till. flokksbræðra hans gengu út á það, að nýjar kosningar skyldu fara fram árið 1932. Hér er því um sögulega ónákvæmni að ræða hjá hv. 1. þm. Reykv., eða þá að hann hefir ekki áttað sig á þeim atburðum, sem hér urðu í vor. — Þetta frv., sem ég nefndi, fól í sér einfaldar breyt. á kosningafyrirkomulaginu, en framkoma frv. varð til þess, að flokkur hv. þm. og annar flokkur til komu fram með óhugsaðar brtt. í málinu. Finnst mér, að þessir flokkar, sem að leynisamningunum stóðu um þetta mál í vetur, megi nú vel við una að treysta málstað sínum við þá rannsókn, sem hér er farið fram á, úr því að svo illa tókst til, að leynimakkið lánaðist ekki, af því að kjósendurnir voru ekkert sérlega ánægðir með það. Og ég er ekki viss um, að nýjar kosningar færu neitt betur fyrir flokk hv. 1. þm. Reykv. heldur en þessar síðustu kosningar. Það er öðru nær en að nokkuð það hafi fram komið, sem bendi til þess, að hinar síðustu aðfarir hv. 1. þm. Reykv. og flokks hans eigi nein sérstök ítök meðal þjóðarinnar.

Út af þeirri hótun hv. 1. þm. Reykv., að Framsóknarflokkurinn skyldi ekki fá neinn frið, beindi ég þeirri ósk til þessa hv. þm., að hann skýrði þetta nánar, og læt ég mér þó reyndar í léttu rúmi liggja, hvað þm. meinar með þessari hótun. Ef hv. þm. á með þessu við organiserað ofbeldi, eins og komið hefir fram í vissum málögögnum flokks hans, má hann það fyrir mér, en ég hélt, að flokkur hv. þm. hefði komið að raun um það, að slíkar tiltektir eru ekki vel til þess fallnar að auka traust eða hróður flokksins. Hv. þm. hefir sjálfur orðið til þess að hindra of-

beldi, sem fremja átti gagnvart vinsamlegri, erlendri þjóð, og á hann lof skilið fyrir, en það sýnir, að þessi þm. hefir sjálfur verið farinn að óttast öfgarnar, sem hann þó átti sinn þátt í að vekja. Ætti þessi hv. þm. því að skilja, að flokkur hans græðir ekki á slíkum hótunum um friðleysi. Ef hv. 1. þm. Reykv. hefir hinsvegar átt við áframhaldandi fræðslu og umr. um þetta mál, er þar ekki um að ræða önnur friðslit en þjóðskipulagið leyfir, og þessi till. er einmitt uppástunga um ófrið af þessu tægi — hugsanaófrið, rannsóknarófrið, eða hvað menn nú vilja kalla það. Ef hv. 1. þm. Reykv. getur ekki gert sig ánægðan með slíka rannsókn, þá eiga orð hans við það fyrra, sem ég nefndi. Þá vill hann láta brúka ofbeldi, og það má hann gjarnan fyrir mér. Flokkur þm. hefir skaðast af því ofbeldi, sem hann hefir beitt til þessa, og honum er velkomið að skaða sig meira, fyrst flokkurinn endilega vill það svo. Þeir eiga um það við sjálfa sig, hv. 1. þm. Reykv. og flokksbræður hans. — Úr því að þeir virðast svona samhuga socialistum um það, hv. 1. landsk. þm. og hv. 1. þm. Reykvíkinga, að ekkert réttlæti sé í því, að socialistar hafi Seyðisfjörð, miðað við það atkvæðamagn, sem er að baki flestum öðrum þm., væri annars nógu gaman að fá að heyra, hvað þeir segja um till. yngsta stjórn mála-flokksins hér á landi, sem ganga út á það að skipta eignunum réttlátlega niður. Ef fara á eftir höfðatölunni einni um skipun Alþingis, fæ ég ekki séð, hvað er á móti því að skipta eignunum réttlátlega á milli einstaklinga þjóðfélagsins, svo að farið sé að till. þessa annars byltingaflokks, sem vex og dafnar vegna þess skjólgarðs, sem hlaðinn hefir verið um hann af hv. 1. þm. Reykv. og samherjum hans. Það gæti verið rannsóknarefni út af fyrir sig, hvaða vit er í því, að ein fjölskylda eyðir 50 þús. kr. á ári, til þess að geta haldið sig „flott“ og lifað mest í nautnum, þegar önnur fjölskylda verður að byggja alla afkomu sína á t.d. 1000 kr. Þetta er interessant, og enginn vafi á því, að íhaldsmenn fá að heyra um þetta hjá öðrum, þó að ekki verði það hjá okkur framsóknarmönnum. En það hefir ekki verið tekið vel í uppástungur um fram-

kvæmd þessa réttlætis hjá flokksmönnum hv. 1. þm. Reykv. A. m. k. ekki til þessa dags.

Án þess að ég ætli að fara að ræða efni þessarar till., vil ég benda hv. þm. á það, að miðað við það, sem tíðkast víðast erlendis í þessum efnum, er ekki um neinn ójöfnuð hér að ræða, nema ef vera skyldi hvað Reykjavík snertir, og býst ég við, að það mundi koma í ljós við rannsókn á þessu máli, að svona hlutir eru ekki taldir neitt voðalegir erlendis; t. d. hefir Lundúnaborg aðeins þriðjung þeirra þm., sem henni bæri samkv. íbúatölu sinni. Dettur þó engum Lundúnabúa í hug að vera með hótanir um byltingu eða uppreisn af þessum sökum. Átti ég nýlega tal við einn mikilsvirtan Englending um þessi mál, og sagði hann, að við skyldum bara vera rólegir út af þessu. Annað eins og þetta þætti ekki athugavert í Englandi. — Þessir hlutir og ótal aðrir í sambandi við skipun þingsins eru með öllu órannsakaðir. Ef hv. 1. þm. Reykv. og samherjar hans vilja ekki rannsókn á þessu máli, er það af því, að þeir vilja, að sama þekkingarleysið og fáfræðin, sem verið hefir í þessum efnum, ríki áfram, bæði hjá sjálfum þeim og öðrum. Annars virðast íhaldsmenn ekki hafa fundið neitt til þessa ójafnaðar, sem þeir kalla svo, fyrr en nú, þegar þeir eru búnir að tapa fylginu úti um land. Á meðan þeir höfðu Seyðisfjörð, Barðastrandarsýslu, Skagafjörð og Dalina voru þeir ekkert uppnæmir út af þessum hlutum, og geta þeir því sannarlega ekki verið neitt hissa á því, þó að þjóðin stökkvi ekki upp til breytinga á þessu fyrirkomulagi af því, að þeir hafa nú orðið undir. Vil ég skjóta því hér fram, að ég fæ alls ekki séð, að Reykjavík liði undan hallæri af þingmannaleysi. Þó að maður taki mæta menn, eins og hv. 1. og 4. þm. Reykv., held ég, að erfitt yrði að benda á, að Reykjavík hafi munað um að hafa þá á þingi. Það, sem Reykjavík þyrfti að fá, eru góðir og hæfir þm., sem legðu eitt-hvað fram til uppbyggingar bæjarins og þjóðarinnar í heild sinni. Reykjavík þarf t. d. að fá ódýr hús, ódýrar lóðir, ódýran mat og betri aðstöðu til handa bæjarbúum um ljós og sól. Hvorki hv. 1. né 4. þm. Reykv. hefir nokkru sinni dottið

þetta i hug. Annar þeirra hefir þó lengi verið ritstjóri eins af hæjarblöðunum, en aldrei gert neitt til gagns. Vil ég skjóta þessu til hv. 1. þm. Reykv., af því að nú kemur i hlut Framsóknarflokksins að vinna þessi handtök. Mér skildist líka svo á ræðu hv. 1. þm. Reykv., að honum hefði orðið humbult við að sjá, að „óvinir“ Reykjavíkur, eins og hann kallar okkur framsóknarmenn, skyldu hafa hér ekki minna fylgi en hann sjálfur hafði, áður en hann gekk á hönd þeim óvinum sínum, sem hann sjálfur hafði herfilegast lýst i blaði sínu.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Hv. 1. landsk. þm. vildi leggja þessa till. svo út, sem við framsóknarmenn viðurkenndum með henni, að við hefðum barizt móti réttu máli. Þessu vil ég eindregið mótmæla. Till. sýnir hinsvegar, hvernig við álitum, að taka eigi á máli eins og þessu, sem hefir svo viðtæk áhrif á afkomu þjóðarinnar. Við viljum ekki láta afgr. slikt stórmál af skyndingu, heldur láta fram fara ýtarlega rannsókn, þar sem öll málsatriði eru lögð á borðið. —

Hv. 1. landsk. þm. sagði i þessu sambandi eitthvað á þá leið, að sér stæði á sama um það, hve margar bækur væru ritaðar um málið af framsóknarmönnum. (**Jón Þ:** Langar og litaðar, sagði ég). Gott og vel. Í því liggur, að þm. líti svo á, að ekki þurfi að upplýsa málið frekar. Við framsóknarmenn álitum hinsvegar, að málið sé svo flókið og vandasamt, að nauðsynlegt sé að rannsaka það sem rækilegast og frá sem flestum hliðum. Afra sér t. d. upplýsinga um fyrirkomulag þessara mála með öðrum þjóðum og læra af þeim, t. d. Englendingum, sem eru sú þjóðin, sem lengst hefir búið við þingræði.

Þá var hv. 1. landsk. þm. að lýsa eftir því, sem hefði komið fram hjá okkur framsóknarmönnum um þetta mál á pólitískum fundum við síðustu kosningar, og þóttist hann víta svo mikið af skoðunum okkar að segja, að ekki mundi geta verið um samleið að ræða um lausn málsins. Ég skal segja hv. 1. landsk. þm., hvert er aðalatriði þessa máls i augum okkar framsóknarmanna. Þetta atriði er það, að farið er fram á að svipta héruðin réttin-

um til að hafa sérstaka fulltrúa. Legg ég ríka áherzlu á þetta og mun aldrei fást til samkomulags til breytinga á kjördæmaskipuninni á þeim grundvelli, að héruðin verði svipt þessum rétti.

Hv. 1. þm. Reykv. þarf ég aðeins að svara örfáum orðum. Mér skildist svo sem hann hefði staðið upp af því, að hann hafi skilið orð mín um „rólega athugun“ þessa máls, sem ég viðhafði i fyrri ræðu minni, eins og ásökun á aðra, sem ekki hefðu beitt „rólegri athugun“ i þessu máli. Ég meinti ekkert i þessa átt — hver sem skoðun mín annars kann að vera um framferði sumra manna út af þessu máli. Ég átti aðeins við það, að nauðsynlegt væri, að svo mikið mál sem þetta færi i mþn. og fengi þar sem rækilegasta meðferð. Hver heri ábyrgð á því umróti, sem hér varð i vor — um það ætla ég ekki að fara að deila við hv. 1. þm. Reykv. hér. Um það getum við rifizt i blöðunum, ef okkur langar til. En ég vildi drepa á annað atriði, sem kom fram i ræðu hv. 1. þm. Reykv. Hann fór allmörgum orðum um það, að það gæti aldrei gengið til lengdar, að minni hl. kúgaði meiri hl., og virtist sú hugsun liggja þar á bak við, að meiri hl. þjóðarinnar hafi með síðustu kosningum lýst yfir því, að hann aðhylltist það samkomulag, sem orðið hefir á milli socialista og íhaldsmanna i kjördæmamálinu. Ég lit svo á, að þessi grundvöllur sé ótraustari en hv. 1. þm. Reykv. vildi vera láta. Fyrst og fremst er það ekki rétt, eins og gert er i blöðum sjálfstæðismanna, að taka annarsvegar atkv. Framsóknarflokksins og hinsvegar öll önnur atkv. og segja svo, að þetta og þetta mörg atkv. séu með kjördæmaskipuninni og þetta og þetta mörg á móti. Skal ég taka nokkur dæmi þessu til sönnunar. — Vil ég þá fyrst benda á það, að ekki er rétt að taka atkv. kommúnista með i þessu sambandi. Þau eru ekki greidd um kjördæmaskipunina, heldur á móti þjóðfélagsskipulaginu. Og þar sem kommúnistar ráða, er fjarri því, að þeir hafi slíka kjördæmaskipun og hv. 1. þm. Reykv. hallast að. Þar sem þeir ráða, er ekki almennur kosningarréttur. Þar fá ekki aðrir að kjósa en þeir, sem eru flokksmenn. Það er því bert, að atkv. kommúnista ber

að taka burt í þessu sambandi. — Í öðru lagi vil ég benda á það, að þeir utanflokkaðmenn, sem buðu sig fram við síðustu kosningar, voru báðir andvígir hinna nýja kjördæmaskipun. Það ber því einnig að draga atkvæðatölu þeirra frá, en bæta henni við okkur framsóknarmenn.

Þriðja atriðið, sem ég vildi vekja athygli á, er það, að sumir samflokksmenn hv. 1. þm. Reykv. tóku það beinlínis fram fyrir kosningarnar, að þeir væru andvígir kjördæmabreytingunni. Svo var t. d. um frambjóðanda flokks hv. þm. í Dalasýslu, Sigurð Eggerz. Hann kvað sig óbundinn af nokkru samkomulagi um þetta mál, en tjáði sig á hinn bóginn mótfallinn hlutfallskosningum og vildi halda einmenningskjördæmunum. Atkvæðatala hans á því einnig að dragast frá og bætast við okkur framsóknarmenn.

Mörg fleiri dæmi af þessu tægi er hægt að nefna. Tökum t. d. Skagafjarðarsýslu. Sá af frambjóðendum íhaldsins, sem kosinn var í þeirri sýslu, lýsti því beinlínis yfir, að hann væri á engan hátt bundinn í þessu máli, hann væri á móti því, að bændurnir og landbúnaðurinn misstu nokkurs við breytingar á kjördæmaskipuninni, og að hann væri reiðubúinn til þess að ganga til samninga við Framsóknarflokkinn um málið. Kjósendur þessa hv. þm. hafa því alls ekki greitt atkv. með kjördæmaskipun íhaldsmanna, heldur þvert á móti með rólegri athugun á málinu.

Hið sama verður uppi á teningnum í Rangárvallasýslu. Frambjóðendur íhaldsflokksins þar viðurkenndu alls ekki kjördæmaskipun flokksbræðra sinna, og heldur ekki frambjóðandinn í Barðastrandarsýslu. Svona má halda áfram kringum landið.

Grundvöllurinn undir tali hv. 1. þm. Reykv. um meiri og minni hl. þjóðarinnar í þessu máli er því miklu veikari en hv. þm. heldur. Það kom t. d. oft fyrir, að stuðningsmenn íhaldsframbjóðenda lýstu því yfir á fundum, að þeir kysu frambjóðendur síns gamla flokks, en ef þeir ætluðu sér að gera þær breytingar á kjördæmaskipuninni, sem flokkurinn léti í veðri vaka, þá myndu þeir ekki kjósa þá framar. Tölur þær, sem hv. 1. þm. Reykv.

ber hér á borð, eru því rangar og villandi, því vitanlega er ekki hægt að segja í tölum, hvernig landsmönnum eigi að skipta í meiri og minni hl. í þessu máli, þar sem meiri hl. af samflokksmönnum hv. 1. þm. Reykv. utan Reykjavíkur vildi ekkert kannast við kjördæmaskipun flokksbræðra sinna fyrir kosningarnar, eins og ég þegar hefi sýnt fram á.

Hv. 2. landsk. þarf ég engu að svara. Ég er sammála honum um það, að umr. um þau atriði, er hann nefndi, fari fram hér á Alþingi, en ég tel rétt, að það verði eigi fyrr en n. hefir fjallað um málið og atkvgr. farið fram um einstök atriði þess.

Jakob Möller: Hæstv. forsrh. sagði, að grundvöllurinn undir fullyrðingum mínum væri mjög vafasamur, þar sem ég hefði gengið út frá því í útreikningi mínum, að allir kjósendur, sem kusu andstæðinga Framsóknarflokksins við síðustu kosningar, hafi verið andstæðir flokknum í kjördæmaskipunarmálinu. Ég hefi aðeins gengið út frá því, sem og er rétt, að allir kjósendur Sjálfstæðisflokksins vildu tryggja rétt hans til þingsæta. Annað hefi ég ekki sagt. Hæstv. forsrh. talaði um einhverja vissa kjördæmaskipun, sem Sjálfstæðisflokkurinn héldi fram. Hæstv. ráðh. byggir þar aðeins á sögusögn, gripinni úr lausu lofti, samskonar og hann byggði á, er hann hleypti upp þinginu í vetur. Við sjálfstæðismenn höfum aldrei haldið fram neinni vissri kjördæmaskipun. Við höfum aðeins haldið því fram, að hver flokkur ætti að fá þingsæti í samræmi við atkvæðatölu. Það er stefna okkar í málinu.

Hæstv. forsrh. vill draga ýms af atkv. sjálfstæðismanna frá, þar sem ýmsir frambjóðendur þeirra hafi ekki fylgt flokknum í kjördæmamálinu. Ég vil benda hæstv. ráðh. á, að með meira rétti mætti draga ýms atkv. frá Framsóknarflokknum. Ýmsir af frambjóðendum flokksins, svo sem hv. þm. V.-Ísf., hv. 1. þm. Eyf. o. m. fl., létu það skína í gegn í kosningunum, að þeir hölluðust að stefnu okkar sjálfstæðismanna í málinu. Er því enginn efi á því, að Framsókn hefir fengið mörg atkv. með þessu móti. Rök hæstv. forsrh. í málinu snúast því öll á móti honum, sem eðlilegt er, þar

sem hann byggir á röngum forsendum. Reyndar er það rétt hjá hæstv. ráðh., að frambjóðandi Sjálfstæðisflokksins í Dalasýslu hafði sérstöðu í málinu, þar sem hann hélt fram einmenningskjördæmum með uppþótarþingsætum, en þó þannig, að þingsæti hvers flokks væru í samræmi við atkvæðatölu hans. Sama máli gegnir um frambjóðendurnar í Árnes- og Rangárvallasýslum. Hitt er rangt hjá hæstv. ráðh., að ég hafi talið með atkv. Eiríks Einarssonar. Ég taldi aðeins atkv. Lúðvika Nordals. Ég taldi auðvitað ekki heldur atkvæði Gunnars Sigurðssonar með, heldur meðaltal þeirra atkv., er frambjóðendur Sjálfstæðisfl. fengu í Rangárvallasýslu. Ég þarf svo ekki að svara þessu meiru. Öll röksemdafærsla hæstv. ráðh. hefir gersamlega fallið um sjálfa sig.

Hæstv. forsrh. talaði um það, að sú þjóð, sem lengst hefði haft hjá sér þingræði, hefði ekki það fyrirkomulag, sem við sjálfstæðismenn viljum koma á. Á hæstv. ráðh. þar vafalaust við Englendinga. Varð ég hálfhissa, er ég heyrði þessi ummæli af munni hæstv. ráðh., því ekki hafði ég búist við því, að foringi Framsóknarflokksins vildi feita í fótspor þeirrar þjóðar, sem kunn er að því að vera allra þjóða íhaldssömumust. En Bretar hafa þó sýnt það, að þeir vilja enga kúgun þola í þessum efnum, t. d. þá er þeir tóku völdin af efri málstofunni, þar sem hún var eigi skipuð eftir þingræðisreglum. Enda hefir það aldrei komið fyrir í Englandi, að minnihlutflokkur hafi ráðið lögum og lofum. Ef það kæmi fyrir, að flokkur með aðeins $\frac{1}{3}$ kjósenda að baki sér kæmist í meiri hl., þá myndu Englendingar ekki una því ástandi stundinni lengur.

Hv. 5. landsk. hefi ég sáralitlu að svara. Ég skemmti mér prýðilega undir ræðu hans, eins og ég hefi svo oft gert áður. Það var t. d. nógu skemmtilegt að heyra hann tala um ofbeldisverk sjálfstæðismanna. Eina dæmið, sem hann tók, var það, að ég hefði hindrað það, að ofbeldi væri framið. Hitt gat hann aldrei sýnt fram á, sem ekki var von, að sjálfstæðismenn hefðu nokkurn tíma beitt ofbeldi. Og ég hindraði raunar aldrei neitt ofbeldi. Ég kom aðeins í veg fyrir, að

heimsókn væri gerð til viss manns í bæn-um. En þótt það hefði ekki verið, þá geri ég fastlega ráð fyrir, að ekkert ofbeldi hefði samt verið framið.

Þá sagði hv. 5. landsk., að ég þyrfti ekki að undrast, þó að þessi þáttill. kæmi fram, þar sem stj. hefði á síðasta þingi borið fram stjórnarskrárbreytingu, sem m. a. hefði farið fram á breytta skipun þingsins, nefnil. þá, að landskjörið væri fellt niður. Ég hefði alls ekki orðið hissa á því, þó að hæstv. stj. hefði borið fram slíka till., því að hún er einmitt í kúgunaranda hæstv. stj., þeim, að svipta andstöðuflokkana þingsætum. En hina till. undraðist ég aftur á móti, því að þar er a. m. k. látið líta svo út, sem stefnt sé í áttina til réttlætis.

Hv. 5. landsk. getur bersýnilega ekki gert sér grein fyrir því, hvað lýðræðiskröfur séu. Hann slær saman í eitt kröfum kommúnista og lýðræðismanna. Ef meiri hl. þjóðarinnar krefst sjálfsagðra réttarbóta, þá á það að vera sama og að örlitill flokkur heimti öll völdin í sínar hendur og vilji kollsteypa þjóðskipulaginu. Annars treysti ég mér ekki til þess að fara að leiðrétta allan hugsanagrautinn, rakaleysuna og rökkblindnina hjá hv. 5. landsk. Það verða aðrir að gera.

Hv. þm. spurði, hvað við sjálfstæðismenn gerðum, er kommúnistar heimtuðu, að eignum manna væri skipt upp. Hv. þm. hélt, að þetta væri afar óþægileg spurning. En það er þvert á móti. Ég hefi því einu að svara, að komist kommúnistar í meiri hl., þá verðum við að hlíta því, að eignunum verði skipt upp. Það er ofureinfalt mál. En séu þeir ekki í meiri hl., þá ganga breytingarnar ekki fram — a. m. k. ekki á þingræðislegan hátt.

Að hv. þm. er alltaf að grauta í kommúnisma, kemur auðvitað af því, að hann stendur nær kommúnistum heldur en lýðræðismönnum, og ruglar svo öllu saman.

Ég tek vel öllum bendingum um það, að okkur sjálfstæðismönnum muni ganga illa, ef gengið væri til kosninga. Og ég bið hv. andstæðinga þess í lengstu lög að láta ekki það atriði fæla sig frá því að samþ. þær breytingar, sem við förum fram á.

ATKVGR.

Till. um að vísa málinu til allshn. felld með 7 : 5 atkv.

Till. frá 1. landsk. þm. um að kjósa sérstaka fimm manna nefnd í málið samþ. með 9 shlj. atkv. og umr. frestað.

NEFNDARKOSNING.

Hlutfallskosning var viðhöfð, og bærust forseta tveir listar, A og B. — Á A-lista voru MT, PH, JónJ, en á B-lista JónP, JakM. Þar sem ekki voru fleiri nöfn á listunum en menn skyldi kjósa í nefndina, lýsti forseti yfir, að rétt væru kjörnir án atkvgr.:

Magnús Torfason,
Jón Þorláksson,
Páll Hermannsson,
Jakob Möller,
Jón Jónsson.

Á 24. fundi í Ed., 8. ágúst, var fram haldið fyrri umr. um till. (A. 13, 71, n. 211).

Jón Þorláksson: Mér þykir það hálfundarlegt, að hv. frsm. skuli ekki vilja taka hér til máls. en ég hafði hugsað mér að láta nokkur orð fylgja þessari till., og get ég sagt það, sem ég hefi að segja, meðan hv. frsm. hugsar sig um.

Eins og kunnugt er, hefir Sjálfstæðisflokkurinn borið fram kröfuna um réttinu stj. og kjördæmaskipunar í þá átt, að Alþingi verði svo skipað, að allir flokkar fái þar fulltrúa í réttu hlutfalli við atkvæðamagn sitt. Hitt var óráðið mál, á hvern hátt þessu almenna réttlæti kjósendum til handa yrði bezt náð, og við getum því fallið á, úr því að hæstv. stj. ber það fram og Framsóknarflokkurinn styður það, að millipinganevnd verði skipuð í málið og skuli hún rannsaka það og koma fram með þær brtt., sem hún telur, að óhjákvæmilegt sé að gera. Við fáum ekki séð, að skipun slíkrar nefndar geti orðið málinu til nokkurrar tafar, því að vitað er það, að tillögur okkar fáum við ekki afgreiddar til fullnustu á þessu þingi, en nefndin bæri fram till. sínar jafnframt því sem stj. skrbreyt. yrði tekin til meðferðar öðru sinni.

Eins og menn muna, kom þegar við

fyrri umr. fram brtt. frá hv. 2. landsk. Hún fer í svipaða átt og brtt. n. um skipun þessarar mþn., en svo gengur hún lengra hvað því viðvikur, að hún kveður á um, á hvaða grundvelli nefndin eigi að starfa, nefnilega á grundvelli stj. skrfv. okkar sjálfstæðismanna. Í n. náðist ekki samkomulag um það, að ákveða þetta í till., en okkur fannst ekki ástæða til að setja það á oddinn. Við höfum ekki látið það standa fyrir samkomulagi, þó það fengist ekki inn í till., en munum greiða atkv. með þessu atriði, þegar til atkv. kemur, í brtt. hv. 2. landsk.

Við höfum lagt mikla áherzlu á það í n., að málið yrði ekki dregið, sem frsm. hefði átt að lýsa, en ekki ég, og að svo væri til ætlað, að mþn. geti skilað till. sínum fyrir næsta reglulegt þing, sem verður í vetur, svo framarlega, sem ekkert óvænt kemur fyrir. Við leggjum mikla áherzlu á það, að málið verði ekki dregið á langinn í höndum mþn., og vegna viðburðanna 14. apríl síðastl., sem af stj. hafa verið settir í samband við þetta mál, þá er krafa kjósendanna eindregin sú, að málið verði ekki dregið á langinn, en fái farsæla úrlausn eftir nauðsynlegan undirbúning.

Ég ætla ekki að segja meira um þetta að svo stöddu, en óska fyrir hönd Sjálfstæðisflokksins, að till. fái afgreiðslu hér í deildinni og í hinni deildinni. og vænti svo þess, að nefndarskipun dragist þá ekki hjá stj.

Forseti (GÓ): Ég athugaði það ekki, að nokkrir af hv. þdm. voru búnir að tala út, en ég tel sjálfsagt, að hver fái eina ræðu og aths., ef hv. þdm. þykir það ekki of mikið brot á þingsköpunum.

Jón Baldvinsson: Það var rétt hjá hæstv. forseta, að það var búið að ræða þetta mál við fyrri hl. umr. og gerði ég þá grein fyrir brtt. minum á þskj. 71. En ég get gjarnan minnst á ofurlitið af því, sem ég sagði þá. Ég flutti brtt. í 2 liðum, annar liðurinn var um skipun n. eða formið, en hinn um það, hvernig ætti að vinna og hvað ætti að leggja til grundvallar fyrir starfi n., og er það hið sama, sem hv. 1. landsk. flutti í stjórnarskrárfv., að hver þingflokkur fái þm. í hlut-

falli við kjósendur. Þetta er það réttasta, sem hægt er að hugsa sér í þessu efni. Og út frá þessum grundvelli verður kjördæmaskipunarmálið afareinfalt, og þessu höfum við jafnaðarmenn haldið fram sem hinna eðlilegustu lausn, að landið væri gert að einu kjördæmi og allir þm. kosnir í einu lagi. Þetta er það, sem liggur til grundvallar í stjórnarskrártill. Sjálfstæðisflokksins. Nú sé ég, að þetta hefir ekki verið tekið til greina af stj.-skrn., heldur hafa báðir flokkar orðið sammála um að skipa n. á líkan hátt og ég lagði til, en líka að sleppa ákvæðinu um starfsgrundvöllinn. Þeir hafa sem sé tekið umbúðirnar, en ekki kjarnann.

Því hefir nú verið lýst yfir í deildinni, að þetta sé einn liðurinn í samkomulagi því, sem varð, þegar þeir sömdu um verðtollinn. Ég býst við, að þetta sé hinn óverulegasti hluti af því samkomulagi. Því í raun og veru er það enginn vinningur fyrir Sjálfstæðisflokkinn að fá n. skipaða á þennan hátt. Sjálfstæðismenn hefðu annars komið einum manni í n., en jafnaðarmenn engum. En annars skiptir þetta engu máli. Kjördæmaskipunarmálið er svo einfalt, að það væri hægt að lúka því á þessu stutta sumarþingi á þann veg, að það væri í samræmi við hið ríkjandi fyrirkomulag annarsstaðar. Ég get engan veginn verið ánægður með þessa afgreiðslu á þáttill. stjórnarinnar. Ég get verið ánægður með skipun n., en sakna ákvæða um grundvöllinn. Mér þykir Sjálfstæðisflokkurinn hafa verið lítilþægur í þessu, en ég tel víst, að svo slyngir samningamenn sem hv. 1. landsk. og hv. 1. þm. Reykv. hafi séð flokki sínum farborða á einhvern annan hátt, sem ef til vill kemur fram í embættaveitingum eða stjórnarmyndun, eða á annan hátt. En ég geri ráð fyrir, að þeir hafi svinbundið framsóknarstjórnina í einhverju fyrir það, að þeir héldu ekki fyrir henni þessum 2¼ millj. tekjum af verðtollinu, sem stjórnin þurfti að fá. Ég geri ráð fyrir, að þetta sé fastbundið, en sýnilegi árangurinn er enn veigalítill fyrir Sjálfstæðisflokkinn; þó að n. sé þannig skipuð, að þeir fá meiri hl. í henni, sem vilja breytingu á kjördæmaskipuninni, þá er það ekki afgerandi á þinginu. Það hefði verið þýð-

ingarmikið, að það, sem í minni till. felst, hefði verið samþ. og þeir fengið Framsókn til þess að ganga inn á það. Ég mun því greiða atkv. á móti brtt. stj.-skrn., því ég álit hana svo lítilsverða. Þó að við Alþýðuflokksmenn hefðum engan fulltrúa átt í n., þá hefðum við þó getað komið fram með álit okkar á þinginu. Það, sem mest er um vert, er að knýja fram með góðu eða illu þær breyt. á kjördæmaskipuninni, sem Framsóknarflokkurinn heldur með röngu fyrir meiri hl. þings og þjóðar.

Frsm. (Magnús Torfason): Hv. 1. landsk. þóttist ekki skilja, hvernig á því stæði, að ég fylgdi ekki málinu úr hlaði með nokkrum orðum. En ég vil þá benda á það, að ég hefi sérstöðu hvað framsöguna snertir. Þetta er lausan., sem ég var kosinn ritari í, og lá þá ekki annað fyrir en till. stjórnarinnar. Þeirri till. hefði ég getað fylgt og fyrir henni hefði ég mælt. En nú hafa orðið samningar um það, að haga nefndarskipuninni öðruvísi, og því er ég frsm. málsins móti vilja mínum. Ég hefi gengið inn á þetta og mínir meðnefndarmenn, eins og nál. ber með sér, en eins og það liggur fyrir, þá óskum við framsóknarmenn að segja sem allra minnst um málið. Ég get því ekki sagt neitt annað um þetta en það, að þess er fastlega vænzt, að störfum n. verði lokið fyrir næsta þing. Og því get ég fylgt, því ég lit svo á, að mþn. eigi að vinna bæði fljótt og vel. En eins og hv. 2. landsk. veit, þá er það öðruvísi orðað en í hans till., þar sem sagt er, að n. eigi að lúka störfum fyrir næsta þing. En það getur verið, að málið verði skoðað svo rækilega og á svo viðum grundvelli, að þó að menn leggi sig alla fram, þá verði því ekki lokið fyrir næsta þing. En ég tel ekki rétt, þegar slíkar n. eru skipaðar, að þá sé fyrirfram farið út í pólitíska afstöðu. Vitanlega mun mþn. athuga málið vel og grandgæfilega, en það er ekki rétt fyrir n. í þinginu að taka fram fyrir hendurnar á henni.

Við ræðu hv. 1. landsk. hafði ég ekkert að athuga, því hún var að öllu leyti rétt flutt.

Svo brá hv. 2. landsk. á leik síðast í ræðu sinni og vildi láta vera svo sem

sjálfstæðismenn væru miklu slyngari samningamenn en framsóknarmenn. Það er auðvitað ekki mitt að dæma um það. En svo mikið er víst, að þau tíðindi, sem hafa gerzt á 5 undanförunum árum, benda á það, að framsóknarmenn séu líka talsvert slyngir samningamenn og kunni að koma ár sinni vel fyrir borð. Ég veit, að hv. 2. landsk. er spámannlega vaxinn og telur sig kallaðan til að spá í eyðurnar. En ég ætla ekki að fara út í þá sálma. En það, sem fyrir mér vakir, er það, að það sé mikið unnið við það fyrir Sjálfstæðisflokkinn og eins fyrir Alþýðuflokkinn að hafa fengið stj. til viðtals um þetta mál og til að athuga það. Mér þykir leiðinlegt, hve mikið ber á afbrýðiseminni hjá hv. 2. landsk. Það er rétt eins og Sjálfstæðisflokkurinn sé búinn að sparka honum út úr bólinu.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Ég vil aðeins láta í ljós ánægju mína yfir því, að samkomulag hefir orðið um, að þessi leið verði farin, að málið verði sett í mþn., sem beri fram sínar till. í málinu að lokinni rannsókn. Ég hafði getið þess, að það mundi ekki standa á okkur framsóknarmönnum að ganga til samkomulags um það, hvernig n. yrði skipuð, og samþykki fyrir mitt leyti brtt. um það — Ég sé ekki ástæðu til að ræða almennt um málið, en ég tel víst, að þegar tilnefning kemur frá flokkunum, þá standi ekki á að skipa nefndina.

Bjarni Snæbjörnsson [óyfirl.]: Ég vil ekki láta hjá líða að geta afstöðu minnar til brtt. Mér finnst, að það, sem þar kemur til greina, sé ekki tekið fram í nál., og hefði mátt ætlast til, að það hefði fengið betri undirtektir hjá Framsókn en raun ber vitni um. Eftir því, sem fram hefir komið við umr. og fram haldið af Framsóknarflokknum, að þetta mál þurfi svo margbreytilegs undirbúnings, þá get ég ekki skilið, að svo sé, þar sem séð er fram á, að till. sjálfstæðismanna getur orðið grundvöllurinn undir starfi mþn. Við fyrri hluta umr. var það aðallega hæstv. forsrh., sem talaði um, að málið þyrfti svo langan undirbúning. En eftir því, sem mér hefir skilizt seinna, þá hafði hann misskilið, hvað flokkarnir vildu

fara fram á. Hæstv. forsrh. talaði um, að flokkarnir hefðu komið sér saman um að taka þm. frá hinum einstöku kjördæmum. Þetta var auðvitað sett á oddinn fyrir kosningarnar og þá sagt, að frambjóðendur Sjálfstæðismanna hefðu ekki komið sér saman um þetta. Þáverandi hv. þm. Dal. var tekinn t. d. og sagt, að hann hefði verið með einmenniskjördæmum, en hinir yfirleitt með stórum kjördæmum. Ég var frambjóðandi Sjálfstæðisflokksins, og ég hafði ekki hugmynd um, hvernig þetta ætti að vera, að öðru leyti en því, að flokkurinn vildi hafa kosningarréttinn sem réttlátastan og að hver flokkur ætti þm. í hlutfalli við kjösendur. Þetta áleit ég liggja svo augljóst fyrir, að það gæti ekki orðið misskilið, nema það yrði þá ósjálfrátt í kosningahitanum. En nú er sá þröskuldur fallinn úr vegi.

Mér fannst koma fram við fyrri hl. umr. og í nál., og sérstaklega eftir að frsm. hafði haldið sína tölu, að málið þyrfti svo langan undirbúning, að það yrði ekki hægt að lúka störfum mþn. fyrir næsta þing. Ég vona, að það þurfi ekki að knýja Framsóknarflokkinn áfram með illu í þessu máli, heldur með góðu, og að hann sjái, að þetta er ekki annað en réttlætiskrafa.

Svo er það, sem sjálfstæðismenn fóru fram á, að þm.talan væri í hlutfalli við kjösendafjöldann. Það getur ekki orðið, nema að láta höfðatöluna ráða. Þar sem hæstv. forsrh. talaði um, að ýmislegt annað kæmi til greina, þá get ég ekki skilið, hvað það gæti eiginlega verið. Ekki er hægt að fara eftir auðfæm eða vitsmunum, og því síður eftir því, hvar menn búa, og það er lítt skiljanlegt, að þeir, sem eru afskekktastir, eigi að hafa betri aðstöðu til að ráða stjórn landsins. Þess vegna álit ég, að þessi hluti till. sé sjálf-sagður til samþykktar, því að í henni felst aðeins réttlæti, sem ég vona, að öllum sé ljóst, að eigi að hafa framgang, og frekari ihugun er ekki til annars en draga málið á langinn. Málið er fyrirfram íhugað, og hitt byggt á misskilningi við kosningarnar, og ætti nú að vera komið í lag aftur. — Þá vil ég víkja nokkrum orðum að því, sem hv. 2. landsk. sagði.

Hv. 2. landsk. sagði, að engu máli

skipti, hvernig n. væri skipuð. En þá er mér óskiljanlegt, hvers vegna sami hv. þm. ber fram brtt. einmitt um það atriði. Þetta mun því frekar sagt í „agitations“-augnamiði, eins og margt annað, sem hv. þm. segir hér í þessari hv. d., en að hann í raun og veru meini slíkt. Hv. 2. landsk. talaði líka um mál, sem mér kemur talsvert við. Hann sagði, að sjálfstæðismenn hefðu gefið stj. 2¼ millj. kr. til þess að valta og skalta með, án þess að fá nokkur veruleg friðindi í staðinn, og taldi hann, að eitthvað mundi búa undir þessu. Ég gerði ekki sérstaklega grein fyrir atkv. mínu við afgreiðslu verðtollsins, og ætla ég því að skýra afstöðu mína nú. Hv. 2. landsk. hefir talað hér mikið um atvinnubætur. Ég er honum sammála um það, að einhverjar atvinnubætur þurfi að koma til. En ef þær eiga að komast í framkvæmd, þurfum við peninga. Og ég greiddi atkv. með framlengingu á verðtollinum af því að ég álit hann hentugri en ýmsar aðrar álögur, og af því að ég ætlaðist til, að miklu af því fé, sem þannig fengist inn, yrði varið til verklegra framkvæmda. En leið þá, sem jafnaðarmenn — og ef til vill einhver hluti Framsóknarflokksins — vill fara, get ég eða sá flokkur, sem ég tilheyri, ekki gengið inn á með nokkru móti.

Ég gat ekki að því gert, að mér þótti fremur kátleg sú yfirlýsing hv. frsm., að þeir framsóknarmenn vildu sem minnst um málið tala. Þó er þetta raunar eðlilegt. Sá flokkur er alltaf að sjá það betur og betur, eftir því sem tímar líða fram, hve sjálfsagt er fyrir þá að fylgja réttlætiskröfum um breytingar á kjördæmaskipuninni. En þeim þykir bara of snemmt að láta sig strax, heldur ætla þeir sýnilega að undirbúa kjósendur með Tímanum. Þá fyrst, þegar búið er að sanufæra bændurnar um nauðsyn snúningsins, vill Framsókn fara að tala um þetta mál.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Hv. þm. Hafnf. talaði nokkuð um efnishlið þessarar þál. og afstöðu okkar framsóknarmanna. Ef menn ætluðu yfirleitt að fara út í þá sálma, t. d. að rekja forsögu þessa máls, gæti það orðið tilefni langra umr. Og þar sem samkomulag er um það,

að mál þetta skuli vera athugað í nefnd, álit ég tilgangslaut að vera að rökræða um efnishlið till. nú, þegar einmitt hefir orðið samkomulag um það að fresta að taka fullnaðarákvörðun um efnishlið till. á þessu þingi.

Jón Þorláksson: Mér þykir rétt að taka það fram, út af ummælum hæstv. forsrh., að það er auðvitað ekki hægt á þessu þingi að taka fullnaðarákvörðun um breytingar á kjördæmaskipuninni, því að á undan slíkum ákvörðunum verður að ganga rýmkun á þeim atriðum stjórnarskrárinnar, sem um þessi mál fjalla.

Það, sem hæstv. forsrh. sagði um, að samkomulag hefði náðst, var mjög villandi. Það rétta er, að ekkert samkomulag hefir náðst um frestun þessa máls, en það er vitanlegt, að tvö þing þarf til þess að samþ. stjórnarskrárbreytingu svo hún verði að lögum. Þess vegna verður ekki tekin endanleg ákvörðun um kjördæmaskipunarmálið, en ekkert er því til fyrirstöðu, að þetta þing, sem nú situr, stígi fyrra skrefið og samþykki stjórnarskrárbreytingu, sem svo komi til endanlegrar samþykktar á næsta þingi ásamt tillögum millipínganefndar um breytta tilhögun alþingiskosninga.

Jón Baldvinsson: Ég ætla að svara hv. þm. Hafnf. nokkrum orðum. Hann beindi til mín fyrirspurn þess efnis, hvers vegna ég bæri fram brtt. við þessa þáttill., ef sama væri, hvernig n. yrði skipuð. En ég er á því, að hann hafi hirt hismið úr till. minni, en skilið eftir kjarnann. Hann hefir einblint á skipun n., en ég lagði áherzluna á það, að sem beztur grundvöllur væri lagður undir starfsemi n. Ég bar fram mína brtt. sökum efnis till., en ekki formsins.

Þá fór hv. þm. að afsaka það, að sjálfstæðismenn slepptu verðtollinum úr Ed. Sagðist hann vera hlynntur atvinnubótum og virtist ætlast til þess, að stj. notaði mikið af því fé, sem hún fengi inn með verðtollinum, til þess að bæta úr atvinnuleysinu. En það kemur varla til, að féð verði notað í því skyni. Líklegast verður það bara notað til beins rekstrar ríkisins. Nei, það þyrfti vafalaust að taka

Milliþinganefnd um kjördæmaskipun.

lán eða fá alveg sérstakar tekjur til þess að hæstv. stj. færi að hugsa um atvinnubætur, sbr. afgreiðslu fjárl. úr Nd.

En það var annað, sem máli skipti þarna. Hefði stj. ekki fengið verðtollinn, neyddist hún út í nýjar kosningar í haust. (Forsrh.: Það hefði ekki verið neitt neyðarúrræði). Þótt hæstv. forsrh. sé vongóður, þá geta nú miklar breytingar orðið á skömmum tíma, og má minna á það, að engin ósköp standa lengi. — Það styrkir líka það, sem ég hefi sagt í þessu máli, að hæstv. forsrh. lýsti því yfir áðan, að Sjálfstæðis- og Framsóknarflokkurinn hefðu komið sér saman um að taka ekki til umræðu efnishliðar till. á þessu þingi. En það sýnir einmitt, að þessir þingflokkar hugsa aðeins um formið, en ekki um virkilega úrlausn málsins. Hv. 1. landsk. mótmælti ekki þessu samkomulagi milli Framsóknar og Sjálfstæðis, enda var það erfitt, eftir yfirlýsingar þær, er fram hafa komið í ræðum þeirra í dag.

Þá var það hv. 2. þm. Árn. Hann sagði nokkur spaugsyrði í minn garð og vildi halda því fram, að framsóknarmenn væru slyngir í samningum, og vildi ekki heyra, að sjálfstæðismenn stæðu þeim framar í þeim efnum. Ég sagði aldrei, að ég áliti sjálfstæðismenn slyngari samningamenn, heldur sagðist ég ekki trúa því, að eins slyngur samningamaður og hv. 1. landsk. hefði ekki haft annað upp úr samkomulaginu en það, hvernig n. skildi skipuð í þessu máli.

Ég þykist vita, að það hafi verið ferlegur aðgangur, þegar hv. 1. landsk. og hv. 2. þm. Árn. voru að semja í nefndinni og reyna til að leika hvor á annan.

Hv. 2. þm. Árn. þótti bera á afbrýðissemi hjá mér og sagði, að Sjálfstæðis- og Framsóknarflokkarnir væru komnir í svo innilega sameiningu í flatsænginni, að mér og mínum flokk muni hafa verið sparkað fram úr. En það er sannast að segja, að upp á siðkastið hefir verið meiri óværd í því fleti en orð er á gerandi í þingsalnum, og mun engum of gott að vera þar.

Bjarni Snæbjörnsson [óyfirl.]: Ég ætla aðeins að svara hv. 2. landsk. fáeinum orðum, út af því, sem hann sagði um verðtollinn. Það er svo með mig, að ég

kann illa við það að biðja um fé, ef ég er nýbúinn að drepa einhverjar fjárveitingar. Ég vænti þess fastlega, að fjárl. verði ekki afgr. héðan úr Ed. án þess, að miklar breyt. verði á þeim gerðar.

Ég vil ekki láta hjá liða að minnst á það, sem hv. þm. sagði, að stj. hefði neyðzt út í kosningar í haust, ef henni hefði verið synjað um verðtollinn. Hv. 2. landsk. virtist þessu fylgjandi, en það er víst, að flokksmenn hans flestir kæra sig ekki um kosningar í haust. „Við græðum ekkert á því“, segja þeir. „Við fáum ekki einu sinni okkar mann í Hafnarfirði, hvað þá annarsstaðar“.

ATKVGR.

Brtt. 71 felld með 6 : 6 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: PM, BSn, GL, HSteins, JakM, JBald.
nei: JónJ, MT, PH, EÁrna, IP, GÓ.

JónP greiddi ekki atkv.

Einn þm. (JónasJ) fjarstaddur.

Brtt. 211 (ný tillgr.) samþ. með 11 : 1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 11 : 1 atkv.

Á 26. fundi í Ed., 11. ágúst, var till. tekin til síðari umr. (A. 252).

Jón Baldvinsson: Þessi till. var talsvert rædd við þá fyrri umr., sem fram fór um hana hér í hv. d., og hefði ég getað látið við það sitja, sem ég þá tók fram, en vegna þeirrar afgreiðslu, sem þetta mál fékk hér að lokum, get ég ekki látið hjá liða að segja nokkur orð. Ég hafði flutt brtt. við þessa þáltill., þar sem til var tekin ákveðin skipun á þessari mþn. og jafnframt kveðið á um það, á hvaða grundvelli n. skyldi starfa. Stjórnarskrárnefndin gerði till. mína um skipun n. að sinni, og náði hún fram að ganga. Sjálfur lagði ég ekki frekari áherzlu á það atriði, heldur hið síðara, að n. yrði settur ákveðinn grundvöllur að starfa á, og þá sá grundvöllur, að þingfl. væru jafnan í samræmi við kjósendafjöldann, sem að baki hverjum þeirra stæði, og að ekki gæti það fyrir komið, að deildir Alþingis væru svo skipaðar, að minni hl.

gæti hindrað meira hl. frá að koma fram málum sínum. Ég hafði búið til við því, að þessi liður brtt. minnar næði samþykki d., því að við atkvgr. stóð einmitt svo á, að einn þm. úr Framsóknarflokknum var ekki viðstaddur, svo að flokkurinn hafði ekki yfir að ráða nema 6 atkv. í d., en hinsvegar hafði mér skilist svo, að sjálfstæðismenn væru mér sammála um þetta atriði og myndu því greiða till. minni atkv. En þetta fór á annan veg, því að hv. 1. landsk. varð til þess að fella till. og brást þannig þeirri stefnu, sem mér hafði skilist hann halda fram í þessu máli. Ég efast um, að framsóknarmenn hefðu ráðizt í að breyta till. aftur við síðari umr., þó að brtt. mín hefði verið samþ., þar sem svo réttlátar kröfur eru bornar fram í henni, og hefði þá frekar mátt una við þessa nefndarskipun.

Mér þykir þessi atkvgr. annars benda til þess, að það hafi verið nokkuð stífir samningar, sem sjálfstæðismenn og framsóknarmenn gerðu með sér út af verðtollinum hér á dögunum, þar sem Sjálfstæðisflokkurinn hefir með þessu hvið að frá því meginatriði í þessu máli, sem flokkurinn til þessa virtist hafa verið sammála Alþýðuflokknum um, sem er skipun Alþingis með þeim hætti, sem getur í þessari brtt. minni og í frv. sjálfstæðismanna um breyt. á stj. skr. Virðist mér þetta hera vitni um afslátt af hálfu Sjálfstæðisflokksins í málinu, en ég vona, að svo sé aðeins í bili. Ef til vill hefir og það verið eitt af samningsákvæðunum milli flokkanna, að fella skyldi þessa brtt. mína, svo mjög sem hún þó var þýðingarmikil að því er snertir þessa nefndarskipun. En það kemur betur í ljós síðar, þegar lengra er frá liðið, hverjir þessir samningar milli flokkanna hafa verið. Þeir, sem fylgjast með í stjórn máluðum, geta nokkurn veginn séð það, bæði í framkvæmdum stj. og eins mun það koma nokkuð í ljós við væntanlega stjórnarmyndun. — Læt ég svo lokið máli mínu að sinni. Ég vildi aðeins benda á þetta, af því að mér fannst atkvgr. á laugardaginn var hera vitni um stefnubreyt. hjá Sjálfstæðisflokknum í þessu máli, sem flokkurinn hafði efst við hún í kosningabaráttunni í vor.

Jón Þorláksson: Mér þykir rétt út af unnmælum hv. 2. landsk. að gera grein fyrir afstöðu minni til þessa máls yfir höfuð, og þá jafnframt að því er snertir atkvgr. um brtt. hv. 2. landsk. við till. stj. við framhald fyrri umr. þessa máls.

Eins og kunnugt er, hefir Alþingi þrjár leiðir til að láta vilja sinn í ljós á formlegan hátt. Í fyrsta lagi með breyt. á stj. skr., og er þar tilskilið, að breytingin hafi verið samþ. á tveimur þingum í röð við þrjár umr. í hvorri d. a. m. k., og að gengnum almennum kosningum á milli þinganna. Í öðru lagi með almennri löggjöf, sem báðar d. þingsins hafa samþ. gegnum þrjár umr. í hvorri d. a. m. k. Og í þriðja lagi með þáltill. sem getur ræðzt við 1—2 umr. í báðum d. eða aðeins í annari d. Nú getur það verið álitamál, hvort unnt er að ná því marki, sem Sjálfstæðisflokkurinn hefir sett sér um að fá fram rétting á skipun Alþingis, þannig, að flokkarnir fái þingsæti í samræmi við atkvæðatölu sína, með almennri löggjöf, eða hvort stj. skrbreyt. þarf til. Það eitt er víst, að þetta getur ekki orðið ákveðið með þáltill. Löggjöf þarf a. m. k. til, og við sjálfstæðismenn litum helzt svo á, að þessu verði ekki komið fram nema með breyt. á stj. skr., og höfum við þannig borið málið fram í því formi, sem við álitum réttast og að nægja muni, þar sem er frv. okkar um breyt. á stj. skr. Ef nú hv. 2. landsk. hefði borið fram frv., sem hefði falið þetta í sér á einhvern tiltekinn hátt, hefði verið sjálfsagt að gefa því gaum og styðja að framgangi þess, svo framarlega sem hæstv. forseti hefði úrskurðað það stj. skr. samkvæmt. En hv. 2. landsk. hefir ekkert gert í þessa átt.

Eins og ég áður sagði, er ekki hægt að kveða á um þetta með þáltill., og lít ég því svo á, að það hafi ekki afgerandi þýðingu fyrir meðferð þessa máls og afgreiðslu, hvort þessi þáltill. stj. verður samþ. eða ekki. Ég greiddi ekki atkv. á móti brtt. hv. 2. landsk., sem fór fram á það, að þessari væntanlegu mþn. væri settur ákveðinn grundvöllur að starfa á, en hinsvegar fannst mér þetta atriði út af fyrir sig þýðingarlitnið, og af öðrum ástæðum gat ég látið vera að greiða atkv. um till. hans. Hv. 2. landsk. veit það ósköp vel, að þó að brtt. hans hefði náð

fram að ganga við fyrri umr. málsins, var engin von til þess, að hún næði samþykki Alþingis. Ef brtt. hans hefði verið samþ. hér, gat það endað með tvennu móti. Annaðhvort að till. hefði verið felld úr hinni upphaflegu till. stj. við siðari meðferð málsins í þinginu, eða þá að ekkert hefði orðið úr skipun þessarar n. á þessu þingi. Og verð ég að líta svo á, eftir framkomu hv. 2. landsk. við áður nefnda atkvgr., að það sé hans skoðun, að rétt hefði verið að eyðileggja málið, svo að þessi nefndarskipun hefði orðið að engu, því að hann greiddi atkv. á móti sjálfri þáttill. eftir að brtt. stj. hafði verið samþ. Ég hefi ekki álitnið það rétt að hafna boði stj. og Framsóknarflokksins um að ihuga þetta mál í mþn. til næsta þings, úr því að samkomulag náðist innan stj. um skipun n. á sæmilegan hátt, eins og þetta liggur fyrir í till. í því formi, sem hún að lokum fékk við atkvgr. við fyrri umr. málsins.

Ég þarf ekki að gera frekari grein fyrir því, af hverju ég áleit rétt að ganga að þessari uppástungu stj., en ég þegar hefi gert við fyrri umr. þessa máls. Hv. 2. landsk. virðist ekki vera okkur þar sam-mála, en ég vona nú samt, að flokkur hans sé ekki orðinn svo frásnúinn málinu, að hann neiti að taka þátt í skipun n. á þann hátt, sem till. gerir ráð fyrir. Ég hefi ekki orðið var við það, að þessi hv. þm. eða flokkur hans hafi á þessu þingi viljað leggja málinu lið á annan hátt, sem hann þó hefði þurft að gera, ef hann hefði viljað veita málinu eindregið fylgi, ekki sízt þar sem hann hefir ekki getað fallið á þessa leið um skipun mþn. í málinu. Þykist ég hafa sýnt það með atkvgr. minni engu siður en þeir aðrir sjálfstæðismenn, sem samþ. þessa till., að við höfum fullan vilja á því að hrinda þessu máli fram, þó að við viljum í lengstu lög reyna að koma því í verk á þinglegan hátt.

Jón Jónsson: Ég get ekki stillt mig um að fara nokkrum orðum um leikaraskap hv. 2. landsk. í þessu máli. Hann er alltaf að dylgja um það, að einhverjir leynisamningar hafi farið fram milli Sjálfstæðisflokksins og Framsóknarflokksins út af málinu. Þetta eru staðlausir stafir.

Ég veit ekki til þess, að nokkrir samningar hafi farið fram milli þessara flokka. Og ég hefi heldur ekki heyrt aðra halda því fram en hv. þm. og suma flokksbræður hans. Það, sem gerzt hefir á milli þessara flokka, hefir allt komið fram í dagsins ljós, og það var nú ekki annað eða meira en það, að samkomulag náðist í stj. milli flokkanna um afgreiðslu þessarar till. og að sjálfstæðismenn greiddu atkv. með verðtollinum meðfram vegna þess samkomulags. Og ég get ekki fundið annað en hv. 2. landsk. ætti að geta vel við unað þá afgreiðslu, sem þetta mál þannig hefir fengið, því að sú afgreiðsla skapaði flokki hv. þm. rétt til að fá að hafa einn mann í þessari n., sem vitanlega verður til þess að greiða fyrir framgangi þessa máls með rannsókn sinni á því.

Þá var hv. þm. að tala um það, að allt hefði oltið á atkv. hv. 1. landsk. um forlög brtt. þeirrar, sem hann hafði flutt við þessa till., og sagði hv. þm. eitthvað á þá leið í því sambandi, að við framsóknarmenn myndum ekki hafa þorað að fara till. stj. aftur til sins upphaflega forms, ef till. hans hefði náð fram að ganga á annað borð. Mér kemur þetta næsta undarlega fyrir sjónir. Því að ég veit ekki betur en að við framsóknarmenn höfum lýst yfir því oft og mörgum sinnum, að við viðurkennum ekki, að rétt sé að byggja eingöngu á höfðatölunni um skipun Alþingis, heldur komi þar einnig fleiri atriði til greina. Og hnútukast hv. þm. í garð hv. 1. landsk. er með öllu ástæðulaust. Hv. 1. landsk. slakaði í engu frá skoðun sinni í þessu máli í stj. þm., þó að hann hinsvegar féllist á það, að fyrstu skrefin í málinu væru stigin með því að láta fara fram ýtarlega rannsókn á því í mþn., þar sem málið væri athugað frá öllum hliðum og öll gögn um það kæmu fram. Og ég met hv. 1. landsk. sem meiri mann eftir en áður, þar sem hann hefir ekki verið með neinn leikaraskap til þess að tefja fyrir framgangi málsins. En hið sama verður ekki sagt um hv. 2. landsk., því að hann hefir haft meiri leikaraskap í frammi í þessu máli en ætla mátti, að holt væri fyrir sóma hans. Og ásakanir hans í garð hv. 1. landsk. út af þessari atkvgr. eru með öllu ómaklegar,

eins og ég hefi sýnt fram á. En það skiptir nú e. t. v. ekki miklu máli fyrir hv. 2. landsk.

Jón Baldvinsson: Mér þykir rétt út af ræðu hv. 1. landsk. að lýsa enn einu sinni yfir því, að ég get fallizt á stjksrbreytfrv. hans og flokksmanna hans, og er reiðubúinn til að veita því það fylgi, sem ég frekast má. En það er heldur hljótt yfir þessu frv. hér í þinginu, og skal ég ekkert um það segja, nema það kunni að vera eitt af þeim atriðum, sem leynisamningar flokkanna fela í sér, að frv. sé stungið svefnþorn á þessu þingi. A. m. k. er nál. minni hl. um það ekki komið enn.

Hv. 1. landsk. var að velta því fyrir sér, hvernig farið hefði, ef brtt. mín hefði náð fram að ganga, en ég get ekki betur séð en að hugur hans í þessu máli hafi breytzt frá því, sem var í þinghyrjun, og mér þykir sennilegt, að sú breyt. standi í sambandi við þá samninga, sem Sjálfstæðisflokkurinn og Framsóknarflokkurinn gerðu með sér um afgreiðslu málsins nú, því að það þýðir ekkert fyrir hv. þm. þessara flokka að ætla sér að synja fyrir þessa samninga, því að þeir hafa sjálfir margsinnis játað það og viðurkennt í ræðum sínum, bæði hv. 1. landsk. og hæstv. forsrh., að ég nú ekki tali um hv. 3. landsk.

Þá var hv. 1. landsk. að reyna að afsaka atkvgr. sína með því, að afgreiðsla málsins með þáttill. væri svo veik, að litlu skipti, með hverjum hætti hún væri. Málið yrði ekki leyst á viðunandi hátt nema með stjksrbreyt. eða með almennri löggjöf, og skildist mér hv. þm. hallast að því, að fyrri leiðin svaraði frekar tilganginum. Er ég honum sammála um þetta. En hitt hefir líka stórkostlega þýðingu, að þegar n. er skipuð, þá fái hún sitt erindisbréf, þar sem það sé tekið fram, hvað þingið ætlist til og vilji, að n. geri. Það er þetta, sem felst í till. minni.

Ég var að segja það áðan við hv. 1. landsk., að aðstaða hans væri mun veikari nú, eftir að hann sat hjá við atkvgr. um þessa brtt. mína, heldur en hún var í byrjun þingsins. Hv. þm. sagði, — og það má vera, að hann hafi þar rétt fyrir sér —, að hefði brtt. verið samþ. hér, þá hefði hún annaðhvort verið felld í Nd.

eða henni breytt þar. Það má vel vera, að þetta sé rétt, en atkvgr. um brtt. mína sýnir talsverðan veikleika í málinu hjá hv. 1. landsk., sem er formaður Sjálfstæðisflokknum og verður þar af leiðandi meira tillit tekið til heldur en til óbreyttra liðsmanna. Ég get ekki skilið annað en að andstæðingar réttlátrar kjördæmaskipunar noti sér það í baráttunni gegn málinu, að flokksforinginn, hv. 1. landsk., skyldi ekki halda fastar á málinu en þetta.

Ég var ekki að beina neinum ásökunum til hv. 1. landsk., heldur var ég að spyrjast fyrir um það, hvort aðstaða hans hefði breytzt við meðferð málsins hér í hv. d. Og ég gat ekki fundið annað líklegra en að stefnubreyt. sú, sem hv. þm. virðist hafa tekið í þessu máli, hlyti að vera sprottin af samningum, sem gerðir hefðu verið um málið í þessari hv. d.

Ég held ég þurfi ekki að svara hv. 1. landsk. meiru. En er hann hafði lokið máli sínu, kom skjaldsveinn hans, hv. 3. landsk., fram á vígvöllinn og fór að verja hann af mesta ákafa, enda mun það honum skyldast, því að hann hefir sennilega teymt hv. 1. landsk. út á galeiðuna. Ég hélt nú samt, að hv. 1. landsk. væri fær um að svara fyrir sig sjálfur, en hv. 3. landsk. hefir fundið blóðið renna til skyldunnar, fundið að hann átti hér hlut að máli, og staðið þess vegna upp til þess að verja hv. 1. landsk.

Allar yfirlýsingar hv. 3. landsk. um það, að ekkert leynimakk hafi átt sér stað í sambandi við þetta mál, hljóta að falla um sjálfar sig, þar sem það hefir verið játað hér af báðum flokkum, að samningar hafi átt sér stað milli flokka. Það getur ekki verið rangt af mér að halda því fram, sem báðir flokkar hafa lýst yfir, að sé sannleikur. Og tvö atriði úr þessum samningum hafa þegar komið fram, nefnil. það í fyrsta lagi, að hv. sjálfstæðismenn samþ. verðtollinn, sem menn fullyrtu í upphafi þings, að þeir myndu ætla sér að fella, og í öðru lagi það, að framsóknarmenn breyttu skipun n. í kjördæmaskipunarmálinu, atriði, sem mér fannst svo lítilfjörlegt, að ég greiddi atkv. á móti því. Það er ekki þar með sagt, að Alþýðuflokkurinn ætli ekki að skipa mann í n., en mér fannst

þetta svo lítilfjörleg lausn á hinum stóru kröfum um réttláta kjördæmaskipun, að ég greiddi atkv. á móti henni.

Þetta er alls ekki órannsakað mál, eins og hv. 3. landsk. vildi halda fram. Þetta mál hefir verið á dagskrá hjá þjóðinni frá því 1912, er Hannes Hafstein bar fram frv. sitt. Síðan hefir það verið mikið rætt bæði í blöðum, ritum og á mannfundum. Liggja því mörg gögn fyrir um málið, svo að ekki ætti að vera mikið verk að rannsaka það til fulls. Ef athugað er orðalagið bæði á brtt. minni og á stjkrfrv. Sjálfstæðisflokksins, þá sést, að það er ákaflega einfalt að ná takmarkinu um réttlátari kjördæmaskipun með því að gera landið að einu kjördæmi og að flokkarnir skuli fá þm.-tölu í samræmi við atkv.fjölda þeirra. Það eru full rök fyrir þessum málstað. En að láta bilbug á sér finna, það er að veikja málstaðinn. En mér hefir einmitt fundizt vera bilbugur á hv. 1. landsk., og dreg það af atkvgr. hans um málið við fyrri umr. þess. Þetta gefur mér tilefni til þess að efast um, að Sjálfstæðisflokkurinn muni halda fast við kröfur sínar um réttláta kjördæmaskipun. Það væri óneitanlega mikill hnekkir fyrir málið, ef þessi flokkur, sem mest kjósendafylgi hefir að baki sér, myndi draga sig í hlé og hætta að berjast fyrir málinu.

Hv. 3. landsk. var að tala um, að framkoma mín í þessu máli væri leikaraskapur einn. Hv. þm. er hér að tala um langalvarlegasta málið, sem fyrir hefir legið nú um langan tíma, og hann hefir þessi orð um það. Mér dettur ekki í hug að fara að vena hv. 3. landsk. um nokkurn leikaraskap í þessu máli, er hann heldur dauðahaldi í úrelt og ranglátt fyrirkomulag. Þessi skoðun hv. þm. á málinu liggur í hinu íhaldssama eðli hans, og er því eðlileg hvað hann snertir. Og hv. þm. hefir ekkert leyfi til þess að vera að ásaka aðra um leikaraskap og léttúð.

Hvað því leynimakki milli flokkanna viðvikur, sem ég minntist á áðan, þá er það nú þegar komið í ljós um verðtollinn og skipun mþn. Það furðar auðvitað engan á því, þó að hv. 1. landsk. og hv. 3. landsk. séu ekki að koma með yfirlýsingar hér á þinginu um þessi efni. Þeir reyna vitanlega að draga sem vandlegast

fjöður yfir þessa samvinnu, því að þeir þurfa að láta líta svo út fyrir kjósendum, að fjandskapur sé á milli þeirra og þeir vegist á. En það mun máske koma í ljós við væntanlega stjórnarmyndun, hvort samningarnir og leynimakkið milli þessara flokka hefir ekk. verið tíðtækara en hv. þm. vilja vera láta.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Mér finnst vera fyllsta ástæða út af framkomu hv. 2. landsk. að beina til hans alvarlegri fyrirspurn. Það stendur í till., að Alþýðuflokkurinn skuli tilnefna einn mann í mþn. Mér finnst vera full ástæða til að spyrja hv. 2. landsk., hvort flokkur hans ætli sér að nota þennan rétt eða ekki. Hv. þm. hefir látið það álit í ljós, að Alþýðuflokkurinn og kjördæmaskipunarmálið myndu ekkert græða á þessari nefndarskipun, heldur myndi allt sitja í sama farinu og áður. Ennfremur heldur hv. þm. því fram, að málið sé nægilega rannsakað eins og það liggur fyrir. Stafar þetta af því, að hann treysti ekki sinum málstað, ef málið er sett undir rannsókn? Þorir hv. 2. landsk. ekki að standa við hinar háu kröfur sínar í þessu máli? Ég vil spyrja hv. þm. að þessu vegna þess. að ef Alþýðuflokkurinn vill ekki tilnefna neinn til að taka sæti í nefndinni, þá gæti komið til mála að athuga skipun n. á ný og setja um hana aðrar reglur. Þess vegna vil ég mælast til þess, að hv. 2. landsk. svari því afdráttarlaust, hvort hann þorir að eiga þátt í skipun n. eða ekki.

Jakob Möller: Ég er ekki viss um, að það sé rétt að ásaka hv. 2. landsk. um leikaraskap í þessu máli. Þessi hv. þm. er alltaf að stagast á því, að samningar hafi átt sér stað milli Sjálfstæðisflokksins og Framsóknar, og ég er hræddur um, að hann sé farinn að trúá þessu sjálfur. Mér skilst, að hann óttist það ákaflega mikið, að samvinna muni komast á milli þessara flokka, og að Alþýðuflokkurinn muni við það missa þá aðstöðu, sem hann hefir nú í þessari hv. d. til þess að semja við Framsóknarflokkinn og koma með því sinum hagsmunamálum fram.

Það er öllum kunnugt, að afstaða Alþýðuflokksins til þessa máls hefir

breytt að mun. Í fyrstu stóð hann með Sjálfstæðisflokknum og vildi krefjast réttláttra breytinga á kjördæmaskipuninni, en þegar bera skyldi fram frv. um það efni, þá vildi hann ekki vera með. Ennfremur vildi hann ekki eiga þátt í því, að þessi d. yrði þannig skipuð, að fylgismenn réttláttrar kjördæmaskipunar hefðu þar hin sterkustu tók, er þeir áttu kost á að hafa í þessari hv. d. Þetta sýnir nægilega, hvernig hv. jafnaðarmenn hafa snúizt. Kjördæmaskipunin er ekki lengur aðaláhugamál þeirra, heldur virðist þeim nú vera mest í mun að komast aftur að samvinnu við Framsóknarflokkinn. Þeir hafa dembt inn í þingið frv. um nýjar tekjur handa hæstv. stj. og fara í einu frv. fram á hvorki meira né minna en 11 millj. kr. í þessu skyni. Þetta er þrautatilraunin, sem Alþýðuflokkurinn gerir til þess að komast í sömu aðstöðu hjá Framsókn sem hann hafði áður.

Ég skal nú ekki vera að bregða hv. 2. landsk. þm. um leikaraskap. Ég held, að þetta gangi svo nærri honum, að það sé illa gert að vera með slíkar aðdróttanir í hans garð, því ekki get ég skilið annað en að hv. þm. hafi tekið það talsvert nærri sér að kúvenda svo í kjördæmaskipunarmálinu sem hann hefir gert.

Hv. þm. ásakaði okkur sjálfstæðismenn fyrir það, að við hefðum breytt afstöðu okkar til þessa máls. Ég þarf ekki að svara hv. þm. öðru en því, að það mun sýna sig síðar, hvort Sjálfstæðisflokkurinn hvíkar frá réttlætiskröfum sínum, og þá reynir mikið á það, að Alþýðuflokkurinn sýni fulla alvöru í þessu máli. Það, sem var aðalástæðan til þess, að ekki var hægt að fá framgengt höfuðkröfum okkar um réttláta skipun þingsins að þessu sinni, voru einmitt brígðmæli Alþýðuflokksins. Hvort hann svikur alveg í málinu, veit ég ekki, en það mun koma í ljós síðar.

Jón Þorláksson: Ég hefi litlu að bæta við það, sem ég hefi áður sagt, og þarf síður en svo að verja mig gegn þeim ásökunum frá hv. 2. landsk., að bilbug megí á mér finna gagnvart kröfunum um endurbætur á skipun þingsins.

Á síðasta þingi átti hv. 2. landsk. frumkvæðið að þeim tilraunum, sem þá voru

gerðar til þess að knýja fram endurbætur í þessu efni. Hann var þá flm. þeirrar brtt. við stjskrfrv. hæstv. stj., sem mestu máli skipti, þar sem með henni var farið fram á, að lagður væri grundvöllur undir breytta skipun þingsins. En það fer svo fjarri því, að forusta málsins á þessu þingi sé í höndum hv. 2. landsk. Hann hefir ekkert viljað í málinu gera annað en það, að bera fram brtt. við till. hæstv. stj., sem hann veit með vissu, að ekki verður samþ. á þessu þingi. Og þó að brtt. yrði samþ. á þessu þingi eða öðru, þá værum við samt ekki hæufeti nær því að fá réttláta skipun þingsins, því að kosninga- og stjskr.-lögjöfina vantaði eftir sem áður.

Sjálfstæðisflokkurinn hefir nú tekið forustuna í þessu máli og borið fram stjskrfrv. um breytingar og endurbætur á núverandi kjördæmaskipun og alþingiskosningum. Hv. 2. landsk. ber ekkert slíkt fram. Hann hefir aðeins borið fram brtt. þá, sem ég gat um áður og sem hann vissi um, að ekki gæti orðið samþ. á þessu þingi, og honum mátti því vera sama um, hvort félli hér í d. eða í Nd. Það skilur okkur og hv. jafnaðarmenn, að við sjálfstæðismenn viljum ekki láta okkur það nægja, að felld sé till. fyrir hæstv. stj. Fyrst við eigum kost á því að fá réttlátlega skipaða mþn. í málið, þá viljum við ekki slá hendinni á móti því. Þó að nefndarskipun þessi sé að vísu ekki stórvægilegt atriði, þá er hún samt spor í áttina að réttu marki. Hv. 2. landsk. er á móti því, að þetta spor sé stigið; ég er með því. Hv. þm. getur því alls ekki ásakað mig fyrir það, að ég skyldi ekki greiða atkv. með brtt. hans, og koma þannig í veg fyrir, að samkomulagstill. kæmi til atkv. Ég álit, að ég hafi gert rétt og að ég hafi greitt fyrir því, að spor verði stigið í þessu máli, sem óhjákvæmilegt er að stíga eins og málið horfir nú við.

Ég þarf ekki að tala um afstöðu hv. jafnaðarmanna á þessu þingi, þar sem hv. 1. þm. Reykv. hefir gert það allrækilega. Það er auðvelt að sanna það, að afstaða þeirra er breytt. Kjördæmaskipunarmálið er ekki lengur efst á baugi hjá þeim. Þeir eru hættir að berjast fyrir því og forustan er komin í hendur Sjálfstæðis-

Millipinganevnd um kjördæmaskipun.

flokksins. Ég ætla þó að vona, að þeir gangi ekki svo langt í þessu athafnaleysi, að Alþýðuflokkurinn láti standa á liðveizlu sinni, þegar að því kemur, að málið verður knúð fram með þeim ráðum, sem verða til þess.

Hv. 2. landsk. er alltaf að tala um leynisamninga milli Sjálfstæðisflokksins og Framsóknar, og bendir á afgreiðslu verðtollsins og þetta mál því til sönnunar. Ég skal taka það fram, að öll gögn í þessu máli liggja opin í nál. stj. skrn. Annað en það, sem þar er tekið fram, hefir ekki gerzt í málinu.

Hvað verðtollinn snertir, þá er hv. þm. þar í mótsögn við sjálfan sig. Hann hefir hvað eftir annað tekið það fram, að sú skattastefna, sem birtist í verðtollinum, væri stefna Sjálfstæðisflokksins. Hvernig getur hv. þm. þá látið sér detta í hug, að við sjálfstæðismenn þurfum að leita samninga við Framsókn til þess að greiða atkv. með okkar stefnumálum? Nú er það að visu ekki að öllu leyti rétt hjá hv. þm., að verðtollurinn sé í samræmi við skattstefnu okkar, þar sem við erum á móti því, að lagður sé tollur á nauðsynjavörur, nema því aðeins, að brýn nauðsyn sé til.

Ég hefi þá sýnt nægilega fram á, að það er enginn fótur fyrir ásökunum hv. 2. landsk. í garð okkar sjálfstæðismanna. Hv. þm. má vita það, að eins frjálst og okkur er að vera sammála jafnaðarmönnum í einstökum málum, er okkur það, að greiða atkv. með framsóknarmönnum, þegar okkur býður svo við að horfa

Jón Baldvinsson: Hæstv. forsrh. komst áðan í mikinn vígaham og bar fram margar fyrirspurnir til mín, og ætlaðist auðsjáanlega til þess, að ég svaraði þeim öðruvísi heldur en hann gerir þegar við jafnaðarmenn erum að spyrja hann um hina væntanlegu stjórn: „Það verður tilkynnt síðar“ er þá sífellt viðkvæðið hjá hæstv. forsrh. Ég ætla nú að fylgja dæmi hæstv. ráðh. og svara fyrirspurn hans um það, hvort við Alþýðuflokksmenn tökum þátt í nefndarstörfum með því einu: Það verður tilkynnt síðar. Vona ég, að hæstv. ráðh. mislíki það ekki á neinn hátt, þar sem fordæmið mun ekki valið af verri endanum, að hans álit.

Hæstv. forsrh. talaði ennfremur um kjördæmaskipunarmálið almennt og sagði, að Alþýðuflokkurinn mundi ekki græða á því, að breytt yrði kjördæmaskipuninni. Nú, ef við athugum kjósendatölu og þingmannatölu hvers flokks, þá hefir Framsókn 36% af kjósendum, en meiri hluta Alþingis. Alþýðuflokkurinn hefir, að mig minnir, 16 eða 17% af kjósendum, en hefir 4 þm. Hann ætti að hafa miklu fleiri þm. Þetta er ekki annað en einfalt reikningsdæmi, að þm. hans myndi fjölga, ef farið væri eftir tillögu minni, sem hér var við fyrri umr.

Ég þarf nú ekki að svara hæstv. forsrh. meiru. Hann var að ógna mér með því, að ég þyrði ekki að segja til um, hvort Alþýðuflokkurinn ætlaði að taka þátt í þessari nefndarskipun. Ég hirði nú ekki um það, en skal muna að svara hæstv. forsrh. á sömu lund næst þegar við erum að spyrja hann um stjórnarmyndunina.

Þá skal ég taka næst hv. 1. landsk., sem kom meira inn á efni þessa máls heldur en hv. 1. þm. Reykv., sem hélt sig meira í kantinum á málinu, eins og hann er vanur. Mig langar til að spyrja hv. 1. landsk., hvernig sé hægt að knýja Framsóknarflokkinn til að samþ. breyt. á kjördæmaskipuninni, aðeins með því að fá skipaða mþn. í málið. Ég sé ekki, hvaða árangur yrði af því, þó n. skilaði nú álit. Nei, það er engin leið til þess að knýja Framsóknarflokkinn til að samþ. neitt í kjördæmamálinu. Hann gerir ekki neitt í málinu, nema andstæðingarnir beiti hann harðneskju. Og það var alvarlegt mál fyrir Framsóknarfl., ef hann fékk ekki tekjur af verðtollinum. Það hefði leitt til þess, að hæstv. stj. hefði orðið að leita til þjóðarinnar, orðið að láta fara fram nýjar kosningar. Og það var alveg óhætt, því það hefðu ekki getað orðið neinar breytingar á Alþingi Framsókn í vil. Því jafnvel þó sjálfstæðismenn hefðu tapað þeim tveim þingsætum, sem tæpast stóðu hjá þeim, og Framsóknarflokkurinn fengið þau, þá gátu þeir ekki skipað Alþingi svo, að þeir gætu komið fram málum sínum, ef andstæðingarnir voru á móti þeim. Þetta veit hv. 1. landsk. vel, og þetta veit hv. 1. þm. Reykv. vel.

Hv. 1. landsk. lýsti yfir, að hann álitur, að hann hafi gert rétt í þessu máli með

atkvgr. sinni á laugardaginn, þegar hann óbeinlinis varð til að fella till. mína, sem lagði grundvöllinn að starfi n. En það má geta þess til samanburðar, að flokksmenn hv. 1. landsk. greiddu allir atkv. með till. minni, og þ. á m. hv. 1. þm. Reykv., sem var að senda mér hnútur út af þessu; þeir líta því öðruvísi á það en hv. 1. landsk., hvað rétt væri í þessu máli. En hv. 1. landsk. segist hafa gert rétt, og svo kemur hv. 3. landsk. og segir líka, að hv. 1. landsk. hafi gert rétt. Ég verð að skoða það sem sönnun fyrir því, að hv. 1. landsk. hafi gert rangt. Þegar hv. 3. landsk., sem eins og kunnugt er, er þröngsýnastur allra manna í sínum flokki og mestur afturhaldsmaður, og ekki síst í þessu máli, þegar hann kemur og segir, að hv. 1. landsk. hafi gert rétt, þá er það mér sönnun þess, að hv. 1. landsk. sé á rangri hillu í þessu máli.

Hv. 1. landsk. og hv. 1. þm. Reykv. hafa verið að tala um, að Sjálfstæðisflokkurinn hefði nú forustu í kjördæmaskipunarmálinu. Sú forusta er nú, eins og ég hefi lýst, þannig, að þeir hafa gert framsóknarstj. mögulegt að halda áfram stj.-störfum, með því að fá henni svo ríflengar tekjur, að hún þarf engu að kvíða. Í öðru lagi hafa þessir flokkar orðið sam-mála um að afgr. fjárl. í Nd. á þann hátt, að skera niður mestallar verklegar framkvæmdir, því maður getur ekki séð á atkvgr. og umr. um fjárl. í Nd., að Sjálfstæðisflokkurinn og Framsóknarflokkurinn hafi verið þar á öndverðum meið. (Forseti: Fer nú ekki aths. að vera langt komið?). Ég á töluvert eftir af aths. enn, og ég veit, að hæstv. forseti verður rým-ilegur við mig, eins og hann er vanur að vera í þessari hv. d. (Forseti: Ég kann illa við, að aths. verði lengri en ræðan).

En þá vil ég sýna fram á það, að það er hv. 1. landsk. og forusta hans í kjördæmaskipunarmálinu, sem er ekki heil. Eitt dæmið af þeim, sem leiða má til vitnis um það, er frá árinu 1930. Þá kom fram þáttill. frá okkur jafnaðarmönnum, að mig minnir í Nd. Alþ., fremur en í Sp., þar sem við fórum fram á að skipa nefnd til að athuga og koma fram með tillögur. í kjördæmaskipunarmálinu, og aðalandstaðan gegn því kom þá einmitt frá hv. 1. landsk. Hann segir á bls. 303 (Alþt.

1930, D.), með leyfi hæstv. forseta: „En að því er snertir till. á þskj. 468, þá er hún ákaflega einstrengingslega orðuð. Það er allhörð krafa, þetta, að kjördæmaskipunin skuli tryggja kjósendum jafnan rétt, hvar sem þeir búa. Í raun og veru er ekki hægt til fulls að fullnægja þeirri kröfu, nema með fyrstu aðferðinni, sem hv. flm. nefndi, að þm. séu allir kosnir á sama hátt og landsk. þm. eru nú, með hlutfallskosningum í einu lagi fyrir land allt. Það mun vera stefnuskráratíði Alþýðuflokksins. En það er alls ekki svo, að þetta, að allir kjósendur hafi jöfn áhrif á skipun Alþingis, sé eina atriðið, sem horfa þarf á í þessu máli. Við verðum líka vissulega að horfa á hitt atriðið, að fámennum, afskekktum landshlutum er líka nauðsynlegt að eiga á þingi fulltrúa, sem er kunnugur þeirra hagsmunum og staðháttum og getur beitt sér fyrir þeirra málum.

Þetta er atriði, sem taka verður til greina, þegar kjördæmaskipunin er endurskoðuð, en þáttill. gengur alveg framhjá því“.

Ja, ég veit nú ekki, hver lagt hefir rök-in upp í hendur Framsóknarflokksins á þingi, ef það er ekki hv. 1. landsk. með þessari ræðu í kjördæmaskipunarmálinu. Ég álit rétt, að það komi fram hér í hv. d., hver afstaða hans í þessu máli hefir verið, og það er ekki líklegt, að hann sé búinn að taka forustuna í þessu máli, enda sveigði hann til við Framsókn í því á laugardaginn, og hann stóð þar fyrir aftan sína flokksmenn, sem allir greiddu atkv. með till. minni.

Það er auðvitað vitleysa hjá hv. 1. þm. Reykv., að við Alþýðuflokksmenn höfum brigðað nokkuð í þessu máli. Hann nefndi það, að við hefðum ekki viljað skipa Ed. þannig, að hægt væri að samþ. með atkv. Alþýðuflokksmanna og sjálfstæðismanna stjórnarskrárþreyingu. En hv. þm. veit vel, að Alþýðuflokkurinn hafði ekki atkvæðamagn til þess að koma manni upp í Ed. Til þess þurfti hann að hafa minnst 5 atkv.

Ég þarf engu að svara hv. þm. (JakM) út af því, sem hann sagði, að Alþýðuflokkurinn væri að búa sig undir að komast í hagsmunaaðstöðu við Framsóknarflokkinn og styðja hann. Ég þarf ekki

annað en benda á atkvgr. á þinginu, til að sýna, hverjir standa nær því að styðja hann. Það er hv. 1. þm. Reykv. og hans flokkur í Ed. og í Nd. Ég þarf ekki annað en nefna verðtollinn. Þeir höfðu fyrirfram vitað það, að Alþýðuflokkurinn ætlaði að greiða atkv. á móti honum, og þó greiddu þeir atkv. með honum, þrátt fyrir það, að þeir voru búnir að gefa það út við hina og aðra menn úti um allan bæ, að þeir ætluðu að hrinda verðtollsfrv. Og hvernig var svo með fjárl., sem þeir voru búnir að geipa með úti um allan bæ, að þeir ætluðu að fella. Sjálfstæðisflokkurinn greiddi atkv. með Framsóknarflokknum. Það hafði nú ekki þýðingu í Nd. En hvað gera þeir í Ed.? Við sjáum nú til. Við Alþýðuflokksmennirnir lýstum því yfir í Nd., að við myndum ekki greiða atkv. með fjárl. eins og þau voru úr garði gerð, og ég get lýst því yfir hér, að ég mun ekki greiða atkv. með þeim hér, þó þau tækju einhverjum smávegis breyt. Ég get gjarnan látið þessa hv. þm. vita þetta fyrirfram. Þeir nota það kannske sem grundvöll til samninga við Framsókn, eins og þeir gerðu með verðtollinn. Það getur vel verið. En það er þá gott, að það komi fram, svo að þeir geti þá notað þá aðstöðu. Og ég vona, að þeir noti hana þá betur til gagns og gengis fyrir kjördæmaskipunarmálið en þeir gerðu í verðtollsmálinu.

Jón Þorláksson: Mér þótti sérstaklega vænt um, að hv. 2. landsk. las upp ummæli eftir mig úr umr. um kjördæmaskipunarmálið á þingi 1930. Sú skoðun, sem í þeim ummælum felst, fellur alveg saman við þá skoðun, sem ég hefi enn í þessu máli. Og hv. 2. landsk. veit það ákaflega vel, af þeim umr., sem fóru fram um þetta mál hér í hv. d. í fyrravetur, að ég hefi ekki getað gengið inn á þá kröfu Alþýðuflokksins að gera landið allt að einu kjördæmi, einmitt af þeim ástæðum, sem hann hefir tekið fram og færðar voru fram í þeirri ræðu, sem hann var að lesa kafla úr eftir mig. Ég álit rétt að tryggja það, að fámennari, fjarlægari og afskekktari landshlutar séu ekki sviptir réttinum til að senda sína sérstöku fulltrúa á Alp., því þeir þurfa að eiga þar hver sinn fulltrúa til að tala máli sínu á

þingi sérstaklega. (**JBald:** Þetta er nákvæmlega það sama og framsóknarmenn segja). Og þessu er auðvelt að fullnægja, þó þingflokkarnir fái þingmannatölu í samræmi við þá atkvæðatölu, sem þeir fá við kosningar. — Hv. þm. er kunnugt um þessa afstöðu mína frá þinginu 1930 og vetrarþinginu á þessu ári.

En um forustu mína í þessu máli er það að segja, að það getur vel verið, að honum þyki mín forusta og Sjálfstæðisflokksins ekki eins góð og hann vildi kjósa. En ég vona þá, að hann finni ekki siður til ófullkomleika hjá sjálfum sér og sínum flokki, sem lagði mikla áherzlu á málið í vetur, en hefir nú ekkert viljað fyrir það gera.

Jakob Möller: Já, ég hefði nú getað sleppt því að svara hv. 2. landsk., því hann er dauður. En mér þykir þó rétt að vika örfáum orðum að ræðu hans.

Hann sagði, að það hefði verið alvarlegt mál fyrir Framsókn, ef hún hefði ekki fengið verðtollinn. En það hefði ekki verið neitt alvarlegt mál fyrir framsóknarmenn, þegar jafnaðarmenn voru reiðubúnir til að fá þeim ekki aðeins eins mikið fé og verðtollinum nam, heldur fimfald þá upphæð. (**JBald:** Þær tekjur voru bundnar). Hv. þm. veit vel, hvað Framsókn metur mikils slík bönd. Þegar stj. var búin að ná í þessar tekjur, hefði hún notað þær eins og henni sýndist, eins og annað fé ríkissjóðs, hvað sem öllum böndum leið. Það dettur vist engum í hug, að hver peningur af þessum tekjum hefði verið notaður eftir fyrirætlum hv. 2. landsk. Nei, þær hefðu verið notaðar eins og stj. gott þótti. Þar að auki voru ekki allar tekjurnar bundnar. Ég man ekki til, að það væru nein bönd á tekjunum samkv. tekjuskattsfrv., sem hv. þm. Seyðf. flutti í Nd. (**JBald:** Það var bundið í kreppufrv.). Það er alveg rétt, en tekjurnar eftir tekjuskattsfrv. voru, að ég held, alveg óbundnar. Og ef það væri nú samþ., en kreppufrv. ekki, hvar eru þá böndin? Ég man satt að segja ekki öll þau tekjuaukafrv., sem jafnaðarmenn hafa flutt, en þau eru ekki öll miðuð við kreppuna. Sum eru það, og þær tekjur eru bundnar að nafni til, en tekjur samkv. tekjuskattsfrv. eru alveg

Millibinganeﬀnd um kjördæmaskipun.

öðundnar. Og jafnaðarmenn voru reiðubúnir að bera fram frv. um hækkun tekna, hvenær sem vera skyldi, og hafa gert það. Við sjáum nú t. d. frv., sem hv. 2. landsk. flytur hér í þessari hv. d. um einkasölu á tóbaki og eldspýtum. Ég geri nú reyndar ráð fyrir, að það gefi ekki miklar tekjur í ríkissjóð, en hann gerir sjálfsagt ráð fyrir því. Og ekki hefir hv. þm. lagt nein bönd á þær tekjur. Ég veit ekki betur en það frv. hafi verið afgr. til d. haftalaust. Svo eins og allir sjá, er þetta ekki annað en snakk út í loftið. En það er sannleikur, að jafnaðarmenn vildu kaupa því við sjálfstæðismenn að neita Framsókn um verðtollinn, en voru svo sjálfir reiðubúnir til að láta hana fá ekki aðeins þá upphæð, heldur fimm- til sexfaldar tekjur verðtollsins. Hvaða þvingun var þá í því að fella verðtollinn?

Við litum svo á, sjálfstæðismenn, að það sé ekki hyggilegt, sérstaklega nú á þessum krepputímum, að taka þann kost að fella niður þá skatta, sem fyrir eru, og taka upp heina skatta í staðinn. Við viljum ekki fella niður þá tolla, sem verið hafa, vegna þess, að við keppum að því, að innflutningur verði sem minnstur á þessum erfiðu tímum. En niðurfelling tolla myndi verka þannig, að meira yrði flutt inn af vörum.

Það hefði ekki komið til, að Framsókn hefði komið í nein vandræði, þó verðtollurinn hefði verið felldur, svo það er alveg út í loftið þegar hv. 2. landsk. er að tala um nýjar kosningar í því sambandi.

Hv. þm. sagði, að þó Framsókn hefði gengið til kosninga og fengið 2 sæti í viðbót, þá hefði hún ekki getað skipað þing-ið svo, að hún hefði komið málum fram gegn vilja andstöðuflokkanna. En má ég spyrja: Hvar stendur vilji þessara andstöðuflokka saman? Ég hefði ekki orðið var við það, að það væri í einu einasta máli, ekki einu sinni, að því er virðist upp á síðkastið, í kjördæmaskipunarmálinu. Og nú veit hv. þm. það, að ef Sjálfstæðisflokkurinn hefði tapað 2 þingsæti, þá hefði hann ekki haft vald til að skipa Ed. Alp. þannig, að þar yrði neitunarvald. Alþýðuflokkurinn vildi ekki taka þátt í skipun Ed. og hefir ekki sýnt nein samtök í að koma málinu fram. Og

sjálfstæðismenn verða að haga sér eftir því, haga sér eins og Alþýðuflokkurinn sé runninn af hólmi og búinn að svíkja mál-ið. Því það er hann.

Hv. þm. sagði, að Alþýðuflokkurinn hefði ekki getað komið manni upp í Ed. Hv. þm. veit ákaflega vel, að hann hefði getað það, ef hann hefði viljað.

ATKVGR.

Till. samþ. með 11 : 1 atkv. og afgr. til
Nd.

Á 26. fundi í Nd., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Ed. (A. 252).

Á 28. fundi í Nd., 13. ágúst, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 29. fundi í Nd., 14. ágúst, var till. tekin til fyrri umr.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Ég tel enga ástæðu til að ræða efnishlið þessa máls. Það hefir orðið samkomulag milli stóru flokkanna um skipun þessarar nefndar, og þá sé ég ekki ástæðu til að ræða málið frekar. Ég vildi leggja til, að till. verði vísað til síðari umr., en álit þarf laust að vísa henni til nefndar.

Héðinn Valdimarsson: Ég vil geta þess, að Alþfl. á engan þátt í þessu samkomu-
lagi, sem orðið hefir um skipun nefnd-
arinnar og sem hæstv. forsrh. talaði um.
Þær till., sem Alþfl. bar fram um það,
á hvaða grundvelli nefndin skyldi starfa,
voru felldar, enda þótt vitanlegt sé, að
meiri hl. þjóðarinnar sé þeim fylgjandi.
Þess vegna munum við greiða atkv. gegn
þessari till.

Magnús Guðmundsson: Ég mun ekki gera það að kappsmáli, hvort málið fer í nefnd eða ekki, en vildi aðeins segja hv. 3. þm. Reykv. það, að þótt till. hv. 2. landsk. væri ekki samþ., þá var í engu horfið frá þeim grundvelli, sem kröfurnar um réttláta kjördæmaskipun byggjast á. Það er aðeins látið laust og óbundið, á

Millipínganefnd um kjördæmaskipun.

hvaða grundvelli nefndin starfar, og menn hafa þar frjálsar hendur, en ég vil taka það fram fyrir hönd Sjálfstæðisflokksins, að hann mun ekki hvika neitt frá þessu máli.

Það eina, sem samkomulag hefir orðið um auk sjálfrar nefndarskipunarinnar, er það, á hvern hátt nefndin skuli skipuð, og einnig hitt, að hún skuli hafa lokið störfum fyrir næsta þing. Náttúrulega væri bezt, að nefndin gæti orðið sammála um að starfa á sama grundvelli og till. hv. 2. landsk. fór fram á, og ég vil vona, að svo verði, en bregðist sú von, þýðir það drátt á málinu til næsta þings, en ekki heldur lengur.

Héðinn Valdimarsson: Ég get ekki séð annað en að Sjálfstæðisfl. hafi horfið frá kröfum sínum um réttláta kjördæmaskipun, er hann vildi ekki samþ., hvaða undirstöðum starf nefndarinnar skyldi byggjast á, og svo virðist, sem hann vilji nú hafa eitthvert annað lag á þessu. Það er ekki vitað, hvað þetta samkomulag milli þessara tveggja flokka nær langt. Hv. 2. þm. Skagf. sagði, að það hefði orðið að samkomulagi milli þessara flokka, að nefndin skilaði af sér störfum fyrir næsta þing. Hvers vegna er það þá ekki tekið fram í till.? Hún segir ekki neitt um það, og úr því svo er, virðist full ástæða til að ætla, að Sjálfstæðisihaldið sé komið í vasa Framsóknarihaldsins í þessu máli.

Magnús Guðmundsson: Ég vil benda á, að Sjálfstæðisflokkurinn vildi ekki tefla þessu máli í neina hættu með því að samþ. till. hv. 2. landsk. um grundvöllinn, sem nefndin skyldi starfa á. Það er auðvitað, að starf nefndarmanna verður í samræmi við sannfæringu þeirra, og hv. þm. ætti að biða rólegur átekt, því að hann mun vissulega fá að sjá, hvort Sjálfstæðisflokkurinn hefir í nokkru linað á kröfum sínum. Það er rétt hjá hv. þm., að það er ekki tekið neitt fram um það í till., hvenær nefndin skuli hafa lokið störfum, en það stendur í nál. stj. skrn. í Ed., og það ætti að vera jafngott og jafngilt eins og það stæði í till.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Ég vil ekki fara inn á efnishlið þessa máls, en

ég vil ekki láta því ómótmælt, að mikill meiri hl. þjóðarinnar hafi heimtað breytingar á kjördæmaskipuninni, eins og hv. 3. þm. Reykv. vildi halda fram. Þetta kom greinilega fram í hv. Ed., þar sem sýnt var og sannað, að sumir frambjóðendur Sjálfstæðisflokksins lýstu yfir því við síðustu kosningar, að þeir hefðu ekki tekið afstöðu til málsins, eða jafnvel að þeir væru því mótfallnir. Þjóðin í heild hefir engan dóm kveðið upp í málinu.

Halldór Stefánsson: Það er eiginlega óþarfi fyrir mig að taka til máls, af því að hæstv. forsrh. hefir þegar tekið það fram, sem ástæða var til. Ég vildi þó leggja áherzlu á það, í sambandi við ummæli hv. 3. þm. Reykv., að það var ekki kosið um þetta mál við síðustu kosningar, og því getur hann ekkert um það sagt, hvort meiri hl. þjóðarinnar sé samþykkur þeirri skoðun, sem flokkur hans heldur fram. Það var ekki kosið um þetta mál eitt, heldur var þjóðin að kveða upp dóm sinn um gerðir stjórnarinnar síðasta kjörtímabilið.

Magnús Jónsson: Það var út af orðum hæstv. forsrh., sem ég hefi ástæðu til að segja nokkur orð. Hæstv. ráðh. var að tala um það, að vilji kjósendanna hefði ekki komið fram um þetta mál við síðustu kosningar. Það má vel vera, að vilji kjósendanna hafi ekki sýnt sig til fullnustu í málinu, en ég vil benda hæstv. ráðh. á það, að hann og hans flokkur gerði þetta mál algerlega að kosninganúmeri sínu. Það var stjórnarflokkurinn, sem tók þetta á dagskrá við kosningarnar. Hann notaði það sem átyllu í kosningunum, að sjálfstæðismenn vildu breyta kjördæmaskipuninni. En satt að segja vildu andstæðingar stj. ekki viðurkenna þetta, því þeir vildu láta hana ganga undir dóm kjósenda fyrir gerðir sínar. En stj. þorði það ekki og vildi svo fá kjósendur til að greiða atkv. um allt annað. Það væri gaman, ef hæstv. forsrh. gæti bent á einn einasta sjálfstæðismann, sem er annars ósammála flokknunum í þessu efni. Hitt er satt, að ýmsir af sjálfstæðismönnum lýstu því yfir, að þeir væru ekki ráðnir í því, hvaða leið myndi heppilegust.

Millipínganefnd um kjördæmaskipun.

Af því að hæstv. forsrh. var að segja einhverjar tröllasögur af voðalega hættulegu samkomulagi milli sjálfstæðismanna og jafnaðarmanna, þá var nauðsynlegt fyrir sjálfstæðismenn að hrekja þessar skróksögur. Á fundi vestur í Dölum lýsti frambjóðandi Sjálfstæðisflokksins yfir þeirri skoðun sinni, sem ég raunar vissi um áður, að hann væri með einmenningskjördæmum, en einhverjir sjálfstæðismenn munu hafa skorast undan að ræða kjördæmaskipunarmálið, því að þeir vildu láta stj. ganga undir dóm kjósenda fyrir gerðir sínar. Það er alveg rétt, að kosningarnar skáru úr um það, hverjir vildu halda hinni ranglátu kjördæmaskipun, og það kom í ljós, að það var $\frac{1}{3}$ hluti landsmanna, en $\frac{2}{3}$ hlutar vildu umbætur á kjördæmaskipuninni.

Þá vil ég víkja nokkrum orðum að ræðu hv. 3. þm. Reykv., sem hefir verið að endurtaka Alþýðublaðssóninn um það, að sjálfstæðismenn séu búnir að víkja frá stefnu sinni í kjördæmaskipunarmálinu, og því gengið inn á samkomulagstilhögun. En sannleikurinn er nú sá, að þeir hafa einmitt fengið málið eitt skref áfram með því að fá mþn. sómasamlega skipaða. Allur þessi úlfahytur er sprottinn af því, að í raun og veru alveg gagnslaust ákvæði var ekki tekið upp, og sem enginn efast um, að var í skipun mþn. alveg dauður bókstafur. Ef í n. hefðu verið skipaðir menn, sem höfðu aðra skoðun, þá hafði þetta ekkert að segja. Ef þetta ákvæði hefði verið tekið, þá hefði það getað valdið því, að rannsóknin hefði verið talin einhliða, og þannig stuðlað að því að tefja málið. Þeir, sem vilja halda hinni ranglátu kjördæmaskipun, hefðu getað sagt, að ekki væri búið að athuga nema eina hliðina, og allar hinar væru eftir. (HV: Það er einmitt verið að tefja málið). Ég fyrir mitt leyti er alveg ráðinn í því, að það þurfi að breyta kjördæmaskipuninni. En það er hægt á margan hátt. Ég veit ekki, hvort flokksmenn hv. 3. þm. Reykv. eru ráðnir í þessu, en þeir eru nú ætíð fljótir í því að hlaupa inn á ýmislegt. En þetta er umfangsmikið og vandasamt mál og þarf skoðunar í n. a. m. k. í 2—3 mánuði. Það er beinlínis hlægilegt af jafnaðarmönnum að setja

málið á oddinn þess vegna. Hv. 3. þm. Reykv. á erfitt með að sýna, að sjálfstæðismenn hafi runnið frá stefnu sinni í kjördæmaskipunarmálinu. Því ámæli verður ekki komið á flokkinn. Stjórnarskrárfrv. sjálfstæðismanna stendur óhaggað, og þar er það, sem þetta ákvæði hefir þýðingu. Annars ætla ég að taka undir það með öðrum hv. þm., að ég ætla ekki að ræða efni till. Ég sé ekki ástæðu til þess. Ég hefi aðeins viljað taka þetta fram vegna ummæla 2 hv. þm.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Hv. 4. þm. Reykv. hafði eftir mér, að ég hefði sagt, að kosningin hefði ekki sagt neitt um vilja þjóðarinnar. En þetta sagði ég aldrei. Ég sagði, að það hefði ekki komið skýr yfirlýsing frá meiri hl. þjóðarinnar. — Útreikningana, sem hv. 4. þm. Reykv. kom með, hefir hann úr sínum blöðum, en þeir eru villandi og rangir. Það voru ekki svo fá atkv., sem kommúnistar fengu, en það er rangt að telja þau öðruhvoru megin. Þeir kusu ekki um kjördæmaskipunina, heldur þjóðskipulagið. Ef kommúnistar hafa stjórn í einhverju landi, þá koma þeir alls ekki á réttlátri kjördæmaskipun, því það eru aðeins einstöku menn hjá þeim, sem hafa mannréttindi. Sömul. voru það 2 menn, sem buðu sig fram utan flokka. Þeir lýstu því yfir, að þeir væru á móti þeirri kjördæmaskipun, sem hinir flokkarnir færu fram á. Það er því ekki einungis rangt að telja þá með atkv. hinna flokkanna, heldur á að draga þau frá og leggja þau við atkv. okkar framsóknarmanna. Þá er líka þess að gæta, að það voru ýmsir úr Sjálfstæðisflokknnum, sem lýstu því yfir á fundum í Dalasýslu, Húnavatnssýslu og Skagafirði, sem ég var á, að þeir væru ekki með þessari kjördæmaskipun. Frambjóðandinn í Skagafirði sagði t. d., að hann væri ekki búinn að slá neinu föstu um þetta mál, því hann vildi tala við Framsókn um það. Og í ýmsum kjördæmum var sagt, að þetta mál væri alls ekki á dagskrá, og mér er kunnugt um, að þeir fengu ýmsa til að kjósa sig á þessum grundvelli. Og um einn bónda í Mýrdal veit ég, að hann kaus Gísla Sveinsson, en sagði: „Ef ég kemst að því, að hann er með breyttri kjördæmaskip-

un, þá mun ég eindregið beita mér á móti honum við næstu kosningar“.

Það er ástæðulaust að telja fleira upp. Aðalatriðið er, að samkomulag hefir orðið um skipun n., þannig að hún er skipuð af öllum flokkum og á líkan hátt og Alþýðflokkurinn hefir stungið upp á.

Sveinbjörn Högnason: Það var aðeins vegna ummæla hv. 3. þm. Reykv. og hv. 4. þm. Reykv., að ég vildi taka það fram, að ég veit ekki til þess, að í því kjördæmi, sem ég var frambjóðandi í, hafi farið fram kosning um það, á hvaða grundvelli skuli kosið til Alp. Ég vil taka það fram gagnvart því, sem hv. 4. þm. Reykv. hefir sagt, að kosningin hafi skorið úr um það, hverjir vilji breyta kjördæmaskipuninni, að kosningin í Rangárvallasýslu hefir alls ekki skorið úr um þetta. Frambjóðandinn utan flokka lýsti því yfir, að hann væri með Framsókn í kjördæmaskipunarmálinu, og báðir frambjóðendur Sjálfstæðisflokksins lýstu því yfir, að málið væri ekki á dagskrá, og nú heyrir ég, að svo hefir verið um frambjóðendur í fleiri kjördæmum. Það er því alrangt, að fyrir liggi úrskurður hjá þjóðinni um það, hvort menn vilja breytingu á kjördæmaskipuninni, og því síður breytingu á ákveðnum grundvelli, eins og hv. 4. þm. Reykv. vildi vera láta.

Héðinn Valdimarsson: Ég skil ekkert í því, hvernig mönnum getur dottið í hug að halda því fram, að ekki hafi verið kosið um kjördæmaskipunina, þar sem hæst. v. forsrh. hefir hrópað upp um það á fundum, að þingið hafi verið rofið til þess að láta fara fram tvisvar kosningar um þetta mál. Og eftir því, sem ég hefi frétt af hv. 2. þm. Rang. í kosningabaráttunni eystra, þá gekk hann berserks-gang móti endurbótum á kjördæmaskipuninni.

Hæst. v. forsrh. talaði um þessa kjördæmaskipun. Hvaða kjördæmaskipun? (MG: Já, hvaða?). Þá, að grundvöllurinn sé sá, að hver flokkur hafi þm. eftir atkvæðamagni. Það er auðvitað hægt að hugsa sér þetta framkvæmt á ýmsan hátt. En um þessa kjördæmaskipun er það að segja, að ég hygg, að fáir andstæðingar ríkisstj. hafi verið á móti henni.

Hæst. v. forsrh. talaði um kommúnista. Ég er nú ekki málsvari þeirra, en ég hygg, að þeir fylgi yfirleitt, þar sem þeir hafa ekki völdin, jöfnum atkvæðisrétti. Í löndum, sem þeir hafa sigrað í með byltingu, er þetta auðvitað takmarkað, þannig að þeim er haldið niðri, sem eru á móti skipulaginu. Ég held, að það sé óhætt að segja, að kommúnistar hér hafi greitt atkv. á móti ríkisstj. í kjördæmaskipunarmálinu. En þar, sem þeir eru alvaldir, hafa þeir takmarkaðan kosningarétt eins og Framsókn, og það er víst af því, að Framsókn hefir veitt auðvelt að fá kommúnista yfir til sin, eins og hv. 2. þm. Rang. En um nefndarskipunina er það að segja, að hún er aðeins til að tefja málið. Og það er alls ekki ákveðið, hvenær n. eigi að skila álitinu, þó að sagt sé í till., að þess sé vænzt, að hún skili álitinu fyrir næsta reglulegt þing. Síðari málsgr. er mjög hagkvæm og ekki vist, að nefndarmennirnir sjái ástæðu til að flýta málinu, þar sem kostnaðurinn er greiddur úr ríkissjóði.

En þetta er ekki meira mál en svo, að menn ættu að geta áttað sig á því á einu þingi, þar sem allir andstæðingar stj. eru ákveðnir í því, hvaða grundvallarreglu eigi að fylgja. Það er auðvitað meginatriðið, en hitt aukaatriði, hvernig það verður framkvæmt. Það hefir nú sézt, hversu Sjálfstæðisflokknum er annt um þetta mál, þar sem hv. 1. landsk. hafði tækifæri til að samþykkja grundvallarregluna, en notaði sér það, að hann greiddi síðastur atkv., og felldi till. En því ekki að láta skriða til skarar á þinginu og láta flokkana játa, hvort þeir fylgja lýðræði eða ekki, og skera úr um það, hvort þeir eru fylgjandi grundvallarreglunni eða ekki? En ég hefi litla trú á því, að n. geri nokkuð verulegt í málinu.

Magnús Jónsson: Það er lítið, sem ég hefi að segja. Hæst. v. forsrh. fór að reikna atkvæðatölurnar og sagði, að þær sýndu ekki skýrt skoðun kjósenda í kjördæmaskipunarmálinu, en því hefir hv. samþm. minn (HV) svarað. Það er nú að athuga, að það var ekki nema örlítið af atkv., sem kommúnistar fengu. Það væri gaman að fá að vita það, hvaðan ráðh. hefir

það, að kommúnistar séu ekki fylgjandi almennum kosningarrétti og því að flokkurinn hafi fulltrúa í samræmi við kjósendafjölda. Á meðan þeir eru að vinna sig upp halda þeir a. m. k. fast við fullkomið réttlæti í kjördæmaskipun, og þeir vilja áreiðanlega ekki þá kjördæmaskipun, sem nú er. Um utanflokkamennina er það að segja, að ég helmingaði atkv. þeirra, enda munar það ekki svo miklu, að það geri nokkra breytingu. Þá sagði hæstv. ráðh., að einstakir frambjóðendur sjálfstæðismanna hefðu tjáð sig á móti hlutfallskosningum. Þetta mun vera rétt, að þeir hafi þetta mælt, þegar máluð var upp mynd á vegginn af hinu hræðilega Rvíkurvaldi, að þeir hafi tjáð sig á móti þeim aðferðum, en ég er viss um, að enginn sjálfstæðismaður hefir tjáð sig á móti því, að flokkarnir hefðu þm. eftir atkvæðatölu. Enn nú er það svo, að menn hafa mismunandi kosningarrétt eftir skoðunum á landsmálum. Ég er viss um, að enginn sjálfstæðismaður fylgir þeirri skoðun, að menn hafi mismunandi kosningarrétt eftir því, hvort þeir eru sjálfstæðismenn eða Alþýðuflokksmenn.

Ég þarf eiginlega engu að svara hv. 2. þm. Rang., sem heldur því fram, að það hafi ekki verið kosið um þetta mál. Það er eins og frambjóðandinn hafi verið blindur. Veit ekki hv. þm., að hæstv. forsrh. fór út um sveitir og hrópaði: „Nú eru síðustu forvöð fyrir ykkur, bændur, að halda ykkar valdi, því Reykjavík ætlar að taka af ykkur 7 þm.“ En hv. 2. þm. Rang. veit ekkert um þetta. Þvilik þrotabúsyfirlýsing! Það, sem ég heyrði frá honum í kosningunum, var, að hann gengi berserksgang móti Rvíkurvaldinu og segði, að það ætti að stela valdinu af Rangæingum og fela það Reykvíkingum.

Hv. 3. þm. Reykv. þarf ég engu að svara. Hann vildi halda því fram, að nefndarskipunin myndi tefja málið. En það þarf alls ekki að verða. Samkomulag hefir náðst um skipun n., og er það mikils virði. (LH: Það er nú ekki orðið að lögum). Ég veit, að afturhaldið er nokkuð seigt, og það er satt, sem hv. þm. segir, að það er ekki orðið að lögum.

Ég ætla ekki að fara mikið út í atkv. gr. hv. 1. landsk. í Ed. um till. hv. jafnaðarmanna þar. Hv. 3. þm. Reykv. sagði, að

hv. 1. landsk. hefði greitt þar atkv. síðast og vítað, að allt valt á hans atkv. Þetta er ekki rétt. Hv. 1. landsk. var með þeim fyrstu, sem greiddu atkv., og gat þess vegna ekki vítað fyrirfram, að sitt atkv. réði úrslitum. Ég býst við, að fyrir honum hafi vakað það, að vilja ekki stofna málinu í hættu. Hann hefir viljað tryggja það, að till. yrði samþ. eins og hún er, enda er það að $\frac{2}{3}$ hlutum málstaður hv. jafnaðarmanna, þar sem þeir báru hana fram að $\frac{2}{3}$. Annars ætla ég ekki að fara út í það, hverjir muni standa fastast með þessu máli þegar á reynir. Spyrjum að leikslökum, en ekki vopnaviðskiptum.

Magnús Guðmundsson: Ég ætla að leyfa mér að minna á það, að ekki einungis Sjálfstæðis- og Alþýðuflokkurinn hefir látið í ljós vilja til þess að breyta kjördæmaskipuninni, heldur einnig Framsóknarfl. Hæstv. forsrh. lýsti því yfir í útvarpsumr. í vor, og ég veit, að bæði hv. þm. V.-fsf. og hv. 1. þm. Eyf. hafa látið það sama uppi. Það lítur því svo út, sem allir flokkar séu sammála um, að breytingu þurfi að gera á þessu sviði. Enn hafa ekki komið fram till. frá öllum þessum flokkum um það, hvernig þeir hugsi sér þessa breytingu, og vildum við sjálfstæðismenn ekki setja okkur á móti því, að málinu væri frestað þar til Framsóknarfl. hefir gert sínar till., fyrst hann vill gera það fyrir næsta þing. Og það er í trausti þess, að Framsókn hafi eitthvað meint með yfirlýsingum sínum, að ég fellst á það að setja málið í millipinganevnd.

Ég er sammála hv. 3. þm. Reykv. um, að hægt hefði verið að taka málið upp á þessu þingi, en álít, að aðalatriðið sé ekki, hvort þessar breytingar verði samþ. nú eða eftir nokkra mánuði.

Hæstv. forsrh. hafði það eftir mér frá fundum norður í Skagafirði, að ég hefði þar sagt geta sætt mig við hlutfallskosningar í stórum kjördæmum. Það er satt; ég get sætt mig við ýmsar lausnir í þessu máli, aðeins ef þeirri grundvallarreglu er fylgt, að flokkarnir fái þingmannatölu í réttu hlutfalli við kjósendatölu sína.

Ég vil taka undir það með hv. 4. þm. Reykv., að mér kemur það undarlega fyr-

ir sjónir, er því nú er haldið fram, að ekki hafi verið kosið um kjördæmaskipunarmálið í vor. Hæstv. forsrh. fór nokkuð um sveitirnar fyrir kosningarnar, og minntist þá, a. m. k. í Skagafirði, alls ekki á annað mál. Aðalefni ræðna hans var oftast nær á þessa leið: Þið getið skammað stj. eins og ykkur sýnist, en þingið var rofið til þess að verjast ágangi þm. jafnaðarmanna og Sjálfstæðisflokksins, þar sem þeir ætluðu í einu vetfangi að hrifsa öll pólitísk völd úr höndum sveitanna. — Þar við bætti hann svo kynsjúkdómaklausu, til þess að sýna fram á spillingu bæjanna, sem nú ættu að fara að ráða öllu í íslenzku þjóðlífi.

Og nú koma þessir sömu menn og segja, að ekki hafi verið kosið um kjördæmaskipunina. Ég man eftir því, að á fundum norður í Skagafirði komu framsóknarmenn með þá frétt, að hv. 4. þm. Reykv. hefði sagt það á fundi í Rvík, að samkomulag hefði náðst um, að Rvík ætti að fá 11 þm. Þetta átti að vera alveg fastmælum bundið, en þegar ég spurði hv. 4. þm. Reykv. um þetta siðar, kom í ljós, að enginn fótur var fyrir þessu. Svo mikið þótti við þurfa, að slík lygaskeyti sem þetta hafa verið send um allt land, og samt segja framsóknarmenn nú, að ekki hafi verið kosið um þetta mál.

Ég kæri mig ekki um að deila mikið við hv. 3. þm. Reykv., aðeins benda honum á, að þegar svo er tekið til orða, að þingið vonist til, að n. skili störfum fyrir einhvern ákveðinn tíma, er ætlað til þess, að hún geri það.

Ég vil ekki að öreyndu slá því fram, að jafnaðarmenn muni svikja í þessu máli. Og ég vonast líka til, að Framsóknarflokkurinn sviki ekki heldur loforð sín um breytingar á kjördæmaskipuninni.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Ég verð að láta í ljós undrun mína út af orðum hv. 2. þm. Skagf. Hann segir, að við framsóknarmenn höfum neitað því, að síðustu kosningar hafi snúist um kjördæmaskipunina. Þessu höfum við aldrei neitað. Við drógum þetta eftir megni inn í kosningabaráttuna, en margir kjósendanna kusu alls ekki um það. Mikill fjöldi kjósenda vildi alls ekki

kjósa á þessum grundvelli, en ég og aðrir frambjóðendur Framsóknarflokksins álitum þetta svo mikið mál, að það yrði að sitja fyrir öllu öðru. En sannleikurinn var sá, að sjálfstæðis- og jafnaðarmenn vildu alls ekki, að þetta yrði lagt til grundvallar fyrir kosningunum. Hv. 2. þm. Skagf. talaði um það eins og eitt-hvert nýmæli, að Framsókn vildi láta fara fram endurskoðun á kjördæmaskipuninni. Auðvitað er þessi þáttill. fram komin vegna þess, að Framsóknarflokkurinn vill láta endurskoða þá löggjöf, sem lýtur að þessu. Á þinginu í vetur voru það einmitt hinir flokkarnir, sem ekki vildu láta endurskoða þessa löggjöf. Þeir vildu hraða þessu máli svo af, að enginn tími hefði orðið til endurskoðunar og rólegrar yfirvegunar. Hv. þm. sagðist hafa lýst því yfir norður í Skagafirði, að hann áliti, að grundvöllurinn undir kjördæmaskipuninni ætti að vera sá, að höfðatalan réði. Ég ætla bara að minna hv. þm. á það, að þar sagði hann ennfremur, að hann mundi ekki stuðla að því, að pólitískt vald yrði dregið úr höndum bænda, og það var einmitt sú yfirlýsing, sem átti að koma við hjörtun í skagfirzku bændunum. Mér finnst, að hv. þm. geti varla staðið sig við að afneita þessu, því að á því flaut hann inn í þingið, en með sáralitlum atkvæðamun þó.

Þá skal ég víkja nokkrum orðum að hv. 3. og 4. þm. Reykv. út af afstöðu kommúnista til þessara mála. Hv. 4. þm. Reykv. spurði mig, hvaðan ég hefði það, að þeir vildu ekki hafa jafnan kosningarétt. Ég get svarað því fljótlega: Úr þeirra eigin herbúðum. Þar, sem þeir hafa völdin, í Rússlandi, er kosningarréttur ranglátastur í heiminum, því að þeir einir fá að kjósa, sem fylgja flokki kommúnistanna. (MJ: En hvaða stefnu hafa þeir í öðrum löndum í þessu máli?). Það varðar okkur ekkert um; við sjáum, hvernig þeir hafa það í Rússlandi, og það er okkur nóg. Þótt þeir kunni að tala öðruvisi hér á landi, þá kemur okkur það ekki við. Það er mest að marka, hvernig þeir hafa það þar, sem þeir ráða sjálfir.

Bjarni Ásgeirsson: Hv. 4. þm. Reykv. hefir haldið því sterklega fram í þess-

um umr., að kosið hafi verið í vor eingöngu um kjördæmaskipunina. Frambjóðendur Sjálfstæðis- og Alþýðuflokksins margir héldu því fram í kosningabaráttunni, að alls ekki væri um þetta mál kosið. Aftur á móti héldu framsóknarmenn því sterklega fram, að kosningarnar í vor snerust um þetta mál fyrst og fremst. Ég álit því, að kjósendur andstöðuflokka Framsóknar hafi tekið frambjóðendur þeirra trúanlega og ekki kosið um kjördæmaskipunina, en aftur á móti hafa kjósendur framsóknarmanna kosið um hana, af því að þeir hafa einnig tekið sína frambjóðendur trúanlega. Ef þetta er rétt, þá hafa allir framsóknarkjósendur á landinu greitt atkv. gegn breyt. á kjördæmaskipuninni. Aftur á móti sýnir atkvæðatala andstöðuflokka ekkert í því efni, því að þeir hafa alls ekki greitt atkv. á sama grundvelli. Það má því búast við, að meðal þeirra sé fjöldi fólks, sem fylgir framsóknarmönnum í þessu máli.

Sveinbjörn Högnason: Hv. 4. þm. Reykv. hélt því fram, að þeir menn, sem staðið hefðu að síðustu kosningum og ekki vitað, að kosið var um kjördæmaskipunina, hafi verið pólitískt blindir. Eftir því, sem ég veit best, held ég þá, að þetta eigi einna helst við frambjóðendur Sjálfstæðisflokksins, a. m. k. í Rangárvallasýslu, því þeir vildu hvergi við það kannast, að um það væri kosið, og fengu þannig marga kjósendur til að loka augunum um það. Hv. þm. sagðist hafa frétt það eitt af minni kosningabaráttu, að ég gengi berserksgang móti Reykjavík-urvaldinu. Ég ætla þá að segja honum í staðinn, að það eina, sem ég frétti frá honum í sambandi við þessar kosningar, var, að hann gengi berserksgang fyrir þetta Reykjavík-urvald og ætlaðist til, að 11 menn sætu framvegis hér á Alþingi sem fulltrúar Reykjavíkur. Þetta líkaði mönnum í Rangárvallasýslu yfirleitt illa, enda neituðu frambjóðendur Sjálfstæðisflokksins þar, að flokkurinn hefði neina ákvörðun tekið í þessu kjördæmaskipunarmáli. Foringi íhaldsmanna tók þó greinilega afstöðu í því máli 1924, og nú trúði fjöldinn allur af kjósendum Sjálfstæðisflokksins, að hann hefði sömu

stefnu eins og Íhaldsflokkurinn 1924. Og frambjóðendur Sjálfstæðisflokksins gerðu ekkert til þess að leiðrétta þetta, sem var auðvitað skynsamlega gert af þeim, því að það hefir aflað þeim fjölda atkv., sem annars hefðu aldrei fallið nálægt þeim flokki.

Hv. 3. þm. Reykv. fannst ég hafa gengið berserksgang móti breyt. á núverandi kjördæmaskipun. Þetta er líklega orsök in til berserksgangs hans gagnvart kosningu minni og þess, að hann hefir látið málagn sitt tryggja það upp aftur og aftur, að ég væri jafnaðarmaður, eða jafnvel kommúnisti. Mér finnst það satt að segja undarleg baráttuaðferð, að þykjast ná sér best niðri á andstæðing sínum með því að bendla hann við sinn eigin flokk, eins og hv. 3. þm. Reykv. og málagn hans hefir þrásinnis gert með mig. Helzt lítur út fyrir, að hv. 3. þm. Reykv. finnist, að bezta ráðið til þess að fæla kjósendur frá mér væri það, að gefa í skyn, að ég væri eitthvað skyldur honum andlega. — Mér finnst, að bæði hv. 3. og 4. þm. Reykv. hafi verið að gefa í skyn eitthvert andlegt sálufélag mitt við hvorn þeirra fyrir sig, en ég ætla, til þess að taka af allan misskilning, að lýsa yfir, að ég hefi aldrei, hvorki fyrr né síðar, átt sálufélag við hvorugan þessara hv. þm., enda hafa þeir engar tilraunir gert til þess að finna orðum sínum stað til að sanna það, og ég vona, að ég sleppi í lengstu lög frá slíkum andlegum félagskap. — En ég held, að það sæti illa á hv. 4. þm. Reykv. að vera að tala um skoðanaskipti. Ég þori að fullyrða, að síðan hann komst hingað inn í hið háa Alþingi, hefir hann ekki gengið undir færri en 4 flokksnöfnum, og er það hreint ekki svo lítið.

Jón Ólafsson: Hv. samþm. minn sagði nokkur orð, sem ég vil ekki láta fara athugasemdalaus framhjá mér. Ég er ánægður með, að þetta mál er komið í þann farveg, sem það nú er í, sem sé millipinganeftnd. Sókn sú, sem var á hendur sjálfstæðismanna um síðustu kosningar, hafði áhrif af því einu, að málið var ekki nægilega upplýst og undirbúið til þess að kjósendur gætu yfirleitt áttað sig á því. Enda tók stjórnarliðið

upp þann hátt, að síma lygafregnir um land allt, þess efnis, að við ætluðum að setja 11 þm. fyrir Reykjavík. Þetta óttuðust kjósendur, og missti bæði ég og fjöldi annara frambjóðenda Sjálfstæðisflokksins ótal atkvæði á þessu. Það er því heimska tórn að halda því fram, að ekki hafi verið barizt um þetta mál við kosningarnar í vor. Sannleikurinn er sá, að það var barizt svo hart um það, að ég efast stórlega um, að nokkurntíma verði barizt eins hart um það hér eftir. — Menn botnuðu yfirleitt ekkert í þessu máli. Ég fann strax, þegar ég kom út í sveitirnar, hvernig hræðslan við þessa 11 þm. fyrir Reykjavík, hræðslan við Reykjavíkurvaldið greip um sig.

Það er svo víða um land, að þroski bændastéttarinnar er ekki meiri en svo, að hún hatar kaupstaðina, sér í lagi Reykjavík. Þar sem ég komst í námunda við þetta undarlega fyrirbrigði, spurði ég menn, hvaða ástæðu þeir gætu fært þessu til málsbóta. En það fór alltaf á sömu leið. Þeir gátu ekki bent á neitt, sem Reykjavík hefði gert þjóðfélaginu til skaða. Ég er þess fullviss, að t. d. í Rangárvallasýslu hefðu Sjálfstæðismenn fengið miklu fleiri atkv. en raun varð á, ef þetta mál hefði legið fyrir þaulrannsak- að og almenningur verið búinn að átta sig á, hvað hér var um að ræða.

Utanflokkaamaðurinn, sem bauð sig fram í Rangárvallasýslu, lýsti því oft yfir, að hann mundi fylgja réttlátri kjördæmaskipun, og ég lýsti því alstaðar hreinskilnislega yfir, að ég mundi beita mér fyrir réttlátri kjördæmaskipun. Þetta vona ég, að hv. samþm. minn geti horið með mér. En ég sagði eins og satt var, að hér lægi ekki fyrir nein fullnaðaratkvæðagreiðsla um það mál, þar sem mikið vantaði á, að það væri rannsak- að til hlítar. Víðsvegar um land hefir mótspyrna við þessar sjálf sögðu breyt. verið því einu að kenna, að menn hafa ekki verið búnir að átta sig á því; einmitt þess vegna hefi ég svo góða trú á störf mþn. og áhrif þau, er af þeim kann að leiða. Þá fyrst er kominn grundvöllur, sem þjóðin getur byggt skoðanir sínar um þetta mál á. Réttlætiskrafan í þessu máli er svo mikil, að ég efast ekki um, að það sigri um síðir, en það gilda um þetta mál sömu

reglur og um annað, að ofstopi og ofstæki leggur frekar stein í götu þess en það hjálpi því fram. Ég ætla að lokum að endurtaka það, sem ég sagði áðan, að það var barizt um kjördæmaskipunina núna við kosningarnar, barizt svo hart, að ég býst ekki við, að baráttan um það mál verði nokkurntíma harðari.

Bergur Jónsson: Ég ætla að segja fáein orð út af þeim fullyrðingum, sem komið hafa fram í þessum umr. í sambandi við síðustu kosningar. Ég ætla að benda hv. þm. á, að bæði frambjóðandi Sjálfstæðisflokksins í Barðastrandar- sýslu og formaður þess flokks, sem einnig mætti þar á fundum, lýstu því yfir hvað eftir annað, að ekki ætti að leggja kjördæmaskipunarmálið til grundvallar fyrir kosningunum. Það var greinilegt, að þeir kærðu sig ekki um, að kjósendur legðu þetta mál til grundvallar og kysu eftir því. Þetta gekk svo langt, að sumir foringjar andstöðuflokka Framsóknar- flokksins hafa neitað því, að þeir ætluðu að breyta kjördæmaskipuninni nokkuð verulega, þó að kosningarnar snérust þeim í vil. En ég hefi fullkomnar sannanir fyrir því, að náðst hafði samkomulag milli andstöðuflokka Framsóknar um breytingu, og meira að segja, hvernig þessari breyt. skyldi hagað. Ég hirði ekki um að leggja þessi sönnunargöng á borðið nú, en það er einn hv. þm. hér í þessari hv. d., sem gæti gefið mér tilefni til þess. Hitt er annað mál, að svo virðist sem sumir þm. Sjálfstæðisflokksins hafi ekki fengið að vita allt um það samkomulag. Eins og málið liggur fyrir nú er verið að leita svars við þeirri spurningu, á hvern hátt eigi að breyta kjördæmaskipuninni. En allir flokkar eru orðnir sam- mála um nauðsyn nokkurra breytinga á þessu sviði. Hæstsv. forsrh. hefir t. d. sagt í blaðagrein núna fyrir kosningarnar í vor, að hann áliti sjálf sagð, að kjördæmaskipuninni sé breytt í réttlátara horf en nú er. (MG: Það var ekki yfirlýsing fyrir hönd flokksins). Nei, að visu ekki. En nærri má geta, hvernig við smærri spámennirnir erum í þessum efnum, þegar hæstsv. forsrh. lætur svona greinilegan vilja í ljós, því um hann hefir því verið haldið fram, bæði hér í umræð-

Millipínganefnd um kjördæmaskipun.

unum og annarsstaðar, að hann sé manna harðsnúnastur gegn breytingum á kjördæmaskipuninni.

Ég get einnig bent á það til upplýsingar fyrir hv. 3. þm. Reykv., að framhjóðandi jafnaðarmanna í Barðastrandarsýslu sagði á síðasta fundi, sem við áttum saman, að skynsamlegasta leiðin í kjördæmaskipunarmálinu væri í raun og veru einmenningskjördæmi með uppþótarsætum. Sömu skoðun hafði ég lát-ið í ljós á öllum fundunum. Allir þeir, sem veittu Framsóknarfl. atkv., mega teljast hafa lýst því yfir, að þeir vildu ekki láta fella niður gömlu kjördæmin í einni svipan, ekki steypa þeim saman í eitt kjördæmi eða nokkur stór.

Það er óþarfi að hafa langar umr. um þetta mál á þessu stigi. Allir flokkar hafa gengið inn á að reyna að leita að heppi-legri lausn á málinu. En ég býst við, að ég muni hvorki telja mér rétt né skylt að ganga inn á svo gagngerða breyt. á kjördæmaskipuninni, að gömlu kjördæmin verði lögð niður. Hitt er það, að ég vil bæta úr misrétti, sem á þessu er, en eins og það er sjálfsagt, þá er jafnfráleitt að binda úrslit kosninganna eingöngu við það, að allir kjósendur hafi jöfn áhrif á skipun Alþingis, miðað eingöngu við höfðatölu, því það er ýmislegt annað, sem á að koma til greina. Ég get bent sjálfstæðismönnum á að athuga vel ræðu foringja síns, hv. 1. landsk., 1930, þegar till. lágu fyrir frá jafnaðarmönnum við-víkjandi kjördæmaskipuninni, þar sem hann kallar það hina „einstrengings-legustu skoðun“ að miða eingöngu við það, að kjördæmaskipunin skuli tryggja öllum kjósendum jafnan rétt, miðað við höfðatölu.

Magnús Jónsson: Það er nú eiginlega ekki mikil ástæða fyrir mig að svara hæstv. forsrh., því hann er nú kominn á harðasta undanhald í þessu máli. Hann sagði, að þetta hefði að visu dregist inn í kosningarnar, en kjósendurnir hefðu ekki kosið um það. (Forsrh.: Okkar kjósendur kusu um það, en ykkar ekki). Við hverja voru þeir þá að tala, ef ekki við kjósendurna, og hverjir voru að kjósa, ef ekki kjósendur?

Það er alveg rétt hjá hv. 1. þm. Rang., Alþt. 1931. D. (44. löggjafarþing).

að það var barizt hart um þetta mál. Það er vafasamt, hvort stjórnarfl. núverandi getur nokkurn tíma fengið fleiri með sínum málstað en nú með því að koma með skyndiáhlaup. Hæstv. forsrh. sagði, að við hefðum neitað að athuga málið, heldur viljað pressa það fram í skyndi. Ég veit yfirleitt ekki, hvernig hæstv. forsrh. hugsar í þessu máli, þar sem við í vetur töluðum um að nema burt úr stjórnarskránni þann þröskuld, sem var fyrir breytingunum. Þetta segir hann að þýði, að við hefðum ekki viljað athuga málið, heldur pressa það fram í skyndi. Í vetur hefðum við viljað ganga inn á millipíngan. til að athuga málið.

Þá var hæstv. forsrh. að dylgja með það, að hv. 2. þm. Skagf. hefði sagt annað norður í Skagafirði. Þar hefði hann ekki viljað draga úr valdi bændanna. Ég drep á þetta, því það virðist sem menn viti það ekki almennt, að ranglæti kjördæmaskipunarinnar verður ekki síður komizt framhjá, þó að teknir séu sér kaupstaðir og sér sveitir. Ranglætið kemum ekki hvað sízt fram í sveitunum sjálf-um. Ef kjósendur í kaupstöðum eru teknir sem flokkur frá, og svo þingmanna-talan sem flokkur, þá kemur það í ljós, að Sjálfstæðisfl. er ennþá afskiptari í sveitum en kaupstöðum. Ég get því alveg skilið aðstöðu hv. 2. þm. Skagf., þegar hann telur breyt. á kjördæmaskipun-inni alveg eins nauðsynlega, þó hann sé ekki að tala um að miðla neinu valdi milli sveita og kaupstaða. — Ég sé, að hv. 2. þm. Rang. hlær að þessu. Ég skal reyna að útlista það fyrir honum í 2—3 klst. í næði, en fyrr skilur hann það ekki. (MG: Hann skilur það ekki fyrir því).

Hv. þm. Mýr. kom með sniðuga skýringu, þar sem hann vildi sýna fram á, að ef kosningarnar hefðu ekki sýnt rétta niðurstöðu, þá væri fylgi, sem kjördæmaskipunarmálið hefði, minna í landinu en kosningarnar hefðu sýnt, því kjósendur Framsóknarfl. hefðu kosið um það, en kjósendur Sjálfstæðisflokksins ekki. Það er ekki annað en gaman að búa til og hugsa sér svona skrítnar skýringar.

Hv. þm. V.-Húnv. og hv. 1. þm. Eyf. og ýmsir fleiri hafa haldið því fram, að kjördæmaskipuninni verði að breyta. Maður getur hugsað, að þeir hafi með

Millipinganeftnd um kjördæmaskipun.

Þessu dregið með sér heilan hóp manna, sem hafa haldið, að þeir meintu eitthvað með þessu, sem þeir voru að segja, og svo náttúrlega það, sem er aðalatriðið, hvernig málið var borið fram. Það var borið fram algerlega órannsakað sem skyndiáhlaup, eins og bomba, sem var sprengd fyrir kosningarnar, til þess að hræða menn með hvellinum. Ég er sannfærður um það, að stjórnarfl. fær aldrei eins marga með sínum afturhaldsmálstað og að þessu sinni, eftir að búið er að útskýra málið.

Hæstv. forsrh. virðist vera farinn að trúa þessari skröksögu sinni, að við viljum koma á 11 þm. í Reykjavík. Sagan hefir sýnilega verið simuð út um allt land. Það væri gaman að rannsaka það, hvort þessi saga hefði ekki heyrzt í öllum kjördæmum, að ég hafi lýst því yfir á fundi, að samkomulag hafi náðst um það, að Reykjavík ætti að fá 11 þm. Það voru 5—6 þús. manns vitni að því, hvað ég sagði, og ætti því að vera hægt að hrekja svona sögu. Ég býst við því, að flugufóturinn sé sá, að þegar menn lögðu áherzlu á, að mig mætti ekki kjósa, því að baráttan stæði um mig og Sigurjón Ólafsson, sagði ég, að ég byggist við að fella Sigurjón í þetta skipti. en mér fyndist ekki ósannngjarnt, að Reykvikíngar gætu komið okkur báðum að. Þetta er allt og sumt, sem ég sagði. Þetta er gott dæmi upp á kosningaaðferðir stjórnarfl., að síma uppspunna lygasögu út um allt land. — Hv. 1. þm. Rang. hefir lýst því yfir, að það sé ósatt, sem sagt var um hans aðstöðu þar, og hann sýndi fram á, að utanflokkaframbjóðandinn hafi lýst sig hlynntan breyt. á kjördæmaskipuninni. En þar með fellur röksemd hæstv. forsrh., að utanflokksmenn megi ekki telja með, því að þeir hafi ekki verið með þessu.

Sveinbjörn Högnason: Hv. samþm. minn skýrði í raun og veru að mestu leyti rétt frá, eins og hans var von. Hann sagði, að þetta mál hefði legið illa fyrir og menn hafi ekki botnað í því, hvorki upp né niður. Þetta er alveg rétt hjá honum. Þannig reyndu frambjóðendur Sjálfstæðisflokksins að reifa það við kosningarnar. Hinsvegar fer hann ekki með rétt

mál, þegar hann er að reyna að gera sér mat úr því, að utanflokkaframbjóðandinn hafi lýst sig með breyt. á kjördæmaskipuninni í þá átt, sem Reykvíkingar töluðu um. Hann lýsti því alstaðar ákveðið yfir á fundum, að hann stæði í raun og veru með Framsókn í þessu máli. Og svo mun hafa verið með hina utanflokkaframbjóðendurna. En hvað því viðvíkur, sem hv. 4. þm. Reykv. var að tala um, að sjálfstæðismenn yrðu illa úti í sveitum undir núverandi kosningafyrirkomulagi, þá kom það Rangæingum hlægilega fyrir, þar sem framsóknarmenn í sýslunni, sem eru ekki svo fáir, hafa sjaldnast átt nokkurn fulltrúa á þingi, en sjálfstæðismenn oftast 1 og mjög oft 2. Hv. 4. þm. Reykv. bauð mér að útlista þetta fyrir mig í 2—3 tíma. En ég er sannfærður um, að það myndi aðeins verða til þess eins, að ég myndi betur skilja, hve villur vegar hann fer í þessu. Sú hefir a. m. k. orðið raun á, er hann í blöðum og tímariti sínu talar í einrúmi við lesendur um málstað íhaldsins. — Þá hefir það aðeins orðið til þess að gera þá vissari í því, að höfundurinn væri að verja rangan málstað.

Lárus Helgason: Ég skal lofa því að lengja ekki umr. mikið. Mig furðar á því, hve umr. um þetta mál verða langar. Það varð að samkomulagi að skipta n. til að vinna að þessu máli, og svo er farið að rifast nú á þessum vettvangi. En ég vildi aðeins benda á það, að það er ákaflega rangt, þegar verið er að slá því fram, að síðustu kosningar hafi sýnt, að aðeins $\frac{1}{3}$ af landsmönnum væri ánægður með kjördæmaskipunina eins og hún er. Þetta er rangt, því sannleikurinn er, eins og haldið hefir verið fram af ýmsum hér í d., að margir af þeim mönnum, sem kusu sjálfstæðismenn úti um land, vildu ekki trúa því, að það stæði til að gerbreyta kjördæmaskipuninni, og kusu í því trausti sjálfstæðismenn. Ég get talið marga menn, sem kusu Sjálfstæðisfl. af því að þeir trúðu ekki, að hér væri alvara á ferðum.

Hv. 4. þm. Reykv. heldur því fram, að það muni aldrei fást eins mörg atkv. eins og nú við síðustu kosningar í þessu máli, að Framsókn fái aldrei eins mörg atkv.

Hvað veit hann um þetta? Þetta er eins og annað hjá þessum hv. þm. alveg út í loftið. Það má segja um þetta eins og sagt er: svo mæla börn sem vilja. Hann vildi vist gjarnan í framtíðinni, þegar um er að ræða mál, sem honum væri í vil, að það gengi betur en síðustu kosningar fyrir sjálfstæðismönnum. Það er vitanlegt, að úti um allt land er það svo ríkt í fólkinu að gerbreyta ekki kjördæmaskipuninni, að það myndi verða uppi fótur og fit, ef að því kæmi. Hitt er annað mál, að það er sjálfsagt að taka tillit til þeirra, sem vilja athuga þetta mál, ekki af því, að þeir telji það neina nauðsyn í sjálfu sér, heldur til að koma á samkomulagi og stilla til friðar í landinu. Það er þetta, sem ýmsir til og frá um landið hafa gengið inn á, og það er þetta, sem gæti orðið valdandi einhverjum breytingum á kjördæmaskipunarmálinu.

Bernharð Stefánsson: Það hafa 2 hv. þm. getið þess, að ég hafi látið þá skoðun í ljós, að ég fylgdi breytingum á kjördæmaskipuninni. Þetta er að nokkru leyti rétt. Á þeim framboðsfundum, sem ég var á í vor, tók ég fram, að frá mínu sjónarmiði gætu breytingar komið til mála í þá átt, að flokkarnir fengju þm. meir eftir tölu kjósenda en nú væri, en þó þannig, að héruðin héldu sjálfstæði sínu sem sérstök kjördæmi.

Hv. 4. þm. Reykv. sagði í einni ræðu sinni áðan, að framsóknarmenn vildu láta sína menn hafa meiri kosningarrétt en kjósendur annara flokks. Ég kannast ekki við það, að hafa heyrt nokkurn framsóknarmann halda þessu fram; jafnvel þó einhverjir framsóknarmenn kynnu að vilja halda kjördæmaskipuninni óbreyttri, þá er það allt annað mál. Hvaða sönnun er fyrir því þegar til lengdar lætur, að það verði framsóknarmenn, sem græða á því? Mér finnst þetta bera vott um, að hann sé algerlega vonlaus um, að hans flokkur geti nokkurntíma unnið á úti um sveitir landsins. Mér virðist það geta komið fyrir jafnvel með núverandi fyrirkomulagi, að það verði Framsókn, sem verður fyrir ranglætinu. (MJ: Já, náttúrulega, en hvers vegna eru þeir þá á móti breyt.). Framsóknarmenn eru ekki á móti öllum breyt-

ingum í þessu efni, þó þeir vilji halda rétti hinna einstöku héraða til að hafa fulltrúa á þingi; því hefir verið margsinnis lýst yfir, að þess vegna var till. borin fram.

Annars er Framsókn á móti því að flaustra þessu af. Sjálfstæðisfl. leggur fram frv. um breyt. á stjórnarskránni, þar sem tekið er fram, að hver flokkur eigi að fá þm. eftir kjósendatölunni. Setjum svo, að þetta verði samþ. á sumarþinginu og eftir kosningar á vetrarþinginu, — á þá samkv. frv. að kjósa á ný eftir þessum reglum? Hvaða sönnun er fyrir því, að þessu væri hægt að fullnægja með kosningalögum á einu þingi? Hvaða sönnun er fyrir því, að þingið yrði sammála um það form, sem fyrir þessu ætti að vera? Það er ekki nóg að segja, að hver flokkur eigi að hafa þm. eftir kjósendatölu; það verður einnig að ákveða, á hvern hátt slíkt verði framkvæmt. En mér sýnist, eftir því sem fram hefir komið, að skoðanirnar á því séu nokkuð sundurleitar, jafnvel innan Sjálfstæðisflokksins. Alþýðufl. einn hefir gert ákveðna till. um þetta. Hann vill, eins og kunnugt er, að landið verði eitt kjördæmi með hlutfallskosningu. Þess vegna virðist fullkomin þörf á því að skipa þessa n., og það er ekki hægt að gera annað í málinu á þessu þingi en að skipa n., því n. þarf náttúrulega að byrja á því að stinga upp á breyt. á stjórnarskránni, sem nauðsynlegar eru til að koma þeirri kjördæmaskipun á, sem hún gerir till. um. Samþykkt frv. sjálfstæðism. gæti leitt til stjórnarskrárbrota, ef þingið gæti ekki sett kosningalögin í það form, sem stjórnarskráin þó mundi áskilja. — Hv. 4. þm. Reykv. var að tala um skröksögur, sem gengju um landið, að samkomulag hefði verið gert um það, að Reykvikingar fengju 11 þm. Ég heyrði ekkert um þetta í mínu kjördæmi. En á síðasta þingi lá hér fyrir frv. um það, að Rvík fengi 9 þm. (HG: Og var ekkert ljótt við það, finnst mér.), sem hv. 4. þm. Reykv. var flutningsmaður að.

Magnús Jónsson: Ég sagði ekkert um þessa 11 þm. á þessum umrædda fundi. Ég sagði ekkert um mína skoðun. Annars er það svo, að ég sé ekki annað en að

hentugasta afgreiðsla málsins sé að samþ. stjórnarskrárbreyt. okkar, þar sem slegið er föstu, að flokkarnir fá þm. í hlutfalli við kjósendatöluna. Þá er bara búið að slá því föstu, að n. verði að starfa á þeim grundvelli.

Einar Arnórsson: Hv. 3. þm. Reykv. heldur því fram, að till. mundi gera það eitt að tefja fyrir málinu. Nú er tvisýnt, hvort unnt sé að breyta kjördæmaskipun og kosningareglum svo, að til fulls réttlætis dragi, nema stjórnarskránni sé breytt. En þá er aftur einsætt, að nefndarskipun og nefndarstörf geta ekki tafið málið, ef nefndin lýkur störfum fyrir næsta reglulegt þing. Meiri hl. þings þykir málið nú vafalaust eigi nægilega undirbúið til þess að hann vildi nú samþykkja stjórnarskrárbreytingu um nýja skipun á kjördæmum og kosningareglum. Þess yrði fyrst, frá sjónarmiði meiri hl., kostur á næsta þingi, ef nefndin hefði þá lokið störfum. Nefndarskipunin er því sízt til að tefja málið. Það er miklu fremur svo, að eigi eru sem stendur vonir til þess, að lögun komist á þessi mál með friðsamlegum hætti, nema nefnd sé í það skipuð.

Forvígismenn stjórnarflokksins hafa barið því við, að kjördæmaskipunarmálið væri eigi rannsakað sem þyrfti, og að hentasta ráðið væri að setja nefnd milli þinga til rannsóknar á því. Þótt ég telji nú ekki slíkrar rannsóknar þörf, því að málið sé svo einfalt, þá virðist ekki vera rétt að spyrna á móti því, að meiri hl. fái vilja sinn að þessu leyti. Fyrr mun þess varla að vænta, að hann gangi að breytingum, sem nokkurs virði væru. Hitt er náttúrulega allt annað mál, hvort væntanlegir nefndarmenn geti komið sér saman um tillögur í málinu. Má vera, að nefndarmenn skiptist í 2 eða fleiri flokka. Um það skal ég engu spá. Tíminn sýnir það.

Deilur um það, um hvað hafi verið kosið í vor, eru náttúrulega afarófrjósamar. Hér er verið að byggja á hugsanlegri rannsókn á hjörtum og nýrum kjósendanna, en okkur brestur auðvitað gögn til þess að segja, hvað hafi verið ráðandi um atkv. hvers einstaks kjósenda. Það getur verið, að einn hafi kosið sjálfstæðismann

með það fyrir augum, að hann vildi ekki breyta kjördæmaskipuninni. En það getur líka verið, og er mjög sennilegt, að einhver hafi kosið framsóknarmann og þó viljað breyta. Ég er ekki að óreyndu trúður á, að í Framsóknarflokknum séu yfirleitt ranglátari menn en fólk er flest. Í þeim flokki munu vera góðir menn og vondir, réttlátir og ranglátir, eins og gengur og gerist. Ég býst því við, að margir framsóknarmenn sjái og kannist við það, að sú kjördæmaskipun, sem nú er, sé ekki réttlát, eins og líka hefir komið fram í ræðum nokkurra framsóknarmanna hér.

Svo framarlega sem þetta mál á að leysast réttlátlega á friðsamlegum grundvelli, sé ég ekki, hvaða leið er hægt að fara aðra en þá, sem hér er verið að taka upp.

Ég held, að það hljóti að vera miskilningur hjá hæstv. forsrh., að það hafi verið tilætlun andstöðuflokka stj. í vettur að ráða máli þessu til lykta í hveli, því að það var ekki hægt eftir stjórnarskránni. Samkv. henni þarf stjórnarskrárbreyt. til þess að hægt sé að koma við hlutfallskosningum, og e. t. v. til þess að hægt sé að hafa einmenningskjördæmi og uppbótarsæti. Ég held því, að réttlát kjördæmaskipun og réttlátur atkvæðaútreikningur muni varla þykja framkvæmanlegur, nema stjkskr.breyt. fari fram á undan.

Út af ræðu hv. 1. þm. Eyf. vil ég segja það, að ég er mjög ánægður yfir því að heyra staðfestingu á því hjá honum, að það sé réttlætiskrafa, að kosningaaðferð og því, sem þar til heyrir, verði breytt. Það er ekki út af fyrir sig endilega nauðsynlegt, að kjördæmaskipuninni sé breytt til þess að komast að réttlátri niðurstöðu. En ég held, að ótti hans um, að yrði stjkskrbreyt. sú, sem sjálfstæðismenn báru fram í Ed., samþ., þá gæti það auðveldlega leitt til stjórnarskrárbrots, sé ekki réttur. Því mér skilst, að ef þingið á annað borð hefir komið sér saman um einhverja ákveðna megin stefnu um að tala þingmanna skuli vera í samræmi við atkvæðatölu kjósenda flokkanna, þá hlyti það sama þing líka um leið að koma sér saman um, hvaða fyrirkomulag skyldi hafa á kjördæmaskipun, kosningatilhögun og atkvæðaútreikningi. Það er því ekki vel hugsanlegt, að Framsóknar-

Millipinganefnd um kjördæmaskipun.

flokkurinn og Sjálfstæðisflokkurinn kæmu sér saman um slíka almenna reglu án þess að koma sér líka saman um það, sem af henni leiðir. Það liggur í hlutarins eðli, að þing, sem samþ. slíka stjkskr.-breyt. til fullnaðar, hlyti að undirbúa ný kosningalög og ganga frá þeim.

Annars er ekki mikil ástæða til þess að fara fleiri orðum um þetta mál. Ég geri ráð fyrir, að þessi till. verði samþ. Það hefir ekki verið stungið upp á nefnd í málið, og tel ég ekki heldur neina þörf á því.

Bernharð Stefánsson: Það er áreiðanlega hugsanlegt, að þó að stjkskrfrv. Sjálfstæðisflokksins hefði verið samþ., þá hefði ekki verið hægt að framkvæma það. Á þinginu eru þrír stjórnmalaflokkar, og það er þannig skipað, að enginn einn flokkur getur komið sínum málum í gegnum þingið. Nú gæti vel farið svo, að hver af þessum stjórnmalaflokkum vildi framkvæma þetta á sinn sérstaka hátt. Alþýðuflokkurinn hefir lýst því yfir, að hann vilji hafa landið allt eitt kjördæmi. Við skulum segja, að Sjálfstæðisflokkurinn vildi stór kjördæmi með hlutfalls-kosningum og Framsóknarflokkurinn vildi halda núverandi kjördæmaskipun, en hafa uppbótarpingsæti; og ef enginn vildi láta undan eða slá af, þá gæti allt strandað. Þá væri búið að setja í stjkskr. ákvæði um, að allir flokkar skyldu hafa þingsæti eftir atkvæðamagni, en ekki væri hægt að framkvæma það. Þess vegna þarf að gefa í sjálfri stjkskr. grundvöll fyrir því, hvernig þingkosningum skuli hagað, enda er tekið fram í núgildandi stjkskr. í aðaldráttum, hvernig þessu skuli hagað.

Einar Arnórsson: Það er rétt hjá hv. 1. þm. Eyf., að þetta er hugsanlegt, en það er áreiðanlega mjög ósennilegt, að það kæmi fyrir; því að ég get ekki vel gengið út frá því, að t. d. Framsóknarflokkurinn, sem getur komið fram hvaða máli sem hann vill í Nd. og getur stöðv.-að hvert mál í Ed., myndi samþykkja nokkra nýja meginreglu í stjkskr. án þess um leið að tryggja sér samkomulag um það skipulag, er ætti að gilda um kjördæmaskipun, kosningaaðferð, talningu

atkvæða og útreikning. Það þarf enginn að segja mér, að meiri hl. þings sé skipaður þeim börnum, að hann mundi samþykkja slíka meginreglu án þess jafnframt að tryggja sér, að hún geti orðið framkvæmd. Ef ekki væri samkomulag um það, yrði þessi meginregla aðeins dauður bókstafur.

Héðinn Valdimarsson: Ég sé ekki, að það séu nein líkindi til þess að fá samkomulag um þetta. Það hefir ekkert komið fram, sem getur bent á, að hæstv. forsrh. né aðrir í þeim flokki hafi látið af þeirri skoðun, sem haldið var fram af Framsóknarflokknum á kosningafundunum. Nú hafa kosningarnar farið þannig, að Framsóknarflokkurinn hefir vegna hinnar ranglátu kjördæmaskipunar fengið meiri hl. þm., en ekki nægilegan þingmeirihl. til þess að koma fram neinu máli, né til þess að afla sér fjár eða fá fjárlög samþ. Ef verður áfram svipað hugarástand hjá Framsóknarflokknum eins og við síðustu kosningar, hlýtur að koma barátta um það, hvort þessi flokkur getur haldið völdum í landinu á þessari röngu kjördæmaskipun, og andstöðuflokkarnir mundu þá neita honum alls fjár, svo að hann gæti ekki stjórnað á löglegan hátt.

Það, sem þessi nefndarskipun gerir, er ekkert annað en að tefja málið. Stjórnarflokkurinn hefði eins getað áttað sig á þessu máli nú eins og á næsta þingi og ákveðið, hvort hann vildi breyta kjördæmaskipuninni, þótt það rýrði tölu þm. hans, eða leggja út í að reyna á ólöglegan hátt að stjórna landinu.

En það er annað unnið með þessari nefndarskipun. Þær kosningar, sem óhjákvæmilega hlytu fram að fara, ef Framsóknarflokkurinn héldi áfram í villu sinni, yrðu að vorinu, þegar verkafólk á mjög óhægt með að kjósa. Þetta er því með ráði gert af báðum iðöldum, til þess að verkamenn hafi sem minnstan iðlutunarrétt í kosningunum.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 20 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 20 shlj. atkv.

Á 31. fundi í Nd., 17. ágúst, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 16 : 2 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 328).

6. Grænlandsmál.

Á 2. fundi í Sp., 21. júlí, var útbýtt: Till. til þál. um gæzlu hagsmuna Íslands út af Grænlandsmálum (A. 74).

Á 3. fundi í Sp., 24. júlí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 4. fundi í Sp., 25. júlí, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jón Þorláksson): Það er öllum kunnugt, að Alþingi hefir áður látið sig varða Grænlandsmál. M. a. hefir það kosið nefnd, sem hafði það ætlunarverk sérstaklega að sinna þeim málum. Það hefir að visu verið fremur sjaldan, sem þau hefir borið á góma hér, en nú eru að gerast þeir viðburðir viðvikjandi Grænlandi, að mér hefir fundizt, að Alþingi gæti ekki leitt það mál hjá sér án þess að stofna réttindum og hagsmunum Íslands á þessu sviði í nokkra hættu.

Ég þarf ekki að rifja það upp, á hverju það byggist almennt, að Íslendingar láta sig varða um Grænland og telja sig eiga rétt til þess og vanta, að þau réttindi gætu orðið Íslandi til hagsmuna á ókomnum tíma. Ég vil aðeins minna á, að sú hvítu manna byggð, sem verið hefir á Grænlandi, var héðan komin og stóð í nánustu sambandi við okkar þjóðfélag af öllum þjóðfélögum um nokkrar aldir.

Ennfremur vil ég minna á það, að Grænland var eitt af þeim þremur löndum úti í Atlantshafi, sem töldust skattlönd Noregskonungs um nokkurt skeið án þess að tilheyra Noregi sjálfum. Þessi lönd fylgdu með þegar Noregur sameinaðist Danmörku, en urðu svo viðskila við

Noreg með friðnum í Kiel 1814. Segja má, að þau afskipti og yfirráð hvítu manna, sem framkvæmd hafa verið á Grænlandi nú á síðari öldum, hafi verið framkvæmd af því ríkjasambandi, sem Ísland taldist til og var einn hluti af.

Nú er Ísland orðið sjálfstætt ríki fyrir nokkrum árum, eins og kunnugt er, með góðu samþykki Danmerkur. En þegar sáttmálinn 1918 var gerður, þá var ekkert sérstakt ákvæði sett um það, hvernig fara skyldi um rétt Íslands til Grænlands, og stendur það að mínu viti við það sama, sem var áður en sambandslögin frá 1918 voru sett. Ég tel þannig, að auk þess réttar, sem Íslendingar kunna að eiga vegna sögulegrar aðstöðu í fortiðinni, þá höfum við óhrekjanlegan nútímarétt til Grænlands við hlið Dana, vegna sambandsins við Dani, eða hverju nafni sem menn nú vilja nefna þetta. Nú, þó að það liggi utan við þetta mál, þá vil ég aðeins skjóta því hér inn í, að ég hefi ávallt hugsað mér, að þegar endanleg málalok verða um sambandið milli Íslendinga og Dana, þegar sambandslögin falla úr gildi, þá sé sjálfsgagt, að samningar komi til milli þessara ríkja um afstöðu hvors fyrir sig til Grænlands. Ég hefi fyrir mitt leyti ekki ástæðu til að vanta annars en að Íslendingar geti í þessu efni haft góða aðstöðu til þess að halda öllum sínum rétti.

Fyrir utan hin sögulegu rök, þá kemur það hér til, að við erum næstu nágrannar Grænlandinga að telja má af þeim þjóðlöndum, sem hvítir menn byggja. Við getum ekki af þeirri ástæðu látið okkur standa á sama, hvernig fer um Grænland. Það er að visu svo, að ennþá eru Íslendingar ekki fleiri en svo, að landkostir eru nógir heima fyrir til lands og sjávar handa þeim íbúafjölda, sem hér er, svo að við munum ekki á síðari árum hafa sérlega tilhneigingu til þess að leita atvinnurekstrar út fyrir landið sjálft. En enginn veit, hver breyting kann að verða á þessu, og þá er Grænland, eins og ég gat um, næst okkur af þeim löndum, sem getur verið um að ræða að Íslendingar sæki atvinnu til. Það er þess vegna eðlileg ósk af Íslendinga hálfu að geyma og varðveita allan þann rétt, sem Ísland kann að eiga til

Grænlands, til þess tíma, þegar íslenzka þjóðin kynni að þurfa að taka lands- eða sjávargæði þar til notkunar handa sér.

Nú veit ég það, að margir hafa gert og gera mäske ennþá lítið úr því, að mikinn feng eða hagnað muni vera hægt að sækja til Grænlands, en ég vil vísa þeim mönnum til sögunnar um það, að það er ekki rétt að óreyndu að gera lítið úr þeim gæðum, sem í náttúrunnar skauti kunna að vera til, þó að um norðlæg lönd sé að ræða. Sagan sýnir, að þeir, sem sunnar búa, hafa ávallt gert sér þær hugmyndir um norðuráttina, að þangað væri lítil gæði að sækja, en eftir því sem mannsandanum hefir tekizt að gera sér náttúruna meira og meira undirgefna, þá hefir það komið í ljós, að náttúrugæðin eru miklu meiri í hinum norðlægari löndum en menn höfðu gert sér hugmynd um, enda hefir það verið svo, að þungamiðja menningarinnar hefir alltaf verið á norðurleið allan þann tíma, sem sögur fara af, frá ströndum Miðjarðarhafslandanna og norður á Bretland, sem þótti óbyggilegur útkjálki, þegar menning sú hófst, sem sögur fara af suður í löndum.

Ég vil hér einnig nefna eitt dæmi úr sögunni, sem ætti að vara menn við að gera lítið úr landkostum hinna norðlægustu landa. Þegar Bandaríkjamenn keyptu Alaska af Rússum fyrir fáeinar millj. dollara, þótti mörgum það heimska mikil, því að þá hugsuðu menn, að í þessu landi væri engin gæði að fá. En eins og menn kannast við, þá komu þar í ljós skömmu síðar mestu gullnámur veraldarinnar, og auk þess geymir land þetta mörg önnur þau landsgæði, sem menn höfðu þá enga hugmynd um. Alveg eins veit enginn ennþá, hvaða gagn þeim kann að verða af réttindum á Grænlandi, sem á ókomnum tímum eiga þar landsréttindi.

Það, sem nú gerist í þessu máli, er það, að Norðmenn hafa gert tilraunir til að kasta eign sinni á töluvert svæði norðaustan til á Grænlandi, og út af því hefir lent í deilu við stjórn Danmerkur, og Danir hafa skotið málinu til alþjóðadómstólsins í Haag. Nú þykir mér hætt við því, að ef Íslendingar láta þessa deilu afskiptalaus, verði það á sínum

tíma lagt svo út, sem Íslendingar teldu ekki nú, að þeir hefðu hagsmuna að gæta á þessu svæði. Ég tel þess vegna, að afskiptaleysi íslenzkra stjórnarvalda kynni að spilla málstað okkar á sínum tíma, þegar gera á upp samningana við Dani um það, hvaða rétt Íslendingar hafi til Grænlands.

Þetta er höfuðástæðan til þessarar till. nú, en auk þess álit ég, að það sé í miklu samræmi við íslenzka hagsmuni að fylgja þeirri skoðun, sem uppi hefir verið í Danmörku og Danir hafa fengið viðurkenningu allmargra ríkja fyrir, að Grænland sé ein heild, sem eigi að fylgjast að. Með því að styðja þessa skoðun, styðjum við jafnframt réttarkröfu Íslands til Grænlands í heild. En gangi nokkur hluti Grænlands undan til annara ríkja, þá megum við vita það, að réttur okkar til þess hluta landsins yrði þar með ekki annar eða ríkari en sá, sem hver önnur þjóð gæti gert gildandi, og ekki sá sami sem við teljum okkur nú hafa til landsins í heild.

Það er þess vegna í fyrsta lagi tilætlun mín með þessari þáttill., að íslenzka ríkisstj. taki eftir þessari deilu og styðji þá skoðun, að Grænland sé ein heild, sem ekki beri að skipta í sundur, og að Íslendingar telji sig hafa rétt umfram aðrar þjóðir til landsnytja á þessu landi.

Hér við vil ég þó bæta því, að jafnvel þó að það kunni að verða ofan á, að Grænland verði ekki af alþjóðaréttinum skoðað sem ein heild og að skipti á því gætu því komið til mála, þá er þó sérstök ástæða af hálfu Íslendinga að mótmæla því, að yfirráðaréttur Norðmanna verði viðurkenndur á þeim hluta landsins, sem þeir nú hafa kastað eign sinni á.

Ég vil leiða athygli stj. og þm. að því, að í kringum Norður-Íshafið liggja miklir landflákar, sem skiptast milli fárra ríkja. Ég vil leyfa mér að telja upp þau ríki, sem hér um ræðir: 1. Bretaveldi, þar sem Kanada á land, 2. Bandaríkin, sem eiga Alaska, 3. hið mikla rússneska ríki, sem á alla Síberíu og hinar rússnesku strendur, 4. Finnland, sem á ör-litla sneið að hafinu, 5. Noregur og 6. Ísland, og þar við bætist svo Grænland. Hefir Norður-Íshafið verið nefnt Miðjarðarhaf norðurhvelsins. Í því hafi er

mikið af eyjum, stærri og smærri, og sú spurning hefir komið upp, hverjir eigi tilkall til þessara eyja. Sú kenning, sem ég veit til, að helzt hefir fengið byr, er sú, að hvert hinna byggðu landa, sem liggja að Norðurhafinu, teljist eiga rétt til óbyggðra landa, er liggja í geira þeim, er lengdarbaugar marka út frá endimörkum hvers lands til pólsins. Og sú skipting, sem hefir farið fram á eyjum í Norðurhafinu, er í samræmi við þessa kenningu, ef Grænland er undanskilið. Rússland helgar sér allar eyjar, sem liggja til norðurs af Siberíu og Rússlandi, og Noregur hefir fengið viðurkennd yfirráðin yfir Svalbarða, sem liggur í geira Noregs. En nú liggur sá hluti Grænlands, sem Noregur hefir kastað eign sinni á, í geira þeim, sem tilheyrir Íslandi, því landið liggur beint í norður af ströndum Íslands. Og þó að það sé litið svo á, að Grænland sé ekki óskiptilegt land, þá álit ég, að ísl. stjórninni beri að gæta hagsmuna Íslands þannig, að ekki verði viðurkennd yfirráð neins annars ríkis yfir þeim hlutanum, sem liggur norður af Íslandi, samkv. skiptingu þeirri, sem ég nefndi áðan.

Ég hefi svo ekki meira um þetta mál að segja, en vil taka það fram, að ég álit, að ekki beri að blanda neinum andúðartilfinningum þjóða á milli inn í þetta mál. En ég tel skyldu Alp. að gæta hagsmuna Íslands með fullri alvöru og sanngirni. Og með þessum formála óska ég eftir, að Alp. samþ. þessa till.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Ég vil geta þess, að í þingbyrjun ritaði ég til utanríkismálanefndar og óskaði eftir, að hún tæki þetta mál til meðferðar. En af því hefir enn ekki orðið. Ég legg því til, að umr. verði frestað og málinu vísað til utanríkismálanefndar.

Jóhann Jósefsson: Á Alþingi 1925 var samþ. að kjósa n. til að rannsaka hinn sögulega rétt Íslendinga til Grænlands. Í þessa n. voru kosnir þáv. þm. N.-Þ., núv. 4. þm. Reykv. og núv. forsrh. Það hlýtur að skipta miklu máli, hvernig viðhorfið er með hinn sögulega rétt, sem margir af hinum þjóðhollustu Íslendingum halda fram, að sé mikill. Með leyfi hæstv. forseta vil ég leyfa mér að lesa upp fáein orð

úr framsöguræðu þáv. þm. N.-Þ., sem talaði fyrir málinu. Hann minntist fyrst á það, að Alp. hafi sett þriggja manna n. til að rannsaka málið, og síðar, að n. hafi átt lítt kost á tækjum til rannsóknar og starfið verið torsóttara fyrir þá sök, að n. hafi ekki verið opinberlega skipuð.

Frsm. farast svo orð í ræðu sinni: „Nefndinni hefir verið nokkuð örðugt um aðdrætti nauðsynlegra rita og upplýsinga, því þeirra er lítt kostur hér í landinu. Hefir starfið orðið miklu torsóttara fyrir þá sök, að n. var ekki opinberlega skipuð“.

Því var það, að farið var fram á það 1925, að n. væri opinberlega skipuð. Frsm. segir ennfremur:

„Ég hefi þegar drepit á verksvið nefndarinnar. Það er í stuttu máli, eins og till. greinir, að rannsaka alla réttarstöðu Grænlands að fornu og nýju að því er Ísland varðar — eða bæði „fornstöðu“ og „nýstöðu“ landsins í sambandi við ríkjandi réttarhugmyndir nútímans“.

Nú hefir það komið fram í ræðu hv. flm. till., er liggur hér fyrir, að þessar réttarhugmyndir nútímans geti að því er virðist veitt Íslandi rétt til tilkalls á Grænlandi, fram yfir þann sögulega rétt, sem við eigum. En þetta var ekki eins ljóst á þingi 1925, að réttarhugmyndir nútímans styddu réttarkröfur Íslendinga til Grænlands. En áður héldu menn, að okkar eini réttur væri hinn sögulegi.

Í sambandi við þetta mál vil ég leyfa mér að bera fram fyrirspurn til hæstv. forsrh., sem skipar sæti í n.: Hvað hefir verið gert síðan Grænlandsnefndin var skipuð, til að rannsaka réttaraðstöðu Íslands til Grænlands? Hvað hefir verið gert til að afla gagna til rannsóknarinnar, hvaða rannsókn hefir fram farið og hver hefir orðið niðurstaðan af þeirri rannsókn?

Það er vitanlegt, að þetta mál hefir átt tök í hugum mikils þorra þjóðarinnar, þó að því hafi verið haldið minna á lofti opinberlega en það ætti skilið. En nú er tækifæri til að rifja upp þetta mál og koma fram með fyrirspurnir, þegar það hefir verið lagt upp í hendur þm. og þingið verið vakið til umhugsunar um það að nýju. Ég vænti þess, að hæstv. forsrh. sjái sér fært að gefa Alp. upplýs-

ingar um rannsóknina, sem nefndin átti að leysa af hendi.

Héðinn Valdimarsson: Jafnaðarmenn eiga engan mann í utanríkismálanefnd á þessu þingi og geta því ekki rætt till. þar. En það er ómögulegt annað en greiða till. atkvæði. En hún er þó orðuð þannig, að ekki er hægt að sjá, á hvern hátt á að gæta réttinda Íslands, eða hve langt á að ganga í þessu efni.

Það eru sumir, sem leggja mikið upp úr hinum sögulegu rökum Íslendinga til Grænlands. En ég segi fyrir mitt leyti, að ég legg ekki mikið upp úr þeim. Á sama hátt ættu Norðmenn tilkall til Íslands. Núlifandi Íslendingar hafa ekkert gert til að helga sér landið. Og það hefði verið betra fyrir stórútgerðarmennina, sem tala mest um Grænland, að þeir hefðu sýnt á einhvern hátt í verkinu, að þeim þætti landið nýtilegt. Aftur á móti hafa hinar 2 þjóðir, sem nú deila um landið, meiri ástæðu til þess en við, þar sem þær hafa þó komið nálægt því, en við ekki. Norðmenn hafa reynt að nýta suma þá hluta landsins, sem Danir hafa ekki nýtt. Eskimóar sjálfir hafa ekki nýtt landið nema að mjög litlu leyti, og engin líkindi eru til þess, að þeim takist það einum. Það getur verið satt, að miklar auðlindir séu í landinu, og nú á síðustu tímum virðist svo, sem mikil fiskigengd sé við strendur þess. Það er líka vitanlegt, að Eskimóarnir geta ekki nýtt þetta land. Mér virðist, að sú eðlilega lausn á þessu máli væri sú, að hvorki Danir eða Norðmenn ráði yfir landinu, heldur sé það undir alþjóðlegum yfirráðum, og þó sérstakt tillit tekið til Eskimóanna. Ég vildi a. m. k. leggja áherzlu á það, að þó að hagsmuna Íslands verði þar gætt í atvinnulegu tilliti, þá geri það ekki tilkall til landvinninga þar á meðan okkar eigið land er að mjög miklu leyti óbyggt og ónotað.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Hv. þm. Vestm. beindi til mín fyrirspurnum viðvíkjandi nefnd þeirri, sem á sínum tíma var kosin í Grænlandsmálinu. Eins og hv. þm. gat um, á formaður nefndarinnar ekki lengur sæti á Alþ. En ég og hv. 4. þm. Reykv. eigum enn sæti á þingi, og Alþt. 1931. D. (44. löggjafarþing).

ég get orðið við ósk hv. þm. Vestm. um að svara að mínu leyti.

Grænlandsnefndin lagði nokkra vinnu í það að draga að bækur og rit í þessu skyni, og Alþ. gerði sérstakar ráðstafanir, þegar það keypti sérbókasafn Einars Benediktssonar. Safninu var komið fyrir uppi í Landsbókasafni. Það hefir því verið dregið að mikið efni, sem síðar er hægt að vinna úr. En hinsvegar leit ég svo á, og hygg, að hv. 4. þm. Reykv. hafi gert það líka, að þegar kosin var sérstök utanríkismálanefnd, þá væri þetta mál komið í hennar hendur.

Jóhann Jósefsson: Ég þakka hæstv. forsrh. fyrir úrlausnir hans viðvíkjandi fyrirspurnum mínum. — Ég skal geta þess, að ég er ekki eins sannfærður um gagnsleysi hins sögulega réttar og hv. 3. þm. Reykv. Af svari hæstv. forsrh. þykist ég mega ráða, að Grænlandsnefndin, sem átti að athuga hinn sögulega rétt og enn fremur þá aðstöðu til Grænlands, sem nútíminn skapar okkur, hafi ekki innt af höndum það verkefni sitt nema að litlu leyti. Hæstv. forsrh. gat um, að nefndin hefði aflað sér bókmennta um þetta efni, en það fylgdi ekki með, hvort nokkuð hefði verið unnið úr þeim plöggum. Það virðist nú ekki unnt á þessu stigi málsins að leggja frekara verkefni fyrir hina gömlu Grænlandsnefnd, sem búin er að því er virðist að starfa með neikvæðum árangri í síðastliðin 5 ár. En ég vil leggja áherzlu á það, ef svo er, að utanríkismálanefnd á að taka málið til meðferðar, að hún snúi sér þá að því af fullri alvöru. Ég hefi aldrei heyrt getið um, að utanríkismálanefnd hafi skipt sér af Grænlandsmálum, enda mun hún ekki hafa talið sér það skylt, þar sem til var sérstök Grænlandsnefnd.

Ég mun greiða atkv. með till. þeirri, sem borin er fram af hv. 1. landsk., með það fyrir augum, að stjórnin gæti hagsmuna Íslands í þessu máli síðar. Að endingu vil ég leggja áherzlu á það, að ekki verði vanrækt að rannsaka hinn sögulega rétt Íslendinga til Grænlands.

Pétur Ottesen: Ég get tekið undir með hv. þm. Vestm., að ég greiði þessari till. atkv. með það fyrir augum, að sérstök á-

herzla verði lögð á hinn sögulega rétt Íslendinga til Grænlands. Eins og hv. 1. landsk. hefir tekið fram, er hinn sögulegi réttur að öllum hætti sterkari en réttur þeirra landa, sem nú deila um Grænland. Eins og kunnugt er, var landið fundið og byggt af mönnum frá Íslandi, og um margar aldir gildi íslenzkt réttarfar á Grænlandi. Og landið var nytjað af ísl. mönnum, þó að svo færi, að það týndist, ekki einungis Íslendingum, heldur líka þeim þjóðum, sem nú deila um það. Og það, sem sýnir, hve landið er nátengt Íslandi á allan hátt, er það, að við rannsóknir Dana á landinu hafa þeir orðið að fá Íslendinga til að þýða og skilja fornminjar, sem þar hafa fundizt. Þeir hafa orðið að sækja ísl. fjárstofn til þess að rækta þar, og ísl. menn til þess að leggja á ráðin, hvernig að skyldi farið.

Ég vil endurtaka það, að ég greiði till. atkv. með það fyrir augum, að á þeim vettvangi, sem á að flytja málið, verði hinn sögulega rétti haldið fram. Það er hinn sögulegi réttur, er Danir hafa byggt kröfur sínar á, og þó að þeim hafi tekizt að halda Grænlandi í slíkum heljargreipum, að það hefir verið útilokað frá menningarstraumum heimsins, þá virðist svo, sem sú aðferð sé ekki til þess fallin að byggja yfirráða- eða eignarrétt á henni. Ég segi fyrir mitt leyti, að ég legg ekki mikið upp úr því að vera að halda á lofti rétti þeim, sem rekja mætti til sambandslaganna, enda hafa Danir sett hespu og lás fyrir, að þar sé um nokkra hagsmuni til handa Íslendingum að ræða á Grænlandi. Réttur Íslendinga er miklu eldri, og rætur hans liggja djúpt og víða í meðvitund íslenzku þjóðarinnar og fjölda margra erlendra fræðimanna víðsvegar um heim, sem tala um Grænland sem íslenzka nýlendu.

Þess má nú vænta, að Grænlandsnefndin hafi unnið að þessu máli, og það þannig, að þeir, sem flytja málið af hálfu Íslands, hafi betri gögn vegna rannsókna nefndarinnar á þessu máli. Ég geri ráð fyrir, að svo mikil alvara hafi verið á ferðum þegar hún var skipuð, að skipun hennar hafi einhvern árangur borið.

Ég vil taka það fram, að þó að Danir eigi samkv. sambandslögunum að fara

með utanríkismál vor, þá tjáir ekki að svo verði gert í þessu máli. Þar verður að vera bein þátttaka af Íslendinga hálfu, enda er þetta mál alveg sérstakt og þannig vaxið, að sjálfsagt er, að Íslendingar haldi fram á eigin hönd rétti sínum og kröfum fyrir dómstóli þeim, sem fjallar um þetta mál.

Einar Arnórsson: Hér hafa hv. þm. tal- að um sögulegan rétt, sem við Íslendingar hefðum til Grænlands, og það litur svo út, sem sumir séu mjög trúaðir á það, að sá sögulegi réttur sé góður og gildur. En ég er ekki svo sannfærður um þann sögulega rétt. Og ég tel rétt, að það komi fram í Alp., að það eru ekki allir jafntrúaðir á þann rétt. Þá verða vonbrigðin ef til vill minni.

Ef það á að halda því fram, að það út af fyrir sig gefi Íslendingum rétt til yfirráða yfir Grænlandi, að Grænland byggðist héðan, þá má með sömu röksemdafærslu halda því fram, að Noregur eigi rétt til Íslands. Það var líkt farið um byggingu á báðum stöðum. — Hingað fluttust frá Noregi margir þeir menn, sem brotið höfðu norsk lög og urðu fyrir það útlagar úr landi sínu. Þeir námu hér land í sínu eigin nafni, en ekki í nafni Noregs. Sama máli gegnir um Grænland. Fyrsti landnámsmaður Grænlands, Eiríkur rauði, var gerður útlagi héðan af Íslandi og hann nam ekki Grænland í nafni Íslands. Hann og þeir, sem með honum fóru héðan, námu landið í sínu eigin nafni, en ekki til að auka við Ísland. Þetta er engin nýjung. Þetta hafa aðrir áður sagt og fært þar rök að. Hitt er að visu satt, að samgöngur voru meiri milli Íslands og Grænlands en annara landa, þótt samgöngur væru einnig nokkrar milli Grænlands og Noregs alla tíð fram á 14. öld. En ástæðan fyrir því er vitanlega skyldleiki landsbúanna og lega landanna. Grænlingar virðast munu hafa gert samninga við Íslendinga um ýms atriði, en af því verður auðvitað helzt ráðið það, að Grænlingar hafi verið sérstakt og sjálfstætt þjóðfélag.

Með því að þessi skoðun liggur fyrir á prenti í viðlesnu tímariti, svo að allir geta kynnt sér hana, þá getur það ekki talizt goðgá eða málsþjöll, þótt minnzt sé

á málið hér á Alþingi frá þessu sjónarmiði.

Hitt fæ ég ekki séð, að það sanni rétt okkar til Grænlands, þótt íslenzkt sauðfé sé auðveldara að ala á Grænlandi en sauðfé frá öðrum. Og þótt Íslendingar skilji öðrum betur rúnir þær, er fundizt hafa í Grænlandi, þá sannar það ekki heldur rétt okkar til landsins. Það sannar ekkert annað en það, að við skiljum öðrum betur norrænt mál og þá hluti, sem á því eru ritaðir.

Annað mál er það, hvort Íslendingar, sem að margra skoðun voru eitt sinn hluti af Danmörku, eigi ekki sameiginlegan rétt til landsins með Danmörku. Þessa kenningu þarf auðvitað líka að athuga. Um þetta atriði er ekkert í sambandslögunum frá 1918. Ef landið verður opnað dönskum ríkisborgurum, þá er það augljóst mál, samkv. 6. gr. sambandslaganna, að þá hafa íslenzkir ríkisborgarar þar sama rétt og Danir. Og mun þessa getið í aths. nefndarinnar við sambandslagafrv. Annars er ekkert sagt í því sambandi um rétt Íslendinga til Grænlands.

En þó að hluti af landinu verði kallaður eign Danmerkur, byggðin að sunnan og vestan, sem Danir raunverulega ráða yfir, þá gildir ekki hið sama um austurhlutann, sem sumir fræðimenn telja „no man's land“. Á þetta land hefir, að skoðun t. d. próf. Halfdan Koths í Oslo, enginn slegið eign sinni, og því hafa Norðmenn tekið þetta landsvæði og telja sér það heimilt. Með tilliti til þessa hluta landsins gætum við ef til vill fært okkur til nytja kenningu þá, sem hv. 1. landsk. gat um, að hvert land við Norðurishafið ætti rétt til landtöku á geira þeim, er lægi að því. Þessi kenning kæmi okkur miklu fremur að gagni. Um það svæði, sem Norðmenn og Danir deila nú um, þýðir okkur varla að vitna til gamalla réttinda, því að menn héðan af landinu hafa ekki numið það. En þar kemur til greina lega okkar lands og hagsmunaaatriðið.

Það er sjálfsagt, að athugað verði vandlega, hvaða afstöðu Ísland eigi að taka í þessu máli Danmerkur og Noregs og hvort eigi mætti vera, að hagsmunir Íslands kynnu að verða teknir þar að einhverju leyti til greina.

Flm. (Jón Þorláksson): Ég hafði hugsað mér meðferð málsins á þann hátt, að Alþ. samþ. þessa till., en stj. tæki síðan málið til meðferðar með aðstoð utanríkismálanefndar. Taldi ég það bezt viðeigandi og hreinlegast, af því að ég hélt, að það orkaði ekki tvímælis, að okkur bæri að framkvæma það, sem till. fer fram á. Hinsvegar vil ég ekki setja mig á móti till. hæstv. forsrh. að visa málinu til utanríkismálanefndar á þessu stigi, ef hæstv. ráðh. vill lofa því, að þetta mál fái aftur að koma á dagskrá, áður en þm. verða sendir heim. — En þetta verður að vera alveg hreint. Annars get ég ekki fallizt á það, að umr. sé frestað.

Út af umr. vil ég fyrst minnst á tvö atriði í ræðu hv. þm. Borgf. Hann sagðist ekki vilja byggja neinn rétt á ákvæðum sambandslaganna. Þessi orð hans mætti skilja á þann veg, að ég hefði í flutningsræðu minni byggt eitthvað á þeim. En svo var ekki. Ég tók það eitt fram, að ég vissi ekki til, að við hefðum samið af okkur neinn rétt, sem við hefðum haft til 1918. Ég byggði ekki neinn rétt á lögunum, en tók það eitt fram, að með þeim hefði engu verið glatað.

Þá fór hann nokkrum orðum um stjórn Dana á landinu og sagði, að þeir héldu því í heljargreipum og lokuðu því fyrir öðrum þjóðum. Þetta atriði er málinu óviðkomandi eins og það liggur hér fyrir til umr., en hinsvegar vil ég benda á, að það striðir ekkert á móti hagsmunum okkar Íslendinga, þótt Danir þannig hindri annara þjóða menn í því að hagnýta sér landið. Því að þótt við séum ekki viðbúinir að færa okkur gæði landsins í nyt, þá er okkur hagur að því, að það sé geymt ónotað, þar til við erum þess umkomnir að hagnýta okkur auðæfi þess. Ef þetta samrýmist hagsmunum grænlenzku þjóðarinnar, þá er ekkert við það að athuga frá almennu siðferðislegu sjónarmiði. Það er alls ekki rétt af okkur að fara að halda því fram og gerast fyrirsvarsmenn þess, að Bretar og aðrar stórþjóðir færu að fá rétt til að notfæra sér auðæfi landsins.

Hv. 3. þm. Reykv. gerði lítið úr því, að við ættum hér hagsmuna að gæta, en vildi þó ekki vera á móti till., sem fyrir liggur. Hann hélt því fram — og það nær einnig

til hv. 2. þm. Reykv. —, að ekki myndi vera um mikinn sögulegan rétt að ræða til Grænlands. Þeir mega gæta sín, að ekki verði lagt meira í orð þeirra en þeir sjálfir munu gera. Sögulegur réttur er hver sá réttur, sem við höfum eignast til 1918. En þegar þeir mæla gegn sögulegum rétti, þá eiga þeir máské ekki við annað en það, að ekki sé hægt að byggja kröfur til landsins á því, að það byggðist í fornöld héðan frá Íslandi. En æskilegt væri, að þeir á þessu stigi málsins höguðu orðum sínum svo, að málflutningsmenn andstæðinganna fái ekki meira út úr orðum þeirra en þeir sjálfir ætlast til.

Þá gerði hv. 3. þm. Reykv. lítið úr því, að við hefðum sótt nytjar þangað, og notaði tækifærið til að hnýta í útgerðarmenn. Ég tók það fram í framsöguræðu minni, að svo fámennir sem við erum, höfum við gnægð heimakosta og því ekki ástæða til að leita bjarga langt í burtu. Eru útgerðarmenn því ekki ámælisverðir, þótt þeir noti gæðin heima fyrir heldur en að fara að sækja langt. En eins og ég hefi áður tekið fram, þá er engin sönnun þess, að síðar komi ekki þeir tímar, að Íslendingum væri það mikils virði að eiga rétt til atvinnufyrirtækja á Grænlandi.

Þá færði sami þm. það fram, að bæði Danir og Norðmenn hefðu gert ýmislegt á Grænlandi, sem gæfi þeim þar rétt til yfirráða, en við ekki. Þetta skal fúslega viðurkennt, einkum að því er Dönum viðkemur. Danir hafa stjórnað nýlendunum að austan og vestan í sambandi við okkur og hafa látið þar margt eftir sig liggja. En út af kröfum Norðmanna til Norðaustur-Grænlands, sem styðjast eiga við atvinnurekstur norskra manna, þá er ég ekki svo kunnur þeim málum, að ég þori alveg að bera bríður á það, að þeir hafi eitthvað gert í þá átt, að það gæti heitið landnám. En flest af því, sem þeir hafa gert, er þess eðlis, að íslenskur hugsunarháttur getur ekki viðurkennt, að sú starfsemi gefi þeim neinn rétt til landsins. Starf þeirra hefir að mestu verið í því fólgið að leggja dýr að velli. En íslenskur hugsunarháttur á þessu sviði er annar en suðlægari þjóða, og hefir hann mótast af lífskjörunum í norðurhöfum. Við friðum hiklaust rándýr og

ránfugla, ef við sjáum hættu á því, að þær dýra- eða fuglategundir líði undir lok. Í norðurhöfum hafa dýrin svo harða baráttu að heyja fyrir lífi sínu, að þegar veiðigrímd manna kemur til viðbótar öðru því, sem þau hafa við að stríða, þá verður hætta á því, að vissar dýrategundir geti með öllu dáið út. Eftir íslenskum hugsunarhætti getur ekki neinn réttur fengist til landnáms með veiðiskap einum, með því að útrýma dýrum og gera dýralífið fáskrúðugra. Ég hygg því, að fullyrða meg, að megnið af því, sem Norðmenn hafa gert á Norðaustur-Grænlandi, sé þess eðlis, að eftir íslenskum hugsunarhætti veiti það ekki neinn rétt til yfirráða yfir landinu.

Þá sagði hv. 3. þm. Reykv. að till. bæri það ekki með sér, á hvern hátt haga ætti gæzlu íslenskra hagsmuna út af Grænlandsmálum. Það var með vilja gert að hafa ekkert um það í till., því að ég vildi, að stj. hefði sem frjálsastar hendur um það, hvernig hún sneri sér í málinu. En ég hefi helzt hugsað mér framkvæmdina á þá leið, að Ísland á sínum tíma mætti sem sjálfstæður. aðili á dómþinginu í Haag, eða hvar annarstaðar, sem alþjóðadómþing væru háð um réttindi til Grænlands, og léti vita, að það teldi sig aðila, og kæmi óskum sínum og kröfum þar á framfæri með þeim hætti, sem réttarforsreglur dómstólsins leyfa.

Ég hefi tekið það fram út af ummælum hv. 2. þm. Reykv., að hann hefir ekki hagað orðum sínum nægilega gætilega, þegar hann lýsti yfir þeirri skoðun sinni, að Íslendingar ættu engan sögulegan rétt til landsins. Ég hygg, að með sögulegum rétti hafi hann þar átt eingöngu við rétt þann, sem hægt væri að byggja á landnáminu í fornöld. En ég vona, að hinu hafi hann ekki viljað halda fram, að Íslendingar hafi ekki sem sambandsþjóð Norðmanna og Dana haft rétt til umráða yfir landinu ásamt þeim, né heldur að í því sambandi hafi Ísland verið þeim mun réttindaminna en sambandsríkin, að við skilnaðinn hafi ekkert átt eftir að verða handa Íslendingum, heldur öll réttindi fallið í hendur hinum sambandsþjóðunum.

Einar Arnórsson: Ég ætlaði aðeins að gera nokkrar aths. út af ræðu hv. flm.

Um sögulegan rétt okkar til Grænlands má tala frá þrennskönar sjónarmiðum. Í fyrsta lagi er um það að ræða, hvort hægt sé að byggja rétt til landsins á landnáminu. Það var það atriðið, sem ég talaði um og álit, að hæpið muni að byggja rétt á því. Hv. flm. lýsti óánægju sinni yfir því og taldi það hættulegt málstað okkar, að ég lét þessa skoðun uppi. En ég lít svo á, að þegar meta skuli mál sem þetta, þá verði að líta á allt, sem máli skiptir, hvort sem það mælir með eða móti. Eins fer ég að, ef einhver leitar til mín ráða, þá leita ég þess vandlega, hvað með er og hvað á móti, svo að ekki sé farið út í neitt, sem hljóti að tapast. Ég sé ekki, að það geti horft til nokkurra réttarspjalla, þótt ég og aðrir lýsi skoðunum, sem áður hafa birst á prenti í viðlesnu timariti og allir hafa því átt kost á að sjá og forsvarsmenn andstöðuhjóðarinnar vitanlega þekkja. Ég vísa því á bug ummælum hv. flm. um það, að ég hafi sagt meira en það, sem rétt var að segja.

Annað atriðið er það, að við ættum rétt til Grænlands sökum fyrra sambands okkar við Danmörku. Mætti e. t. v. byggja á sambandi Íslands við Danmörku, og að Grænland væri því, að því leyti sem Danmörk telur sér landið, sameign þessara tveggja landa. Um þetta atriði hefi ég ekkert sagt og ætla eigi að gera það nú.

En þá er þriðji möguleikinn, sá, að réttur Íslands til Grænlands, eða hluta af því, sé byggður á legu landa þessara, að Íslandi yrði viðurkenndur réttur til Norður-Íshafslanda innan geira þess, er norður af landinu liggur, og til Norðurskauts. Þessi hugmynd virðist ekki óálitleg, enda þótt hún muni ekki enn hafa hlotið viðurkenningu sem þjóðréttarregla.

Athugað hefir verið, að ekki standi í till., hvernig með mál þetta skuli farið. Ég er algerlega sammála hv. flm. um það, að alls ekki sé fært að setja í till. ákvæði um þetta. Fyrirskipanir um það efni verða ekki settar hér. Það ætti eigi við og eigi heldur kominn tími til þess nú, að til-taka, hvaða kröfur gera skyldi eða yfir höfuð, hvaða meðferð skuli hafa á málinu. Utanríkismálanefnd og þeir aðrir, er stjórnin kynni að ráðfæra sig við um málið, verða með stjórninni að ráða því til lykta. Og ef málið verður borið undir

dóminn í Haag af hálfu Íslands, þá fer það þar eftir dómskapareglum hans.

Pétur Ottesen: Hv. 1. landsk. hefir bent á, hversu sérstaklega óheppilegt það sé, þegar íslenzkir lögfræðingar fara að vefengja ríkjandi skoðanir þjóðarinnar á sögulegum rétti okkar til Grænlands. Um langt skeið var samband Íslands og Grænlands svo náð, að bæði í íslenzkum og erlendum timaritum, sem fjalla um þetta tímabil, er Grænland kallað íslenzk nýlenda, og má af því marka, hvernig bæði innlendir og útlendir fræðimenn hafa litið á samband landanna.

Ég skil ekki, hvers virði sögulegur réttur er, ef það hefir ekki afgerandi þýðingu í þessu tilliti, að Grænland byggist frá Íslandi og byggðin þar þróast í skjóli íslenzkrar löggjafar og íslenzkra háttar. Það breytir engu, þó að siðar komi önnur tímabil og þessi menning deyi að mestu út og ýmsir viðburðir verði, sem trufla framþróun þessara frumbyggja Grænlands. Ég get ekki komið auga á, að aðrar þjóðir hafi meiri rétt til Grænlands en við. Og ég held því fram, að ritgerð sú eftir Ólaf prófessor Lárusson, er hv. 2. þm. Reykv. var að vitna í, sé vægast sagt mjög óheppileg. Mér virtist hv. þm. vilja afsaka afstöðu sína í þessu máli með þessum tilvitnunum, en þessi ritgerð er byggð á fullkomnum misskilningi á því, hvað sögulegur réttur er. Sumir vildu nú e. t. v. segja, að með sama rétti gætu Norðmenn helgað sér Ísland. En slíkt kemur ekki til mála, þó ekki væri af öðru en því, að Norðmenn hafa viðurkennt sjálfstæði Íslands. Þegar úr því skal skorið, hvaða þjóð hafi frekastan rétt til lands, þá verður að taka rækilega tillit til þess, hvaða þjóðir eigi við líkust skilyrði að búa og séu líklegastar til þess að geta hagnýtt sér þau náttúrugæði landsins, sem fyrir hendi eru, — og sé það svo lagt á metaskálarnar með hinum sögulega rétti. Þetta yrði vafalaust þungt á metunum.

Sú reynsla, sem fyrir hendi er viðvikjandi Grænlandi, er á þá leið, að Danir hafa sýnt sig ófæra til þessa, sem hér er áður getið, að Íslendingar eru eina þjóðin, sem líkleg væri til þess að notfæra sér gæði gróðurmoldar Grænlands,

og einnig auðæfi sjávarins við strendur þess.

Það er ekkert undarlegt, þó að Íslendingar hafi ekki gengið á undan öðrum þjóðum með fiskveiðar við Grænlandsstrendur. Þeir hafa sjálfir búið við ein auðugustu fiskimið heimsins, og samkv. nýjustu fiskirannsóknnum eru fiskigöngurnar við Grænland aðeins örliðill hluti af þeim íslenzka fiskistofni, sem elst upp hér við land og á upptök sín að rekja til hinna miklu hrygningarstöðva á Selvogsbanka.

Ég held því fram, að til sé bæði sögulegur og eðlilegur yfirráðaréttur Íslendinga yfir Grænlandi. Íslendingar hafa bezt skilyrði til þess að hagnýta sér auðæfi landsins, og ætla ég, að það verði drjúgt á metaskálunum. Mér virtist hv. 1. landsk. hneykslast á þeim orðum, sem ég lét falla um það, hvernig Danir hefðu farið með stjórn Grænlands.

Um það atriði, að Danir haldi Grænlandi lokuðu af umhyggju fyrir Íslendingum, er eins og annarstaðar sannleikurinn sagna beztur. Og þarna er sannleikurinn sá, að það er af tómri þröngsýni og engu öðru, að slíkt stjórnarfar er viðhaft þar. Það er mín skoðun, ef Íslendingar vilja halda fram kröfum til nokkurs réttar í Grænlandi — og það ber þeim að gera —, þá sé það hættulegt að sleppa þessu tækifæri. Ef við létum þessa deilu algerlega afskiptalaus, mundi þykja óeðlilegt, að við færum síðar að blanda okkur inn í þessi mál.

Það mun sannast, að Dönum helzt ekki til lengdar uppi með þessa innilokunarstefnu á Grænlandi. Ef þeir ætla sér að halda henni áfram til lengdar, þá er það óhjákvæmileg afleiðing, að aðrar þjóðir fari að seilast þar til yfirráða. — Og sú mun verða raun á, að erfiðara yrði okkur það, Íslendingum, að reka réttar okkar þar, þegar t. d. Englendingar eða Bandaríkjamenn væru búnir að slá eign sinni á landið. (EA: Báðar þessar þjóðir hafa viðurkennt yfirráð Dana á Grænlandi). Þó svo sé, þá má ganga út frá því sem gefnu, að til beggja vona geti brugðið með haldgæði þeirrar viðurkenningar til frambúðar, ef Danir beita áfram slíkri þröngsýni og óstjórn og þeir leyfa sér nú á Grænlandi, og misnoti svo herfi-

lega þennan yfirráðarétt sem raun ber vitni um.

Það gæti líka komið til mála, að stórveldin þyrftu ekki að hafa svo mikið fyrir því að eignast Grænland sem að taka það með valdi. Það gæti eins vel komið fyrir, að Danir blátt áfram seldu Grænland. Ekki hikuðu þeir við að selja Vesturheimseyjar sínar, þegar þeir þóttust vera farnir að tapa á þeim. Eins gæti farið með Grænland. Yrði nú horfið að því ráði, að Íslendingar létu þessa deilu afskiptalaus, þá mundi það skaða Ísland sórkostlega í framtíðinni. Því verður ekki neitað, að Íslendingar eiga mikilla hagsmuna að gæta í Grænlandi, og að því athuguðu held ég, að ekki sé rétt að draga fjöður yfir skoðanir sínar í þessu máli, enda mun ég ekki draga til lands nokkuð af því, sem ég hefi sagt.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Ég vil aðeins í sambandi við ummæli hv. 1. landsk. viðvikjandi því, að vísa málinu til n., lýsa því yfir, að ég mun stuðla að því eftir megni, að það verði afgr. sem fyrst. Og þar sem hv. 1. landsk. á einmitt sæti í þeirri nefnd, þá ætti ekki að þurfa að óttast, að málið dragist lengur en þörf er á.

Flm. (Jón Þorláksson): Eftir að hafa heyrt undirtektir hæstv. forsrh. og hæstv. forseta, þá fellst ég á, að málinu sé vísað til nefndar á þessu stigi.

ATKVGR.

Till. vísað til utanríkismálanefndar með 25 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 5. fundi í Sp., 20. ágúst, var fram haldið einni umr. um till. (A. 74, n. 351).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 21 shlj. atkv.

Frsm. (Magnús Torfason): Tillaga sú, sem hér er til meðferðar, hljóðar svo:

„Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að gæta hagsmuna Íslands út af deilu þeirri, sem nú er risin milli stjórna Norðs og Danmerkur um réttindi til yfirráða á Grænlandi“.

Það er kunnara en frá þurfi að segja, að þáltill. þessi er borin fram fyrir þær sakir, að Norðmenn hafa tekið land á Austur-Grænlandi og efnt þar til búðagerðar.

Þótti, sem von var að, ekki mega lengur hjá sitja, er framandi þjóð tók slíkan upp, þar sem oss Íslendinga vissulega mun skipta máli, hvernig fara kann um forráð Grænlands og Grænlandsbyggða.

Að visu verður því ekki neitað, að vér höfum enn ekki hagnýtt oss gögn og gæði þessara landfláka.

En það skiptir ekki máli, því að hér ræðir ekki fyrst og fremst um hagsmuni líðandi stundar.

Hér er framtíðarmál á ferðum, mál, sem getur haft ómetanlega þýðingu fyrir oss á ókomnum öldum.

Með aukinni þekkingu og bættum tækjum verður æ auðveldara að hafa uppi á auðæfum þeim, sem búa í skauti ísaudnanna, og handsama þau.

Þess vegna vaxa þær árförum í verði, eins og kapphlaupið, sem háð er um yfirráð þeirra, ber svo ljósan vott.

Og víst er um það, að enginn, sem þar ber skyn á, er efins í, að hér geti orðið til mikilla muna að slægjast.

Að því nú er tekur til Grænlands, standa Íslendingar allra þjóða bezt að vigi um að hagnýta sér það.

Ber þar margt til, sem hér er hvorki staður né stund til að rekja. Það skal þó drepið á tvennt.

Við erum þar í nágrenni og færumst tiltölulega nær, með bættum samgöngutækjum, en aðrar þjóðir tiltölulega fjær. Munar þar stórum, að þurfa ekki að sækja þangað yfir Íslandsála eða gegnum hrímþokubakkana fram af Furðuströndum, enda nú þegar horið í munni, að ekki verði komizt hjá að hafa flugstöð á Íslandi, ef hafa eigi samband við Austur-Grænland.

Þá er það nokkurs vert, að Íslendingar eru eina þjóðin, sem virðist vera í fær-um um að rækta landið.

Það er haft fyrir satt, að Grænlandingar séu alls ófærir til þess að rækta það.

Og nefnd danskra þingmanna hefir nú nýlega lýst því yfir, að Dönnum muni það heldur ekki fallið.

Hinsvegar hafa Íslendingar að fornu ræktað landið, eftir landkostum að þeirrar tíðar hætti, og haldið þar uppi háborinni menningu, á borð við það, sem þá gerðist hér í landi.

Og raun ber vitni, að landinn á enn í förum það þol og þrek, þrautseigju og langlund, sem þarf til slíks landnáms í afskekktum óbyggðum, því að sú þjóð, er áratugum saman hefir beitt sér fyrir handplóginn, er sannarlega ekki á vegi til grafar.

Og loks — vér einir þjóða berum þá elsku til landsins, sem megnar að byggja það og klæða.

Í umræðu um tillöguna hefir verið spurt um, hvert tilkall vér hefðum til réttinda á Grænlandi.

Þessu ber ekki að svara hér, því að til-lagan gerir einmitt ráð fyrir málatilbún-aði af vorri hendi, og hæfir þá alls ekki að láta neitt uppi um, hver gögn eru í máli.

Því einu skal lýst yfir, að vér höfum hvorki fyrr né síðar samið af oss rétt í því efni, er hér um ræðir, heldur á sínum tíma gert aðvart um, að geymt væri ekki gleymt.

En hvað sem öðru líður, þá efi enginn, að tómlæti af vorri hálfu um þetta mál mundi verða virt oss Íslendingum til ógagns.

Væntir mig því, að hæstvirt Alþingi samþykki tillöguna einum rómi.

Pétur Ottesen: Mér þykir vænt um að heyra, að það er sami skilningurinn, sem kemur nú fram hjá hv. utanríkismála-nefnd, er hún leggur til, að málið verði samþ., eins og fram hafði komið hjá mér og hv. þm. Vestm. þegar till. var til fyrri umr., nefnilega sú, að við gerum okkar kröfur, byggðar á þjóðlegum og sögulegum rétti, sem við höfum til landsins frá fornu fari.

Mér þótti einnig vænt um, að nefndin rökstuddi álit sitt með því, að það er ekki á færi annara þjóða en Íslendinga að hagnýta sér gæði lands og sjávar í Grænlandi. Þetta kom skýrt fram í ræðu hv. frsm. Ég vil því segja það, að þó telja meg, að tilefni till. sé það, er Norðmenn nú fyrir skemmstu gerðu tilkall til hluta af Grænlandi, þá meg og hitt til sanns

vegar færa, að við höfum notað þetta til-efni til þess að setja mál okkar fyrir alþjóðadómstól og krefjast réttar okkar í þessu efni. Að því hefði hlotið að reka fyrr eða seinna, að við hefðum gert kröfu til Grænlands alls, og hefði þá orðið að leggja málið fyrir alþjóðadómstól.

Bjarni Ásgeirsson: Ég vil geta þess, að hæstv. forsrh. bað mig að láta þess getið, að hann gæti því miður ekki komið á fund, en væri algerlega sammála till. þeirri, sem hér liggur fyrir.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.,

Till. samþ. með 26 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 400).

7. Landsreikningatillögur.

Á 19. fundi í Nd., 3. ágúst, var útbýtt:

Till. til þál. út af athugasemdum yfirskoðunarmanna landsreikningsins fyrir árið 1929 (A. 180).

Á 20. fundi í Nd., 4. ágúst, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 23. og 25. fundi í Nd., 7. og 10. ágúst, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 26. fundi í Nd., 11. ágúst, var till. enn tekin til einnar umr.

Frsm. (Halldór Stefánsson): Það þarf ekki langt mál til að lýsa þessum till. Teksti till. sjálfra segir í raun og veru nægilega skýrt, hvað í þeim felst. Í landsreikningnum, sem fyrir liggur, eru í fyrsta sinn talðar allar skuldir ríkissjóðs. Það hefir verið ágreiningsmál manna á milli, hvernig bæri að telja fram skuldir ríkissjóðs, og jafnframt, hvernig beri að flokka þær. Það er tvennt, sem kemur til greina, sem þýðingu hefir, þegar um er að ræða, hvernig skuldir eru flokkaðar. Það er uppruni skuldanna

annarsvegar og hinsvegar, hvort ríkissjóður stendur straum af þeim eða hvort aðrar stofnanir gera það. Út af þessu hefir ágreiningurinn verið manna á milli um flokkunina. En með till. sinum ætla ég, að n. finni þá leið, sem allir geta sætt sig við, sem sé að taka tillit til hvors-veggja þessara meginatriða, sem til greina koma og þýðingu hafa að þessu leyti. Þar er gert ráð fyrir, að skuldir séu greindar í 3 flokka eins og segir í till. Með 1. lið till. er jafnframt náð samkomulagi um, að rétt sé að telja fram allar skuldir ríkissjóðs og flokka þær eins og lagt er til í till.

Þá hefir það einnig valdið ágreiningi, hvenær rétt sé að telja til reiknings greiðslur hvers árs. Það hefir komið fram hér við umr. um L.R., sem í rauninni var vitað áður, að það hafi verið venja undanfarið að flytja nokkuð af útgjöldum hvers ár yfir til næsta árs. Fjhn. álitur, að það sé rétt að færa hvers árs greiðslur, tekjur og gjöld, á reikning þess árs sem þær tilfalla, en að svo búiið verði að standa um það, sem liðið er. Ef þingið fellst á till. eða þennan lið hennar, þá hefir það þar með sagt til, hvernig þessu beri að haga framvegis.

Ég held, að ég purfi ekki fyrir hönd n. að taka fleira fram þessari till. viðvikjandi og vænti þess, að ekki muni þurfa að verða verulegur ágreiningur um hana.

Einar Arnórsson: Ég stend einungis upp til að biðja forseta um að fresta umr. þessa máls, a. m. k. lítið eitt, vegna þess, að ég hefi skilað viðaukatill. við þessa till., en hún er ekki komin úr prentun.

Umr. frestað.

Á 27. og 28. fundi í Nd., 12. og 13. ágúst, var till. tekin til frh. einnar umr. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 30. fundi í Nd., 15. ágúst, var fram haldið einni umr. um till. (A. 180, 266, 298).

Hannes Jónsson [óyfirl.]: Ég hefi bor- ið fram brtt. við till. fjhn. á þskj. 298. Þær breyt., sem ég legg til, að séu gerðar á till. n., eru ekki efnislegar, heldur formlegar.

Fyrri till. mín gengur út á það, að flokkaðar verði skuldir ríkisins, þannig, að í sérstökum lið komi skuldir, sem stofnaðar hafa verið vegna þarfa ríkisrekstrarins og hvíla á ríkissjóði um greiðslu afborgana og vaxta, og svo í öðrum lið skuldir, sem stofnaðar hafa verið vegna sjálfstæðra stofnana. Þeim vil ég aftur skipta í tvo flokka þannig, að sér verði taldar skuldir, sem ætla má, að ríkissjóður verði að annast greiðslur af að einhverju eða öllu leyti, og svo hin- ar, sem stofnanirnar annast allar greiðslur af.

Eins og hv. þdm. mun kunnugt, eru till. hv. n. í 4 staflidum, en nú virðist mér, að d-liðurinn geti ekki heyrt undir yfirskrift fyrstu till., og því hefi ég dregið hann út úr og gert hann að sjálfstæðri till., sem er II. till. á þskj. 298. Þetta álit ég, að hafi einnig vakað fyrir hv. n., en álit, að í minum till. komi þetta greinilegar fram. Mér er þetta í sjálfu sér ekkert kappsmál, en ég tel, að betur fari á því, að flokkunin verði gerð eftir skyldleika skuldanna, enda geta þær alltaf færzt á milli flokka.

Um þetta ætla ég svo ekki að fjölyrða frekara, en langaði til að víkja nokkrum orðum að till. hv. 2. þm. Reykv. (EA) á þskj. 266. Ég hefi ekki heyrt hv. þm. skýra hana, en vænti þess hinsvegar, að hann geri það við þessa umr. Mér skilst, að hún geti alls ekki heyrt undir yfirsögn till. til þál. út af aths. yfirskoðunarmanna landsreikningsins fyrir árið 1929, en máske skýrir hann þetta nánar fyrir hv. deild.

Einar Arnórsson: Ég hefi leyft mér að bera hér fram vatill. á þskj. 266. Hv. þm. V-Húnv. segir, að hún muni ekki geta komizt hér að, sökum formlegra ástæðna, því að hún lúti ekki að aths. yfirskoðunarmanna landsreikningsins. Í aths. yfirskoðenda landsreikningsins 1929 er þó einmitt talað um á nokkrum stöðum þau atriði, sem till. mín fjallar um, og 42. aths. geymir heildargreinargerð umframgreiðslanna. Yfirskoðunarmennirnir víta þar ýmsar umframgreiðslur, og þar getur líka aðfinnslu við það, að sumir liðirnir hafi farið fram úr því, sem ætlað var til þeirra, og telja þeir það bet-

ur ógreitt. Fæ ég því ekki séð, að það sé hugsunarrangt að setja þessa mína till. aftan við till. hv. fjhn.

Ef hv. stuðningsmenn stj. ætla að nota sér þessa tylliástæðu til að fella vatill. mína, eða að hæstv. forseti vísar henni frá, þá eru kannske einhver ráð til að koma henni inn í þingið á annan hátt, en hinu býst ég við, að þetta sé ekki hin raunverulega ástæða til að þessir hv. þm. vilja fella till., heldur sé orsakanna annarsstaðar að leita.

Hér liggur fyrir framan mig landsreikningurinn 1929. Eftir því, sem þar stendur, hefir verið heimilt að greiða samkv. fjárl. 10850 þús. kr., en hefir orðið 18346 þús. kr., svo að mismunurinn er 7496 þús. kr. Það er nú að vísu ekki rétt að segja, að allur þessi mikli mismunur hefi verið umframgreiðslur, sem engin heimild hafi verið fyrir, heldur hefir heimild verið fyrir sumu, eins og t. d. styrknum til Eimskipafél. Ísl., og svo ýms önnur gjöld, sem ákveðin hafa verið með lögum, fjáráukalögum og þál. En það, sem greitt hefir verið án heimildar, nemur 4211 þús. kr., ef tekið er gilt, að í sjóði sé nál. ein millj., sem deilt hefir verið um.

Ef landsreikningurinn er lagður til grundvallar, þá er það 4¼ millj., sem greitt hefir verið án heimildar, en eins og ég hefi tekið fram, eru sum gjöldin þannig löguð, að ekki er hægt að komast hjá að inna þau af hendi, eins og þau, sem farið hafa fram úr áætlun og leita verður aukafjárveitingar fyrir. En svo eru ósköpin öll af gjöldum, sem engin heimild hefir verið fyrir; t. d. í 13. gr. fjárl. hafa umframgreiðslur orðið um 600 þús. kr. Það er að vísu svo, að sumt af þessu kann að hafa farið til þarflegra framkvæmda, en það raskar ekki þeirri reglu, að fjárveitingavaldið á að vera í höndum þingsins, en ekki stjórnarinnar.

Þetta atriði var rætt í sambandi við fjáráukal. 1930, og þá kannaðist hæstv. forsrh. við þetta. Jafnvel þótt stjórnin vilji vinna þarft verk, verður hún þó að leita til þingsins um málið og fá heimild þess fyrir slíku. Það er almenna reglan, enda flyttist fjárveitingavaldið úr höndum þingsins yfir til stjórnarinnar, ef svo væri ekki.

Fyrir utan þessar þarflegu aðgerðir eru svo ýmsar aðrar greiðslur, sem ekki verður sagt um, að hafi farið til þarflegra hluta. Ég hefi áður bent á ýmsa af liðunum og finn ekki ástæðu til að rekja það frekar, enda hafa yfirskoðunarmennirnir tekið nokkra af þeim upp. Í stóru upphæðunum eru enn fremur fólgnar greiðslur, sem enginn getur full- yrt, nema eins sé ástatt um. Hvaða dóm, sem menn annars vilja leggja á þetta, þá er það óskiljanlegt, ef þingið vill ekki staðfesta þá reglu, að stjórnin hafi ekki fjárveitingavalðið, heldur Alþingi, og að stjórnin megi ekki eyða fram yfir áætlun, nema lög, aðrar heimildir eða brýn nauðsyn sé fyrir hendi. Það er óskiljanlegt, ef nokkur þm. vill fella till., sem miðar til þess að halda uppi fjárveitinga- valdi þingsins. Stuðningsmenn stj. segja, að í þessu liggi duldar ákúrir til stjórnarinnar. En till. mín er ekki bundin við eina ákveðna stjórn, heldur á hún að gilda til frambúðar, hverjir svo sem með völdin fara. Ég sé svo ekki ástæðu til að fara fleiri orðum um till., því það er auðvelt fyrir hv. þdm. að átta sig á till. En ef einhverjum finnst hún ekki vel orðuð, þá mun ég ekki verða á móti því, að orðalagi hennar verði breytt.

Frsm. (Halldór Stefánsson): Þetta hefir áður verið á dagskrá, og hefi ég gert grein fyrir till. og afstöðu n. til þáttill. Síðan hafa þessar 2 brtt. ekki verið teknar til athugunar af n., og hefi ég því ekkert að segja um þær fyrir hennar hönd, og það, sem ég segi, verður því frá eigin brjósti.

Brtt. á þskj. 298, frá hv. þm. V.-Húnv., er að efni til eins og till. fjhn. Munurinn er aðeins sá, að öðruvísi er sett í töluliði og stafliði. Það er því ekkert annað en hár- næm tilfinning fyrir formi, sem er ástæða fyrir till. N. hefir óbundið atkv. um þessa till. Ég fyrir mitt leyti geri að engu atriði, hvort hún verður samþ. eða ekki.

Þá er vatill. hv. 2. þm. Reykv. á þskj. 266. Ég get sagt eins og hv. þm. V.-Húnv., að ég hefi ekki getað fundið, að aths. yfirskoðunarmannanna gefi tilefni til till. Nafn till. er eins og menn sjá: „Brtt. við till. til þál. út af aths. yfirskoðunarmanna landsreikningsins fyrir árið 1929“. Ég

hefi ekki getað fundið neitt tilefni til till. Það gæti ef til vill verið 42. aths., sem hljóðar svo: „Á eftirfarandi liðum leggja yfirskoðunarmenn til, að verði leitað aukafjárveitingar“. **Hennar hefir verið leitað.** Ég get því ekki fallið á, að rétt sé að bæta þessari vatill. hv. 2. þm. Reykv. við till. n. Að því er snertir efni hennar, þá á það vist að skiljast sem áréttning um að greiða ekki fé umfram heimildir. Það er að visu svo, að fjáráukalögín eru með hæstu fjáráukalögum, eða hæst. Ég hefi gert yfirlit yfir 4 ár, og sýnir það, að þau eru ekki svo tiltakanlega sérstök. Yfirlitið er yfir árin 1925 og 1926 annarsvegar, en 1928 og 1929 hinsvegar.

Árið 1925 voru þau 1 millj. 720 þús., árið 1926 1 millj. 751 þús., árið 1928 1 millj. 576 þús. og árið 1929 2 millj. 730 þús. Þessi fjáráukalög eru þannig hæst, en reynslan hefir sýnt, að ekki hefir þótt verða hjá því komið að greiða fram yfir fjárlög og aðrar heimildir, þó það hafi verið misjafnlega mikið. Og þó að þingið vildi gera ályktun um þetta eftir till. hv. flm. og hnýta aftan við till. n., þá sé ég ekki, að sú ályktun sé neitt sterkari en fyrirmæli stjórnarskrárinnar. Í 37. gr. segir: „Ekkert gjald má greiða af hendi, nema heimild sé til þess í fjárl.“. Viðvikjandi samanburðinum, sem hv. þm. var að gera á áætluninni og reikningnum og telja fram ýmsa liði, þá er auðvelt að sjá, að þessi munur er til staðar. En af þessum mismun eru fjáráukalög þetta ár, sem fyrr segir, 2 millj. 100 þús. kr. og hin fyrri fjáráukalög rúmar 600 þús. kr. Fyrir mismuninum að öðru leyti eru skýlausar heimildir. Eins og hv. þm. veit, þá er jafnan í fjáráukal. eftir á leitað hækkunar á öllu því, sem ekki hafa verið veittar heimildir til fyrir fram.

Forseti (JörB): Mér hefir borizt skrifleg brtt. frá hv. 4. þm. Reykv., og þarf afbrigði frá þingsköpum til þess, að hún megi komast að. Till. hljóðar svo:

„Á eftir I. 2. b. komi ný málsg., er svo hljóðar: Fela skal hagstofunni að annast þessar flokkanir“.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (verður þskj. 317) leyfð og samþ. með 15 shlj. atkv.

Landsreikningatillögur.

Magnús Jónsson: Mér láðist að senda brtt. nógu snemma, svo að hún kæmist hingað í byrjun fundarins, en henni verður bráðlega útbýtt í deildinni. Ég er sem sé samþ. þessari till., en hallast þó frekar að till. hv. þm. V.-Húnv.; mér virðist sem það sé á ýmsan hátt réttara form á till. og vil því hallast að henni. Öllum er kunnugt, að þessar flokkanir geta orkað tvímælis, og þó fjmrh. sé bær um að gefa út opinberar skýrslur, þá getur þó enginn neitað því, að hann er oft og einatt nokkurskonar aðili málsins. Þetta getur orkað hinni mestu deilu og árásum á stjórnina um það, hvernig hagur ríkissjóðs sé og hversu miklar skuldirnar séu og allt stuðlar að því, að ráðh., sem verst, hafi eðlilega tilhneigingu til þess að láta flokka skuldirnar þannig, að það verði á þá leið, sem hans málstað er heppilegast. Ég vil minna á deiluna um það, hvernig flokka skyldi skuldir ríkissjóðs, og að ég hefi staðið á einum fundi í deilum um það, hvernig flokka skuli fé það, sem ríkissjóður hefir lagt sem stofnfé til Landsbankans, hvort Lb. ætti að standa straum af 3 millj., og aftur hefir því verið haldið fram, að það væri undir hælinn lagt, hvort ríkissjóður greiddi vexti, en hann ætti að annast afborganir. En flokkunin verður að vera svo glögg, að hún sé ekki véfengd, og ekki hægt að draga hana inn í landsmáladeilurnar. En nú er til ein stofnun, sem á að vera óhlutdrægur hæstiréttur, og það er sjálf hagstofan. Ef hagstofunni væri falin flokkunin, þá myndi það gera hana sterkari og öruggari. Ég hefi því miður ekki ræðu fjmrh. við fjárl. síðustu, en þar hafði hann látið hagstofuna flokka skuldir ríkissjóðs, og er það gott fordæmi að láta hagstofuna annast þetta. Þetta haggar annars engu í till., en er aðeins vatill. til frekara öryggis.

Einar Arnórsson: Viðvíkjandi því, sem hv. 1. þm. N.-M. sagði, að aths. yfirskoðunarmanna gæfu ekki tilefni til till., þá vil ég áréttta það, sem ég sagði, að aths. gefa einmitt tilefni til hennar. Í 42. gr. aths. er upp talið, hvað hafi verið greitt umfram fjárveitingar og hefir þurft að leita aukafjárveitingar til. Það eru ekki svo fáir liðir, sem greiddir eru án heim-

ildar og án nauðsynja frá hendi stjórnarinnar.

Ég kannast við, að það hefði verið æskilegt, að fjhn. hefði sjálf komið fram með slíka till., og betur viðeigandi. En úr því að það var nú ekki, þá sé ég ekkert á móti því, að einstakur þm. beri hana fram.

Hv. 1. þm. N.-M. og mér ber ekki á milli um tölur, sem hér koma til greina. Hitt þarf ekki að segja mér, að það hafi verið leitað aukafjárveitingar. Það er auðvitað, að það haggar engu um það, sem ég hefi sagt um fjárveitingavald þingsins og stjórnarinnar. Af því að stj. hefir ekki haft heimildir, hefir einmitt verið leitað aukafjárveitingar.

Það er vitanlega rétt, að í raun og veru er í 37. gr. stjórnarskrárinnar bann við því að greiða gjöld umfram heimildir í fjárl. En það er torvelt að skýra þessi ákvæði stjórnarskrárinnar og því ekki ástæðulaust, þó þingið láti í ljós vilja sinn, þrátt fyrir þetta ákvæði. Ef þingið segði ekkert um þetta, þá yrði afleiðingin sú, að 37. gr. yrði dauður bókstafur, eins og hún hefir verið nú um stund. (HStef: En till.?). Hún er aðeins árétting og yfirlýsing um það, að þingið vilji, að stj. hlýði þessum fyrirælum stjórnarskrárinnar. Það eru engin vonbrigði fyrir mig, þótt stjórnarflokkurinn felli till., því að hann er nýbúinn að fella viðaukagr. við fjárl., sem átti aðeins að gilda fyrir eitt ár, en yfirlýsingin á eigi aðeins að ná til næsta fjárhagstímabils, heldur og vera aðhald að stjórnnum framvegis.

Hannes Jónsson [óyfirl.]: Það er alltaf við og við verið að slengja fram blekkningum í sambandi við landsreikninginn 1929, aðeins til þess að rugla menn í því, hvað rétt er.

Hv. 2. þm. Reykv. var að taka niðurstöður á tölum um út- og innborganir á reikningum ríkissjóðs og fékk út 8 millj., en það eru 7 millj. Þar frá dró hann greiðslur samkv. sérstökum l., en engu síður má draga frá greiðslur til Eimskipafél. Ísl. og framlag til Landsbankans í sjóðreikningi bankans, ef hann skilur það reikningsform. Og hann mætti líka lita á sjálfar inn- og útborganirnar, og þá myndi hann komast að raun um, að

afborganir lána eru hærri en gert er ráð fyrir. Ég hefi því miður ekki tækifæri til að sundurliða þetta allt, en menn ættu ekki að vera að bera fram slíkar fjarstæður hvað ofan í annað. Annars get ég bent á nokkrar upphæðir. Í 13. gr. 850 þús., en þar er ekki allt umframgreiðsla, og í 16. gr. eru það 180 þús., og er þá komið á aðra millj., sem má draga frá 2½ millj. Ég geri ráð fyrir, að hv. 2. þm. Reykv. víti umframgreiðslur til vega og brúa. En það er ekki rétt að gera það, þó þessi umframveiting hafi orðið, því það var gert ráð fyrir, að þessar framkvæmdir þyrfti að inna af höndum. Ég skal ekki halda áfram að verja þetta mikið, en á þessum liðum er það vel forsvaranlegt.

Svo má benda á liði, þar sem er mikil umframgreiðsla, eins og berklavarnakostnaðinn, sem er hátt á annað hundrað þús. Þessi liður hefir alltaf farið fram úr áætlun og að meðaltali hátt á annað hundrað þús. Svo er það einn liður nærri 100 þús. kr., endurgreiddur tollur, og það mætti sjálfsagt skýra það nánar og draga í sundur, ef þörf væri á því, hvað af þessum umframgreiðslum eru greiðslur, sem ómögulegt er að komast hjá.

Út af skriflegu brtt. vil ég segja það, að mér virðist sem hún geti komið að og álit betur fara, ef hún verður samþ. Það er réttmætt og gott, að ein stofnun framkvæmi þessa skiptingu, heldur en að það fari eftir því, hvaða stjórn fer með völdin, og þá er kannske farið eftir mismunandi reglum. Það, sem fyrir mér vakir, er, að þetta megi vera ljóst fyrir alla menn og því megi trúna, sem þar stendur.

Um brtt. frá hv. 2. þm. Reykv. á þskj. 266 er það að segja, að ég hefi ekki getað fallið á, að hún geti heyrt undir fyrirsögn till. á þskj. 180. Endurskoðunin hefir aldrei gengið svo langt, að hún gæfi tilefni til till., og það er mikill skoðanamunur um það, hvað óhjákvæmilega verði að greiða af höndum.

Mér fannst hv. 2. þm. Reykv. ganga út frá því, að till. hans yrði felld, þar sem samskonar till. hefði verið felld í sambandi við fjárl. Ég skil ekki í, hvers vegna hv. þm. er að bera till. fram, ef hann er svona hárviss um, að hún verði felld. Um mína till. er það að segja, að ég álit, að hún væri til mikilla bóta, ef samþ.

yrði. Hv. þm. virtist undrast þá formfestu, sem hún bæri með sér. Ég skal fúslega játa, að fyrir mér vakti það eitt, að fá handhægt form fyrir landsreikningana, og vona ég, að hv. þm. sjái nauðsyn þess máls ekki síður en ég.

Magnús Guðmundsson: Ég ætla aðeins að segja fáein orð út af ummælum hv. þm. V.-Húnv. um brtt. hv. 2. þm. Reykv. Ég skil ekki, hvernig hv. þm. getur haldið því fram, að hún geti ekki verið ályktun út af aths. endurskoðenda landsreikninganna. Hv. þm. veit, að allar stærstu aths. eru út af umframgreiðslum, og væri hlægilegt, ef ætti að fara að visa till. hv. 2. þm. Reykv. frá, þar sem allir þm. hafa rétt til þess að koma fram með till. út af aths. endurskoðenda landsreikninganna.

Hvað snertir brtt. þessa hv. þm. við brtt. n., þá er ég sammála hv. frsm. um, að það skiptir ekki miklu máli, hvort þær verða samþ. eða ekki. Allir eru sammála um það, að flokka þurfi þessar skuldir, og það er aukaatriði, hvort flokkarnir eru kallaðir I og II eða a og b. Eftir till. hv. þm. virðist hann líta svo á, að skuldir undir 2. lið séu skyldari innbyrðis en t. d. skuldir undir 1. lið. Þetta er í raun og veru aukaatriði, en virðist þó aðeins til þess að gera reikningsfærsluna flóknari. Ég mun sem sagt halda mér við till. hv. n. óbreytta, en hinsvegar hefi ég ekki á móti því, að brtt. hv. 2. þm. Reykv. verði samþ.

Einar Arnórsson: Hv. þm. V.-Húnv. misskildi mig, þegar hann hélt, að ég með till. minni væri að víta allar umframgreiðslur. Þetta var ekki tilgangur minn. Hann nefndi sjálfur einn lið, þar sem greitt er fram yfir tiltekna upphæð fjárlaga, sem mér kemur ekki til hugar að víta, og það er kostnaður við berklavarnir, en ég vil fyrst og fremst takmarka þær greiðslur, sem ekki hafa við neinar áætlunargreinar fjárl. að styðjast, og því næst vil ég ekki, að neinni stj. haldist uppi að greiða upphæðir, sumar allháar, án allrar heimildar og án allrar nauðsynjar, eins og gert hefir verið undanfarin ár. Játning hv. þm. um það, að hann vildi ekki, að varið yrði svona

Landsreikningatillögur. — Fátækraframfærsla.

takmarkalaust fé umfram fjárl., er að vísu góðra gjalda verð, en hvers vegna vill hann þá eigi samþ. áskorun til stj. um að hún haldi gildandi reglur um fjár-meðferð landsins?

Fylgismenn stj. reyna að bera í bæti-fláka fyrir hana með því, að miklu af því fé, sem hún hefir undanfarin ár eytt í heimildarleysi, hafi verið varið til nyt-samlegra framkvæmda, er þingið hafi ákveðið, þótt síðar væri. En þessi vörn er í raun og veru fánýt. Stjórnin hefir enga heimild til þess að ausa fé í einhverjar framkvæmdir á þessu ári, þó að þingið hafi samþ., að þær skyldu gerðar einhverntíma í framtíðinni. Það væri alveg eins og ef bóndi gerði áætlun um að slétta túnið sitt á 10 árum, en ráðsmaður hans tæki það upp á sitt eindæmi að leggja í allan þann kostnað, sem af því leiddi, á einu einasta ári. — Hv. þm. var fundvís á þá liði á umframgreiðslum stj., sem nokkurn veginn var forsvaranlegt að greiða, en honum sást frekar yfir þá liði, sem gersamlega eru óforsvaranlegir. Hann veit samt af þeim, og hefir bent á suma þeirra í aths. við landsreikningana, en þó grunar mig, að ýmsir slíkir liðir séu faldir svo vandlega í ýmsum stórgreiðslum, að endurskoðendum landsreikninganna hafi sézt yfir þá. Ennfremur sagði hv. þm., að endurskoðendurnir hefðu ekki viljað bera fram till. um að skora á stj. að halda sér betur við fjárl. í framtíðinni. En þessi vilji þeirra bindur ekki mig á nokkurn hátt í þessu máli, og hefi ég fullan rétt til þess að bera fram vatill. þess efnis.

Hv. þm. V.-Húnv. var undrandi yfir því, að ég skyldi bera fram till., sem ég byggist við, að yrði felld. Því er til að svara, að ég veit ekki betur en þm. beri oft fram till. og frv., sem þeir eru ekki vissir um að nái samþykki, og færi þá einkennilega, ef mál væru aldrei borin fram, fyrr en flm. hefðu vissu fyrir því, að meiri hl. þm. væri þeim fylgjandi. Mundu þá mörg góð mál seint komast fram. Í öðru lagi vil ég gjarnan veita hv. stuðningsmönnum stj. þá ánægju, að lofa þeim að drepa þessa till. Það er óvenju undarlegur fyrirsláttur hjá þeim, að till. mín eigi ekki við, fyrst n. bar enga till. fram í þá átt.

ATKVGR.

Brtt. 317 samþ. með 23 shlj. atkv.

— 298 (ný tillgr.), svo breytt, samþ. með 21 shlj. atkv.

Forseti (JörB): Ég skal geta þess, að ég tel brtt. 266 ekki koma í bága við þingsköp, og úrskurða ég því, að hún skuli koma til atkv.

Brtt. 266 felld með 15 : 10 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: HG, JJós, JAJ, JÓL, MG, MJ, PO, VJ, EA, GÍ.

nei: HStef, HJ, IngB, JónasB, LH, StgrS, SvBH, SvÓ, ÞorlJ, ÁÁ, BJ, BSt, BÁ, BKr, JörB.

Þrír þm. (HV, ÓTh, TrÞ) fjarstaddir. Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till., svo breytt, samþ. með 23 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 31. fundi í Ed., 17. ágúst, var till. útbýtt eins og hún var samþ. við eina umr. í Nd. (A. 321).

Á 32. fundi í Ed., 18. ágúst, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 34. fundi í Ed., 20. ágúst, var till. tekin til einnar umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 8 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 415).

8. Fátækraframfærsla.

Á 33. fundi í Nd., 19. ágúst, var útbýtt: Till. til þál. um fátækraframfærslu (A. 368).

Á 34. fundi í Nd., 20. ágúst, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Fátækraframsærla.

Á 35. fundi í Nd., 21. ágúst, var till. tekinn til einnar umr.

Flm. (Ólafur Thors): Ég hefi leyft mér að bera fram þáttill., svo hljóðandi: „Neðri deild Alþingis ályktar að skora á ríkisstj. að leggja fyrir næsta þing frv. um þær breytingar á fátækralögnum, að greitt sé úr þeim fjárhagsvandræðum, er af því leiðir fyrir einstök hreppsfélög, hversu þunginn af fátækraframsærlunni kemur misjafnlega niður“.

Það er í rauninni kunnara en frá þurfi að segja, að hér er um mikið réttlætismál að ræða. Allir hv. þdm. vita það, að ómagaframsærlan kemur mjög ójafnt niður á hreppsfélögin. Þunginn af henni er víða svo mikill, að hreppsfélögin fá ekki undir honum risið.

Við 3. umr. fjárl. bar ég fram till. um, að ríkisstj. skyldi heimilað að veita einum hreppi í mínu kjördæmi 10 þús. kr. styrk til þess að standast kostnað af fátækraframsærlu. Ef til vill eru fjárhagsvandræði þessa hrepps gleggsta dæmið um það, hve ógurlegur þunginn af fátækraframsærlunni getur orðið. Því ekkert hefir átt annan eins þátt í fjárhagslegri eynd þessa hrepps eins og einmitt fátækraframsærlan. Í ár er hún hvorki meira né minna en 15—20 þús. kr. á þessum eina hreppi. Fjárhagur hreppsins er kunnur flestum hv. þdm. og þrengingararnar sverfa nú svo að, að við síðustu áramót skuldaði hann ca. 12 þús. kr. í vangoldnum kröfum frá öðrum hreppsfélögum, sem hafa séð um framsærlu ómaga, sem sveitfastir eru í þessum hreppi. Geti hreppurinn ekki greitt þessar kröfur á þessu ári, verða honum sendir ómagarnir heim, en þar biður þeirra ekki annað en sultur og seyra.

Ég hefi reynt að fá upplýsingar um það hjá hagstofunni, hversu mikill þungi hvildi á hverjum hreppi á landinu. Skýrslur um þetta eru til frá 1928, og bera þær vott um ægilegt ósamræmi í þessum efnunum. Kostnaður við ómagaframsærluna er svo misjafn, að hann er allt frá því að vera 1 kr. á hvern gjaldanda í hreppnum og upp í 141 kr. á gjaldanda. Ef teknar eru einstakar sýslur, þá er kostnaðurinn þar hæstur 79 kr. á gjaldanda, en lægstur 6 kr.

Ég skal að visu játa það, að ekki er fengin fullkomin mynd af þunga ómagaframsærlunnar á hverjum hreppi eða sýslu, þó að fyrir liggi skýrslur um meðalupphæð á hvern gjaldanda, en aðrar skýrslur eru ekki fyrir hendi. Væri auðvitað heppilegra að fara eftir því, hve hátt framlag kemur á hvern verkfæran mann til jafnaðar. En tölur þær, sem ég nefndi áðan, gefa þó allglögga hugmynd um ástandið, enda þótt nokkuð misjafnar reglur gildi um álagningu, eftir því hvar er á landinu. Sumstaðar er eingöngu lagt á heimilisfeðurna, en hitt er þó algengast, að lagt sé á hvern verkfæran einstakling innan hreppsfélagsins.

Ég hefi þeim mun síður lagt vinnu í það að finna út, hve margir verkfærir menn séu í hverjum hreppi, að þó að skýrslur um það lægju fyrir, þá mundi samt ekki fást fullkomin mynd af ástandinu eins og það er í raun og veru. Það er svo margt annað, sem taka verður til greina, svo sem skuldlausar eignir innan hreppsins, árstekjur skattþegna, fjöldi ómaganna o. s. frv. — Ég skal aðeins leyfa mér að benda á það, þótt það að visu sé óþarft hér, að ómagaframsærlan er oftast þyngst þar, sem gjaldþol skattþegnanna er minnst. Afleiðingin af því getur orðið sú, að hreppurinn leggist blátt áfram í eyði, því að það má gera ráð fyrir því, að allir, sem einhver ráð hafa, flytji sig burt úr slíkum hreppi, og hinsvegar muni menn lítt fýsa að flytjast þangað og setjast þar að.

Ég vænti þess, að ég þurfi ekki að hafa lengri formála fyrir þáttill. þessari; ég vona, að allir hv. þdm. séu sammála um það, að hún fer fram á auðsýnt réttlæti. — Ég skal játa það, að ég er þess ekki viðbúinn að benda á ákveðnar leiðir til þess að bæta úr ástandinu, en ég get hugsað mér lausn málsins á þá leið, að þegar þungi ómagaframsærlu í einhverjum hreppi færi fram úr því, sem væri meðaltal þessa þunga á öllu landinu, þegar einnig væri höfð hliðsjón af tölu gjaldenda, tölu verkfærra manna, eignum og árstekjum innan hvers hrepps o. fl., þá greiddi ríkið nokkurn hluta þess kostnaðar, sem færi fram úr meðaltali. Ég segi nokkurn hluta hans, en ekki allan, með það fyrir augum, að áhuga

Fátækraframfærsla.

sveitarstjórnanna til að takmarka útgjöld við fátækraframfæri verði á þann hátt haldið innan eðlilegra vébanda.

Skal ég svo ekki fara um þetta fleiri orðum, og vænti þess, að hv. d. aðhyllist þáttill. mína.

Héðinn Valdimarsson: Við Alpýðuflokksmenn höfum oft borið fram fátækralagafrv. hér á þinginu, og liggur slíkt frv. nú fyrir Ed. Þær umbætur, sem við viljum gera á fátækralögum, eru aðallega tvennskona: Betri kjör þeirra, sem njóta fátækrastyrks, og meiri jöfnuður milli framfærsluhéraðanna.

Það er gleðilegur vottur um aukinn skilning þingsins á þessum málum, að hv. þm. G.-K. skuli nú bera hér fram þáttill., sem felur í sér annað þessara atriða. Það sýnir, að ekki verður lengi staðið móti þessum réttlætismálum, þegar fulltrúar íhaldsins fara sjálfir að bera fram þau mál, er þeir hafa áður barizt í gegn.

Þetta mál yrði leyst, ef frv. okkar í Ed. yrði samþ., en flokksmenn hv. þm. G.-K. þar virðast ekki hafa neinn áhuga fyrir því. Það getur hugsast, að fara mætti einhverjar aðrar leiðir heldur en þar eru farnar, til þess að koma á meiri jöfnuði milli framfærsluhéraðanna og betri meðferð ómaganna, en þessar leiðir mundu reynast færar. Ég vil lýsa yfir því, að ég get greitt þessari till. atkv., þó að það væri miklu eðlilegra, að frv. okkar í Ed. yrði samþ.

Flm. (Ólafur Thors): Ég get verið ánægður með undirtektir hv. 3. þm. Reykv., og vil ég ekki vekja hér neinar deilur, þó að ræða hans gæfi nokkurt tilefni til þess.

Mér er ekki kunnugt um neina mótstöðu af hendi Sjálfstæðisflokksins gegn breytingum á fátækralöggjöfinni. Ég skal hinsvegar benda á það, að núv. hv. 2. þm. Skagf. hefir borið fram breytingar á þessum lögum, sem gengið hafa mjög í frjálslyndisáttina, þótt ég telji, að lengra verði að fara áður en markinu er náð.

Það er ekki mitt hlutverk að svara fyrir flokksmenn mína í Ed., en ég vil aðeins minna hv. 3. þm. Reykv. á það, að í dag tók flokksbróðir hans í Ed., hv. 2. landsk., þveröfuga aðstöðu við hv. jafn-

aðarmenn hér í Nd., og það í máli, sem þeir höfðu lagt mjög mikla áherzlu á. — En hvað sjálfan mig snertir, þá hefi ég alltaf verið með breytingum á fátækralögum, og hefi oft lýst því yfir, t. d. að ég væri mótfallinn því, að þeir, sem verða að leita á náðir sveitarinnar, missi við það atkvæðisrétt sinn. Hefi ég talið, að ákvæði 43. gr. fátækral. væru ófullnægjandi, en tvisýnt, hvort þau væru samrýmanleg við 29. gr. stjkskr., og því talið eðlilegast að nema úr 29. gr. stjkskr. ákvæðið um réttindamissi þeirra, sem standa í skuld fyrir þeginn sveitarstyrk.

Halldór Stefánsson: Ég hefi tvisvar áður reynt að vekja athygli Alþingis á því, hversu útgjöldin af fátækraframfærslunni koma misjafnt niður á einstök framfærsluhéruð. Mér þykir gott til þess að vita, að fleiri skuli vekja athygli á þessu, og vona ég, að það verði til þess, að skriður komist á málið og að ekki liði á löngu áður en bætt verður úr því óhæfilega misrétti, sem á þessu er.

Ég hefi tvisvar lagt fram í þinginu skýrslur, sem sýna, hve geysimisjafn þungi hvílir á sveitarfélögum í þessu efni. Skýrslur þessar eru ekki frá sama tíma og þær eru byggðar á mismunandi grundvelli. Hin fyrri er frá 1927, og var álögum til fátækramála þar jafnað niður eftir fólksfjölda hinna einstöku framfærsluhéraða. Hin síðari var lögð fram nú á þinginu í vetur og var hún byggð á þeim grundvelli, að miða útgjöldin til fátækraframfærslu við skattskyldar eignir og tekjur innan hinna einstöku héraða. Verður það að teljast sá réttlátasti mælikvarði, sem hægt er að miða við. Í þessari skýrslu á þskj. 91 frá í vetur er álögubúninginn til fátækramála talinn 1, þar sem hann er minnstur, og verður hann þá 23,3, þar sem hann er mestur. — Ég skal þó taka það fram, að ég hefi í þessum samanburði orðið að taka sýslufélögin, þ. e. meðaltal af fátækraþyrði hreppsfélaganna innan hvernar sýslu; en ekki hvert framfærsluhérað á landinu fyrir sig til samanburðarins, en kaupstaðirnir eru taldir hver fyrir sig. — Þessi gífurlegi munur, 1 á móti 23,3, er nægilegur til þess að sýna, hve óhæfileg skipan þessara mála er nú. Afleið-

Fátækraframfærsla.

ingin hefir orðið sú, bæði fyrr og síðar, að einstök framfærsluhéruð hafa ekki valdið sínum hluta og orðið að leita á náðir þingsins. Ég get ekki nóg samlega lýst því hróplega ranglæti, að sjálft Alþingi skuli með þessari ranglátu skipan fátækramálanna óbeinlínis hafa lagt einstök framfærsluhéruð í fjárhagslega auðn.

Menn hafa bent á ýmsar leiðir til þess að ráða bót á þessum vandkvæðum. Ég hefi bent á leið, sem ég hygg, að myndi leiðrétta þetta að miklu leyti, sem sé þá, að framfærsluskyldan verði látin fylgja heimilisfanginu. Ég hefi áður fært rök að því, að þessi tilhögun myndi mikið jafna misréttið, en að hve miklu leyti, þori ég ekki að fullyrða. Þeir kostir mundu líka fylgja þessu fyrirkomulagi, að fátækraflutningarnir féllu úr sögunni, og sömu-leiðis allur sá ágreiningur, málaferli og skriffinnska, sem nú á sér stað út af því, hvaða framfærsluhéruðum þurfamennirnir heyrir til.

Jafnaðarmenn hafa bæði fyrr og síðar bent á aðra leið róttækari, sem sé þá, að landið verði gert allt að einu framfærsluhéraði. Menn þykjast sjá þann agnúa á því fyrirkomulagi, að útgjöldin í heild myndu með því fyrirkomulagi verða miklu meiri en ella. En hvað sem um þetta má segja, þá tel ég þó réttara að hverfa að þessari leið en hafa það fyrirkomulag, sem nú er.

Þá hefir verið bent á þá leið, að haga framlagi héraðanna til fátækraframfærslu líkt og framlagi til berklavarna, þannig að þau greiddu tiltekið gjald miðað við ákveðinn grundvöll, sem lagður væri, t. d. þann grundvöll, sem sýslu-sjóðsgjöldin eru innheimt eftir, og ríkið greiði svo úr sameiginlegum sjóði það, sem á vantar. Það hefir þannig verið bent á ýmsar leiðir líklegar til umbóta á þessum málum, og ég er þess fullviss, að hæstv. stj. geti fundið einhverja leið, sem er til umbóta í þessu efni. Hitt ætla ég, að það sé vandhitt á þá leið, sem allir væru sammála um, en hinsvegar efast ég ekki um, að hver sú breyt., sem samkomulag næst um, verður betri en sá grundvöllur, sem við nú stöndum á.

Bergur Jónsson: Ég vil lýsa ánægju minni yfir því, að till. í þessa átt er kom-

in fram. Það er enginn vafi á því, að skipting fátækraframfærslunnar á hin einstöku sveitarfélög er orðin mjög ranglát, og mætti nefna til þess mörg dæmi. Ég vil nefna aðeins eitt dæmi upp á það, hve ranglát hún er. Það er einn hreppur, sem hefir 150 íbúa, og þar af eru 2 bjargálma bændur, og því engin leið að jafna niður meiru en 1500—2000 kr., en á einu ári fellur á hreppinn framfærsla þriggja óskilgetinna barna, ca. 1000 kr. árleg greiðsla, og jafnframt á hreppurinn að sjá fyrir heimili í Rvík, og fara til þess um 2000 kr. Hann þarf því að greiða í þessa tvo staði hærri upphæð en mögulegt er að jafna niður til allra útgjalda hreppsins.

Þetta er aðeins eitt dæmi, en ég býst við, að til séu mörg þessu lík. Ef þessu heldur áfram, þá verður hreppurinn óhjákvæmilega að gefa sig upp sem gjaldþrota — en sú leið hefir nú aldrei verið farin og óvíst, hvernig að ætti að fara, ellegar þá að ríkissjóður hlaupi undir bagga með honum, því það er venjulega svo ástatt um sýslufélögin, að þau geta ekki hjálpað.

Það er varla um annað að ræða nú í þessu efni en að fara þá leið, að koma þessu svo fyrir, að niðurfjöfnunin sé í samræmi við gjaldþol hvers héraðs. Þetta er reynt í frv., sem hv. 2. landsk. hefir borið fram í Ed. En framtíðarskipulagið, sem stefna ber að og þegar er vel á veg komið í ýmsum menningarlöndum, sérstaklega hjá frændþjóðum vorum á Norðurlöndum, eru almennar tryggingar. Með því fyrirkomulagi næst stórfé til ýmsra þarfra fyrirtækja, auk þess sem styrkpága verður styrkþegum léttbærari á þann hátt. Annars er þetta mál til rannsóknar þegar búið er að samþ. till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 16 : 5 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 13 : 4 atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 423).

9. Hafnarfjarðarvegur.

Á 31. fundi í Ed., 17. ágúst, var úthýtt:
Till. til þál. um Hafnarfjarðarveg (A. 324).

Á 32. fundi í Ed., 18. ágúst, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 34. fundi í Ed., 20. ágúst, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Bjarni Snæbjörnsson) [óyfirl.]: Ég þarf ekki að fylgja þessari till. minni úr hlaði með mörgum orðum. Í þingbyrjun bar ég fram frv. um nýjan veg milli Hafnarfjarðar annarsvegar og Suðurlandsbrautar og Reykjavíkur hinsvegar. Því frv. var vísað til n. og leitaði hún umsagnar vegamálastjóra um málið, sem lagði til, að því yrði vísað til stj. til frekari undirbúnings. Vegamálastjóri taldi sér ekki fært að segja um það að svo stöddu, hvora leiðina skyldi fara í þessu máli, að lagfæra gamla veginn milli Reykjavíkur og Hafnarfjarðar, eða þá að leggja þennan nýja yeg. Þó kvaðst hann líta svo á, að ekki væri hægt að gera veginn til frambúðar, nema með því að fara svipaða leið og frv. markaði, því að núverandi vegur fullnægði naumast þeirri miklu umferð, sem er á þessum slóðum. Lagði vegamálastjóri því til, eins og áður getur, að málinu yrði vísað til stj., en lét þess jafnframt getið, að fullnaðarálit sitt mundi verða hægt að leggja fyrir næsta þing. Hvað kostnaðarhlið þessa máls snertir, telur vegamálastjóri, að hann muni verða sama sem enginn, því að unnið verði að því í skrifstofu hans. Taldi hann vel í lagt, ef gert væri ráð fyrir, að 1000 kr. færu í aukavinnu í þessu skyni. — Þá vil ég láta þess getið í þessu sambandi, að þegar rætt var um till. hæstv. forsrh. um framlag úr ríkissjóði til atvinnubóta hér í d. í gær, barst talið að því, hvort þeim 300 þús. kr., sem veittar voru í þessu skyni, skyldi verja til ríkisframkvæmda eða til styrktar bæjarfélögum um þær framkvæmdir, Alþt. 1931. D. (44. löggjafarþing).

sem þau láta vinna í eigin þarfir, og lét hæstv. forsrh. þá svo um mælt, að til mála gæti komið að verja einhverju af þessari upphæð til þessarar vegarlagningar eða til umbóta á gamla veginum. Ég tel því hina fyllstu ástæðu til þess, að þetta verði ihugað sem vendiflegast og hið allra fyrsta, enda farast vegamálastjóra svo orð í erindi sínu til samgmn. út af áður nefndu frv. mínu, að talað hafi verið um þessa vegarlagningu sem væntanlega atvinnubótavinnu, og sé það rétt athugað og sjálfsagt að flýta rannsókn þessa máls. Ég vænti þess því, þar sem þessi till. mín er í samræmi við till. vegamálastjóra í þessu máli, að hún fái góða að skjóta afgreiðslu hér í hv. d.

Jón Baldvinsson: Ég er sammála hv. flm. þessarar till. um það, að nauðsynlegt sé að rannsaka, hvert sé hið heppilegasta frambúðarvegarstæði milli Reykjavíkur og Hafnarfjarðar, og gæti ég að því leyti greitt till. atkv. — Hér hefir annars allnokkuð verið rætt um þennan veg, bæði í sambandi við frv. það, sem hv. flm. gat um, og eins í sambandi við einstakar till. um að taka þennan veg upp í fjárlögin. Síðan hefir vegamálastjóri sent þinginu umsögn sína um þetta mál, sem flm. vitnaði til, þar sem hann telur, að fram þurfi að fara ný rannsókn á þessum vegi, en að því er ég fæ bezt séð, mun þess ekki þurfa, því að málið hefir verið það mjög rannsakað, enda þegar mælt fyrir þessu vegarstæði milli Hafnarfjarðar og Suðurlandsbrautar árið 1917.

Mér þykir það annars að till. hv. flm., að þar er ekki ákveðið, að þessari rannsókn skuli lokið það snemma, að hægt væri að byrja á þessu verki strax í haust, eins og ég hygg, að fram megí fara, þar sem vegamálastjóri mun hafa þær athuganir á þessum vegi frá því, er vegarstæðið var mælt út 1917, eins og ég gat um, að þetta ætti ekki að þurfa tímafrekan undirbúning. Væri heppilegast allra hluta vegna, að hægt væri að byrja á þessum vegi strax í haust, og mundi koma að gagni fyrir ríkissjóðinn. Er of seint að leggja niðurstöður þessarar rannsóknar fyrir næsta þing, því að af því mundi leiða, að ekki væri byrjað á þessu verki

fyrir en næsta sumar, hvort heldur sem að því verður þá horfið að leggja nýjan veg eða gera við gamla veginn. Ég vildi því mega vænta þess, að hv. flm. gæti fallið á að fella niður úr till. sinni niðurlagsorðin: „og leggja fyrir næsta þing“. Því ef þau stæðu í till., mundu þau þýða það, að stj. treysti sér ekki að hefjast handa um þessa vegarlagningu fyrir en Alþ. hefði gefið sitt samþykki til. Ég fæ ekki betur séð en að vegamálastjóra ætti að vera innan handar að hafa lokið þessari rannsókn það snemma, að hægt væri að byrja á verkinu með haustinu, enda má jafnvel ráða það af erindi hans. Hefir mér og skilist það vaka fyrir hv. flm., að byrjað skyldi sem fyrst á þessu verki. Og það er vafalítið, að þetta er eitthvert það heppilegasta verk, sem hægt væri að vinna nú í atvinnuleysinu. Væri því æskilegt, að till. væri svo rúm, að stj. gæti ekki talið sig bundna til að biða með framkvæmdir eftir næsta þingi. Þó að vinna þurfi að þessum vegi að vetrarlagi og vinnan verði því dýrari vegna minni afkasta en ella mundi, býst ég við, að ríkissjóður hafi lagt í eitthvað, sem minni afrakstur er af en lagningu slíks vegar, enda verður eitthvað til að finna, til þess að veita mönnum atvinnu á þessum atvinnuleysistímum. Þykir mér rétt í þessu sambandi að láta það í ljós, að mér finnst þeir, sem stjórn vegamála hafa með höndum, hafa gert allt of lítið af tilraunum í þá átt, hvernig bezt sé að haga vegalagningum yfirleitt. Hvort heldur skuli hafa vegina af þessari gerð eða einhverri annari. Hvort steypa skuli suma vegarkafila, en malbika aðra, o. s. frv., til þess að komast að raun um, hvað endingarbezt sé. Veit ég ekki til, að neitt hafi verið gert í þessa átt, nema ef telja skyldi hina þunnu húð, sem lögð var yfir veginn á Hellisheiði, en sá kafli virðist nú vera verri en aðrir kaflar á Suðurlandsbraut. Virðist mér sem sjálfsagt sé að gera einhverjar slíkar tilraunir, svo að reynsla fengist um það, úr hvaða efni væri bezt að gera vegina, því að það borgar sig bezt, sem lengst endist. Þetta mikla vegaviðhald kostar mikið fé, eins og sést á þeim háu fjárhæðum, sem í fjárl. eru ætlaðar til viðhalds á vegum, og alltaf fara þó fram úr áætlun þingsins.

Flm. (Bjarni Snæbjörnsson) [óyfirl.]: Ég þarf ekki öðru að bæta við það, sem ég sagði í fyrri ræðu minni, en að því fer fjarri, að ég hafi neitt á móti því, að niðurlagsorð till. séu felld niður. Eins og ég tók fram í ræðu minni, ætlast ég til þess, að þessi rannsókn verði framkvæmd svo fljótt sem unnt er, svo að hægt yrði að byrja á þessu verki í atvinnubótaskyni strax í haust, en það ætti að geta orðið samkv. þeim ummælum hæstv. forsrh., sem ég vitnaði til, þar sem hann sagði, að til mála gæti komið, að einhverju yrði varið til þessa verks af því fé, sem samþ. var hér í gær að verja til atvinnubóta. Ég hefi sem sagt ekkert á móti því, að niðurlagsorð till.: „og leggja fyrir næsta þing“, verði felld í burt, ef hv. 2. landsk. kemur með brtt. í þá átt, svo framarlega sem það yrði ekki til að tefja framgang málsins, en ég hefði kosið, að síðari uppr. um það færi ekki fram síðar en á laugar-dag.

Jónas Jónsson: Það er rétt hjá hv. flm. þessarar till., að vegamálastjóri lítur svo á, að þetta mál sé ekki það vel undirbúið, að komið geti til greina að taka ákvörðun um það nú strax. Því er það rétt leið að bera fram till. um það, að málið verði rannsakað. Hvort þessari till. verður vísað til n. eða ekki, skiptir litlu máli. — Það er rétt hjá hv. 2. landsk., að þetta verk er þess eðlis, að húast má við, að gripið verði til þess í sambandi við þá dýrtíðarvinnu, sem óhjákvæmilegt er, að fram fari hér í haust.

Ég vil hinsvegar láta í ljós, að í sjálfsu sér er nýr vegur milli Hafnarfjarðar og Reykjavíkur ekki eins mikil augnabliksnauðsyn eins og ýmsir aðrir vegir, t. d. vegurinn yfir Holtavörðuheiði, því að hann er bezt vegur landsins eins og hann er.

Ef byrjað væri á þessu, þá væri rétt að gera tilraunir með vegalagningu, hvaða aðferð hentar bezt. Mér dettur í hug því til samanburðar, að frá Kaupmannahöfn til Hróarskeldu eru 10 mismunandi gerðir á veginum, og þetta er gert í vísindalegum tilgangi, til þess að finna út, hver gerðin sé haldbezt.

Hitt hygg ég að hv. þm. Hafnf. geti skilið, þar sem byrjað var á veginum

Hafnarfjarðarvegur. — Dýrtíðaruppbót.

árið 1918 og svo hætt aftur, að hugsanlegt er að gera þarna svo vandaðan veg, að verið verði lengi með hann. Mér dettur einnig í hug, að komið gæti til mála að hafa léttu járnbraut á milli Hafnarfj. og Rvíkur, því að það er ennþá órannsakað. Það hefir sýnt sig, að það er miklu ódýrara að hafa slíkar járnbrautir, því að slitið er minna og minni núningsmótstaðan, en stofnkostnaður aftur meiri. Ef mótorar eru hafðir, sem draga 3 vagna handa 30 mönnum, þá er ég viss um, að ódýrara reynist, að þeir séu í förum heldur en að nýr vegur væri lagður til bílaumferðar.

Þetta breytir hinsvegar engu um rökstuðning hv. þm. Hafnf. fyrir till., en þetta myndi einnig verða til atvinnubóta og veita miklum fjölda manna vinnu, ef til framkvæmda kæmi.

Jón Baldvinsson: Mér skilst, að komið sé nýtt atriði inn í þetta mál, sem gerir það enn flóknara en áður, en það er, að tekin yrði upp slík sporbraut eða járnbraut sem hv. 5. landsk. drap á. En mér lízt nú hinsvegar ekki á þá hugmynd, sökum þess að í útlöndum hefir það sýnt sig, að það eru einmitt mestu erfiðleikarnir með járnbrautirnar á stuttu svæðunum, og þar borga þær sig verst. Bílarnir ráða þar einir öllum flutningi, enda er það ólíkt þægilegra fyrir fólkið, að með þeim farartækjum kemst hver heim að sínum bæjardýrum, í stað þess að verða að fara út úr á járnbrautarstöðinni. Einnig virðist mér það athugandi, ef slík járnbraut ætti að komast á, að bæði í Reykjavík og í Hafnarfirði yrði að reisa stöðvar, þar sem fólkið væri tekið á, en þar stöðvar eru dýrar, og það svo, að óvíst væri, hvort slíkt borgaði sig miðað við sæmilegan veg. Þess vegna álit ég bezt að vísa þessari till. til 2. umr. nefndarlaus, því að þörfin á úrlausn þessa máls er öllum augljós, enda ber umsögn vegamálastjóra það með sér, að hann ýtir frekar undir málið. Ég vil því láta fara fram rannsókn á málinu tafarlaust, þannig að það liggi fullundirbúið fyrir sem allra fyrst og hægt verði að hefjast handa í vetur eða haust, og slíkt hið sama virðist mér vaka fyrir hv. þm. Hafnf.

Flm. (Bjarni Snæbjörnsson) [óyfirl.]: Það er rétt hjá hv. 2. landsk., að eitt og hið sama vakir fyrir okkur í þessu máli. Menn virðast einnig sammála um, að þetta sé rétt leið, og vildi ég því mælast til, að málið næði fram að ganga án þess að fara til nefndar, því að það myndi aðeins verða til tafar.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 7 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 10 shlj. atkv.

Á 36. fundi í Ed., 21. ágúst, var till. tekin til síðari umr. (A. 324, 409).

Of skammt var liðið frá útbýtingu brtt. 409. — Afbrigði leyfð og samþ. með 13 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Brtt. 409 samþ. með 10 shlj. atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 10 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 425).

10. Dýrtíðaruppbót.

Á 1. fundi í Ed., 15. júlí, var útbýtt:

Till. til þál. um dýrtíðaruppbót á launembættis- og starfsmanna ríkisins (A. 14).

Á 4. fundi í Ed., 18. júlí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 5. fundi í Ed., 20. júlí, var till. tekin til fyrri umr.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Ég vil aðeins leyfa mér að leggja til, að till. verði vísað til fjhn. Ég sé ekki ástæðu til að fara mörgum orðum um till. Hún fékk afgreiðslu í þessari deild á síðasta þingi, en ekki í Nd. Ég tel rétt, að hún fari til n., en umr. verði frestað.

Dýrtíðaruppbót.

Jón Jónsson: Ég ætla bara að taka fram, að ég býst ekki við að geta léð till. atkv. mitt frekar en á síðasta þingi, án þess þó að ég geri það að kappsmáli, hvort hún fari til fjhn. eða ekki.

ATKVGR.

Till. vísað til fjhn. með 11 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 18. fundi í Ed., 1. ágúst, var till. tekinn til frh. fyrri umr.

Forseti (GÓ): Ég gleymdi að geta þess, er ég setti fundinn, að tveir hv. þm., þeir hv. 5. landsk. og hv. 2. þm. Eyf., hafa tjáð forföll í dag. Þar sem hv. 5. landsk. þurfti að vera viðstaddur umr. um þetta mál, þá er málið tekið út af dagskrá, samkv. beiðni hans.

Jón Baldvinsson: Mér þætti æskilegt að fá að vita það fyrirfram, hvort eins færi á mánudaginn og nú, og þau mál, sem einhverju máli skipta, séu tekin af dagskrá vegna forfalla einstakra þm. Hefði ég vitað það fyrirfram, að þetta mál yrði tekið af dagskrá í dag, þá hefði ég ekki mætt á fundi, því að ég þurfti að fara úr bænum. Mér þykir ástæðulítið að vera að halda fundi á mánudaginn, ef ekki eru stórmál á dagskrá, eða þau aðeins sett þar til þess svo að vera tekin út aftur.

Forseti (GÓ): Ég get ekki verið að af-saka það, þó að ég tæki málið af dagskrá eftir bön hv. 5. landsk. Ég hefi oft tekið mál út af dagskrá fyrir aðra þm., og þá hv. 2. landsk. líka.

Um hitt, hvort hv. þm. muni mæta á mánudaginn eða ekki, get ég ekkert sagt. Þeir hafa ekki enn boðað forföll fyrir þann dag.

Halldór Steinsson: Mér þætti það bezta lausnin á þessu máli, að forseti bæri það undir hv. dm., hvort þeir vildu hafa fund á mánudag eða ekki.

Forseti (GÓ): Hefði hv. þm. Snæf. stungið upp á þessu fyrr, þá hefði máské mátt taka það til greina, en nú er dagskrá tilbúin fyrir mánudag, og verður það

að fara sem fara vill, ef hv. þdm. mæta ekki á þeim fundi.

Jón Baldvinsson: Það er alveg rétt hjá hæstv. forseta, að hann hefir oft gefið mér og öðrum leyfi til þess að vera fjarverandi og tekið mál út af dagskrá eftir mínum tilmælum. Var ég sízt að kvarta yfir því, að hæstv. forseti hefði sett mig hjá í þeim efnum. Ég sagði aðeins, að það væri heppilegra að geta vitað það fyrirfram, þegar stórmál eru tekin af dagskrá, því að þá mundi margur verja deginum öðruvísi, ef þm. vissu það fyrirfram.

Á 20. fundi í Ed., 4. ágúst, var fram haldið fyrri umr. um till. (A. 14, n. 141).

Frsm. (Ingvar Pálmason): Þáttill. þessi lá hér fyrir hv. d. á síðasta þingi, og það fór þá svo, að ég gat ekki orðið samferða samnm. mínum um afgreiðslu till. Ég lagði til, að till. yrði felld. Nokkra grg. fyrir skoðun minni gerði ég þá í minnihl.nál., svo sem sjá má af þskj. 115 frá síðasta þingi.

Nú kemur till. þessi aftur fram, og ég verð að segja það að því er mig snertir, að afstaða mín til till. er óbreytt, og svo er einnig um samnm. minn, hv. 2. þm. Árn.

En þar sem nú stendur þannig á, að ríkisstj. hefir greitt starfsmönnum og embættismönnum ríkisins allt fram að þessum tíma laun með dýrtíðaruppbót, miðaðri við þá upphæð, sem þessi þáttill. ræðir um, þá getum við, meiri hl. í fjhn., gengið inn á, að till. verði samþ. á þann hátt, að þessi skipun haldist til loka septembermánaðar í ár, þannig lagað, að þrjá fjórðu hluta af yfirstandandi ári verði embættis- og starfsmönnum ríkisins greidd þessi uppbót. En við teljum, að lengra sé ekki ástæða til þess að láta heimildina ná.

Það má segja, að síðan á síðasta þingi hafi ástæður fyrir þessari till. ekki færzt í þann veg, að þær mæli frekar með framgangi hennar nú heldur en á síðasta þingi. Ég lít svo á, að þvert á móti séu kringumstæðurnar þannig, að heldur hafi færzt á hina hliðina, bæði að því er snertir útlit um afkomu ríkissjóðs, og þá ekki síður að því er snertir útlit um afkomu alls almennings í þessu landi.

Dýrtiðaruppbót.

Það mun ekki þurfa að fara í neinar grafgötur um það, að afkoma atvinnuveganna hér á landi mun vera með allra erfiðasta móti, og þarf ekki annað en vitna í þskj. þau, sem liggja fyrir þinginu, og umr. þær, sem fram hafa farið. Allt hnigur í þá átt, að gera þurfi sérstakar ráðstafanir til þess að fyrirbyggja neyðarástand, bæði hjá atvinnurekendum og eins hjá fólkinu, sem lifir af handafla sínum. Það er auðséð, að allir íbúar landsins verða nú að draga svo mikið af kröfum sínum sem verða má. Ég lit svo á, að svipaðar kröfur verði að gera til starfsmanna ríkisins, og að því er snertir velflesta þeirra álit ég, að þessi krafa sé sanngjörn. Þó að megi segja, að nokkur hl. þeirra sé lágt launaður, svo að hann þyrfti að fá þessa launauppbót, verður þó að líta svo á, að afkoma þeirra flestra getur verið nokkru tryggari en afkoma alls fjöldans, bæði vinnulýðs landsins og hinna smærri atvinnurekenda.

Menn verða að gá að því, að þegar efni þessarar þáttill. var fyrst hér til meðferðar og þingið féllst á að veita nokkru hærri dýrtiðaruppbót en eftir þeim reglum, sem felast í launalögum frá 1919, þá var árferði gott og þingið leit með björtum augum á, að ríkið myndi geta greitt starfsmönnum sínum svipuð laun og þá voru almennt greidd hjá stofnunum og atvinnurekendum. En á þá ráðstöfun verður undir öllum kringumstæðum að líta sem bráðabirgðaráðstöfun. Því að vitaskuld er lausn þessa máls, launamáls starfsmanna ríkisins, fólgin í því, að launalögin verði öll endurskoðuð, en til þess hefir ekki unnizt tími enn.

En þó að þingið 1929 liti svo á, að þetta væri vel gerlegt, þá tel ég, að með því hafi alls ekki verið slegið fastri neinni reglu um, að svo skyldi verða í framtíðinni, hvernig sem ástæður væru, bæði að því er snertir ríkissjóð og afkomu landsmanna yfirleitt.

Ég hygg því, að eins og nú er ástatt sé fyllilega sanngjarnt og jafnvel skylda þingsins að taka þá stefnu í þessu máli, sem meiri hl. n. leggur til.

Ég tel ekki réttmætt að greiða 10% hærri dýrtiðaruppbót á laun starfsmanna ríkisins en launalögin gera ráð fyrir.

Hitt er vitanlegt, að laun lægst launuðu starfsmannanna eru of lág. En það réttlætir enganvegin að greiða þessa aukauppbót á hin betur launuðu störf. Og þó að það sé allrar virðingar vert að bæta kjör þeirra, sem lægst hafa launin, verður þó að gæta þess, að það fé, sem til þess er varið, er tekið úr vösum hinna framleiðandi manna í landinu, og ég vil fullyrða, að mikill hl. framleiðendanna verður nú að lifa við þrengri kost en hinir lægst launuðu starfsmenn ríkisins. Auk þess, að þessi laun eru trygg, hafa embættis- og starfsmenn ríkisins sína starfskrafta að meira eða minna leyti til þess að bæta upp þessi laun.

Ég verð því að líta svo á, að mjög sé ógætilegt að samþ. þessa till. óbreytta, og þingið verður að athuga vandlega, að hér er verið að gera upp á milli þeirra manna, sem borgað er af almannafé, og þeirra, sem greiðslurnar inna af hendi, til þess að hægt sé að greiða þessum mönnum.

Ég vænti þess svo, að hv. d. samþ. till. okkar meiri hl. í fjhn. Með því er stigið eitt spor, þótt lítið sé, til þess að jafna aðstöðu þeirra, sem þurfa að sjá fyrir sér og sínum á þessu landi.

Jón Þorláksson: Það skýtur nú svo skökku við í fjhn. um þetta mál, að ég er þar í minni hl. og er stuðningsmaður hæstv. stj., sem flytur þessa till. Ég legg til, að till. verði samþ. eins og hún liggur fyrir, en hv. meiri hl. hefir stungið upp á þeirri breyt., sem nú hefir verið gerð grein fyrir, að þessar greiðslur á óskertri dýrtiðaruppbót haldi ekki áfram nema til septemberloka.

Ég gerði grein fyrir afstöðu minni til þessa sama máls á vetrarþinginu, og byggi fylgi mitt við þessa till. aðallega á því, að þar sem kaupgjald flestra eða kannske allra manna, sem starfa hjá einkafyrirtækjum og hjá því opinbera við daglaun eða timakaup, er nú hærri heldur en það var árið 1928, þá þykir mér ósanngjarnt að lækka kaup hinna mánaðarlaunuðu starfsmanna þess opinbera frá því, sem það var 1928. En þessi till. fer einmitt fram á það, að kaup þeirra manna, sem taka mánaðarlaun hjá ríkinu, haldist til loka þessa árs óbreytt eins og það var 1928 og hefir verið síðan.

Dýrtiðaruppbót.

Ég þarf eiginlega ekki meira um þetta að segja, en vil þó út af orðum hv. frsm. meiri hl. taka það fram, að hér er sannarlega ekki eingöngu verið að gera upp á milli þeirra manna, sem taka laun af opinberu fé, og hinna, sem gjalda til ríkisins þarfa eða stunda aðra atvinnu. Hér er miklu fremur verið að gera upp á milli mismunandi flokka þeirra manna, sem taka laun fyrir að vinna hjá öðrum. Till. fer fram á það, að kaup þess hl. af launafólkinu, sem vinnur hjá hinu opinbera fyrir mánaðarkaup, haldist óbreytt, og það liggur langnæst að bera þessa menn saman við þá aðra, sem vinna fyrir kaup hjá öðrum. Og sá samamburður leiðir til þeirrar ályktunar, sem ég hefi nefnt, að það sé ekki rétt að taka þennan flokk launamannanna út úr og lækka kaup þeirra niður úr því, sem var 1928, meðan allur þorri manna fær hærri kaup en þá var.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Ég vil geta þess, að ég álit, að fjárhagsaðstaða öll fyrir okkar land hafi breytzt mjög á þeim tíma, sem liðinn er frá því sú ákvörðun var tekin um síðustu áramót að greiða áfram dýrtiðaruppbótina með 40%. Horfurnar hafa versnað svo um afkomumöguleika fyrir einstaklinga og ríkið í heild, að ekkert er undarlegt, að þeir, sem um síðustu áramót álitu, að ekki kæmi annað til mála en að greiða sömu dýrtiðaruppbót, verði nú að skoða hug sinn um það mjög alvarlega, undir þessum breyttu aðstæðum, hvort þetta sé fært.

Það er rétt hjá hv. frsm. meiri hl., að allir, sem reka einhverja atvinnu í landinu, verða nú að draga saman seglin. Þess vegna mun það koma í hendi, að það misræmi lagast, sem verður milli þeirra launa, sem greidd eru af einkafyrirtækjum og af ríkinu. Því með þeirri afkomu, sem nú er í landinu, þá er óhjákvæmilegt annað en að einkafyrirtæki verði að draga úr kostnaði við rekstur sinn. Mér er kunnugt um, að eitt af stærstu fyrirtækjum í landinu, Samband ísl. samvinnufélaga, mun þegar vera að gera ráðstafanir til þess að draga úr rekstrar-kostnaði sínum, með því að lækka kaup starfsmanna sinna og byrjar á sjálfum húsbóndanum á heimilinu.

Ég verð að segja, að þótt mér þyki gott, að hv. 1. landsk. komi fram sem stuðningsmaður stj., þá þætti mér þó betra, ef sá stuðningur kæmi fram í því á þessum erfiðu tímum að firra ekki ríkissjóð þeim tekjum, sem hann þarf að hafa til þess að standast sín útgjöld, og stuðla að viðleitni til þess að draga á öllum sviðum úr kostnaðinum við ríkisbúskapinn.

Ég verð fyrir mitt leyti að leggja með því, að till. meiri hl. fjhn. verði samþ., einkanlega þar sem það verður að telja nokkra óvissu ríkja um, hvað ríkið fær að halda miklu af þeim tekjustofnum, sem það hefir haft.

Ég gat þess, þegar till. var lögð fram, að löggjöfin um dýrtiðaruppbót gildi ekki nema til næstu áramóta. Ef þingið framlengir þá ekki löggjöfina, verður öll dýrtiðaruppbót að falla niður. Ég beindi því til n., hvort hún vildi ekki taka þetta til athugunar í sambandi við þetta mál, sumpart vegna óvissu um það, á hverjar tekjur ríkisins mætti byggja. Ég vildi óska, að fjhn. vildi taka þetta til athugunar áður en þessi till. verður afgreidd frá d. Eins og hv. frsm. meiri hl. benti á, þá er um fleiri leiðir að ræða, annaðhvort að framlenging verði, eins og hv. 1. landsk. myndi vilja, og á árinu 1932 verði greidd 40% dýrtiðaruppbót, eða þá eins og hagstofan reiknar nú, ellegar þá eins og hv. frsm. meiri hl. leggur til, að veita dýrtiðaruppbót hinum lægra launuðu embættismönnum, en kippa að sér hendinni með hina, sem hærri launin hafa.

Jón Baldvinsson: Það er rétt hjá hv. frsm. meiri hl., að það hafi versnað útlitið síðan þing kom saman í vetur og till. var til umr. En ég held, að ríkinu væri fyrir það eins hollt að halda uppi sæmilegum kaupgreiðslum við starfsmenn sína eins og að byrja nú að draga af þeim. Það er búið að greiða starfsmönnum ríkisins kaup fyrir 8 mán. af þessu ári með dýrtiðaruppbót, sem stj. sjálf hefir ákveðið upp á eigin ábyrgð, sem sé 40%, og sem brtt. ætlað til að verði greidd einn mán. í viðbót. Þá er búið að greiða af þessum 200 þús. kr., sem dýrtiðaruppbótin er hærri en hún ætti að vera eftir útreikningi hagstof-

Dýrtiðaruppbót.

unnar, um 150 þús., svo að útgjöldin til nýárs eru um 50 þús. Ég býst við, að það yrði meiri sparnaður fyrir ríkið að greiða þessa uppbót en að hafa af starfsmönnum þessa auknu dýrtiðaruppbót, því að ríkið fengi vafalaust með því betra verk frá þeim. Ég veit ekki, hvernig starfsmenn myndu taka í þetta. Það er bannað með lögum að gera verkfall, svo að ekki verður ráðizt í það. Mér þætti ekki ólíklegt, að samband þeirra gerði einhverjar ráðstafanir til þess að verjast því, að ríkið á þessum erfiðu tímum, líka fyrir starfsmennina, færi að draga úr kaupum þeirra, sem þeir hafa gert sér vonir um að geta haldið. Það er ekki að ástæðulausu, að starfsmenn hafa gert sér vonir um að geta haldið þessari dýrtiðaruppbót, þegar stj. hefir borið það fram á tveim þingum, og sérstök ástæða var til að ætla, að það gengi fram, þar sem fyrrv. fjmrh., sem er framsóknarmaður, bar þetta fram. Það lítur út fyrir af aðstöðu hæstv. forsrh., að hann hafi ekki breytt fyrir en nú við þessa umr. Hann leggur till. fyrir þingið, sem kom saman 15. júlí síðastl., og þá voru ástæður svipaðar og nú. Hann hefir ekki snúizt fyrir en nú á þessum fundi í Ed. í dag, því að hann bar fram þáttill., og það getur ekki hafa verið með öðrum hug en að hún gengi fram.

Hv. frsm. meiri hl. sagði, að þinginu hefði ekki unnizt tími til að endurskoða launalögin. Ég held ekki, að þessi hv. þm., sem annars er orðvar og gættinn, hafi nokkurntíma á þingi farið með eins mikla rangfærslu og þetta. Að þinginu hafi ekki unnizt tími síðan 1925 til að endurskoða lögin, er bara tóm vitleysa. Sannleikurinn er, að það hefir ekki þorað það, og þorir það ekki ennþá. Það hafa komið margar till. frá starfsmönnum ríkisins, að fá einstaka þm. til að koma þessu máli áleiðis til athugunar, að endurskoða launalögin og fá fastan grundvöll, sem launagreiðsla starfsmanna byggðist á.

Þó að ég játi með hv. frsm. meiri hl. og hæstv. forsrh., að ástandið sé erfitt, fjárhagsástæður landsmanna mjög erfiðar, þá ætti afkoma ríkissjóðs að vera mjög sæmileg. Hann ætti því ekki að ganga á starfsmenn ríkisins, því að hann munar

ekki mikið um 50 þús., sem hann á að greiða til nýárs, en starfsmenn ríkisins, sem eru í hinum lægra launaða flokki, munar mikið um minna en 1/10 af launum sínum. Það er mikið fyrir þá, sem hafa innan við 3 þús. kr., og það eru margir, símamenn og póstmenn o. fl. Mér finnst, að þó maður játi erfiðu tímana, þá sé ekki ástæða til að fella þessa kaupgreiðslu til starfsmanna. Ég mun greiða atkv. með því, að stj. haldi áfram að greiða þessa dýrtiðaruppbót fram til næsta þings, og láti það þing ganga endanlega frá launamálum starfsmanna ríkisins. Ég mun greiða atkv. með till. stj. og styðja stj. í þessu máli eins og hv. 1. landsk.

Frsm. (Ingvar Pálmason): Út af fyrir sig sé ég ekki ástæðu til að lasta stuðning þann, sem þeir hv. 1. og 2. landsk. hafa lýst yfir við stj. Ég get tekið undir það með hæstv. forsrh., að mér þætti það lýsa meiri einlægni, ef það kæmi fram í fleiri málum en þessu. Ég þarf ekki mörgu að svara hv. 2. landsk. Hann gat þess, að eftir till. okkar í meiri hl. fjhn. mundi ríkissjóður geta sparað um 50 þús. Ég vil taka það fram, að eftir því sem fjhn. eða ég í vetur komst næst um, hvað mikil upphæð þetta yrði fyrir ríkissjóð, þá mun aukadýrtiðaruppbótin (10%) nema um 220 þús. kr. á ári, eftir því sem hagstofan hefir reiknað. Þar fyrir utan voru ýmsar greiðslur, sem ekki eru aðgengilegar, en ég tel varlegt, þó að maður telji þær um 10—15 þús. á ári. Eftir brtt. minni mundu þá sparast 50—60 þús. kr. á þeim ársfjórðungi, sem eftir er af árinu. Það er náttúrlega ekki mikil upphæð, en þó svo, að væri henni varið til þeirra, sem hv. 2. landsk. berst mest fyrir, verkamannanna, þá gæti hún orðið að nokkru liði. Hann sagði, að ég hefði farið með rangt mál, þar sem ég sagði, að þinginu hefði ekki unnizt tími til að endurskoða launalögin, og hann var ekki lengi að finna ástæðuna fyrir því, að þau hafa ekki verið endurskoðuð hingað til. Hún var sú, að þingið þyrði það ekki. Hv. þm. veit, hvað hjá sér gerist. Ég get lýst því yfir hvað mig snertir, að ég mundi vel hafa þorað að gera mínar till. í því máli, alveg eins og ég er ó-

hræddur að gera minar till. til breyt. á því máli, sem hér liggur fyrir. Ég hygg, að þó hv. 2. landsk. hafi máské ekki vísitandi farið með rangt mál, þá hafi hann farið með ógrundað og ósannað mál.

Hvað snertir ræðu hv. 1. landsk., þá eru það ekki mörg atriði, sem ég tel ástæðu til að svara. Hann taldi, að í sambandi við þessa till. yrði að gæta þess, að eftir till. okkar væri verið að gera upp á milli tveggja vinnandi flokka í landinu, sem vinna hjá ríkinu, og benti á, að tímavinnulaun nú við opinberar framkvæmdir séu hærri en árið 1928. Ég ætla ekki að bera bríður á það. En vill hv. 1. landsk. halda því fram, að tímavinnulaun séu nú 1931 eins trygg og þau laun, sem starfsmenn ríkisins fá með launalögunum? Þó að það sé rétt, að tímavinnulaun, ef atvinna er allt árið, gefi hærri útkomu en fastákveðin starfsalaun manna, sem vinna í lágt launuðum stöðum, þá verður að líta á það, hvað tímavinnan er ótrygg. Ég býst við, að engum blöðum sé um það að fletta, að þeir, sem stunda tímavinnu nú í ár, og þó að þeir hafi herra kaup nú en 1928, þá sé þeirra vinna svo óviss, að þeirra kostur er lakari en þeirra, sem hafa föst laun, þótt lág séu. Atvinna þeirra, sem tímavinnu stunda, er svo á hverfanda hveli, að ekki er til hennar að jafna. Það er áreiðanlegt, að þó að dýrtíðaruppbótin sé færð niður, þá þolir lægra launaði flokkur starfsmanna ríkisins fullan samburð bæði við vinnandi lýð í landinu og framleiðendur. Ég held, að það sé full ástæða fyrir þingið að ganga inn á þessa till. okkar, og ég tel, að það sé gætilega ráðstafað, en ég legg ekki mikið upp úr því, sem kom fram í ræðu hv. 2. landsk., að það mætti vænta aðgerða frá starfsmönnum, ef þeir verða sviptir þessari launauppbót, sem þeir hafa haft undanfarið. Ég skal ekki um það segja, hvað þessum hv. þm. tekst að koma þeim langt á þeirri braut, en ég hygg, að fæstir af þeim mundu segja upp stöðu sinni og gerast tímavinnumenn. Það verður áreiðanlega ekki til að tryggja afkomu þeirra. Ég vona það, að starfsmenn ríkisins líti með sanngirni á erfiðleika þá, sem atvinnuvegirnir eiga við að búa, og telji sér

skýlt að gera sitt til, að afkoma almennings geti orðið sémileg, vilji neita sér um það, sem hægt er að neita sér um, og sætti sig við það að reyna að hafa ofan af fyrir sér í fristundum sínum á einn eða annan hátt.

Ég tel svo ekki ástæðu til að fjölyrða meira um till. okkar meirihl.manna; það verður að skeika að sköpuðu, hvernig fer um hana. Fari svo, að brtt. okkar meiri hl. verði felld, mun ég þó greiða atkv. með till. til síðari umr., í von um, að þá verði máské tækifæri til að fá hana lagfærða á annan hátt.

Jón Þorláksson: Hv. frsm. meiri hl. vildi ekki viðurkenna, að hann væri réttmætur sá samamburður, sem ég gerði um hreyfingu á tímavinnukaupi hjá því opinbera og starfsmannakaupi annarsvegar, og kaupi því, sem hér um ræðir, hinsvegar. Hann gat náttúrliga ekki hnekk þessu með rökum og sló svo fram þeirri spurningu, hvort tímavinnukaupið væri tryggt. Ég býst við, að svipaðar ástæður séu um það, hvort sem drepð er niður á árinu 1931 eða 1928. Ég sé ekki orðnar þær breyt. á aðstöðu milli þessara tveggja tegunda af kaupgreiðslum á seinni árum, sem geri það réttmætt, að annað kaupið lækki á sama tíma og hitt hækkar. Hv. þm. talaði einnig um það, að starfsmenn myndu segja af sér. Það er náttúrliga nokkuð, sem ekki nær neinni átt. Þeir, sem hafa mánaðarkaup, eru annaðhvort að heita má undantekningarlaust menn, sem hafa orðið að afla sér sérmenntunar í starfi sínu, sem þeir menn, sem vinna tímavinnu hjá því opinbera, hafa ekki þurft, og það getur ekki verið um það að ræða að rugla þessum flokkum saman, þannig að hinir mánaðarlaunuðu starfsmenn hætti störfum sínum og fari í tímavinnu og einhverjir, sem hafa stundað tímavinnu, komi og taki að sér störf þeirra manna, sem eru á mánaðarlaunum. Þetta getur ekki komið til greina. Ég stend því fast á því, að ósamræmi sé í þessum hreyfingum á kaupgreiðslum, sem ég nefndi, og ósamræmið eykst, ef brtt. meiri hl. verður samþ.

Út af því, sem hæstv. forsrh. sagði, þarf ég ofurlitlu að svara. Hann sagði,

Dýrtiðaruppbót.

að óvíst væri, hverjum af tekjum sínum ríkið fengi að halda. Ég get ekki skilið, að það komi til greina í sambandi við þessa till., því hún tekur til yfirstandandi árs, og ég veit ekki til, að það standi til að breyta tekjulöggjöfinni, og tekjur þessa árs hafa ekki verið minni en 1930, sem vitanlega var gott tekjuár. Þá talaði hann um það, að hann kærði sig ekki um stuðning minn í þessu máli, hefði heldur kosið hann til fjárútvegunar handa ríkissjóði. Ég get vel trúað því, að hann hefði heldur viljað það, því það hefir reynzt svo, að þessari stj. þætti þægilegt að fá ríkisfé á milli handanna og ráðstafa því svo á ýmsan hátt, víðeigandi og óvíðeigandi, sem maður er daglega minntur á með þessari óvíðeigandi skýrslu um framkvæmdir ríkisins, sem ráðuneytið lagði hér á þingborðin fyrir nokkru. Ég tel þetta liggja fyrir utan mál-efnið, en ætla mér að tala um það síðar í sambandi við annað mál.

S. Í. S. hefir ætlað að lækka hjá sér kaup mánaðarlaunaðra embættismanna. Ég vil minna hæstv. forsrh. á atriði, sem eiginlega má ekki ganga framhjá í umr. um þetta mál, en mér láðist að taka fram í fyrri ræðu minni. Dýrtiðaruppbótin, sem hér um ræðir, er yfirleitt miðuð við laun samkv. launalögunum frá 1919. En þau laun eru svo miklu lægri heldur en laun yfirleitt hjá þeim, sem taka mánaðarlaun, að það getur með engu móti verið réttlátt að lækka dýrtiðaruppbót á þessum launum samkv. launalögunum frá 1919 úr því sem nú er, jafnvel þó að réttlátt þyki að lækka laun annara starfsmanna, sem hafa fengið laun sín ákveðin eftir hærri stiga en launalögin frá 1919 miða við, hjá S. Í. S. eða öðrum. Ég hefi tekið það fram áður og skal minna á það enn, að þingið hefir á seinni árum stofnað fjölda af nýjum stöðum fyrir hið opinbera og ákveðið þeim laun. Fyrir þessar nýju stöður og störf hafa laun alltaf verið ákveðin mun hærri en laun tilsvaramandi embættismanna, sem taka laun eftir launalögunum frá 1919. Og þetta heldur áfram ennþá. Í stjfrv., sem lögð eru fyrir þetta þing, er farið fram á að stofna nýjar stöður með miklu hærri launum en í tilsvaramandi stöðum frá 1919. Ég skal minna hæstv. forsrh. á

Alþt. 1931. D. (44. löggjafarþing).

eitt frv. frá honum sjálfum, frv. til l. um ríkishókhald og endurskoðun. Þar er gert ráð fyrir einum nýjum starfsmanni í fjármálaráðuneytið. Það starf útheimtir að visu venjulega almenna menntun og í mesta lagi 2 ára sérnám. Laun handa þessum manni eru í frv. ákveðin hærri en laun skrifstofustjórans í fjármálaráðuneytinu. Skrifstofustjórnin tekur laun eftir launalögunum frá 1919. Hvar sem stungið er niður, eru laun frá 1919 svo lág, að þau þykja ekki boðleg, þegar verið er að stinga upp á launakjörum handa nýjum opinberum starfsmönnum, þó að miklu minni menntunarkröfur séu gerðar en til ýmsra þeirra, sem taka laun eftir launalögunum frá 1919. Þess vegna kemur það ranglátlega fyrir sjónir, þegar stungið er upp á að lækka dýrtiðaruppbót embættismanna og starfsmanna yfir höfuð. En mér fyndist gæti komið til álita að gera jöfnuð og lækka dýrtiðaruppbót fyrir þá starfsmenn, sem taka laun sín eftir sérstökum lögum, sem sett hafa verið nú á seinni þingum, síðan sú tízka varð alveg föst að setja hærri laun í nýjar stöður en þeirra, sem samsvara launastiganum frá 1919.

Jakob Möller: Hv. 1. landsk. hefir tekið fram mikið af því, sem ég ætlaði að segja. En ég get bætt því við, að flestar stöður, sem stofnaðar hafa verið á síðari árum, eru stofnaðar með hærri launum en launalögin frá 1919 ákveða. Þá hefir hæstv. stj. hvað eftir annað upp á eigið eindæmi samið við menn um það, að taka störf með hærri launum en vera myndi samkv. launalögum. Má í þessu sambandi benda á stöður læknanna við landsspítalann, og verður ekki séð, að henni hafi til hugar komið að leita til þingsins um slíka samninga. En það var í raun og veru búið að samþykkja dýrtiðaruppbótina á þingi 1931, því að við vitum, að stjórnin telur sér heimilt að fara eftir áætlunum þeim, sem gerðar eru í fjárl. Þar sem meiri hl. n. og hæstv. forsrh. tala um, að það væri sök sér að ákveða, að dýrtiðaruppbótin haldist á launum lágt launaðra starfsmanna, þá þarf a. m. k. að gera eitthvað í þá átt. En hér er ekki um neitt slíkt að ræða, held-

Dýrtíðaruppbót.

ur það eitt að fella hana niður hjá öllum jafnt.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Þetta verða aðeins örfáar aths., og þá einkum viðvíkjandi því, sem hv. 2. landsk. þm. sagði.

Hv. þm. vildi halda því fram, að ég hefði breytt um skoðun í þessu máli, og þá helst á þessum fundi, þar sem hæstv. fjmrh. bar till. fram fyrir hönd stj. á vetrarþinginu. En hér er þess að gæta, að það eina, sem fyrir stj. lá í þessu máli, var samþykkt Ed. frá í vetur. Mér þótti ekki taka því að gera formlegar breyt. á till., heldur bera hana fram eins og hún lá fyrir frá vetrarþinginu.

En þar sem hv. 2. landsk. þm. beindi því til okkar hv. frsm. meiri hl. og mín, að við hefðum ekki þorað að endurskoða launalögin, þá vil ég svara því, að ég lít svo á, að þeir flokkar, sem ekki hafa þorað það, séu andstöðuflokkar stj., og þá e. t. v. helst flokkur hv. 2. landsk.

En því er nú svo háttað, að það er ekki viðlitið að endurskoða launalögin meðan peningarnir hafa ekki verið verðfestir. Meðan svo er ekki, geta þær breyt. komið fyrir þegar minnst vonum varir, sem gera með öllu ónýtt það verk, sem í endurskoðuninni liggur. Nú dettur í rauninni engum annað í hug en að verðfesta eigi peningana. En þeir þora það ekki sumir. Og því heini ég til hv. 2. landsk. þm., sem veitti stj. hlutleysi á síðasta kjörtímabili, en sem aldrei hefir þorað að fylgja stj. að þessu máli, af því að blað flokks hans barðist einu sinni á móti verðfestingu krónunnar, en heimtaði í þess stað hækkun hennar. Hefir hann þar með látið undir höfuð leggjast að stuðla að því að skapa grundvöll undir launakjör starfsmanna yfirleitt.

Hv. 1. landsk. þarf ég litlu að svara. Hann komst svo að orði, að það væri ekki réttmætt að lækka dýrtíðaruppbótina, eins og nú stæði á. Hér er ekki um það að ræða að lækka hana, heldur hækka, því lögum samkv. er hún nú 30%.

Viðvíkjandi því, sem hv. 1. þm. Reyk-v. sagði um laun lækna við landsspítalann, þá gaf hann í skyn, að þau hefðu ekki verið borin undir þingið. Mig minnir, að bráðabirgðaákvörðun væri tekin

um þetta um miðjan vetur. En í fjárlagafrv. var þetta lagt fyrir þingið. Það hefði getað breytt þessu. Nú eru fjárl. til 3. umr. í Nd., og hefir n. ekki séð ástæðu til að breyta þessu.

Jón Baldvinsson: Hv. frsm. meiri hl. gerði þá áætlun, að dýrtíðaruppbótin hefði numið 230 þús. kr. síðastl. ár. Þá áætlar hann sparnaðinn við það að fella hana niður 65 þús. kr. það sem eftir er ársins. En þetta er ekki rétt. Það er $\frac{1}{4}$ árs, sem um ræðir, og það verða tæp 60 þús., eða öllu heldur 58 þús. Það skiptir nú litlu um þessar 7 þús., sem á milli ber, en þessi fjárhæð, 58 þús. kr., gerir ríkissjóði ekki mikið til eða frá, hvort greidd er eða ekki. En hann fær betri starfsmenn og enga truflun á störfum, ef þetta verður greitt. Því að þó að ég fari ekki að æsa embættismenn til mótmæla út úr þessu, sem ég þó ekkert fullyrði um, þá geri ég ráð fyrir, að þeir telji sig sjálfir vonsvikna, og geri sér ekki að góðu, ef þeir verða sviptir þessu.

Fjárlög yfirstandandi árs gera ráð fyrir 40% dýrtíðaruppbót. Samþykkt þessarar till. gerir því hvorki til eða frá. Stjórnin hefði heimild til þess að greiða þetta samkv. fjárl. En ef till. aftur á móti yrði felld, eins og hv. 2. þm. S.-M. vill, þá gerði þingið þar með persónulegar kröfur á hendur þeim fjármálaráðherra, sem bera ábyrgð á því, að þessar greiðslur hafa farið fram.

Þá þóttist sami hv. þm. vera ótrauður við endurskoðun launalaganna. En ef athugað er, hvornig því máli hefir farnast síðan 1925, þá er það allt annað en hugrekkið, sem uppi verður á teningnum, — það er hræðslan.

Það kom greinilega fram hjá hæstv. forsrh., að launalögin gætu ekki staðizt eins og þau eru nú. Og hann og fleiri eru á þeirri skoðun, að launagreiðslur hljóti að hækka þegar þau verða endurskoðuð. Þetta hefir þingið ekki þorað að fara í.

Þá vék hæstv. forsrh. að hugleysi mínu og flokksmanna minna, að þetta hefði ekki komið í framkvæmd af því, að við hefðum ekki þorað að hjálpa honum með verðfestingu gjaldeyrisins. Mér þykir vænt um þessa yfirlýsingu hæstv. fors-

Dýrtiðaruppbót.

rh., því að hún sýnir greinilega, að við höfum þó ekki dansað algerlega eftir pipu Framsóknarflokksins á þessu tímabili, eins og stundum hefir verið á okkur borið. En vel get ég unað við, þó að sagt sé, að við höfum í þessu efni ekki viljað ganga á móti skoðunum okkar.

Hinsvegar er það vitanlegt, að Íhaldsflokkurinn — eða Sjálfstæðisflokkurinn, svo maður geri honum ekki rangt til með nafngjöfum — hefir ekki þorað að ráðast í neitt slíkt. Þar hafa skoðanir verið uppi um verðfestingu peninga, þó þær séu ekki nákvæmlega hinar sömu og hjá hæstv. forsrh.

Annars vildi ég mega stinga því að hv. frsm. meiri hl., að athuga það til næstu umr., að þingið á kröfu á hendur fjmrh. flokks hans fyrir það, sem greitt kann að hafa verið í heimildarleysi til þessa dags af fé því, er hér ræðir um, ef till. verður felld.

Frsm. (Ingvar Pálmason): Ég get nú fyrir mitt leyti að mestu látið umr. falla niður. En ég vil þó nota þetta tækifæri til þess að leiðrétta miskilning hjá hv. 1. landsk. þm. út af því, sem ég skaut fram, hvort tímavinna mundi almennt vera eins trygg eins og störf í þjónustu hins opinbera. Þessi hv. þm. virtist vilja skilja þessa spurningu á þá leið, hvort launagreiðsla fyrir tímavinnu mundi vera jafntrygg. Oftast mundi nú það vera. En ég átti ekki við það, heldur hitt, að þó maður geti fengið tímavinnu með köflum fyrir segjum kr. 1,36 um klukkust., hvort það væri tryggt, að hann bæri upp jafnmikið fé eins og starfsmaður hins opinbera, þó lág laun hefði. Ástæðurnar gera það að verkum, að þó hann fái herra kaup þá kl.tíma, sem hann getur unnið, þá verður atvinnan stopull og raunverulegar tekjur minni. Þetta vildi ég leiðrétta, svo að það yrði ekki misskilið.

Þá vik ég örfáum orðum að hv. 2. landsk. þm. Hann sagði, að ég hefði verið að gefa í skyn, að fella ætti till. Ég sagði, að það gæti komið til mála, en að ég vildi, að till. gengi til síðari umr. Út af þessu dró hann þá ályktun, að stj. bæri ábyrgð á því fé, sem til þessa hefði verið greitt umfram lögmæltu dýrtiðaruppbót. Rétt áður var hann búinn að lýsa

yfir því, að stj. hefði haft fulla heimild til þess að gera þetta. Ef fyrri ályktun hans er rétt, þá er sú síðari augljóslega röng. Þessi till. hefir ekki aðrar verkanir en þær, að frá þeim tíma, sem hún væri felld, væri stj. óheimilt að halda þessum greiðslum áfram. Ég vil segja hv. þm. það, að hann hræðir hvorki mig eða aðra með slíku tali frá því að fella till. En það er ekkert vafamál, hvernig sem fer með þessa till., að stj. hefir haft fulla heimild til þess að greiða þessa dýrtiðaruppbót.

Jakob Möller: Ég var ekki við og veit því ekki, hvort hv. 2. landsk. þm. veik að launum skrifstofustjóranna í stjórnarráðinu. En áþreifanlegri sönnun fyrir ranglæti þessarar lækkunar á dýrtiðaruppbótinni en þá yfirlýsingu, sem hæstv. forsrh. gaf, get ég ekki fengið. Hann lýsir yfir því, að stj. hafi orðið að fá ýmisleg aukastörf í hendur þessara embættismanna, til þess að þeim yrði lífvænt. Hvað mættu þá aðrir starfsmenn segja, sem eru enn verr staddir?

Viðvikjandi heimild landsstj. til þess að greiða þau laun við landsspítalann, sem gert er, vil ég aðeins segja það, að ef það er heimild til þess í fjárl. að greiða þessum læknum slík laun, þá er þar og önnur samskonar heimild til þess að greiða öðrum starfsmönnum 40% dýrtiðaruppbót. Ef þetta er rétt hjá hæstv. forsrh., þá er hér alveg eins fullkomin heimild.

Milli mín og hv. frsm. virðist vera einhver miskilningur. Ég hélt, að ég hefði skilið það rétt, að hann vildi láta greiða lægra launuðum embættismönnum einhvern hluta þessarar dýrtiðaruppbótar. En ef svo er ekki, þá er öllum miskilningi okkar á milli lokið.

Magnús Torfason: Menn mega ekki halda, að þessi brtt., sem komin er frá meiri hl. fjhn., hafi verið neitt skemmtiverk í okkar augum. Ég get játað það með þeim, sem talað hafa af hendi minni hl., að þetta er neyðarbraud. En það hefir ætíð verið lítið svo á, að þessi hv. deild væri ráðnari hluti þingsins. Eins og nú er ástatt, fannst okkur, að koma ætti frá þessari deild einhver vottur þess, að svo

Dýrtiðaruppbót.

væri. Ég hefi því orðið form. n. sammála um að bera fram þessa brtt.

Viðvikjandi því, sem talað hefir verið um það að draga úr áhrifum brtt., þá vil ég segja það fyrir mig, að við höfum ekki aftekið að gera brtt. í þá átt, að lækkunin næði ekki til lágtekna. En þó að þetta kæmi til orða, þá varð það úr að fara ekki lengra. Meiri hl. leit svo á, að í þessu efni væri bezt að láta hverjum degi nægja sína þjáning, en þetta gæti komið til mála við síðari umr.

Með þessum orðum vil ég mæla með því, að brtt. verði samþ. nú, og svo at-
hugar n., hvað frekar er hægt að gera til samkomulags fyrir síðari umr.

Jón Baldvinsson: Þegar stj. gefur út bráðabirgðalög og leggur þau fyrir þingið og þau eru ekki samþ., þá falla þau þegar úr gildi. Ef því till. um að heimila stj. að greiða 40% dýrtiðaruppbót þetta ár fellur, þ. e. a. s. formleg þingheimild fæst ekki til greiðslunnar, þá er stj. orðin ábyrg fyrir því, sem hún hefir greitt í heimildarleysi það sem af er árinu, og brotleg við lögin, sem gera ráð fyrir árlegum útreikningi dýrtiðaruppbótar.

Jón Þorláksson: Það var tilviljun, að ég bar niður á samanburði á starfslaunum manns, sem stungið er upp á í stjfrv., sem nú liggur fyrir, og skrifstofustjórans í stjórnarráðinu. Það mætti á sama hátt taka til samanburðar hvaða aðra tegund starfsmanna, sem taka laun eftir launalögunum frá 1919. Alstaðar eru settar upp nýjar stöður með hærri launum og ekki með meiri kröfum um menntun, en oft minni. Hæstv. forsrh. viðurkenndi, að laun skrifstofustjórans væru svo lág, að þau gætu ekki staðizt. En þó eru hér um bil allir embættismenn með lægri laun en skrifstofustjórinn, en þrátt fyrir það er farið fram á að skerða laun þeirra. Ef litið er á launalögin frá 1919 og núv. ástand, þá er það mikið neyðarástand, sem flestir opinberir starfsmenn verða að lifa í, nema þeir geti séð sér fyrir aukatekjum eða ríkið sjái þeim fyrir aukatekjum á svipaðan hátt og gert hefir verið með skrifstofustjóranum. En það ber bara vitni um, að ekki sé réttmætt að lækka dýrtiðaruppbótina. Það er bara

orðaleikur hjá hæstv. forsrh., að ekki sé farið fram á að lækka dýrtiðaruppbótina, heldur hækka hana. Till. fer fram á að halda óbreyttri dýrtiðaruppbótinni frá því, sem hún hefir verið á 3 undanförunum árum, og brtt. að lækka hana úr því marki frá 1. okt. næstk.

ATKVGR.

Brtt. 141 felld með 7 : 7 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: JónJ, JónasJ, MT, PH, EÁrna, IP, GÓ.

nei: JBald, JónP, PM, BSñ, GL, HSteins, JakM.

Tillgr. samþ. með 8 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 10 shlj. atkv.

Á 22. fundi í Ed., 6. ágúst, var till. tekið til síðari umr.

Halldór Steinsson: Áður en mál þetta fer út úr hv. d., vil ég gera þá fyrirspurn til hv. 2. þm. Eyf., með hvaða heimild hann hafi, er hann var fjmrh., borgað starfsmönnum ríkisins 40% dýrtiðaruppbót frá áramótum og til þingsetningar.

Einar Árnason: Út af fyrirspurn hv. þm. Snæf. skal ég taka það fram, að ég gerði þetta með væntanlegt samþykki þingsins fyrir augum. Alþingi hefir tvisvar áður samþ. slíka ráðstöfun og stj. gekk út frá því, að þingið mundi halda sér við það framvegis. Fleiru þarf ég ekki að svara hv. þm. Snæf., og geri ég þó ráð fyrir, að hann hafi vítað þetta áður en hann hóf fyrirspurn sína.

Halldór Steinsson: Ég bjóst nú við, að ég mundi fá þetta svar, en ég verð að segja það, að mér þykir framkoma hæstv. stj. í þessu máli harla einkennileg. Í byrjun ársins lætur hv. 2. þm. Eyf., þáv. hæstv. fjmrh., greiða 40% dýrtiðaruppbót. Ég geng út frá því, að hv. þm. hafi verið sannfærður um, að þetta væri sanngjarn, vegna hins þrönga hags starfsmanna ríkisins. Í samræmi við þetta flytur hæstv. ráðh. svo till. á vetrarþinginu, til staðfestingar á þessum gerðum sínum, og efast ég ekkert um, að honum

Dýrtiðaruppbót.

hafi þá verið alvara. En þegar málið kemur svo fram á þingi, þá snýst allur flokkurur hv. 2. þm. Eyf. hér í hv. d. á móti málinu. Ég ætla ekki að fara að bregða hv. 2. þm. Eyf. um óheilindi, en mér finnst það þó alleinkennilegt, að hann skyldi bera fram till., sem hann vissi, að allir flokksmenn hans voru mótfallnir. Hv. þm. greiddi þó atkv. með till. út úr hv. d., en er hún kemur nú aftur til d., þá snýst hv. þm. á móti henni. Ég veit, að hv. þm. muni svara því, að nú séu tímarnir erfiðari heldur en menn hefðu vitað þá að þeir myndu verða. En þetta er ekki nægileg ástæða fyrir hv. þm. til þess að snúast á móti sinu eigin máli.

Framkoma hæstv. núv. fjmrh. (TrÞ) í þessu máli er þó ennþá einkennilegri. Hann ber þessa till. fram í þingbyrjun, en þegar hún kemur til umr. í hv. d., þá umhverfist hann og snýst þá á móti henni. Ekki geta tímarnir hafa breytzt mikið á hálfum mánuði, svo ekki getur hæstv. ráðh. afsakað sig með því að vitna til þeirra. Nei, það verður ekki annað séð en að hæstv. stj. sé þarna að leika skrípaleik frammi fyrir almenningi. Það er eins og hún vilji láta það sýnast svo, sem hún sé hlynnt starfsmönnum ríkisins, en þegar á skal herða, þá snýst hún öndverð gegn þeim. — Ég vildi ekki láta málið fara út úr hv. d. án þess að vekja athygli á þessari framkomu hæstv. stj.

Einar Árnason: Það virðist svo sem hv. þm. Snæf. hafi allt á hornum sér út af þessari till. Þykir mér það því einkennilegra, sem það er vitanlegt, að hún verður samþ. hér í hv. d. Hv. þm. sagði, að ég hefði snúizt á móti málinu. Þetta er ekki rétt. Ég greiddi atkv. með till. við fyrri umr.

Hv. þm. Snæf. virðist ekki geta þolað það, að menn hafi sjálfstæða skoðun á þessu máli. Mér þykir það undarleg viðkvæmni. Ég fyrir mitt leyti tók það ekki illa upp, þótt nokkrir af mínum flokksmönnum væru á móti málinu.

Á síðasta þingi áttu ekki nema 5 framsóknarmenn, auk mín, sæti í þessari hv. d. Hv. þm. Snæf. getur því ekki af afstöðu þeirra til málsins dregið neina ályktun um það, hvaða afstöðu þetta mál hafi innan Framsóknarflokksins.

Halldór Steinsson: Hv. 2. þm. Eyf. vildi ekki kannast við það, að hann hefði snúizt móti málinu, og ber það fyrir sig, að hann hafi greitt atkv. með till. við fyrri umr. En hann snerist á móti því engu að síður, því að hann greiddi atkv. með brtt., sem fór fram á það, að dýrtiðaruppbótin skuli aðeins greidd til 30. sept. næstk. Hv. þm. hefir því engu að síður snúizt í málinu.

Þá sagði hv. 2. þm. Eyf., að það væri undarlegt, ef menn mættu ekki hafa mismunandi skoðanir á þessu máli. Á það hefi ég aldrei minnst, heldur var ég að sýna fram á, hve skoðanaskiptin hefðu orðið tíð hjá hv. 2. þm. Eyf. Mig furðar á því, að menn skuli geta haft svo margar mismunandi skoðanir á sama málinu, og það á jafnskömmum tíma og hér er um að ræða.

Hv. þm. sagði, að ekki yrði séð af fylgi málsins hér í hv. d., hvaða fylgi það hefði í Framsóknarflokksnum. Ég verð nú að álíta, að þegar allir hv. framsóknarmenn hér í deildinni eru á móti málinu, þá muni ekki blása mjög byrlega fyrir því meðal flokksmanna hv. þm. í Nd.

Einar Árnason: Það er næstum því broslagt, hve mikið kapp hv. þm. Snæf. leggur á það að tala um, að ég hafi snúizt í þessu máli. Það er svo um þetta mál sem flest frv., sem fram eru borin, að hægt er að fallast á smábrrt. við það. Það eru flestir hv. þm. vanir að gera, og verður þó alls ekki borið það á brýn, að þeir snúist þar með á móti málunum. Þetta er hv. þm. Snæf. samt að bera mér á brýn. Með sama rétti mætti þá benda á, að þessi hv. þm. hafi snúizt í fjölda mörgum málum. En það nær bara engri átt að kalla það svo, þó gengið sé inn á brtt. við mál. Ég neita því algerlega, að ég hafi nokkurntíma snúizt í þessu máli. Þegar ég greiddi uppbótina, þá áleit ég, að það væri vilji þingsins, og ég hafði enga ástæðu til þess að ætla annað en það héldi við sínar fyrri samþykktir í þessu efni.

ATKVGR.

Till. samþ. með 8 : 4 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

Dýrtíðaruppbót.

já: HSteins, JakM, JBald, JónB, PM, B-Sn, EÁrna, GL.

nei: IP, JónJ, MT, GÓ.

Tveir þm. (JónasJ, PH) fjarstaddir.

Till. afgr. til Nd.

Á 22. fundi í Nd., 6. ágúst, var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Ed. (A. 14).

Á 25. fundi í Nd., 10. ágúst, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 26. fundi í Nd., 11. ágúst, var till. tekin til fyrri umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 13 : 2 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 15 shlj. atkv. og til fjhn. með 13 : 6 atkv.

Á 35. fundi í Nd., 21. ágúst, var till. tekin til síðari umr. (A. 14, n. 393, 419).

Of skammt var liðið frá útbýtingu brtt. 419. — Afbrigði leyfð og samþ. með 15 : 1 atkv.

Frsm. meiri hl. (Halldór Stefánsson): Meiri hl. fjhn., sem er undirritaður á nál. 393, leggur til, að till. verði samþ. með þeirri breyt., að í stað þess að hún gildi fyrir allt árið, skuli hún aðeins gilda um $\frac{3}{4}$ árs, eða til septemberloka.

Ég vil geta þess, að ekki voru allir á fundi í n. þegar þetta mál var afgr., og auk þess rituðu tveir nm. undir nál. með fyrirvara, og geri ég ráð fyrir, að þeir geri grein fyrir honum, ef þeim þykir ástæða til.

Það er svo með þetta mál, að aukadýrtíðaruppbót var samþ. fyrir árin 1929 og 1930, og á sama hátt hefir verið gert ráð fyrir, að svo yrði 1931. Till. um það var borin fram á vetrarþinginu síðasta, en náði þá ekki fram að ganga frekar en margt annað, sökum þeirra óvæntu atburða, sem þá gerðust.

Um afstöðu n. vil ég annars taka það

fram, að hún lítur svo á, að minni ástæða sé til að samþ. þessa aukadýrtíðaruppbót nú en árið 1929. Þá var frávikið milli aukadýrtíðaruppbótar og lögákveðinnar uppbótar hækkað úr 4% upp í 15%, en síðan hafa vörur lækkað í verði, og fyrirsjáanlegt þykir, að svo muni verða enn, ef kreppan heldur áfram, og þá er síður ástæða til að halda þessari aukadýrtíðaruppbót.

Það er vitanlegt, að fjárhagur allra einstaklinga hefir versnað við dýrtíð og atvinnuleysi, og þá virðist ekki eðlilegt, að starfsmenn ríkisins fái bættan hag sinn jafnframt því, sem hagur annara þrengist.

Eins og menn sjá, fer þessi till. fram á, að framlenging þessarar dýrtíðaruppbótar gildi um það, sem liðið er af árinu, og er það gert með tilliti til þess, að erfitt myndi reynast að heimta aftur það, sem ofborgað hefir verið.

Ég sé, að komin er fram brtt. á þskj. 419, og um hana hefir n. auðvitað óbundnar hendur, en mér virðist, að hún komi því aðeins til greina, að nokkur dýrtíðaruppbót verði ákveðin með lögum. En eins og ég hefi tekið fram, hefir n. ekki athugað hana, og hefir því óbundnar hendur.

Magnús Guðmundsson: Ég skal geta þess, að hvorki ég né hv. þm. G.-K. vorum á nefndarfundum, er þetta mál var tekið til athugunar, því að eftir að þrjú mál höfðu verið tekin af nefndinni eftir örstuttan tíma, sáum við ekki ástæðu til að fást við nefndarstörf yfirleitt. — Þingsaga þessarar till. er næsta einkennileg. Hún var borin fram á vetrarþinginu síðasta af hæstv. fjmrh. þáv., en lenti þá í pappírskörfunni eins og fleira, er þing var rofið. Hún kom þó til atkv. í hv. Ed., en þar greiddi enginn atkv. með henni af hv. stuðningsmönnum stjórnarinnar nema fyrrv. fjmrh., ekki einu sinni hinn ráðh., sem þar átti sæti, en þó var þetta kallað mál stjórnarinnar.

Nú er það svo um slík mál, að því aðeins geta þau kallast vera frá stjórninni, að öll stj. sé þar á einu máli. Því þykir mér gaman að sjá, hvort hæstv. forsrh. greiðir till. nú jáatkvæði sitt, þar sem núv. stjórn hefir borið þetta fram.

Dýrtiðaruppbót.

Annars er það auðsætt, að eins og þessi till. liggur fyrir, þá er hún aðeins kvittun til hæstv. stjórnar, eða syndafyrirgefning fyrir að hafa greitt dýrtiðaruppbót í heimildarleysi það sem af er árinu, og má því vera, að stjórnarflokkurinn veiti henni þá syndakvittun, en ég tel mér ekki skylt að taka þátt í þeim leik eða aflátssölu.

Mér finnst það ekki skipta neinu verulegu máli, hvort þessi uppbót er greidd allt árið eða aðeins til septemberloka, en það eina, sem verulega þýðingu getur haft, er það, að stj. fái þessa kvittun eða fyrirgefningu, en um það verður hún að leita til flokksmanna sinna. Hér liggur fyrir brtt. frá hv. 2. þm. Rang., og skal ég um hana segja, að mér finnst hún sanngjörn, því að verst eru þeir stæðir, sem lægst eru launaðir, og mun ég því greiða atkv. með henni. Annars er það eftirtektarvert, að af þeim 3 nm., sem hafa gefið út nál., hafa tveir undirritað með fyrirvara, svo að ekki er samkomulagið sem bezt. Annars vil ég hér taka það skýrt fram, að stj. hefir í algerðu heimildarleysi borgað, það sem af er þessu ári, miklu hærri dýrtiðaruppbót en lög heimila. Hún fer nú fram á samþykki þingsins fyrir þeirri greiðslu, en ég synja alveg um það samþykki að því er mig snertir.

Sveinbjörn Högnason: Ég hefi leyft mér að bera fram brtt., sem á við brtt. þá, sem fylgir nál., þannig, að mín brtt. getur því aðeins komið til atkv., að sú brtt. verði samþ.

Í nál. er lagt til, að aukauppbót á allar launagreiðslur embættis- og starfsmanna ríkisins falli niður síðasta sept. þessa árs. Það er að visu svo, að það hefir nokkuð til síns máls, að aukadýrtiðaruppbót sú, sem greidd hefir verið undanfarin ár, væri hærri en eftir reikningi hagstofunnar, vegna þess að svo mikið ósamræmi er orðið á kaupgreiðslu í landinu. En það er líka mikið rétt í því, að þessir starfsmenn ríkisins, þeir, sem það geta með nokkru móti, taki einnig á sig nokkuð af erfiðleikum kreppunnar. En það mun nú vera þannig, að margir af embættis- og starfsmönnum ríkisins eru svo lágt launaðir, að það er með

öllu ófullnægjandi í kreppunni nú, því að í góðærinu að undanförmu hafa margir þeir verst launuðu af starfsmönnum ríkisins vegna launakjara sinna safnað skuldum, enda þótt þeir hafi lifað sparglega. Kreppan gengur því harðara yfir þá en aðra embættismenn að því leyti, að nú á þessum erfiðu tímum verður gengið fast eftir skuldum þeirra, og leggst kreppan því þyngra á þá en aðra starfsmenn ríkisins. Ég hefi því farið fram á það í þessari brtt., að þeir, sem hafa 2500 kr. árslaun eða minna, fái að halda aukauppbótinni þetta ár út.

Þeir, sem hafa við þau laun að búa, sem brtt. mín nær til, eru í raun og veru lægra launaðir en flestir eða allir starfsmenn og verkamenn, sem vinna eftir kauptaxta verkalyðsfélaganna, og er því ekki rétt, þegar kreppan gengur yfir, að ganga nærri þessum mönnum. Þeir hafa lítið borið úr býtum af arði góðæra, og því væri órétt, að kreppan legðist þyngra á þá en aðra.

Ég vona því, að hv. þdm. sjái, að þessi brtt. er sanngjörn. Hv. 2. þm. Skagf. hefir lýst yfir stuðningi sínum við brtt., og ég vænti, að einnig aðrir hv. þdm. sjái, að hér er um réttlætismál að ræða.

Einar Arnórsson: Ég get vel skilið, að till. slík sem þessi væri borin fram í vetur af þáv. fjmrh., því að þá hefir hann ekki vitað, að flokksmenn hans vildu breyta till. í það horf, sem meiri hl. fjhn. vill nú gera. En ég get síður skilið það, að eftirmaður hans, núv. hæstv. forsrh., kemur með till. í nafni stj. nú í sumar, sem er alveg eins og sú till., sem fyrirrennari hans bar fram í vetur, því að ég geri ráð fyrir, að hæstv. forsrh. og fyrrv. fjmrh. hafi vérið kunnugt um hug flokksmanna sinna í þessu máli. Ég geri ráð fyrir, að hann standi nú einn uppi með þessa till. sína, þegar hann greiðir atkv. á móti fjhn., svipað og fyrirrennari hans gerði síðastl. vetur.

Þá vil ég leyfa mér að gera ofurlitla fyrirspurn. Nú liggja fyrir fjárlög fyrir yfirstandandi ár, og nú hefir verið samþ. fjárlagafrv. fyrir komandi ár. Nú vil ég spyrjast fyrir um það, hvort launagreiðslur embættis- og starfsmanna ríkisins í fjárlögum fyrir árið 1931 og fjár-

Dýrtiðaruppbót.

lagafrv. 1932 séu reiknuð með 40% dýrtiðaruppbót. Ég hygg svo vera, en fullyrði ekki um það nema á einstaka liði, þar sem 40% dýrtiðaruppbót er sérstaklega reiknuð. En ef þannig er ákveðið í fjárl., þá sé ég ekki, að hægt sé að taka af stj. heimild til að greiða þessa uppbót, en ef þetta hugboð mitt er rangt, þá nær það ekki lengra, en ég hefi svo skilið, að tölur fjárlaganna væru ákveðnar með þessari prósenttölu.

Ég skal lýsa því yfir, að ég álit till. hv. 2. þm. Rang. mjög sanngjarna, ef hennar verður þörf, þ. e. a. s. ef það verður samþ. að greiða öllum embættis- og starfsmönnum ríkisins 40% dýrtiðaruppbót aðeins til septemberloka. Þó að allur þorri opinberra starfsmanna sé mjög lágt launaður, þá væri það þó tilfinnalegast fyrir þá, sem eru allra lægst launaðir, ef það á að lækka enn laun þeirra.

Annars er það mikið misrétti, sem nú á sér stað um laun starfsmanna og sýslunarmanna ríkisins. Þeir, sem eru undir launakjörunum frá 1919, bera oft skarðan hlut frá borði. Allt öðru máli er að gegna með ýmsar þær sýslur, sem siðar hefir verið stofnað til, t. d. fræðslumálastjóraembættið, en þar fyrir segi ég alls ekki, að laun fræðslumálastjóra séu of mikil. Sama er að segja um útvarpsstjórnann. Hann hefir miklu hærri laun en þeir, sem í gömlum embættum eru. Ég geri ráð fyrir, að laun þessara manna séu ekki of há miðað við verðlag og lífsþarfir, en hér er um mikið misrétti að ræða borið saman við þá, sem búa við gömlu launalögin, og þó eru auðvitað margir þeirra búnir að vera miklu lengur í embætti en þessir menn, sem ég gat um. Ég tala nú ekki um launakjör bankastjóra og þesskonar manna, sem hafa fyrst og fremst það hlutverk að segja nei við öllum lánsbeiðnum. Þeir hafa þrefalt hærri laun en þeir, sem eru taldir hafa allgóð laun á mæli þeirra, sem sjá ofsjónum yfir öllu slíku.

Ég verð að segja það, að ef þessir embættismenn, sem hafa upp og ofan laun frá 2000 kr. og upp í 6000 kr., eiga að taka þátt í kreppunni, þá eiga bankastjórar og þesskonar hálaunamenn að taka þátt í henni líka. Þessi fjárhæð, sem hér er um að ræða, er fyrir ýmsa að

visu heldur litil. Það eru vist 450 kr., sem það dregur marga embættismenn, hvort það er 30 eða 40% af þeim hluta launa, sem dýrtiðaruppbótin er reiknuð af. En þar sem launakjör þessara manna eru yfirleitt svo frámunalega bágborin, þá mun það þó koma flestum verr en eigi, að af þeim verði dregin þessi 10% af uppbót þeirri, sem þeir hafa notið nú nokkur ár.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Hv. 2. þm. Reykv. lét í ljós furðu sína yfir því, að ég skyldi hafa borið þessa till. fram í því formi, sem hún er nú í, vegna þess að margir hv. þm. úr Framsóknarflokknunum hefðu viljað samþ. brtt. við hana. Út af þessum ummælum hv. þm. vil ég geta þess, að það var gert að reglu um öll þau mál, sem fram voru borin á sumarþinginu og lágu fyrir vetrarþinginu. að koma fram með þau eins og þau frv. og tillögur voru, þegar vetrarþinginu lauk. Þessi till. hafði fengið afgreiðslu Ed. á vetrarþinginu í þeirri mynd, sem hún var borin fram nú, og þótti því rétt að fylgja sömu reglu með hana og önnur þau mál, sem borin voru fram á sumarþinginu og höfðu legið fyrir vetrarþinginu.

Þá vil ég segja örfá orð út af því, sem hv. 2. þm. Skagf. sagði. Mér þykir það nokkuð rík krafa, sem hann kom með, að stj. ætti ekki að koma með aðrar till. eða frv. en þau, sem stjórnarflokkurinn vildi samþ. óbreytt. Hann hefir setið í þremur ráðuneytum og bar oft fram stjfrv., sem flokksmenn hans breyttu og hann greiddi svo atkv. með. Eins er með þetta. Hér er ekki um annað að ræða en brtt. frá stjórnarflokknunum. Það nær engri átt, að sú krafa sé gerð til stjórnarflokksins, að hann samþ. öll stjfrv. óbreytt, en ráðh. berji höfðinu við steininn og sé á móti öllum brtt. við frv.

Fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Mér þykir gott að heyra, hvað góðar undirtektir brtt. hv. 2. þm. Rang. fær. Vil ég leggja áherzlu á, að hún verði samþ. Skal ég geta þess, að ég skil hana svo, að þeir, sem hafa rúmlega 2500 kr. laun, fái ekki lægri laun að viðbætti dýrtiðaruppbót

Dýrtiðaruppbót.

en þeir, sem hafa 2500 kr. laun. Gildir þá 40% dýrtiðaruppbót um allt að 2600 kr. laun. Ef enginn mótmælir þessum skilningi, þá verður till. framkvæmd á þennan hátt.

Ég skal ekki deila við hv. 2. þm. Reykv. um það, hvort launatölur fjárlaganna séu bindandi. (EA: Ég kom með fyrirspurn, með hvaða prósenttölu reiknað væri í fjárlögunum). Ég skal svara því strax. Launauppbótin er reiknuð með 40%. Það kann að vera eitthvað „juridískt“ í þessu, sem hann hefir meiri möguleika til að þekkja en aðrir, en ég hygg þó, að reglur þær, sem nú gilda um dýrtiðaruppbót embættismanna, séu þær, að þessi hundraðstala fjárl. sé áætlunarupphæð. Er það vitanlega óhjákvæmilegt að áætla hundraðstöluna, því að það er þráfaldlega svo, síðan dýrtiðaruppbótin var lögtekin, að ekki er hægt að sjá fyrirfram, þegar fjárl. eru samin, hver dýrtiðaruppbótin verður. Það mun og hafa verið svo, að þessi áætlunarupphæð hefir sjaldnast staðið heima við þær greiðslur, sem síðar hafa farið fram. Ég hygg þetta því hundið af ákvæðum launagagna og að þar sé að finna hina bindandi reglu um dýrtiðaruppbótina, hvað sem líður áætlunarupphæð fjárlaganna.

Magnús Jónsson: Það er dálítið leiðinlegt fyrir okkur starfsmenn ríkisins að tala mikið um þessa till., sérstaklega til andmæla, því að þá mætti líta svo á, að við berum þar okkar eiginn hag fyrir brjósti.

Eitt er það, sem ég vil benda á í þessu sambandi, og það er það, að verði þessi till. samþ. og dýrtiðaruppbótin þar af leiðandi lækkuð, þá er það líklega eina lækkunin, sem farið er fram á í launagreiðslum fastra starfsmanna. Það eru flestir aðrir en ríkið og kannske bæjarfélagið, sem hafa tekið upp svipaða reglu um fastákveðna krónuupphæð, og mér er ekki kunnugt um, að fyrir liggi kvartanir hjá þeim. Það er nauðsynlegt að fá einnig fastan grundvöll fyrir launakjör starfsmanna ríkisins, vegna þess, hvað dýrtiðin er breytileg.

Það hefir enn sem komið er engin stj. séð þess kost að ráða launamálinu til lykta, en það er eingöngu formið á launa-

Alþt. 1931. D. (44. löggjafarþing).

lögunum, sem lætur mönnum koma til hugar að lækka launin.

Það er fallega talað, að starfsmenn ríkisins eigi að taka þátt í þessum erfiðu tímum eins og aðrir. En ég vil benda á það, að þessir menn hafa ekki tekið þátt í góðærinu; þeir fá sín laun klippt og skorin, þó að allt leiki í lyndi fyrir öðrum. Það hefir aldrei borið á því hér á þingi, að starfsmenn ríkisins ættu að njóta góðs að veltiárunum. En þegar harðnar í ári, þá er talað um, að þessir menn, sem settir voru hjá á góðu árunum, taki þátt í því erfiða árferði. Allt þetta tal þessara manna er til þess, að kjósendur þeirra fái einhvern þakklætisþing í hjarta sínu, þegar þm. þeirra hefir sýnt svona mikinn sparnaðarhug. Þetta er kjósendadekur og ekkert annað, svo að maður klæði nú þetta úr öllu rósamáli.

Það er alkunnugt, að dýrtiðaruppbótin er bundin svo miklum takmörkunum, að þeir, sem kallaðir eru stórlaunamenn, eru sviptir miklum hluta af dýrtiðaruppbótinni, ef launin fara fram úr 4500 kr., og laun og dýrtiðaruppbót mega ekki fara fram úr 9000 kr. Og í viðbót við þessar takmarkanir á nú þessi lækkun að koma. En það er ekki farið fram á, að aðrir starfsmenn ríkisins, sem enga dýrtiðaruppbót hafa, fái lægri laun nú en endranær. Það á aðeins að lækka við þá, sem fá dýrtiðaruppbót, en það á engan grundvöll að leggja fyrir almenna lækkun á peningaborgunum til manna.

Út af brtt. hv. 2. þm. Rang. vil ég segja það, að mér virðist hún sanngjörn, en það er hún vegna þess, að launalögin eru ósanngjörn. Þeir fara auðvitað verst út úr þessu, sem eru allra lægst launaðir. Svo framarlega sem dýrtiðaruppbótin er skoðuð sem uppbót fyrir það, að peningarnir gilda ekki eins mikið og þeir eiga að gilda, þá eru þeir, sem hafa yfir 4500 kr. laun, sviptir nokkru af launum þeim, sem þeim eru ákveðin í launalögunum, en þeir, sem fá 4500 kr. eða minna, þeir fá sín laun.

Annars er það öllum hv. þdm. kunnugt, að þótt dýrtiðaruppbót hagstofunnar lækki, þá er það ekki af því, að hin raunverulega dýrtið lækki. Það kemur meðfram til af því, að dýrtiðaruppbótin

Dýrtíðaruppbót.

er reiknuð eftir of fáum verðstuðlum, þannig, að hún er skókk. T. d. húsaleigan, sem kvartað er undan bæði í Reykjavík og annarsstaðar, hefir hækkað stórkostlega, og er ekki tekið nærri því nóg tillit til þess við útreikning vísitölunnar, þó að margir launamenn verði að greiða $\frac{1}{4}$ af launum sínum fyrir húsaleigu. Sömu leiðis er miðað við markaðsverð á 2. fl. saltfiski, og er því ekkert að marka þann verðstuðul. En svo hefir hagstofan líka reiknað út aðra vísitölu, hina svonefndu búvísitölu, og það er sú rétta vísitala, sem sýnir, hvað kostar að lifa, og hún er miklu hærri en sú vísitala, sem dýrtíðaruppbótin er reiknuð eftir.

Ég skal ekki blanda mér inn í þá lagalegu hlið þessa máls, hvort það liggi nú þegar fyrir heimild um það, að greiða launin með 40% dýrtíðaruppbót, en mér virðist það augljóst, að með samþykkt fjárl. liggur fyrir heimild um þetta.

Steingrímur Steinþórsson [óyfirl.]: Ég hefi ásamt hv. 1. þm. Eyf. skrifað undir nál. á þskj. 393 með fyrirvara, og það var með tilliti til þess, að við vildum ekki samþ. till., nema aukauppbót fengist á lægri laun. Við munum því greiða atkv. með till. hv. 2. þm. Rang. Fleira hefi ég svo ekki um þetta að segja.

En út af því, sem komið hefir fram hjá hv. 4. þm. Reykv. og hv. 2. þm. Reykv., að ef til vill væri skylda að greiða 40 % dýrtíðaruppbót, af því að svo væri ákveðið í fjárl., þá skal ég ekki deila um það, sizt við hv. 2. þm. Reykv. En ég get þó ekki skilið, að það geti komið til mála, því það er beint tekið fram í 24. gr., að ef l. verði samþ., sem hafa gjöld í för með sér, breytist upphæðirnar samkv. því. Ég held því, að þetta geti ekki komið til greina.

Hvað snertir almennar hugleiðingar hv. 2. þm. Reykv. um launamálið, þá er ég honum að miklu leyti sammála um, að í því ástandi, sem nú er, sé svo mikið ósamræmi, að því verði ekki unað til lengdar. Embætti, sem stofnuð hafa verið á seinni árum, eru svo miklu hærri launuð en eldri embætti, að það er ómögulegt, að menn geti unað við þetta ástand; það verður að breytast. Launamálið hlýtur því að verða tekið til athugunar bráð-

lega. Að því leyti er ég ræðu hv. 2. þm. Reykv. sammála.

Annað hefi ég ekki um þetta mál að segja.

Magnús Guðmundsson: Út af orðum hæstv. forsrh. vil ég segja það, að mér datt ekki í hug að álasa ráðh., þó að hann greiddi atkv. með brtt. við frv., sem stj. hefir borið fram. En ég var að benda á það, að það kom fyrir í hv. Ed., að einn af þeim ráðh., sem var með í að bera fram þessa till. í vetur, greiddi þá atkv. á móti henni óbreyttri. Og það var alveg óviðeigandi.

Það, sem hér er um að ræða viðvikjandi þessari till. með brtt., er ekkert annað en kvittun til stj., sem hefir í heimildarleysi í 8 mánuði borgað út hærri dýrtíðaruppbót en heimilt var. Um það verður ekki deilt.

Einar Arnórsson: Hæstv. fjmrh. var alveg óhætt að tala á undan mér; ég ætlaði ekki að fara að ybbast neitt við hann.

Það er alveg eins og ég sagði, að launupphæðir fjárl. eru ákveðnar með 40% dýrtíðaruppbót. Það stendur ekki, a. m. k. ekki fullgreinilega, hvernig beri að skilja þetta, en ég verð að álita með hv. 4. þm. Reykv., að það feli í sér heimild fyrir stj. til að greiða a. m. k. þessa upphæð. Það eru liðir til í fjárl., sem ég býst við, að varla séu búnir út með þetta sama fyrir augum, að borga lægra en tilskilið er. Ég skal nefna t. d. 39. lið 15. gr., til Einars Jónssonar myndhöggvara; þar er frumupphæðin 5000 kr., en með verðstuðulsuppbót 6800 kr.; það er m. ö. o. 40% dýrtíðaruppbót, eða 1800 kr. Nú geri ég ráð fyrir, að þessi maður mundi fá sér dæmdar þessar 1800 kr., ef það ætti að draga þær af honum. Það er a. m. k. ekki ósennilegt.

En út af aths. hv. 1. þm. Skagf., þar sem hann var að skírskota til 24. gr. fjárl., þá er hún nú ekki alveg rétt skilin hjá honum. Þar er talað um, að „ef lög þau verða staðfest, er afgr. hafa verið frá Alþingi 1931 og hafa í för með sér tekjur eða gjöld fyrir ríkissjóð, breytast fjárhæðirnar tekju- og gjaldamegin samkv. þeim lögum“.

Dýrtiðaruppbót.

Það er alveg rétt hjá hv. þm., að ef lög mæltu fyrir um aðra fjárveitingu eða útgjöld, yrði stj. að fylgja þeim, þó það væri ekki samrýmanlegt við fjárl., en þál. breytir ekki fjárl. Það, sem því þál. slík sem þessi gæti gert, væri að skýra það, sem vafi er á. Hún gæti orðið stj. til skilningsauka um skilning á vafasömum fjárlagaákvæðum. En það sýnist þýsna hjákátlegt að áætla fjárl. með 40% dýrtiðaruppbót og afgr. þau héðan í dag með það fyrir augum, að hún verði greidd, og samtímis að setja svo af stokkunum þáttill. um, að hún skuli vera minni en þetta. Það hefði þá verið nær að áætla í fjárl. með visitölunni eins og hún væntanlega verður. Ef það kemur svo fyrir, að till. verður samþ. og dýrtiðaruppbótin greidd með 30% eða 25%, eða einhverju öðru, þá er auðséð, að það getur orðið mikill tekjuafgangur á þessum lið á árinu 1932. (Forsrh.: Væri það svo mjög slæmt, þó það yrði tekjuafgangur?). Það er nú allt eftir því, hvernig honum væri varið; svo heimskulega má verja honum, að það væri slæmt. En ef hann væri lagður í sjóð og geymdur, þá væri það náttúrlega gott; nú eða ef honum væri varið til einhverra þarflegra hluta, þá væri það líka gott. En hitt er vist, að við afgreiðslu fjárl. var ekki gert ráð fyrir gróða á þessum lið. Og það kynni að róa eitthvað samvizku veikra sálna, sem hræddar eru við tekjuhalla á árinu 1932.

Fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Hv. 2. þm. Skagf. hélt því fram, að fyrrv. fjmrh. hefði útborgað heimildarlaust hærri dýrtiðaruppbót en lögum samkv. Þetta má nú að visu segja; en þar sem sú regla hefir gilt í mörg ár samkv. þál., að láta 40% dýrtiðaruppbótina halda sér, var það vorkunn, þó fyrrv. fjmrh. léti þá reglu haldast og úrslitin biða vetrarþings. Till. um þetta lá fyrir þinginu í vetur og hafði náð samþ. annarar d., en vegna þingrofsins gafst ekki tími til að samþ. hana nema í annari d. Og þar sem ekki lá fyrir annar þingvilji en þessi till., sem samþ. hafði verið í annari d., var það vorkunn næsta ráðh. (TrÞ), þó hann gengi ekki móti honum og fylgdi þeirri reglu að láta uppbótina haldast óbreytta. Það var að visu ekki um heimild að ræða

né ótviræðan þingvilja, en líkur fyrir honum, enda hefir þessi regla gilt 3 síðustu árin. Er sízt ástæða fyrir þá, sem enn vilja halda 40% uppbótinni, að áfellað þessar ráðstafanir.

Ég sé, að ég hefi verið óþarflega gætinn gagnvart hv. 2. þm. Reykv. áðan um hina „juridisku“ hlið þessa máls, og stafaði það af því, að þar sem ég átti við svo slyngan lögfræðing, þorði ég ekki að hafa sterkar fullyrðingar. En nú hefir ræða hans og hv. 4. þm. Reykv. sannfært mig um, að mér er óhætt að vera djarfur í fullyrðingum um það, að það er ótvirætt, að dýrtiðaruppbótin, sem talin er í fjárl., er áætlunarupphæð, og að þó brtt. verði samþ., muni ekki neinar dómkröfur af því leiða.

Hv. 2. þm. Reykv. nefndi fjárupphæð, sem væri veitt Einari Jónssyni með 40% verðstuðulsuppbót. En með þessari verðstuðulsuppbót er vitanlega átt við þá dýrtiðaruppbót, sem út hefir verið reiknuð af hagstofunni á sínum tíma samkv. ákvörðun launalaga. Og þegar það er ljóst, að um sömu verðstuðulsuppbót er að ræða og annarsstaðar er ákveðin, verður hann að lúta sömu kjörum og allir aðrir. Ég verð einnig að álita, að það sé rangt hjá þessum tveim hv. þm., að upphæðin í fjárl. gefi heimild til útborgunar á þeirri dýrtiðaruppbót, sem þar er áætluð, án tillits til þess, hver sú dýrtiðaruppbót reynist, sem hagstofan reiknar út. Það er óheimilt að greiða að fullu fjárlagaupphæðina, ef hin raunverulega heimild í launalögum segir annað. Um áætlunarupphæðir er það svo, að þær geta reynzt hærri eða lægri en áætlað er. Og það er ótvirætt skylda að útborga hærri dýrtiðaruppbót en hún er áætluð í fjárl., ef svo á að vera samkv. launalögum, og þá er það eins skylt að greiða lægri uppbót, þegar útreikningur hagstofunnar heimitar. Það getur ekki náð neinni átt, að embættismenn hafi rétt til að heimta hærri dýrtiðaruppbót en áætluð er í fjárl., ef hún er raunverulega þar fyrir ofan, og eigi þó rétt til að heimta uppbótina eins og hún er áætluð í fjárl., ef hún er raunverulega þar fyrir neðan. Þetta hefir oft komið fyrir, að verðstuðulsuppbótin hefir orðið hærri en hún var áætluð, þegar fjárl. voru samin,

Dýrtiðaruppbót.

og þó verið greidd að fullu. Það er því ótvíræðlega um áætlunarupphæð að ræða í fjárl. Ég vil auk þess benda hv. þm. á 18. gr. fjárl. í 64. tölul. stendur:

„Á styrkveitingar í II. a.—i. greiðist dýrtiðaruppbót eftir reglum launalaganna“.

Þó er dýrtiðaruppbótin á þessum liðum áætluð 40%. Um þessar styrkveitingar og eftirlaunamenn gilda sömu ákvæði og um embættismenn, sem taka laun eftir reglum launalaganna. Það er ekki um að villast, hvað rétt er og lögum samkvæmt í þessu efni.

Það er ekkert hjákátlegt, þó dýrtiðaruppbótin sé í fjárl. reiknuð með 40%. Það er betra að hafa vaðið fyrir neðan sig. Það er undir engum kringumstæðum hægt að reikna með þeirri dýrtiðaruppbót, sem verður. Hún er öllum ennþá óþekkt, þegar fjárl. eru samin.

ATKVGR.

Brtt. 393 samþ. með 14 : 6 atkv.

— 419 samþ. með 21 shlj. atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 17 : 2 atkv. og afrg. til Sp.

Á 36. fundi í Nd., 22. ágúst, og á 38. fundi í Ed., s. d., var till. útbýtt frá Sp. eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 434).

Á 6. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til einnar umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Jakob Möller: Í gildandi fjárl. er stj. heimilað að greiða þá dýrtiðaruppbót, sem felst í þessari þáttill., með því að laun embættismanna eru í fjárl. áætluð með 40% dýrtiðaruppbót. Stj. hefir því heimild til að greiða þessa uppbót, og er till. því óþörf. Hinsvegar þarf stj. heimildar með til þess að láta þetta vera. Þessi þáttill. er því hvatning til stj. um að greiða ekki dýrtiðaruppbótina. Mun ég því greiða atkv. móti henni.

Fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Það er misskilningur, að stj. sé samkv. fjárl. heimilt að greiða 40% dýrtiðaruppbót. Í

fjárl. eru aðeins teknar áætlunarupphæðirnar, en hinar raunverulegu greiðslur ákveðast af launalögum. Áætlunarupphæðirnar eru hærri eða lægri, eftir því sem verkast vill. Lít ég því svo á, að stj. sé óheimilt að greiða 40% uppbót samkv. fjárlögum, ef engin önnur þingheimild liggur fyrir.

Jón Baldvinsson: Í núv. fjárl. eru fjárveitingar til einstakra manna veittar með verðstuðulsuppbót, og eru upphæðirnar færðar út með 40% dýrtiðaruppbót. Eru fjárveitingar þessar að visu bundnar við nöfn einstakra manna, svo að þetta nær ekki til embættismanna yfirleitt. Ef stj. ætlar að taka upp þá reglu að greiða ekki fulla dýrtiðaruppbót frá 30. sept., verður misræmi í launagreiðslunum eftir fjárl., þannig, að þeir, sem eru svo heppnir að vera í fjárl., halda dýrtiðaruppbótinni til áramóta, en af hinum, sem ekki eru þar sérstaklega nefndir, yrði dregið samkv. till. Ég held, að það sé óþarft að samþykkja þessa till., því að stj. hefir hvort sem er heimild til að greiða þessa dýrtiðaruppbót, þó að till. sé ekki samþ., því að ef till. hefði aldrei fram komið, þá hefði stj. orðið að fara eftir áætlun fjárl.

Jakob Möller: Ég hefi engan heyrta halda því fram, hvorki þm. né ráðh., að fjárl. beri að skoða svo, að stj. sé ekki heimilt að greiða þær greiðslur fjárl., sem veittar eru til gjalda. Fæ ég ekki skilið, á hverju hæstv. fjmrh. byggir það, að stj. sé ekki heimilt að greiða þessar upphæðir. Hinsvegar er ekki hægt að halda því fram, að stj. sé þetta skylt, enda er í þáttill. ekki farið fram á annað en heimild, sem áður er til í fjárl. Það skiptir ekki máli, þó að sérstök lög ákveði vissa upphæð, því að með fjárlagaákvæði er hægt að hækka upphæðina án þess að breyta lögnum. Um þetta verður ekki deilt. Er ekki vafi á því, að þessi heimild er óþörf, og till. er líka óþörf, ef stj. vill ekki gera þetta, því að hún felur aðeins í sér heimild, og stj. er ekki skyldug til þess að heldur.

Geri ég ráð fyrir, að einstakir menn, sem hafa ákveðna upphæð með dýrtiðaruppbót í fjárl., fengju sér hana dæmda,

Dýrtiðaruppbót.

ef til kæmi, en ég er ekki viss um, að þeir embættismenn, sem teknir eru í flokkum inn í fjárl., fengju sér dæmda upphæðina að fullu. En málið hefir nú breytzt á þá leið, að stj. leitar heimildar til þess að láta vera að greiða þessar upphæðir.

Fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Hv. 2. landsk. hélt því fram, að stj. sé skylt að greiða einstökum mönnum 40% verðstuðulsuppbót, ef þeir eru sérstaklega taldir í fjárl., en lét hinsvegar í veðri vaka, að þeir mundu samt verða útundan. Vil ég því hér með lýsa yfir því, að stj. hefir sömu reglu um þessa menn og þá, sem fá laun sín greidd samkv. almennum launalögum. Hafa þeir engin meiri réttindi en aðrir starfsmenn ríkisins. Það er ýmist, að stofnlaun og uppbót er ekki sundurliðað, eða þá að uppbótin er færð sér, en sama verður að gilda í báðum tilfellum. Þessar sama uppbót er reiknuð fyrir alla, þá er ætlað til, að breytingin nái til allra, ef nokkru er breytt. Vil ég benda hv. þm. og eins hv. 1. þm. Reykv. á, að stj., sem er skylt samkv. fyrirmælum annara laga að greiða meira, þegar svo ber undir, hefir líka skyldu til að greiða minna, þegar þau hin sömu lög mæla svo fyrir. Skýrust fyrirmæli um þetta eru í núv. fjárl. 18. gr. II. Dýrtiðaruppbótin við allar styrkveitingarnar a—i skal þar greiddast eftir ákveðnum launareglum. Er ekki hægt að reikna fyrirfram með þeirri uppbót, sem verður, því að hana veit enginn, þegar fjárl. eru áætluð. Það er bundið af öðrum reglum í öðrum lögum, hver hin raunverulega dýrtiðaruppbót verður.

Jón Þorláksson: Ég vil leiða athygli hæstv. fjmrh. að því, að ef hann lítur svo á, að stj. sé að því er snertir greiðslu þessa algerlega bundin við ákvæði launaganna, þá er ekki hægt að breyta því með þáttill., og er því þýðingarlaust að samþ. till. þessa. En ég held, að skilningur hæstv. ráðh. sé nokkuð einstrengislegur, því að það skiptir ekki litlu máli, ef meira er veitt í fjárl. en önnur lög mæla fyrir. Get ég bent á dæmi um það, að meira hafi verið greitt en launlög ákveða án þess að lögunum hafi

verið breytt. Þess vegna verð ég að lita svo á, að hæstv. stj. hafi í fjárveit. fjárl. 1932 haft heimild til að greiða dýrtiðaruppbót eins og greidd hefir verið það sem af er þessu ári. Mun það því ekki verða átalið, þó að stj. haldi þeirri reglu til áramóta. En þessi þáttill. felur það í sér, að frá 30. sept. verði hvorki fylgt ákvæðum launal. né fjárl. Verður sumum starfsmönnum greitt eftir fjárl., en öðrum samkv. launal. Get ég ekki felld mig við þetta. Vil ég, að til ársloka verði fylgt sömu reglu um greiðslu og það sem af er árinu. Mun ég því greiða atkv. á móti þáttill.

Fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Hv. 1. landsk. segir, að ef stj. sé bundin við ákvæði launal., þá verði því ekki breytt með þál. Þetta er rétt. En þó getur ný heimild komið til greina um viðbótargreiðslu, eins og í þál. felst. Ef það væri tilætlunin að lækka dýrtiðaruppbótina frá því, sem var í gildandi launalögum, þá væri þessi aths. á rökum byggð, en þar sem um hækkun er að ræða, eða m. ö. o. viðbótarheimild, á aths. ekki við. Annars er það vel boðið af hv. þm. að ætla ekki að áfella stj., þótt hún greiði til áramóta sömu uppbót og gert hefir verið það sem af er þessu ári.

Ég hefi þegar lýst yfir því, að ég tel þennan skilning ótvíræðan. Liggur það í hlutarins eðli, að ef talað er um verðstuðulsuppbót, þá hlýtur einhver verðstuðull að vera til, en hann er hvergi annarsstaðar að finna en í ákvæðum launaganna um dýrtiðaruppbót.

Magnús Guðmundsson: Í þessari till. er stj. heimilað að greiða hærri dýrtiðaruppbót til 30. sept. þ. á. en launalög gera ráð fyrir. Þá er sagt, að þetta nái einnig til stofnana ríkissjóðs, er greiða dýrtiðaruppbót á launum eftir sömu reglum og ríkissjóður, og loks, að það taki jafnframt til þeirra, er dýrtiðaruppbót fá á eftirlaun eða styrki samkv. 18. gr. fjárl. En í gærkvöldi var samþ. viðbótarþáttill. um það, að ef einhver starfsmaður ríkisins hafi 2500 kr. árslaun eða minna, þá sé stj. heimilt að láta hann njóta uppbótaraukans til ársloka 1931. Eftir þessu orðalagi sýnist mér mjög efa-

Dýrtiðaruppbót.

samt, að þeir, sem fá styrk eða eftirlaun samkv. 18. gr. fjárl., falli undir þessa undantekningu. En þar eð þessir menn hafa e. t. v. helzt þörf þessa uppbótarauka, vil ég spyrja hæstv. fjmrh., hvort þeir muni fá hann til ársloka. Annars held ég, að þessi till. í heild sé þýðingarlítill, að öðru leyti en því, að hún losar stj. við ábyrgð af því að hafa greitt hærri dýrtiðaruppbót en launalög mæla fyrir.

Fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Það er rétt hjá hv. 2. þm. Skagf., að till. sú, sem samþ. var í gær, er ekki ótvíræð um það, hvort eftirlaunamenn og aðrir 18.-greinarmenn komi inn undir ákvæðið. Til þess að það væri ótvírætt, hefði viðbótartill. átt að koma aftan við fyrsta málslíð. Hv. þm. flytur skilaboð frá flm. till. um þann skilning, sem hann hafi lagt í þetta atriði. Vil ég því lýsa yfir því, í tilefni af fyrirspurn hv. þm., að þetta ákvæði mun verða framkvæmt samkv. þeim skilningi, sem hann lýsti, ef ekki verður hreyft mótmælum af hálfu þeirra manna, sem greiddu brtt. atkv.

Jón Auðunn Jónsson: Ég sé ekki, hvernig hæstv. fjmrh. ætlar að láta sér skilaboð frá flm. einhverrar till. nægja um skilning þann, er leggja beri í hana. Þeir, sem fylgt hafa till., hafa e. t. v. lagt annan skilning í hana. Annars virðist mér till. heldur lítils virði. Verði hún ekki samþ., þá útilokar það samt ekki, að stj. greiði áfram þennan uppbótarauka.

Ég held ekki, að skilningur hæstv. fjmrh. geti staðizt um þá menn, sem hafa ákveðin laun í fjárl. Hér stendur t. d.: Til Bjarna Sæmundssonar, föst laun með dýrtiðaruppbót, 6800 kr. — Hér stendur ekkert um það, hver dýrtiðaruppbótin er, en honum eru áætluð þessi laun með dýrtiðaruppbót, hvort sem hún er 40%, 50% eða 10%. Nái till. samþykki, þá hefir stj. ekki leyfi til að borga þeim mönnum fulla dýrtiðaruppbót, sem hafa meiri ársalaun en 2500 kr.

Jakob Möller: Ég ætla aðeins að segja nokkur orð út af aths. hæstv. fjmrh. við 18. gr. Veit ég ekki, hvort hægt er að vé-

fengja það, að hægt sé að greiða þeim, er þar eru taldir, fulla dýrtiðaruppbót, en sé svo, þá hefir þetta líka verið óheimilt undanfarin ár. Fjmrh. reyndi ekki að mótmæla því, að laun og aðrar beinar fjárveitingar væri heimilt að greiða á þann hátt, sem hv. 1. landsk. benti á. Hefir enn ekkert það komið fram í umr. frá hæstv. forsrh., er styðji það, að stj. sé nauðsyn að fá samþ. þessa till., og skilst mér, að samþykkt hennar myndi einungis gera stj. erfiðara fyrir um framkvæmdir. Skilst mér, að hún vilji láta eftirlaunafólk í 18. gr. njóta uppbótarauka, en það væri útilokað, ef till. næði samþykki.

Magnús Jónsson: Það hefir verið bent á, að ekki er laust við, að till. þessi sé hálfgerð hrákasmíð, og verði hún samþ. óbreytt, verður að drepa í mörg göt og rifur á henni. Eins og t. d. það, að ákvæði síðustu málsg. á eingöngu við embættis- og starfsmenn ríkisins, en nær ekki til annara aðilja, sem annars er hér heimild til að greiða hækkaða dýrtiðaruppbót. Þetta skiptir náttúrlega ekki miklu máli í sjálfu sér, þar sem um einn mánuð er að ræða. En mér skilst þó geta legið í þessu nokkur hætta, að því leyti, að telji stjórnin till. nauðsynlega, þá verður hún að afturkalla þessa greiðslu hjá þeim, sem ekki falla undir neinn af þeim liðum, sem hér eru taldir upp. Ég fyrir mitt leyti er alveg samdóma þeim, sem álíta, að stjórnin hafi heimild í fjárlögum til að greiða þá uppbót, sem þar er ákveðin. En hitt er annað mál, að ef þingið lætur sérstaklega skilning sinn í ljós um það, þá mundi stj. telja sig talsvert bundna þeim skilningi.

En nú eru menn á fjárlögum, sem heyra ekki undir neitt af þessu, sem hér er talið. Ég rek mig í fljótu bragði á tvo, dr. Bjarna Sæmundsson og Einar Jónsson listamann. Hæstv. fjmrh. hefir lýst yfir því, að hann skilji, að verðstuðullinn sé sá, sem dýrtiðaruppbót embættismanna er reiknuð eftir. Og eftir hans skilningi á því, að stj. hafi þurft heimild til að greiða þessa hækkuðu dýrtiðaruppbót, þá skilst mér, að afturköllun verði að fara fram gagnvart þeim mönnum, sem ekki heyra undir neinn liðinn, sem

Dýrtiðaruppbót.

taldir eru í þáttill. Ég býst alls ekki við, að þetta hafi verið meiningin, en vildi spyrja hæstv. ráðh. að því, hvort þetta mundi vera gert. Því að ég er hræddur um, að hér sé eitt gatið enn á till., sem þurfi að fella upp í með yfirlýsingu frá hæstv. ráðherra.

Fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Hv. þm. N.-Ísf. hefir látið þess getið, að það eigi ekki að nægja fyrir stjórnina að fara eftir yfirlýstum skilningi flutningsmanna eða annara þm. (JAJ: Eftir á, eftir að búið er að samþ. till.). Já, eftir að búið er að samþ. till. En það var einmitt vegna þessa, að búið var að samþ. till., sem ég hafði þann varnagla, að ég mundi leggja þennan skilning í brtt., nema því væri mótmælt af þeim, sem greiddu till. atkv. Og ef einhver vill hafa sig til að mótmæla þeim skilningi, einhverjir af þeim, sem hafa fylgt þessari viðbót, þá finn ég mér skylt að taka tillit til mótmælanna. En ef engin slík mótmæli koma hér fram, þá tel ég vítalaut að hafa þann skilning, sem flm. mun hafa lagt í þetta ákvæði. En það er mér ljóst, að þetta er nokkuð hæpið, og því vil ég vara menn við, þá sem kynnu að vilja mótmæla slíkri framkvæmd á till.

Um laun dr. Bjarna Sæmundssonar og Einars Jónssonar virðist mér ótvírætt, að þeir komi undir þessa till. eins og aðrir, sem nefndir eru í sambandi við þessa verðstuðulsuppbót. Og það er auðreiknað, hvað hún er áætluð, 40% af upphæðinni, þótt ekki sé sundurliðað í fjárlögum. Ég mun því svara fyrirsögn hv. 4. þm. Reykv. þannig, að framkvæmd á till. nái til þessara tveggja manna, nema mér verði sýnt fram á með skýrum rökum, að líkur verði til, að stj. mundi tapa máli, ef þeir sæktu rétt sinn fyrir dómstólunum.

Hv. 1. þm. Reykv. hafði ekki margt að athuga um það, sem ég sagði um „clausulu“ 18. gr. um dýrtiðaruppbót eftir reglu launalaganna, annað en það, að ef maður leggur áherzlu á þessa „clausulu“, þá hefði stj. undanfarið verið heimildarlaus um að láta 40% uppbót ná til þessarar greinar. Það er að vísu rétt, að stj. mun ekki hafa haft heimild eða formlega fyrirskipun frá þinginu. En þetta hefir

jafnan verið látið óátalið, og í því er fólgtið sakleysi fyrrv. stj. í þessu efni.

Það er vitanlegt, að ef þessi till. verður samþ., þá er hún síðasti þingvilji, sem verður að fara eftir á þann hátt, sem ekki kemur í bága við gildandi launalög og reglu um útreikning dýrtiðaruppbótar.

Jón Baldvinsson: Mér finnst standa öðruvísi á með þá menn, sem hafa fengið tiltekinn styrk með verðstuðulsuppbót, sem færður er út í dálk í fjárl., heldur en embættis- og starfsmennina, og mér finnst þeir eiga skilyrðislausan rétt til að fá þetta greitt. Ég held þeir hlytu að vinna mál út af þessu, jafnvel þó að ég játi, að það er ekki greið aðstaða fyrir menn að sækja launagreiðslu til fjárveitingavaldsins með málaferlum. Og sennilegt er, að sumir yrðu kúgaðir til að falla frá rétti sínum, þó að þeir ættu hann. En ég tel alveg rangt af hæstv. stj. að ganga á móti þeim ákvæðum fjárl., þar sem slíkir styrkir eru veittir.

Nú orðið felur þessi þáttill. mestmegnis í sér heimild fyrir stj. eða kvittun fyrir að greiða dýrtiðaruppbót hærri en í fyrra, í stað þess, að upphaflega var till. frá stj. í vetur og aftur á sumarþinginu um það, að heimila henni að greiða þetta allt árið 1931. Till. er því orðin í tvennu lagi. Vildi ég mælast til þess við forseta, ef hann sæi sér fært, að bera upp þrjár fyrstu málsg. saman, sem eru að mestu leyti kvittun fyrir það, sem búið er að greiða, — og í öðru lagi síðustu málsg., sem er um frekari heimild en stj. þykist hafa til áramóta.

Það, sem liggur til grundvallar fyrir þessari breyt., hefir ekki enn verið minnst á, en það er, um hvaða fjárhæð fyrir ríkissjóðinn er að ræða. Þegar þetta var reiknað út í fyrra, var gert ráð fyrir, að útgjaldaaukinn af aukinni dýrtiðaruppbót mundi nema samtals kringum 220 þús. króna. Nú er búið að greiða $\frac{3}{4}$ af þessari upphæð, eða liðlega 150 þús. kr. Ef lítið er ánnarsvegur á þá fjárhæð, sem eftir er, og hinsvegur á það, hve þetta gengur nærri ýmsum starfsmönnum landsins, þá efast ég ekki um, að ríkissjóður á heldur að greiða þetta fé til starfsmanna landsins heldur en skapa þá óánægju, sem óhjákvæmilega verður út

Dýrtiðarupphót.

af því að kippa að sér hendi um þetta. Í fyrsta lagi af því, að stj. byrjaði 1. janúar að greiða þetta; í öðru lagi af því, að stj. bar fram till. á vetrarþinginu um þessa greiðslu áfram; í þriðja lagi af því, að það er enn áréttað af stjórninni á sumarþingi. Af öllu þessu hafa starfsmenn fengið fulla ástæðu til að gera sér vonir um greiðslu til áramóta. Ég býst við, að sú upphæð, sem um er að ræða að spara ríkissjóði, sé ekki meiri en 20—30 þús., þegar allt kemur til alls. Þá ímynda ég mér, að það borgaði sig betur fyrir ríkið að greiða þetta en að fá alla óánægjuna, sem hlýtur að koma, og það með réttu.

Jón Þorláksson: Hæstv. fjmrh. hafði í ræðu sinni, sem ég svaraði, lýst þeirri skoðun, að ef l. mæla svo fyrir, að greitt skuli hærra en fjárveiting fer í fjárl., þá sé skylt að fylgja l. og greiða meira en veitt er. En ef l. mæla svo fyrir, að lægra skuli greiða, þá skuli sömuleiðis fylgja l. og greiða lægra. Ef þessi lagaskýring væri óyggjandi, þá hefir stj. náttúrllega ekki haft heimild til að greiða þessa auknu dýrtiðarupphót frá síðustu áramótum, og þá gæti hún í sjálfu sér heldur ekki fengið neina slíka heimild með þáttill.

En ég bauðst til að benda hæstv. ráðh. á dæmi þess, að frá þessu er vikið ár frá ári, þannig að í fjárl. eru veittar stærri upphæðir en l. mæla fyrir; veittar í tilteknu skyni og greiddar út athugasemdalauðt samkv. fjárveitingu. Hæstv. ráðh. svaraði þessu ekki neinu, og ég held það sé líka rétt að láta þetta standa og líta svo á, að fjárveitingavaldið sé ekki bundið að hámarkinu til við þær upphæðir, sem ákveðnar kunna að vera í lögum, eða m. ö. o., að lagaákvæði bindi ekki hendur fjárveitingavaldsins um fjárveitingar.

En mér þætti réttara, ef hæstv. ráðh. ætlar að fara að framkvæma þessa lögskýringu sína og draga af fjárveitingum í fjárl. til dr. Bjarna Sæmundssonar og Einars Jónssonar, að hann gerði það þá líka að því er snertir aðra liði fjárlaga, þá sem lögákvæðirnir eru, en hærri upphæð veitt í fjárl.; og færi vel á því að láta þetta sérstaklega gilda um þá liði, sem varða hæstv. stjórn sjálfa.

Fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Þessi síðustu ummæli hv. 1. landsk. vissi ég ekki glögg, hvernig bar að skilja. Því að ég veit ekki, hvaða ástæða er til að draga það í efa, að þessi till. verði eins framkvæmd gagnvart stj. eins og öðrum.

En um ýmsa aðra hluti, sem hv. 1. landsk. telur óþarfa eða of háa, þá kemur það ekki þessari till. við.

Hv. 1. landsk. sagði, að til séu fordæmi um það, að greiddar séu hærri fjárhæðir heldur en lög mæla fyrir um. Ég býst við, að hann eigi við meðgjöf með sjúklingum á Kleppi eða eitthvað þess háttar. En í rauninni er það ekki nein fyrirmynd, að þar hafa verið látnir haldast úrelt ákvæði, sem allir eru sammála um að víkja frá. Það hefir aðeins farizt fyrir að breyta þessum lagafyrirmælum. (**Jón-Þ:** Ráðherrann má líta miklu nær). Ég tek þetta dæmi, af því að það hefir verið til þess vitnað.

Þá sagði hv. þm., að ef minn skilningur á launalögunum og áætlunarupphæð fjárlaganna væri réttur, þá hefði stj. heimildarlaust greitt 40% þetta ár. Það er rétt, að stj. hefir ekki haft formlega heimild. En sé nú gefin heimild um það, þá nægir hún fyllilega. En að stj. hefir gert þetta í heimildarleysi, liggur í því, að sú venja var að myndast að láta upphótina vera 40% og hverfa algerlega frá ákvæðum launalaganna. Stj. mun hafa þótt réttast að biða eftir ákvörðun þings, sem kom saman rétt eftir áramótin. Og ég geri ráð fyrir, að það sama verði nú uppi á teningnum, að þeim reglum, sem nú eru settar annaðhvort í lögum eða þál. um dýrtiðarupphót, þeim verði því fylgt þangað til næsta þing setur aðalregluna, þó að segja meg, að stj. sé heimildarlaus í þessu efni frá 1. janúar næsta árs þar til þing kemur saman.

Ég vil mælast til þess, að hv. þm., sem hér tala, viðurkenni það, að ég er ekki að ræna þá Bjarna Sæmundsson og Einar Jónsson neinum fjárhæðum, sem þeim ber með réttu. En þeir verða vitanlega að líta ákvæðum þessarar till., ef samþ. verður, eins og aðrir. Ég sem þm. vildi svo gjarnan láta þessa menn hafa einhverja aura umfram aðra, ef heimild væri til þess og fjárhagur leyfði, ef til vill upp á væntanlega fyrirgefningu Al-

Dýrtiðaruppbót.

þingis. Þessir tveir menn eru vel kynntir, og það vilja allir þeim það hezta.

Hv. 2. landsk. sagði, að stj. ætti auðveldan aðgang að svona vesalingum, sem stæðu í fjárlögum, og gæti kúgað þá til að falla frá sínum kröfum. Virtist svo sem hv. þm. væri eitthvað vanur slíkri aðferð. Ég hygg, að hv. þm. hafi enga ástæðu til að bera mér á brýn, að ég mundi reyna að kúga þessa menn til að falla frá kröfum, með því að hótta þeim að taka þá ekki í fjárlög næsta árs, ef þeir láti ekki af sínum rétti. Og hv. þm. getur verið alveg rólegur fyrir slíku. Það virðist næstum eins og þörfin að finna að hjá stj. hafi verið þarna ríkari en umhyggja fyrir þessum mönnum, sem eru í engri hættu. Og hv. þm. má vita, að til eru þau málaferli, sem háð eru með samkomulagi beggja aðilja, þegar þeim kemur ekki saman um skilning á einhverju. Og slíkt má heyja án þess að það sé háð eins og „pólitísk“ barátta flokkanna hér á Alþingi.

Halldór Steinsson: Því hefir verið haldið hér fram af nokkrum, að heimild sú, sem í till. felst, væri ekki einasta óþörf, heldur þýðingarlaus, vegna þess að í fjárl. er dýrtiðaruppbótin áætluð 40%, og þá væri ekki einasta nægileg heimild fyrir stj. að greiða launin með 40% uppbót, heldur jafnvel skylda að gera það, þrátt fyrir heimild í þáltill. til þess að gera það ekki fyllilega nema til septemberloka.

Út af þessu vil ég leyfa mér að benda á það, að ef þessi skilningur er réttur, þá hafa þál. þær, sem samþ. hafa verið um hækkun dýrtiðaruppbótar fyrir tvö undanfarin ár, verið fullkomlega óþarfar.

Ennfremur vil ég benda á það, að ef þörf er fyrir þessa þáltill., þá þarf ekki einungis heimild til ársloka 1931, heldur einnig fyrir árið 1932, með því að nú er búið að samþ. fjárlög fyrir þessi ár, og í þeim er dýrtiðaruppbótin áætluð 40%.

Af þessum ástæðum virðast mér þessar skoðanir, sem hér koma fram, með engu móti geta staðizt.

Þá hefir í öðru lagi komið fram nokkur skoðanamunur um það, hvernig bæri að skilja og þá framkvæma vatill., sem samþ. var í Nd. í gær, sem sé síðasta Alþt. 1931. D. (44. löggjafarþing).

málslið þessarar till. Mér hefir skilizt svo sem hæstv. fjmrh. mundi álita, að stj. væri heimilt að láta heimildina í síðustu málsgr. ná til allra þeirra, sem eru í 18. gr. fjárl. En nú vil ég benda á, að í þessari málsgr. er þetta aðeins bundið við embættismenn eða starfsmenn ríkisins. Þegar litið er á, hverskonar menn eru í 18. gr., þá fæ ég ekki skilið, að þeir með nokkru móti geti talizt embættis- eða starfsmenn ríkisins. Og því get ég ekki álituð, að í þessari vatill. felist nein heimild um uppbót á 18. gr. hærri en hin lögákveðna dýrtiðaruppbót launalaganna.

Einar Arnórsson: Ég skal ekki að þessu sinni blanda mér inn í deilur um það, hvernig beri að skilja einstaka liði fjárl.; við ræddum um það í Nd. í gærkvöldi. En það er eitt, sem ég vildi benda hv. þingheimi á. Þegar fjárlfrv. fyrir 1931 var gert, þá sagði stj. sem svo í aths. við það, að dýrtiðaruppbót á laun sé áætluð 40%, og má sjá það í þingtiðindum 1930, A. bls. 42.

Nú er það alkunna, að 1929 var dýrtiðaruppbótin ekki orðin 40%, ef reiknað var nákvæmlega eftir launalögum. Og það var ekki nokkur ástæða til að ætla, að í árslok 1929 eða í upphafi árs 1930 mundi verð á þeim vörum hækka, sem dýrtiðaruppbót er reiknuð eftir. Ef sú hefði verið tilætlun þings og stj. 1930 að fara eftir launalögum, hefði ekki verið nein ástæða til þess, og ekkert vit heldur, vil ég segja, að áætla dýrtiðaruppbótina 40%, þar sem hún var þá 34—36%. Hefði þá verið skynsamlegra að áætla uppbótina eftir þeirri hundraðstölu, enda mundi svo vafalaust hafa verið gert, ef ekki hefði verið tilætlun þings og stjórnar að greiða 40% í uppbót á embættis- og starfsmannalaunin. Með þessu virðist mér og sem embættis- og starfsmönnum hins opinbera hafi verið veitt von um sömu uppbót fyrir árið 1931 og greidd hefir verið undanfarin ár, og vakið svo mikið traust hjá þessum mönnum að þessu leyti, að Alþingi geti ekki sóma síns vegna — hvernig svo sem dómstólarnir kynnu að líta á þetta mál — kippt að sér hendinni um þetta nú, þegar næstum 8 mánuðir eru liðnir af árinu 1931. A. m. k. mundi verða litið svo á í viðskipt-

Dýrtiðaruppbót.

um milli einstaklinga, að slíkt væri ekki sæmileg meðferð. Atvinnurekandi, sem færi svo að gagnvart verkamanni sinum, mundi ekki talinn fara heiðarlega að.

Hv. 1. þm. N.-M. vildi halda því fram, að með samþykkt slíkra þáttill. á undanförnum þingum hefði stj. verið heimilaðar þessar greiðslur, en mér virðist sem ekki þurfi að liggja meira í því en að stj. hafi viljað fá það fram svart á hvítu með samþykkt till., að þingið hefði ekkert að athuga við þessa ráðabreytni, þó að hún í sjálfu sér hefði fulla heimild til að greiða þetta eftir fjárl., enda geri ég ráð fyrir, að stj. hefði ekki þurft að óttast aðfinnslur eða að hún yrði látin sæta ábyrgð að þessu leyti, því að ég hefi aldrei heyrt andstæðinga stj. finna að þessu, hvorki í ræðu né riti.

Fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Hv. 2. þm. Reykv. nefndi það dæmi, að talað væri í Alþt. fyrir árið 1930 um það, að dýrtiðaruppbótin væri „áætluð“ 40%, og sagði hann, að af því leiddi, að stj. hafi átt að greiða þetta, enda þótt dýrtiðaruppbótin hefði að réttu lagi ekki átt að vera nema 30%. Nú er þarna einmitt notað orðið „áætla“, og felst í því, að hér er um að ræða áætlunarupphæðir. Það kann að vera, að stj. hafi ætlað að fá heimild til að greiða hærri upphæð en fólst í l., en þar sem hér er um áætlunarupphæðir að ræða, verður um þetta að fara eftir reglum launalaganna, ef ekki eru aðrar reglur settar um þetta efni. Sanna og þetta ýms ummæli frá undanförunum þingum. Í aths. við fjárlagafrv. fyrir árið 1926 segir svo (Alþt. 1925, bls. 36, A-deild):

„— hefir ekki þótt varlegt að áætla uppbótina fyrir 1926 lægri en 60%“ o. s. frv.

Og í aths. stj. við fjárlagafrv. fyrir árið 1927 segir svo (Alþt. 1926, bls. 38, A-deild):

„Dýrtiðaruppbót á launum er áætluð 60%, eins og í fjárl. 1926“ o. s. frv.

Í nál. fjvn. Nd. um fjárlagafrv. fyrir árið 1927 segir og svo (Alþt. 1926, bls. 433, A-deild):

„Með uppbótarprósentu þeirri, sem gert er ráð fyrir í frv., 60%, verður dýrtiðaruppbótin ca. 935000 kr. Ef uppbótar-

prósentan er 50% eða 40%, verður dýrtiðaruppbótin ca. 780000 kr. og 625000 kr. — Á mörgum öðrum gjaldliðum myndi einnig sparast“.

Svona mætti lenga lesa, en ég læt hér staðar numið. Er alveg ótvírætt, hvernig jafnan hefir verið litið á þetta mál — og mun ég ekki eyða fleiri orðum eða endurtekningum að því, þó aðrir haldi áfram að japla á því sama.

Forseti (EÁrna): Hv. 2. landsk. hefir afhent mér till. til rökst. dagskrár, svo hljóðandi:

„Þar sem í fjárlögum ársins 1931 er reiknað með 40% dýrtiðaruppbót á laun embættis- og starfsmanna ríkisins og þar með fengin yfirlýsing um vilja Alþingis um greiðslu dýrtiðaruppbótar á yfirstandandi ári, þykir ekki ástæða til sérstakrar ályktunar um málið, og tekur sameinað Alþingi því fyrir næsta mál á dagskrá“.

Þessi rökst. dagskrá er þá einnig til umr.

Einar Arnórsson: Það var svo að heyra, að hæstv. fjmrh. byggði nú allt sitt traust á orðinu „áætla“. Er það rétt, eins og ég las það upp, að í aths. stj. við fjárlagafrv. fyrir árið 1931 stendur (Alþt. 1930, bls. 42, A-deild): „Dýrtiðaruppbót á launum er áætluð 40%“. En mér er spurn: Hvaða orð annað gat stj. notað í þessu sambandi? Ekki gat stj. sagt, að dýrtiðaruppbótin væri ákveðin þetta, því að það var þingsins að gera það. Stj. hefði auðvitað getað sagt, að hún legði til, að uppbótin væri ákveðin 40%, en það var sama og að nota orðið „áætla“, og því mun stjórnin fremur hafa valið það orð.

Hæstv. fjmrh. tók nokkur dæmi frá fyrri tíð um það, að dýrtiðarprósentan hefði verið áætluð lægri fyrir komandi ár en hún hafði verið árinu áður. Sýnir það, að stj. hefir þá hugsað sér að fylgjast með veruleikanum, en hefði stj. ætlað að fara svo að 1929, mundi hún hafa áætlað dýrtiðarprósöntuna 30—34%, því að það voru engar líkur til, að verðlagið á þeim vörum, sem dýrtiðaruppbótin er miðuð við, færi hækkandi. Mér virðist því sem þessi dæmi hæstv. fjmrh. um

Dýrtíðaruppbót.

aðferð stj. í þessum efnum fyrirfarandi ár styðji mitt mál, og að stj. hafi ætlað til, að uppbótin yrði 40%, enda þótt dýrtíðarprósentan í bókstaflegum skilningi kynni að vera eitthvað lægri, því að það var engin ástæða til að ætla síðla árs 1929, að hún færi hækkandi á árinu 1930, eins og ég áður sagði. — Hæstv. fjmrh. sagði, sem rétt var, að stj. hefði ætlað sér að fá heimild fyrir þessari greiðslu, og þá heimild fékk hún með fjárlögunum. (Fjmrh.: Með þáltill.). Það kann að vera, að líka hafi verið samþ. þáltill. í þessa átt, en það þarf ekki að sýna annað, eins og ég tók fram í fyrri ræðu minni, en að stj. hefir viljað vera alveg örugg fyrir því, að henni yrði horið á brýn, að hún bryti lög á þessu sviði. — Hæstv. fjmrh. bar engar bríður á það, að vakið hefði verið traust hjá starfsmönnum ríkisins og starfsmönnum ýmsra opinberra stofnana með þessari aðferð stjórnar og þings 1930, enda hefði ekki verið auðvelt að mótmæla því. Ég skal ekkert um það segja, hvernig dómstólarnir kynnu að líta á þetta, ef til þeirra kasta kæmi, en svo mikið þekki ég þó til íslenskra dómstóla, að ég get fullyrt, að þeir hafa til þessa fremur haft tilhneigingu til að gefa ríkisvaldinu rétt í málum sem þessum.

Ég býst og við, að þessar ráðstafanir, sem stj. virðist nú alráðin í að gera, myndu koma mjög óréttlátlega niður. Eru margir menn í þjónustu ríkisins, sem hafa föst launin öll og mundu halda þeim óskertum eftir sem áður, þó að aðrir starfsmenn hins opinbera verði að gjalda afhroð á launum sínum að þessu leyti. Hefir og ekki orðið vart neinnar tilhneigingar hjá þingi eða stjórn til að koma samræmi á launakjör opinberra starfsmanna, heldur þvert á móti, því að margar nýjar stöður hafa verið stofnaðar með mun hærri launum en sambærilegir emþættis- og sýslunarmenn ríkisins hafa.

Fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Ég teldi gott, ef þessar umr. gætu nú farið að hætta, og sé ég, að öruggasta ráðið til þess mundi verða, að ég segði ekkert í þessari ræðu minni, enda skal svo verða, eða því sem næst. — Ég vil aðeins bæta því við nú, að ef rétt væri, að áætlunar-

upphæðirnar gæfu stj. heimild til að greiða þær að fullu, mundi það hafa verið áhugamál margra þm. undanfarið að berjast fyrir því, að þessar áætlunarupphæðir yrðu hafðar sem lægst, til þess að hindra stj. í að eyða umfram nauðsyn. En slíkra hreyfinga hefir aldrei orðið vart hér í þinginu, enda hefir alltaf verið gengið út frá því, að um þessar áætlunarupphæðir færi eftir ákvæðum launlaganna, ef ekki væri neitt um það tiltekið á annan hátt, eins og t. d. með þál.

Einar Arnórsson: Ég skal jata það, að ég er ekki eins kunnugur hugarfari þm. á undanförunum þingum og hæstv. fjmrh., en ég minnst þess ekki, að mikill ágreiningur hafi orðið um afgreiðslu slíkrar till., fyrr en á þinginu í vetur. (Forsrh.: Hún var fyrst samþ. með eins atkv. mun í Nd.). Það hefir þá farið batnandi eftir það, og till. eflaust verið samþ. með tveggja atkv. mun eða meira árið eftir.

ATKVGR.

Rökst. dagskráin frá 2. landsk. þm. felld með 22 : 13 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: GL, HSteins, HG, HV, JakM, JJós, JAJ, JBald, JónP, MJ, VJ, BSn, EA.
nei: GÓ, HStef, HJ, IngB, IP, JónJ, JÓL, JónasJ, JónasP, JörB, MT, PO, StgrS, SvBH, SvÓ, TrP, ÞorIJ, ÁÁ, BJ, BÁ, BKr, EÁrna.

MG greiddi ekki atkv.

Sex þm. (LH, ÓTh, PH, PM, BSt, GÍ) fjarstaddir.

Till. samþ. með 24 : 10 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: HJ, HG, IngB, IP, JónJ, JÓL, JónasJ, JónasP, JörB, MT, PO, StgrS, SvBH, SvÓ, TrP, VJ, ÞorIJ, ÁÁ, BJ, BÁ, BKr, GÓ, HStef, EÁrna.

nei: JakM, JJós, JAJ), JónP, MG, MJ, BSn, EA, GL, HSteins.

HV, JBald greiddu ekki atkv.

1) Með svofelldri grg.: Mér hefir skilist á því, sem fram hefir komið, að stj. ætli ekki að greiða 40% dýrtíðaruppbót, það sem eftir er ársins, og sé því enga ástæðu til að gefa henni kvittun fyrir það, sem hún þegar hefir greitt, og segi því nei.

Dýrtiðaruppbót. — Ráðstafanir gegn dýrtíð og atvinnuleysi.

Sex þm. (LH, ÓTh, PH, PM, BSt, Gf) fjarstaddir.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 445).

11. Ráðstafanir gegn dýrtíð og atvinnuleysi.

Á 34. fundi í Nd., 20. ágúst, var úthýtt:

Till. til þál. um ráðstafanir gegn dýrtíð og atvinnuleysi (A. 388).

Á 35. fundi í Nd., 21. ágúst, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 36. fundi í Nd., 22. ágúst, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Sveinbjörn Högnason): Þess gerist engin þörf að fjölyrða um innihald eða tilgang þessarar þátttill. Það er öllum hv. þdm. kunnugt, að flest þau frv. og till., sem borin hafa verið fram hér á þinginu um ráðstafanir gegn dýrtíð og atvinnuleysi, hefir dagað uppi vegna þess hve starfstími þingsins er stuttur, og einnig vegna þess, að málin hafa yfirleitt ekki verið svo vel undirbúin sem bezt verður á kosið. Hinsvegar hefir það komið greinilega í ljós, að allir hv. dm. skilja það, að einhverra ráðstafana er þörf í þessu efni. Bera ýms frv. ljósastan vott um það, og einnig margar till., sem fram komu við fjárlagafrv.

Við flm. þessarar till. lítum svo á, að deildin geti tæpast skilið við þessi mál án þess að láta þá ósk í ljós, að þau verði athuguð og undirbúin til næsta þings, og að þá verði lagðar fram till. um, hvernig heppilegast sé að ráða fram úr þessum vandamálum.

Það er tekið fram í till., hvað það sé, sem sérstaklega þurfi að athuga. Í fyrsta lagi eru það möguleikar til lækkaðrar húsaleigu. Öllum hv. þdm. er kunnugt, hve hin háa húsaleiga hvílir þungt á fólkinu, sérstaklega hér í Reykjavík, og hvernig hún hjálpar til þess að viðhalda dýrtíðinni í landinu. Það hefir komið hér

fram frv., sem gengur í þá átt að lækka húsaleiguna, en það hefir dagað uppi. Ætti að rannsaka betur þær aðferðir, sem þar er bent á, og þá einnig aðrar leiðir í þessum efnum.

Í öðru lagi er það óeðlilega hár verzlunarkostnaður innlendrar og erlendrar vöru. Það er vitanlegt, að hjá okkur er verzlunarkostnaðurinn mjög hár, og kemur það ljósast fram á slíkum tímum sem nú eru. Það er mikið millibil milli þess, sem framleiðandinn fær, og þess, sem varan er seld fyrir á markaðinum. Ég tek t. d., að mjólkurframleiðendur austanfjalls fá $\frac{1}{4}$ af því, sem varan er seld fyrir. Það má líka benda á, hvað framleiðendur fiskjarins fá fyrir hann og svo fyrir hvað hann er seldur til neytendanna hér í bænum. Hann kemur víðar fram, þessi óeðlilegi verzlunarkostnaður, og er því nauðsynlegt að taka hann til rannsókna og reyna, hvort ekki er hægt að lækka hann, svo að það verði til þess að draga úr áhrifum dýrtiðarinnar í landinu.

Um c-lið till. er það að segja, að þar er gert ráð fyrir, að athugaðar séu leiðir til þess að draga úr og vinna gegn hinu yfirvofandi atvinnuleysi.

Það er húið að ræða svo mikið um þetta mál, að öllum hv. þdm. er kunnugt, að ástandið getur orðið allalvarlegt, ef ekki er eitthvað gert til þess að bæta úr því í náinni framtíð. Okkur flm. finnst sjálfsagt, að þetta atriði fari til rannsókna og athugað sé, hvað hægt er að gera til þess að afstýra vandræðum. Það er nokkurs virði, að hv. d. láti í ljós vilja sinn í þessum efnum, áður en hún lýkur störfum. Og það er ekki hægt að segja annað en þessum málum hafi verið veitt flautursleg afgreiðsla á þinginu, ef þannig er hlaupið frá þeim, að enginn vilji og engin ákvörðun hafi komið fram.

Héðinn Valdimarsson: Við jafnaðarmenn álitum þessa þátttill. þarflausa. Fyrst og fremst þar ríkisstj. sjálfsögð skylda til þess að sjá dýrtíðina í landinu fyrir en núna og gera ráðstafanir til þess að bæta úr henni. Auk þess er dýrtíðin núna minnkandi, en ekki vaxandi. Framsóknarmenn tala um yfirvofandi atvinnuleysi, eins og það sé ekkert atvinnu-

Ráðstafanir gegn dýrtíð og atvinnuleysi. — Byggingarfélag iðnaðarmanna.

leysi í landinu nú. Allan síðastl. vetur og í vor og í sumar hefir verið atvinnuleysi í öllum kaптúnum landsins. Það er heldur ekki nýtt, að stj. beri skylda til þess að ráða bót á atvinnuleysinu. Hvaða hlutverki ætti ríkisstjórninni að vera skyldara að gegna en því að halda uppi atvinnu landsmanna? Á síðasta þingi komum við jafnaðarmenn fram með ýmsar till. út af þessu, en þá var þingið rofið án þess að ríkisstj. virtist kæra sig um afleiðingarnar af því þannig að fresta ákvörðun um þessi stórmál. Á þessu þingi bar stjórninni skylda til þess að koma fram með till. um að bæta úr atvinnuleysinu og minnka dýrtíðina. En það, sem frá henni hefir komið, er sama sem ekkert. Frá Alþýðuflokksmönnum hafa komið ýms frv. í þessa átt, en þau hafa öll verið svæfð í n., án þess að koma til 2. umr.

Það er engin ástæða til þess að hafa þingið svo stutt, að ekki sé hægt að lúka þessum málum. Stj. og flokkur hennar lítur svo á, að þetta þing hljóti að standa yfir í stuttan tíma og ganga frá hálfunnstörfum. Framsókn hefir, eins og ég sagði áðan, sama sem ekkert gert í atvinnuleysismálinu, og þó haft næg tækifæri og völdin. Mér finnst þessi till. því ekki vera neitt annað en Pílatusarþvottur hjá Framsókn og nýliðum hennar, sem hræddir eru við kjósendur í landinu og sjálfs sín samvizku, en víst að engin alvara liggir á bak við.

Bergur Jónsson: Ég er hissa á því, að hv. 3. þm. Reykv. skuli ekki geta gengið inn á að samþ. þessa till. Hann segir, að hún sé óþörf. Ég held, að það sé ekki til neins skaða, þó stj. sé falið að vinna að þessum málum. Og mér finnst, að jafnaðarmenn ættu sízt að kvarta undan því. Fyrir þessu þingi hafa legið mál, sem gengið hafa í þessa átt, en þau hafa ekki fengið afgreiðslu, og er ég fyrir mitt leyti óánægður með það. Það er búíð að ákveða, að þinginu skuli slíta núna um helgina, og því ekki óviðeigandi, að þingið láti í ljós ósk um, að máli þessu verði gefinn meiri gaumur en verið hefir.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 12 : 3 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: JónasP, StgrS, SvBH, SvÓ, TrP, ÞorlJ, ÁÁ, BJ, BSt, BÅ, BKr, JörB. nei: LH, MG, MJ.

HJ, HG, HV, IngB, VJ greiddu ekki atkv. Átta þm. (ÓTh, PO, EA, Gf, HStef, J-Jós, JAJ, JÓl) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 12 : 3 atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 446).

12. Byggingarfélag iðnaðarmanna.

Á 35. fundi í Ed., 21. ágúst, var útbýtt: Till. til þál. um undirbúning löggjafar um byggingarfélag iðnaðarmanna (A. 416).

Á 36. fundi í Ed., s. d., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 13 shlj. atkv.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 38. fundi í Ed., 22. ágúst, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jón Baldvinsson): Ýmsir menn úr stéttarfélagi iðnaðarmanna hér í bæ hafa beðið mig að bera hér fram viðauka við lögin um verkamannabústaði, sem gerði þeim kleift að koma sér upp byggingarfélögum, er hefðu stuðning frá hinu opinbera.

Ég hefi ekki séð mér fært að koma þessu í samband við breyt. á l. um verkamannabústaði, sem nú er orðið að lögum, enda myndi þurfa miklar breyt. og óvist, að hægt væri að samrýma byggingarfélag verkamanna og byggingarfélag iðnaðarmanna. Myndi og sennilega vera hægt að krefja iðnaðarmenn um hærri framlög heldur en gert er í lögnum um verkamannabústaði. Væri það iðnaðarmönnum mikill stuðningur, ef hægt væri að tryggja þeim 1. veðréttar lán út á hús þau, sem byggingarfélag þeirra kæmi upp.

Ætlazt er til þess, að stjórnin hefji undirbúning löggjafar um þetta efni í sam-

Byggingarfélag iðnaðarmanna. — Kartöflukjallari og markaðsskáli.

bandi við stéttarfélag iðnaðarmanna í Rvík og annarsstaðar, þar er til næst.

Stéttarfélag iðnaðarmanna eiga sér nú sum hver byggingarsjóð og eiga auk þess ef til vill aðgang að ýmsum sjóðum, sem kynnu að lána fé út á byggingar. En það, sem með þarf, er að skipuleggja, hvernig hægt sé að koma þessum byggingum upp með stuðningi hins opinbera á svipuðum grundvelli sem verkamannabústöðunum.

Ég vænti þess, að hæstv. stj. taki þetta mál til athugunar og leiti samvinnu við stéttarfélag iðnaðarmanna. Vil ég þá sérstaklega benda á, að eitt félag hér í Reykjavík hefir hafið undirbúning í þessu máli með því að koma upp húsbyggingarsjóði og á aðgang að nokkru fé. Þetta er prentarafélagið. Ég býst við, að það standi svipað á um fleiri stéttarfélög, en þau vantar aðeins hvatningu og löggjöf um, hvernig þau eigi að haga sér til þess að hrinda byggingum af stað.

Með þessari till. er skorað á stj. að hefja undirbúning að máli þessu. Væri æskilegt, að honum væri lokið fyrir næsta þing, þótt það sé ekki tekið fram, hvorki í till. sjálfri eða grg. Slik löggjöf yrði til þess að auka húsnæðið í kaupstöðum landsins, en það er víða tilfinnanlega lítið.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 8 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 8 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 448).

13. Kartöflukjallari og markaðsskáli.

Á 39. fundi í Nd., 24. ágúst, var útbýtt:
Till. til þál. um kartöflukjallara og markaðsskála (A. 449).

Á 40. fundi í Nd., s. d., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 17:1 atkv. Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 41. fundi í Nd., s. d., var till. tekin til einnar umr.

Of skammt var liðið frá því er umr. var ákveðin. — Afbrigði leyfð og samþ. með 17 : 2 atkv.

Flm. (Bjarni Ásgeirsson): Þessi þáttill. er hér fram borin vegna þess, að þetta merkilega mál, sem hefir meiri hl. þings að haki sér, var fellt í Ed. af 7 mönnum. Þegar frv. um þetta efni fór héðan úr deildinni, var það samþ. með 17 shlj. atkv., þ. e. að d. fylgdi því einhuga, en í hv. Ed. var það fellt með 7 : 6 atkv. Einn þm., sem var fylgjandi málinu, var fjarstaddur. Það eru því einir 7 þm. af 42, sem hafa komið í veg fyrir, að þetta mál næði fram að ganga.

Nú viljum við flm., að þessi hv. d. bæti fyrir brot síns litla bróður, hv. Ed., þessa 1/6 hluta þingsins, sem tekizt hefir að bregða fæti fyrir það.

Óska ég, að þessi till. verði samþ., og skal svo ekki fara fleiri orðum um hana.

Héðinn Valdimarsson: Mér þótti skemmtilegt að hlusta á hv. þm. Mýr., því eftir að hafa haldið slíka ræðu getur hann ekki verið á móti réttlátri kjördæmaskipun.

Flm. (Bjarni Ásgeirsson): Eftir þá aths., sem hv. þm. V.-Húnv. fékk eftir sína stuttu ræðu, hélt ég, að hæstv. forseti myndi standa upp og lýsa því yfir, að þetta, sem hv. 3. þm. Reykv. var að tala um, kæmi málinu ekki við.

Hv. 3. þm. Reykv. vil ég segja það, að margsannað er með rökum, að í því máli, sem hann nefndi, hefir enginn dómur fallið af hálfu þjóðarinnar.

Forseti (JörB): Ég vil segja hv. þm. Mýr., að forseti átti þess engan kost að gera aths., því hv. þm. bað strax um orðið. Álít ég, að báðir megj una við sinn hlut.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 18 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 17 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 459).

B.

Felldar.

1. Veðdeild Landsbankans.

Á 4. fundi í Ed., 18. júlí, var útbýtt:
Till. til þál. um veðdeild Landsbankans
(A. 41).

Á 8. fundi í Ed., 23. júlí, var till. tek-
in til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 13. fundi í Ed., 27. júlí, var till. tek-
in til einnar umr.

Flm. (Jakob Möller) [óyfirl.]: Þetta
mál er öllum hv. dm. svo kunnugt, að
óþarfi er að halda um það langa fram-
söguræðu. Till. þessi fer fram á það, að
hæstv. stj. leggi fyrir þetta þing frv. til
l. um veðdeild Landsbankans, sem tryggi
það, að lánsstofnun þessi geti fullnægt
ætlunarverki sínu, en það er í því fólgið,
að veita mönnum fyrsta veðréttar lán út
á fasteignir sínar.

Veðdeild Landsbankans var eina þess-
konar stofnunin hér á landi allt fram á
síðustu ár, að veðdeild Búnaðarbankans
var sett á fót. En það, sem hér er sagt
um veðdeild Landsbankans, á líka við
um veðdeild Búnaðarbankans, því þar
hafa sömu erfiðleikarnir gert vart við
sig. Erfiðleikarnir eru þeir, sem kunn-
ugt er, að markaður fyrir vaxtabréf veð-
deildarinnar er hvergi nærri nógur inn-
anlands til þess að fullnægja þörfinni.
Verður því að mestu leyti að leita til
útlends fjármagns, þar sem bréfin selj-
ast illa hér, bæði vegna fjárskorts og
annara erfiðleika.

Nú hefir sú aðferð verið höfð allt frá
því snemma í tíð veðdeildarinnar, að
henni hefir verið séð fyrir fjármagni á
þann hátt, að ríkissjóður hefir tekið lán
erlendis til þess að kaupa þessi bréf. 3. fl.
veðdeildarinnar var algerlega komið fyrir
á þennan hátt. Síðan þeim flokki lauk,
kom tímabil, sem algerlega var vanrækt
að greiða úr þörfinni. 4. flokkur var
gangandi í 12 ár, en var hvergi nærri full-
nægjandi. Á árinu 1926 var svo tekið lán
handa veðdeildinni og var með því greitt
mjög vel úr þessum þörfum manna í
bili. Þó var hungrið eftir þessum lánnum
svo mikið, að ekki er hægt að segja, hvað
árleg þörf manna fyrir þau muni vera
mikil. Síðan 1927 hefir ekkert verið gert
til þess að fullnægja þessari þörf. Á
þinginu 1928 var að visu samþ. að heim-
ila ríkisstj. að taka lán til þess að kaupa
veðdeildarbréf, en stj. hefir ekki fram-
kvæmt vilja þingsins. Síðan hefir sala
bréfanna verið mjög takmörkuð. Aðal-
lega er það Landsbankinn, sem hefir
keypt þau, og hefir hann að visu stund-
um keypt mjög mikið, þó að það hafi ekki
getað fullnægt þörfinni. En Landsbank-
inn hefir komið að þeirri niðurstöðu, að
hann geti ekki haldið áfram að kaupa
bréf í svo stórum stíl og að hann hafi
gengið lengra í því heldur en honum var
fært að gera. Nú er því þannig ástatt, að
bréfin hafa ekki annan markað en inn-
lendan, og ef svo heldur áfram, hljóta
bréfin að fara sífallandi. Við svo búið má
ekki lengur standa. Það verður að greiða
fyrir því, að vaxtabréf veðdeildarinnar
verði útgengileg á erlendum markaði, eða
að taka lán í þessu skyni að öðrum kosti.

Okkur flm. þessarar till. er kunnugt

um það, að frv., sem gengur í þessa átt, hefir verið samið í samráði við hæstsv. stj., og er langt síðan það var afgr. frá stj. Landsbankans til hæstsv. stj., en síðan hefir ekki til þess spurzt. Tilgangurinn með þessari þátttölu er sá, að ýta á eftir því, að frv. þetta komi fram og koma málinu þannig í höfn.

Ég efast ekki um, að öllum hv. dm. sé svo ljós hin mikla þörf, sem hér er um að ræða, að óþarfi sé að fjölyrða meira um málið að sinni, heldur mun ég taka til máls síðar, ef þörf gerist.

Einar Arnason: Út af þessari till. vil ég aðeins taka það fram, að frv., sem gekk í þessa átt, var á döfinni síðastl. vetur, meðan á þingi stóð. Hafði ég beðið prófessor Ólaf Lárusson að semja frv., en því verki var ekki lokið, þegar þingið hætti störfum. Nú mun það tilbúið, og er mér óhætt að fullyrða, að hæstsv. stj. muni ætla að leggja það fyrir fjhn. mjög bráðlega, og ætlast hún því til, að það verði afgr. á þessu þingi.

Eins og hv. 1. þm. Reykv. tók fram, er hér um tvær leiðir að velja: þá, að ríkisstj. taki lán erlendis til kaupa á veðdeildarbréfum, eða að gera bréfin svo útgengileg, að þau megi selja á útlendum markaði.

Vil ég því leggja til, að till. þessari verði vísað til hv. fjhn., í þeirri von, að hún geti mætt þar frv. hæstsv. stj., og geti þá nefndin tekið málið í heild til athugunar.

Flm. (Jakob Möller) [óyfirl.]: Mér kemur það dálítið undarlega fyrir sjónir, að lagt skuli til að vísa till. til hv. fjhn. á þessu stigi málsins. Hv. 2. þm. Eyf. sagði, að hæstsv. stj. væri á leið með frv. Till. okkar gengur ekki í aðra átt en þá, að skora á hæstsv. stj. að leggja þetta frv. sem allra fyrst fyrir þingið. Mér finnst, að hér liggja svo mikið á, að hv. d. ætti einmitt að leggja sérstaka áherzlu á það, að frv. verði lagt fram nú þegar, og mér finnst, að hæstsv. stj. þurfi ekki að taka það illa upp, þótt slík till. verði samþ. Og þar sem enginn ágreiningur getur verið í fjhn. um að greiða fyrir málinu, þá verð ég að leggja á móti því, að till. gangi til n.

Jón Baldvinsson: Ég geri ráð fyrir, að hv. 2. þm. Eyf. hafi talað hér fyrir munn stj., og það sé því rétt, að stj. hafi undirbúið frv. um þetta efni og ætli að leggja það fyrir n. eða láti einhvern héra það fram á þingi. En mér finnst nú vera orðið nokkuð áliðið þings og að stj. hafi legið nokkuð lengi á þessu máli. Því það er áriðandi, að lög um þetta efni séu afgr. Það er ekki nóg, að frv. komi fram, þótt það verði um næstu helgi, því að líklegt er, að þing standi ekki lengi yfir úr þessu, þar sem fjárl. eru nú komin til 2. umr. í Nd., og ef að vanda lætur, verða málin lätin niður falla þegar fjárl. hafa verið afgr.

Það var ekki ofmælt, sem hv. 1. þm. Reykv. sagði um þörfina fyrir því, að veðdeild Landsbankans taki sem fyrst til starfa. Það yrði til þess að bæta að nokkru úr atvinnuleysinu og viðskiptum, því það eru margar millj. kr., sem liggja nú í reikningum við verzlanið og í skuldum við einstaka menn fyrir byggingar, sem gerðar hafa verið nú upp á síðkastið. Og þótt menn hafi haft nægileg efni til þess að koma sér upp húsi, ef þeir aðeins gætu fengið 1. veðréttar lán, þá hafa þeir komið í vandræði af því, að þeir hafa ekkert veðdeildarlán fengið eða ekki getað selt veðdeildarbréfin.

Það væri því æskilegt, að mál þetta gæti nú þegar komið fram, ef það er tilbúið, eins og hv. 2. þm. Eyf. og hv. 1. þm. Reykv. hafa talað um, og ætti þá ekkert að vera því að vanbúnaði. Það eru svo mörg lög, sem liggja fyrir um þetta efni, og má þá prenta nýtt frv. upp úr þeim. En það má ekki dragast lengi úr þessu, þar sem liðið er svo langt á þingtimann. Það hefði verið heppilegt, ef stj. hefði sagt það hér í d., að hún vildi beita sér fyrir því, að þetta frv. komi hér fram, því það skapar ró hjá þeim mönnum, sem biða eftir afgreiðslu veðdeildarlána, og þeim, sem ætla að ráðast í byggingu, ef þeir hefðu von um, að fljótt yrði greitt úr þessu máli.

Ég vil því — nema greinileg yfirlýsing stj. um, að málið skuli koma hér fram, komi til —, að d. samþ. þessa till. um áskorun til stj. um að leggja frv. um veðdeild Landsbankans nú þegar fyrir Alþingi.

Einar Árnason: Ég legg lítið upp úr því, hvort þessi till. verður samþ. eða ekki. Ég býst við, að frv. um þetta efni verði lagt fyrir þingið frá stj., og það kemur jafnseint eða snemma, hvort sem þessi till. er samþ. eða ekki.

Hv. 1. þm. Reykv. og hv. 2. landsk. töluðu um, að nú væri orðið svo áliðið þings, að óvist væri, hvort málið gangi í gegn á þessu þingi, ef það komi ekki fljótt fram.

Það mun óhætt að segja, að litill eða enginn ágreiningur er um frv., og því hæðarleikur að koma því gegnum þingið jafnvel á styttri tíma en væntanlega er eftir af þingímanum. Ég veit ekki betur en mál hafi komið hér fyrir um daginn, sem var afgr. á einum degi í hvorri deild. Ég legg því ekki mikið upp úr því, hvort þessi till. verður samþ. eða ekki, því ég veit, að stj. ætlar að koma þessu máli á framfæri.

Jónas Jónsson: Ég ætla að segja hér fáein orð vegna þeirra unumæla hv. 1. þm. Reykv., sem lutu að því, að ástæðan fyrir till. þessari væri sú, að knýja eitthvað fram í þessu máli, sem ekki kæmi annars.

Ég býst við, að hv. þm. sé ekki kunnugt um, að það, sem er aðalatriði þessa máls, var undirbúið af ríkisstj. Fyrirv. fjmrh. (EÁrna) setti málið fyrst inn á þá leið að búa til stofnun, sem starfaði út á við bæði fyrir Landsbankann og Búnaðarbankann við sölu veðdeildarbréfa-anna erlendis, svo von væri um sjálfstæðan markað. Ég vann dálítið að þessu erlendis og samdi Jón Krabbe ýtarlegar till. um málið, sem hann hefir sent hingað í bréfi til mín, undirstöðuna í frv. því, sem Ólafur Lárusson hefir gert fyrir stjórnina. Það er því dálítið kýmilegt, ef nú á að fara að tortryggja flokk, sem fundið hefir þessa nýju leið og tekið þátt í undirbúningi málsins, um, að hann vilji ekki sinna þessu máli.

Hv. 2. landsk. og hv. 1. þm. Reykv. eru víst sammála okkur, sem undirbyggum þetta mál, um að reyna þessa leið. Það er því óþarfi að tala um annað en afgreiðslu þessa máls, og eins og hv. 2. þm. Eyf. talaði um, er nægur tími enn til þess að það komist í gegnum þingið.

Alþt. 1931. D. (44. löggjafarþing).

Flm. (Jakob Möller) [óyfirl.]: Ég get þakkað hv. 2. þm. Eyf., hvað hann leggur mikla áherzlu á að setja till. þessa í n. En mér finnst hann og hv. 5. landsk. ganga framhjá því, að við flm. höfum aðra aðstöðu en þeir. Við vitum minna um aðstöðu stj. til þessa máls og hvað þetta frv. hefir inni að halda. Því finnst okkur meiri þörf en þeim, að mál þetta verði tekið fyrir sem fyrst hér á þingi. Því þótt þeir séu ánægðir með það, þá getum við haft eitthvað við það að athuga.

Ég get fallið á það með hv. þm., að það er óþarfi að deila mikið um málið á þessum grundvelli. En ég vil benda þeim á það, að það er ekki ég, sem stand fyrir þessum deilum. Mér finnst því mega samþ. þessa till. Hún hefir enn fremur legið hér frammi í heila viku, og höfum við ekkert orðið varir við, að málið hafi verið reifað fyrr en þetta. Og ef málið er svo vel undirbúið sem af er látið, finnst mér óskiljanlegt, að frv. skuli ekki þegar vera fram komið.

Jón Baldvinsson: Ég held, að það ætti að herða á stj., ef till. er formlega samþ. frekar en ef henni væri frestað. Það er ef til vill rétt hjá hv. 2. þm. Eyf., að frv. komi fram hvort sem þessi till. verður samþ. eða ekki, en mér finnst, að hvaða stj. sem er ætti að taka tillit til þess, ef ósk kemur fram um að hraða málinu. Það getur verið, að málið sé hægt að afgreiða í skjótri svipan, þegar það kemur fram.

Ég bjóst við, að þetta nýja frv. yrði að mestu leyti prentað upp úr gömlu veðdeildarl. En ef á að búa til nýja stofnun, eins og hv. 5. landsk. drap á, er hætt við, að þm. þurfi að athuga þann lagabálk, því nefndirnar þurfa að kynna sér form og efni.

Í þessu sambandi er ekki hægt að taka það mál til fyrirmyndar, sem hv. 2. þm. Eyf. sagði, að hefði verið afgr. á einum degi í hvorri deild. Það frv. var ekki nema nokkrar línur, og höfðu allir flokkar fallið á efni þess fyrirfram. Slík mál er hægt að afgreiða fljótt, en það er ekki hægt að gera við frv., sem þarf að fara til n., sem væntanl. verður um frv. frá stj. Ég held því, að það yrði til þess að herða á stj., ef þessi till. yrði samþ., og ég vona, að hv. 5. landsk. og hv. 2. þm.

Eyf. séu sammála um nauðsyn þess að koma veðeildinni af stað og vinni að því í sínum flokki, og það því frekar, ef þeir hafa unnið að undirbúningi málsins.

Magnús Torfason: Ég hygg það nægilegt þegar tillöguflýttjendur fá það svar, að stj. sé að búa málið undir til þess að það verði lagt fyrir þingið. Ég býst fastlega við því, að stj. hafi sínar ástæður fyrir því, að frv. er ekki fram komið. Ég hefi yfirleitt litið svo á, að framsóknarflokksstj. hafi ekki þurft að nota keyri á sig. Ég hefi ekki í mörg ár þurft að nota keyri á hest og komizt þó allra minna ferða, og ég kann heldur ekki við að nota keyri á stj. (**JBald:** En ef jálkurinn verður staður?). Ég veit, að það eru til hestar, sem verða staðir, ef farið er að slá í þá, og þá sérstaklega, ef það er gert að þarflausu. Ég vil því biðja hv. flm. að taka till. aftur. Þeir hafa við þessa umr. fengið allt, sem þeir óska, og með samþykkt till. bæta þeir engu við.

Jón Þorláksson: Mér fannst ræða hv. 2. þm. Árn. ekki fallin til þess að auka traust okkar flm. á því, að þetta mál ætti að fá framgang á þessu þingi.

Hv. þm. tók það réttilega fram, að menn vita, að hæstv. stj. er að undirbúa málið. Menn vita líka, að hún var að undirbúa málið í vetur. En málið kom aldrei frá stj. Hv. þm. sagði, að stj. hefði sínar ástæður til þess að draga það að láta málið koma fram. Hann er sjálfsagt það kunnugur hæstv. stj., að hann viti um þetta, en hitt hefir hann ekki sagt, hverjar þær eru. Mér er alls ókunnugt um þessar ástæður, en fyrirfram veit ég ekki, hvort þær eru þess eðlis, að þær falli burt í dag eða á morgun. Það, sem við flm. óskum eftir, er, að þessi hv. þingdeild láti kurteislega í ljós þá ósk, að löggjöf um endurreisn veðeildar Landsbankans megi fá framgang.

Ég sé enga ástæðu til þess að líkja þessu máli við keyri á hest, og því síður við keyri á staðan hest, eins og hv. fylgismaður stj. vildi gera. En það er svo um þetta mál, að eftir að veðeildirnar urðu tvær, er það ekki eins einfalt og meðan veðeild Landsbankans starfaði ein.

Hv. 5. landsk. sagði, að þeir í vetur

hefðu fundið þessa leið til þess að gera veðeildarbréfin seljanleg á erlendum markaði. Það er ekki um það að ræða, að neinn hafi fundið þessa leið árið 1931. Þetta hefir oft komið til mála áður, þótt mönnum hafi ekki fundizt hægt að fara inn á þá braut meðan lausgengi var á ísl. kr. og á gjaldeyri nágrannalandanna og áður en fyrirsjáanlegt var, hvernig enda myndi um gildi pappírs-gjaldеyrisins. Þetta þótti því ekki fær leið 1926 eftir gengissveifluna 1925, því menn vissu ekki, hvort hún myndi verða sú síðasta. En menn vissu, að þessi leið var til, og hún er sú eina endanlega úrlausn þessa máls. En þá var ekki hægt að vita, hvort það, sem veðeildin veitti í ísl. kr., myndi samsvara skuldbindingum hennar, ef þær væru teknar í erlendum gjaldeyri. Þetta þótti heldur ekki kleift nema að setja rikissjóð sem milli-lið til þess að taka á sig áhættuna af óhagstæðum gengissveiflum.

Nú er málið orðið nokkru flóknara, þar sem veðeildirnar eru nú orðnar tvær, önnur fyrir hvaða fasteign sem er (veðeild Landsbankans), en hin fyrir tiltekinn flokk þeirra (veðeild Búnaðarbankans).

Ég hefi góða trú á, að þegar jafnfær maður eins og Jón Krabbe hefir farið höndum um málið, sé fengin sæmileg úrlausn þess vandamáls að selja sameiginlega veðeildarbréf frá tveim stofnunum, þannig að út á við komi þær fram sem ein stofnun. En það skaðar ekki, þótt það verði athugað nánar, því verið getur, að eitthvert atriði geti valdið ágreiningi. En það, sem ekki getur valdið ágreiningi, er það, að láta í ljós þá ósk að fá löggjöf, sem rétti veðeildina við.

Það er hægt að gefa nokkrar upplýsingar um það, hve óhemju miklum erfiðleikum það veldur bönkum og einstökum mönnum, að veðeild Landsbankans er í þessu lamasessi. Um Búnaðarbankann er mér ekki eins kunnugt. Ég get aðeins getið þess, að nú er að koma á sama neyðarástandið og 1923—24, að þeir, sem ekki komast hjá því að fá veðeildarlán, verða að taka það í veðeildarbréfum og verða svo að selja þau sjálfir eftir því sem þeir geta, og hafa þeir þá oft orðið að sæta hinum mestu neyðarkjörum. Þau afföll,

sem sumir hafa orðið að sæta, eru svo gífurleg, að ég vil leiða það hjá mér að nefna þau.

Ég álit því rétt að samþ. till., þótt það e. t. v. skipti ekki miklu máli. Það er vonandi, að þær ástæður, sem hæstv. stj. hefir hingað til haft til þess að draga þetta mál, verði þess ekki valdandi, að meiri hl. fjhn. setjist á málið, ef það kynni að koma þangað. En um þetta get ég ekkert sagt ennþá.

Magnús Torfason: Hv. 1. landsk. vildi láta svo sem ég vissi um þær ástæður, sem stj. hefði til þess að hafa ekki þegar afgr. þetta frv., sem hún hefir þegar lýst yfir, að hún hefði á þrjónunum. Ég gerði það ekki, og það með ásettu ráði. Ég sagði aðeins, að ég byggist við því, að hún hefði ástæðu til þess. Þar í liggur, að ég þurfi ekkert að vita um þær ástæður, enda nú ekki bót að því að knýja þær hér fram til þess að henda þeim á milli sín.

Sami hv. þm. talaði um það, að þetta frv. hefði verið undirbúið í vetur, en aldrei komið fram, og þóttist ekki vita ástæðuna til þess. Ég hygg, að það hafi gerzt ýmislegt í þessu landi, síðan undirbúningur þessa máls var hafinn, sem ætti að gera mönnum skiljanlegt, að það hefði e. t. v. ekki verið sérstök ástæða til þess að ýta undir frv. á þeim tíma. Þessar ástæður komu í ljós í vor, og hv. 1. landsk. átti vissulega sinn þátt í því, og þann þátt, sem ég hafði ekki búið við. Skal ég ekki fara lengra út í þetta, en um það má segja: verður það sem varir og ekki varir.

Þá vildi hv. þm. láta svo sem ég líkti hæstv. stj. við staðan hest. Slikt hefði sízt setið á mér. Ég tók líkinguna af þessari fögru nytjaskepnu, sem allir unna, a. m. k. þeir, sem kunna að sitja á hesti. Og ég skal segja hv. þm., að framsóknarstj. hefir reynzt hinn mesti stjórna-gæðingur, sem við höfum átt síðan stj. var fyrst mynduð hér á landi. Hann hefir fengið sin verðlaun rifleg á sýningunni, sem haldin var í vor fyrir þjóðinni. Það hafa ekki aðrar stjórnir fengið slík verðlaun. En ég vildi óska þess, ef það á fyrir hv. 1. landsk. að liggja að standa fyrir stj., eða flokki hans, að honum auðnaðist

að fara svo vel að ráði sínu, að hann fái önnur eins verðlaun.

Jónas Jónsson: Ég hefi spurt hæstv. forsrh., hvað þessu máli liði, og hann tjáði mér, að hann hefði beðið fjárhagsn. Nd. að flytja málið og hún lofað að taka það fyrir. Þar með lit ég svo á, að frekari umr. um þetta mál séu í rauninni óþarf- ar, og till. líka óþörf.

Flm. (Jakob Möller) [óyfirl.]: Ég verð að segja, að ég kann ekki við svona hvolpaburð. Hæstv. forsrh. ætti að geta sagt það sjálfur, sem hann vill segja í þessu máli. Ég held fast við það, að till. mín verði borin hér fram þrátt fyrir þessa orðsendingu. Ég hefi litið yfir dag-skrá Nd. og ég hefi ekki getað séð þar þau áriðandi mál, sem hindri forsrh. í því að vera hér við, svo að nota þurfi sendisveina.

Jón Þorláksson: Ég ætla ekki að halda hér uppi deilum við hv. 2. þm. Árn. um verðlaunagripi hans. Ég vil aðeins benda á, að það er oft ekki einungis undir gæð-ingnum komið, hvernig fer um verðlaun-in. Það að hafa léttu og sniðuga knapa veldur þar og miklu um.

Við, ég og minn flokkur, eigum þess nú ekki kost að njóta reiðmannshæfileika hv. 2. þm. Árn. og stöndum að því leyti verr að vígi til að fá verðlaun. (PH: Því þá það?). Af því að hann er ráðinn til að hleypa öðrum hesti.

En ég tek undir það með hv. 1. flm., að ef hæstv. stj. þykir óþarft, að till. verði samþ., þá verður hún að gera þess grein, hvað hún ætlast fyrir í málinu.

Hv. 5. landsk. kom með skilaboð inn á fundinn frá hæstv. forsrh., en ég tel, að þau séu alls ófullnægjandi í því efni.

Hv. 2. þm. Eyf. sagði, að málið yrði lagt fyrir fjhn. þessarar deildar. Tel ég því rétt að láta till. ganga til atkv., til þess að hv. d. fái að sýna það, hvort henni þykir rétt að sinna þessu máli.

ATKVGR.

Till. um að vísa málinu til fjhn. felld með 7 : 7 atkv.

Tillgr. felld með 7 : 7 atkv.

Till. þar með fallin.

Þjóðfundarminning.

2. Þjóðfundarminning.

Á 14. fundi í Nd., 28. júlí, var útbýtt:

Till. til þál. um minningu þjóðfundarins 1851 í hátíðarsal menntaskólans í Reykjavík (A. 130).

Á 15. fundi í Nd., 29. júlí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 16., 17. og 19. fundi í Nd., 30., 31. júlí og 3. ágúst, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 24. fundi í Nd., 8. ágúst, var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Ásgeir Ásgeirsson): Það hefði verið betur viðeigandi, að þessi ráðstöfun hefði verið gerð á síðasta ári. En forsetar töldu sér ekki fært án þingheimildar að gera slíka framkvæmd, sem kostnaði veldur. Till. fylgir allýtarleg grg. frá rektor menntaskólans, þar sem hann skýrir frá, að undirbúningur hafi verið hafinn um það að breyta þjóðfundarsalnum og þingsalnum í menntaskólanum, og áætlaður kostnaður eitthvað rúm 5 þús. kr. Þeir hv. þm., sem vilja kynna sér undirbúning málsins, geta séð mynd í lestrarsal Alþingis þessu viðvíkjandi. Það mun ekki orka tvímælis, að þingheimi muni þykja það vel viðeigandi að minnast hins gamla þinghalds með nokkrum hætti.

Í sambandi við alþingishátíðina á síðasta ári var ýmislegt gert til minningar um sögu Alþingis, og mætti það gjarnan rætast, að þessum sal væri sýndur sómi, þar sem Alþingi var háð í meira en einn þriðjung aldar, og flest atriði úr stjórnmálasögu Jóns Sigurðssonar eru tengd við þennan sal.

Ef ekki gefst sérstakt tilefni til, þá mun ég ekki mæla frekar fyrir till., enda er grg. sú, sem henni fylgir, tæmandi.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 18 : 4 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: IngB, JAJ, LH, MG, MJ, StgrS, TrÞ,

VJ, ÞorlJ, ÁÁ, BJ, BSt, BÁ, EA, GÍ, HStef, HJ, JörB.

nei: JJós, JÓl, PO, SvÓ.

HG greiddi ekki atkv.

Fimm þm. (HV, JónasÞ, ÓTh, SvBH, BKr) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 18 shlj. atkv.

Á 26. fundi í Nd., 11. ágúst, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 11 : 7 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: GÍ, HStef, HJ, JónasÞ, MJ, StgrS, SvBH, SvÓ, VJ, BSt, JörB.

nei: JJós¹⁾, JAJ²⁾, JÓl, LH, MG³⁾, PO, BKr.

HG, IngB, ÓTh, ÞorlJ greiddu ekki atkv.

Sex þm. (HV, TrÞ, ÁÁ, BJ, BÁ, EA) fjarstaddir.

Till. afr. til Ed.

Á 26. fundi í Ed., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 130).

Á 28. fundi í Ed., 13. ágúst, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 29. fundi í Ed., 14. ágúst, var till. tekin til fyrri umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 9 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

1) Með þessari grg.: Þótt hér sé um merki-
legan atburð að ræða, finnst mér nú ekki vera
tími til þess að eyða stórfé í málverk af hon-
um og segi því nei.

2) Með þessari grg.: Ég veit ekki, hvað þetta
kann að kosta og finnst það geta beðið og segi
því nei.

3) Með þessari grg.: Mér finnst ekki vera
þörf á fleiri myndum af Trampe og segi því nei.

Till. visað til síðari umr. með 8 shlj. atkv.

Á 31. fundi í Ed., 17. ágúst, var till. tek-in til síðari umr.

Jón Þorláksson: Ég ætla að greiða atkv. móti þessari till., en þó ekki af því, að ég sé efni hennar mótfallinn. En ég álit, að ekki eigi við að afgreiða málið með þáttill., heldur taka upp um það fjárveitingu í fjárl. Ég get ekki heldur ímyndað mér, að þessu liggi svo mikið á,

að ekki megi nota fjárlagaheimild í þeim fjárl., sem nú liggja fyrir þinginu. Það, sem aðallega liggur hér fyrir, er viðgerð á einu herbergi í menntaskólanum, ný sæti í það, og einnig að mála mynd á einn vegginn, — allt saman hlutir, sem venja er að veita fé til í fjárl. En ég vil ekki stuðla að þeirri óvenju að vera að peðra út þál. um heimildir til fjáreyðslu á sama tíma sem fjárl. liggja fyrir þinginu til meðferðar.

ATKVGR.

Till. felld með 5 : 4 atkv.

C.

Afgreidd með rökstuddri dagskrá.

Vegamál.

Á 4. fundi í Nd., 18. júlí, var útbýtt:
Till. til þál. um vegamál (A. 28).

Á 6. fundi í Nd., 21. júlí, var till. tekin
til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær
umr.

Á 11., 12., 14., 16., 17. og 19. fundi í
Nd., 24., 25., 28., 30., 31. júlí og 3. ágúst,
var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 24. fundi í Nd., 8. ágúst, var till. enn
tekin til fyrri umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. vísað til samgm. með 16 shlj. at-
kv. og umr. frestað.

Á 31. fundi í Nd., 17. ágúst, var fram-
haldið fyrri umr. um till. (A. 28, n. 300).

Frsm. (Sveinn Ólafsson): Ég hefi lit-
ið um þessa till. að segja fram yfir það,
sem stendur í nál. Samgm. hefir leitað
álits vegamálastjóra og borið málið und-
ir hann til umsagnar. Hjá honum kom
ekki annað fram en það, sem n. hafði
húizt við áður, að umbætur þær, sem
till. lýtur að, eru sumpart komnar í
framkvæmd, sumpart ekki aðkallandi og
enn aðrar, sem ekki er hægt að fram-
kvæma á meðan alla áherzluna verður
að leggja á aukningu vegakerfisins og

samtenging héraða. Það hefir farið eins
og við mátti búast, að meira fé og lengri
tíma hefir þurft til að hnýta umgerð
þeirra lögákveðnu þjóðvega um landið
en ætlað var, enda nær því árlega ein-
hverju bætt við þá vegi. Þess vegna er
líka mikill hluti af aðalvegum ekki
ennþá nema hálfgerður og víða til
bráðabirgða aðeins gert akfært með ruð-
ningi. Meðan svo er háttað vegagerð og
teygja verður vegina sem lengst á
hverjum tíma, tjáir ekki að heimta jafn-
viðtækar umbætur og till. gerir. Þær
verða að biða vegna annara brýnni þarfa.
Að því er snertir 5. lið till., þá er það
upplýst af vegamálastjóra, að eftirlits-
menn eru settir til og frá með vegunum,
búendur í nágrenni þeirra. Að skipa
fasta, opinbera og launaða starfsmenn
til slíkra starfa myndi hafa mikinn
kostnað í för með sér, og meðan ekki er
lengra komið vegalagningum, þá virðist
engin ástæða til að stofna til frekari
kostnaðar vegna eftirlits. Yfirleitt má
segja um 7 fyrstu liði till., að þeir lúta
allir að meira eða minna gagnlegum um-
bótum á vegunum, en eins og ég hefi tek-
ið fram, þá skortir ennþá efni til að
framkvæma þær, nema að nokkru leyti.
Fyrir því lítur n. svo á, að enga þýð-
ingu hafi að ýta á eftir þessum fram-
kvæmdum frekar en efni leyfa og sam-
rýmzt getur þörfinni til aukningar veg-
unum. Um síðasta lið till., sem lýtur að
breytingu á vegal., er þess fyrst að geta,
að lögin hafa nýlega orðið fyrir viðtæk-
um breytingum, og virðist því ekki mikil
þörf breytinga á þeim á þessu þingi, enda
eru stofnlögin sjálf aðeins 6 ára gömul,
eða frá 1924. Að tímabinda hvern ein-

Vegamál.

stakan veg, eins og till. ráðgerir, mundi hvorki verða auðsótt eða líklegt til að standa lengi í lögum óbreytt.

Af þessum og fleiri ástæðum telur n. óþarft að samþ. áskorun til stjórnarinnar um að undirbúa slíka breytingu. — Ég sé svo ekki ástæðu til að fjölyrða um þetta mál frekar. N. leggur til, að till. verði afgr. með þeirri rökstuddu dagskrá, sem fram er komin á þskj. 300, og hyggur með henni allt það sagt, sem nauðsynlegt er að taka fram á þessu stigi málsins.

Héðinn Valdimarsson: Ég var því miður ekki við, þegar till. kom til 1. umr. og var vísað til samgmn., og gat ég því ekki mælt fyrir henni, enda hugsaði ég, að hún myndi hljóðalaust fara í gegn, þar sem hún lá fyrir síðasta þingi.

Það vill svo illa til, að á þessu þingi er samgmn. skipuð þeim þm., sem eru frá héruðum, sem minnst hafa af vegum að segja, hv. 1. þm. S.-M., sem ekki þekkir neina vegi og ber ekki skyn á annað en það, hvernig haga eigi siglingum um Mjóafjörð, hv. þm. N.-Ísf., sem ekki þekkir annan akveg í sínu kjördæmi en frá Ísafirði til Hnífsdals, hv. þm. Barð., sem ekki þekkir nokkra kerruvegi í sínu kjördæmi, hv. þm. Vestm., sem alls ekki þekkir neina vegi. Þá er eftir 2. þm. Rang., sem hefði átt að hafa áhuga á þessu máli, en það lítur út fyrir, að hann hafi ekki athugað það nægilega. Þegar hv. frsm. kemur með annað eins og það, að sumt af þessu sé ýmist framkvæmt eða miður þarft, þá er það ekki annað en helber vitleysa. Það, sem hann vill aðallega benda á, að sé miður þarft, er það, að brýr yfir ræsi verði gerðar jafnbreiðar vegum. Hv. þm. hefir látið sér sama að koma með blekkingar í nál. og lætur svo sem um sé að ræða brýr yfirleitt, en hér er átt við brýr yfir ræsi. Það er ekki svo sjaldan, sem bílslys hljóta af því, að bílstjórar taka ekki eftir neinum geilum, sem eru á veginum, og slengjast svo út af. Þetta er hlutur, sem kostar afar lítið að lagfæra. Annað vil ég minna á, sem ekki er komið í framkvæmd, en sem hv. frsm. þykir óþarfi, að sett séu viðvörunar- og hættumerki alstaðar meðfram akvegum, þar sem slysaætla er fyrir

bífreiðaakstur, í hæfilegri fjarlægð frá kröppum beygjum, bröttum brekkum, brúm, hliðum, vegamótum eða vegarköflum, sem eru í aðgerð. Þetta hefir vegamálastjóri hvað eftir annað lofað að gera, og síðast í vetur, þegar samskonar till. lágu fyrir, lofaði hann, að þetta skyldi gert í sumar, en hingað til hefir hann alltaf vikið sér undan þessum nauðsynlegu hlutum. Menn, sem hafa komið til útlanda, sjá, að spjöld eru alstaðar sett meðfram vegum, og þau eru nauðsynleg, því það eru ekki allir, sem fara þarna um daglega. Eins er það hér, þegar menn aka úr einu héraði í annað, þá eru menn ekki alltaf kunnugir. En fyrir utan viðvörunar- og hættumerkin þarf að hafa leiðarvísa á vegum, svo að menn rati þangað, sem þeir ætla að fara á bilunum, því menn hafa ekki alltaf tíma til að fara heim á næsta bæ til að spyrja til vegar. Þetta er það, sem hv. frsm. — og n. étur upp eftir honum — segir, að sé með öllu óþarft. Þá er það, að steinstöplar séu settir þar, sem hátt er niður af veginum. Þeir eru mjög nauðsynlegir. Það fer mäske oft svo, að bílar, sem rekast á þessa steinstöpla, aflagist eitthvað, en venjulega verður það til þess, að bílarnir fara ekki út af veginum. Hér hafa orðið ekki svo fá bílslys af því að bílar hafa farið út af, þar sem hátt er niður af veginum, en þau hafa síður komið fyrir þar, sem steinstöplar hafa verið.

Mér er alveg óskiljanlegt, hvernig n. dettur í hug að leggja á móti öðrum eins till. og þessum, þar sem þær eru bráðnauðsynlegar og kosta lítið fé. Þá er það eitt atriði, sem hv. frsm. minntist á, og það eru eftirlitsmennirnir, sem hann segir, að séu þegar komnir. Það getur verið, að það séu einhversstaðar komnir eftirlitsmenn, en ég ber algerlega brögður á, að það sé víða. Það er ekki sízt sparnaðaratriði fyrir ríkissjóð, að aðgerðir á vegum séu jafnari en nú er, því aðgerðir verða oft og einatt miklu meiri og kostnaðarsamari sökum þess, hve seint er byrjað á þeim.

Í 5. lið till. er ákvæði um það, að bífreiðaeftirlitsmönnum ríkisins skuli skylt að senda vegamálastjóra tilkynningu um nauðsynlegar viðgerðir á vegum. En það er meira í þessu; það er lögð áherzla á,

Vegamál.

að vegamálastjóri láti fara fram viðgerðir jafnóðum og nauðsyn ber til.

Þá er það, að akvegir verði ekki gerðir mjórri en 4 m.; mætti að visu orða það þannig: — á stöðum, þar sem ekki er hægt að komast út af veginum. Það er skoðun mín og margra annara, að þessir mjóu vegir verði afskaplega dýrir. Við sjáum, að á þessum mjóu vegum, sem lagðir hafa verið hér í grennd við Rvík, geta bílar alls ekki mætt. Eftir nokkur ár verður að byggja skot út úr veginum með stuttum millibilum, og það hefir mikinn aukinn kostnað í för með sér. Það er vafamál, hvort vegirnir verða ekki miklu dýrari með þessum útskotum heldur en þó þeir hefðu verið byggðir í fyrstu svo breiðir, að bílar hefðu getað mætt á þeim.

Yfirleitt sýnir afgreiðsla málsins það greinilega, hversu frsm. — því ég geri ráð fyrir, að hann hafi samið nál. — er fáfróður um þessa hluti og hversu lítið far hann hefir gert sér um að kynna þeim. Ég veit ekki, hvernig ter um þessa till., en ég vona, að ekki séu allir hv. dm., sem bera eins lítið skynbragð á þetta eins og hv. frsm.

Steingrímur Steinþórsson [óyfirl.]: Ég get sagt hið sama sem hv. 3. þm. Reykv., að það er dálítið undarlegt, hvernig n. afgreiðir þessa till., því sumir liðir hennar eru þannig, að ekki getur verið vafi á, að sjálfsagt sé að samþ. þá, eins og t. d. 2. og 3. liður. Ég ætla ekki að fara mikið út í þessi atriði, því að hv. 3. þm. Reykv. hefir gert það. Aftur eru önnur atriði, sem ég er ekki sammála hv. flm. um, einkum fyrsta atriðið, þótt ég viðurkenni, að neyðarúrræði sé að hafa vegi mjóa eins og þeir eru hér, en ég álit, að þörf sé á að teygja úr þeim sem allra mest, til þess að fá vegakerfið sem lengst. Ég fyrir mitt leyti get því ekki fallið á, að akvegir verði gerðir minnst 4 m. á breidd. Þess vegna vil ég mælast til þess, að forseti beri till. upp í liðum, svo hægt sé að samþ. þá liði, sem hv. þm. geta fallið á, þótt þeir verði ekki allir samþ. Ég mundi t. d. fylgja 3.—4. lið, og einnig 6.—7. lið; aftur á móti get ég ekki greitt atkv. með 1. lið. Flestum þessum umbótum er þannig varið, að þær kosta

nauðalítið fé, og það er því sjálfsagt að samþ. þær. Alþingi getur ekki komið hjá því að reka á eftir, að þessar sjálfsögðu umbætur verði gerðar. Ég vonast því til, að forseti vilji bera till. upp í liðum, svo hægt sé að greiða atkv. um hvern lið fyrir sig.

Frsm. (Sveinn Ólafsson) [óyfirl.]: Ég átti von á því, að út af þessari till. yrðu nokkrar deilur. En þó að hv. flm. hafi brugðið mér um skilningsskort og þekkingarleysi, þá læt ég það sem vind um eyru þjóta. En ég held, að ég verði að segja honum, að ég hefi eins mikla þekkingu á þessum hlutum og hann og eins víða farið og hann og séð og virt fyrir mér þessa hluti. Hann veit það eins vel og ég, að á meðan ekki eru efni til að leggja meira fram til vega en gert er nú, er ekki unnt að koma nema tiltölulega litlu af þessum umbótum í verk. Það hefir verið viðurkennt af mörgum, að það verði að leggja allt kapp á að fá vegalengdirnir sem allra mestar.

Hvað viðvikur því, sem hv. flm. sagði, að ég mundi bera skyn á það eitt, hvernig haga beri siglingum um Mjóafjörð, læt ég mig litlu máli skipta. En honum varð það á sem fyrr, að hann rangfærði orð mín og sagði, að ég teldi þessar umbætur óþarfar. Þetta stendur hvergi í nál., en þar er aðeins sagt, að sumt af þessu sé miður þarft, en hinsvegar er viðurkennt nauðsynin á öðrum. En hv. flm. sagði líka annað, sem mig furðaði á að heyra, að um kostnað væri ekki að ræða við þessar umbætur. Það er undarlegt, ef það kostar ekki neitt að gera þessar umbætur á vegum o. fl., sem farið er fram á í till. Sama er að segja um allar hinar till. Þær hafa allar meiri og minni kostnað í för með sér. En úr þessum ágöllum verður að bæta smátt og smátt, eftir því sem efni leyfa. Úr sumu er búið að bæta, en úr hinu verður að bæta, þegar tækifæri gefst. (HV: Úr hverju er búið að bæta?). Það hafa t. d. verið settir upp steinstöplar til og frá á vegum til varnar gegn því, að ekið sé út af. En það eru til aðrar aðferðir, sem eru öruggari. Á stöku stöðum eru höfð sterk bönd meðfram vegum, og þau varna í raun og veru miklu betur heldur en steinstöplarnir.

Vegamál.

Yfirleitt eru allar þessar umbætur, sem farið er fram á, þess eðlis, að það virðist ekki þörf á að minna á þær, því þær munu koma koll af kolli. Annars læt ég mér í léttu rúmi liggja, hvað um þetta er sagt, og ég álit, að það muni vera höggið í sama farið, hvort till. er samþ. í einstökum liðum eða ekki.

Lárus Helgason: Hv. 1. þm. Skagf. og hv. 3. þm. Reykv. hafa þegar tekið fram margt af því, sem ég vildi segja. En ég get strax látið það í ljós, að mig undrar á því, hvernig n. hefir afgr. þetta mál. Ég sé ekki betur en að flestir af þessum liðum, sem þarna eru, eigi mjög mikinn rétt á sér, og ég get ekki skilið annað en að d. hljóti að fallast á að samþ. þá. Hér er um alveg nauðsynlegar umbætur að ræða, og sumar þurfa að koma sem allra fyrst. Flestar þeirra eru þannig, að þær yrðu ekki svo dýrar, og gæti verið beinlinis hagnaður í að framkvæma sumar þeirra, t. d. eins og það, að eftirlitsmenn skuli vera meðfram vegum. Þar mundi ekki vera um neinn kostnað að ræða; sennilega yrði það beinn hagnaður. Það er ekki svo sjaldan, sem vatn gengur yfir vegi og veldur stórskemmdum á þeim. Þá kostar það mjög mikið fé að byggja vegina upp aftur.

Það er eins með það, að nauðsynlegt er, að brýr yfir ræsi séu jafnbreiðar vegum. Mjög víða eru brýr svo mjóar, að skarð er beggja megin vegarins, en það hefir sýnt sig ákaflega hættulegt fyrir hesta, hvað þá heldur fyrir bíla.

Ég get, eins og ég tók fram í upphafi, yfirleitt fallizt á alla þessa liði. Það getur verið tímaspursmál, hvenær þeir verða allir framkvæmdir, en ég held, að það sé því betra því fyrr sem það verður gert, og flesta af liðunum ætti að framkvæma sem allra fyrst.

Ég vænti þess fastlega, að d. geti orðið sammála um að samþ. þessa þáttill.

Einar Arnórsson: Ég held, að það sé búið að segja svo margt gott um þessa till., að ég hafi fáu við að bæta. Ég sé ekki annað en að hvert einasta atriði í till. eigi fullan rétt á sér.

Viðvíkjandi fyrsta liðnum hefði ég helzt við hann að athuga, að 4 metra

breidd á vegunum er jafnvel ekki nægileg með þeirri bifreiðabreidd, sem farin er að tíðkast. Nú er farið að nota bifreiðar, sem eru 186 cm. á breidd, og ef tvær slíkar bifreiðar eiga vel að geta mætt, er vegurinn heldur mjór 4 metrar, því að vegarkantarnir eru oft svikulir, og því ekki óhætt að fara mjög tæpt út á þá.

Nú er það rétt hjá hv. 1. þm. S.-M., að sem flestar sveitir eigi að tengja saman með akfærum vegum, og af þeirri nauðsyn helgast það, að meiri áherzla er lögð á að gera langan veg en góðan. En ef menn treysta sér ekki til þess að gera svo breiða vegi, að hægt sé að mætast hvar sem er á þeim á bifreiðum, þá ætti að gera þá svo úr garði, að á vissu millibili, t. d. 100—150 metra færi, væru útskot, þar sem hægt væri að mætast. En því miður eru margir hinna nýrri vega svo gerðir, að þetta hefir algerlega verið vanrækt. Dæmi þess er Þingvallavegurinn nýi. Ég held, að fyrst í vor hafi verið farið að byggja þessi útskot á veginum. En í fyrra sumar voru mestu vandræði fyrir bíla að komast þar hver framhjá öðrum.

Þá er till. um að setja steinstöpla á vegbrúnum, þar sem hátt er niður. Með þeirri till. þarf varla að mæla. Það getur verið, að rétt sé hjá hv. 1. þm. S.-M., að önnur ráð séu jafngóð til þess að varna slysum af þessum ástæðum.

Um 3. og 4. till. þarf ekki að fjölyrða. Það er mjög einkennilegt með vegalagningu hér á landi, að það er eins og kostað sé kapps um að hafa sem allra krappastar bugður við brýr, án þess að nokkur sýnileg ástæða sé alltaf til þess, og sumstaðar jafnvel ódýrara að taka ekki bugðuna. Og það er einkennilegt, að ekki skuli oftast hafa orðið slys við þessar hættulegu bugður hjá brúnum.

Um 5. liðinn er það að segja, að vegirnir sýna það sjálfir, að ekki myndi vera alveg ófyrirsynju, þó að hafðir væru eftirlitsmenn með því, hvernig vegunum væri viðhaldið á hverjum stað. Jafnvel hér á fjölförnustu þjóðvegum eru oft kaflar, sem varla geta talizt færir á útlíðandi sumri, að maður tali ekki um á vorin.

Í öðrum löndum er það háttur að setja

Vegamál.

upp merki þar, sem krappar bugður, brekkur, ár eða brýr eða yfirleitt einhver hættuvon er. En sjálfsagt er ekki síður ástæða til þess að setja slík merki hér, því að eins og kunnugt er, aka menn hér á öllum tímum árs, öllum tímum sól- arhringsins og í öllum veðrum.

Flest af þessu kostar fremur lítið, t. d. það að setja upp merki, er sýni vegalengdir til næstu staða og hvert hver vegur liggur. Mestallt í þessari till. er þannig lagað, að það þarf að gera það, og kostnaðurinn er ekki svo mikill, að fyrir þá sök eigi að láta það undir höfuð leggjast.

Mér þykir samgmn. ekki hafa meðhöndlað þessa till. jafngóðgjarnlega og maður hefði mátt búast við af henni. Hún talar um, að sumt sé miður þarft, t. d. að brýr skuli vera jafnbreiðar vegum. Þetta er dálítið villandi, því að ekki er farið fram á, að brýr á fljótum séu þannig, að hifreiðar geti mætt þar, heldur aðeins, að brýr á ræsum séu jafnbreiðar vegunum.

Mér skilst, að hv. d. muni að sjálf-sögðu samþ. till., en fella dagskrá hv. n.

Pétur Ottesen: Aðalflm. þessa máls, hv. 3. þm. Reykv., var hér áðan að draga upp mynd af þeim mönnum, sem nú skipa samgmn. þessarar d., og til frekari skýringar á þeirri myndagerð sinni vildi hann sýna það, sem á bak við myndina lègi, sem sé þær aðstæður, sem þessir hv. dm. ættu við að búa í sínu héraði, svo að ekki væri mikils að vænta af þeim í þeirra till. um vega- og brúamál landsins. Mér þykir þetta dálítið undarlegt, þegar maður ber þetta saman við það, hvað hv. þm. var ginkeyptur fyrir því fyrir á fundinum í dag að vísa frv. um vegalagabreytingar endilega í hendur þessarar nefndar. Því ef hann er svo áhugasamur um vega- og brúargerðir í þessu landi sem hann læzt vera, þá hefði hann heldur átt að stuðla að því að forða þessu máli frá því að lenda í höndum slíkra manna, sem hann var að lýsa hér áðan.

En þótt mér virðist, að samgmn. hafi stundum verið mislagðar hendur um ýmsar till. og ekki komið fram hjá henni nægilegur áhugi fyrir afgreiðslu ým-

issa mála, — ég skal ekki spá um, hvernig fer um vegalögin, sem var vísað til hennar í dag, en við, sem þar eigum hlut að máli, munum hafa vakandi auga með því —, þá virðist mér, að það nál., sem nú hefir verið úthýtt frá nefndinni um þetta mál, og sú rökst. dagskrá, sem hún leggur til að málið sé afgr. með, sé ekki fjarri sanni og rétt að taka þannig undir þá till., sem hér liggur nú fyrir.

Ég veit, að miðað við það, hvernig vegagerð og brúa hefir verið að ýmsu leyti hagað hér áður fyrr, meðan lítil reynsla var fengin í því efni, þá er ekki ástæðulaust, þótt slíkar till. séu bornar fram. En þegar maður athugar þær breyt., sem hafa orðið á þessu, og sérstaklega á allra síðustu árum, þá virðist mér, að þessar till. eigi ekki jafnvel við og séu að ýmsu leyti á misskilningi byggðar, og skal ég nú rökstyðja það nokkuð.

Hvað viðvikur 1. liðnum, að akvegir megi ekki vera mjórri en 4 metrar, þá verð ég að taka undir með hv. 1. þm. Skagf., að það nær vitanlega ekki nokkurri átt að fara að samþ. slíkt. Það er, eins og kunnugt er, mjög keppt að því að teygja akvegina sem allra mest út um byggðir landsins. Ef slíkt skilyrði væri sett sem þetta, sem næði þá ekki aðeins til þjóðvega, heldur einnig til sýsluvega, þá væri með því ákaflega torvelduð sú nauðsyn, sem héruðunum er á að koma akvegunum áfram. Sýsluvegina verða héruðin sjálf að kosta að hálfu leyti og sjá að öllu leyti um viðhald þeirra, og það skiptir því ákaflega miklu máli, hvort þeir eru 3½ m. á breidd eða þurfa að vera 4 m., bæði að því er snertir bygg-ingarkostnað og viðhald. En með því að hafa útskot hingað og þangað geta þeir vegir, sem minni umferð er um, komið að fullu liði með þessari breidd. Með því að samþ. slíkt skilyrði, sem þessi till. fer fram á, fyrir styrk úr ríkissjóði til þessara vega, er því ekkert unnið, nema að hefta slíkar framkvæmdir og að leggja í kostnað, sem engin þörf er á. Það dugir ekki að einblína á göturnar í Reykjavík og fjölförnustu vegina út frá höfuðstaðnum, því að málið horfir allt öðruvísi við úti um byggðir landsins, þar sem umferðin er margfalt minni.

Vegamál.

Þá er talað hér um nauðsyn á því að setja upp steinstöpla á vegbrúnum, þar sem hátt er niður og hætt við því, að bílar og önnur aktæki geti farið út af. Þetta er sjálfsagt gott og nauðsynlegt, enda er þetta sumstaðar á vegum, en vitanlega allt of óviða. Hinsvegar er það, að í nágrannalöndunum við okkur, og sérstaklega í Noregi, þar sem hagar að ýmsu leyti svipað um vegagerð og hjá okkur, er í staðinn fyrir að reisa slíka steinstöpla farið að setja upp lágar girðingar, því að á þann hátt er tryggt miklu betur, fyrst og fremst að bílar fari ekki út af vegunum, og auk þess, ef bill rekur sig á steinstöpul, þá er hætt við að hann brotni og skemmist, en miklu síður er hætta á því, ef slík girðing er fyrir.

Mér er kunnugt um, að vegamálastjóri hefir gert till. um að bæta úr þessum ágöllum, ekki á þann hátt að setja upp steinstöpla, heldur með því að koma upp slíkum girðingum, sem ekki eru líkur til, að myndu verða dýrari, en koma þó að miklu meira liði.

Þetta mál barst í tal í fjvn. í vetur, og vegamálastjóri gat þess þá, að ef fé fengist til þess, þá myndi verða komið upp slíkum girðingum í sumar þar, sem þess væri mest þörf. Ég veit ekki, hvort orðið hefir úr framkvæmdum. En hafi það ekki orðið, þá stafar það áreiðanlega af því, að ekki hefir verið hægt að leggja fram fé til slíkra hluta.

Þá er 3. atriðið, þar sem gert er ráð fyrir því, að brýr yfir ræsi séu hafðar jafnbreiðar vegum. Miðað við núverandi ástand er ekki nein ástæða til þessarar till. Áður voru brýr yfir ræsi nokkru mjórri en vegir, og stafaði það ekki af því, að þær væru byggðar mjórri, heldur af því, að þar sem vegirnir liggja á blautum jarðvegi, fletjast þeir út, en ræsin, sem byggð eru á traustri undirstöðu, standa í stað. Á sumum eldri vegum eru ræsin því mjórri en vegirnir. En á vegum, sem verið er að byggja nú, er séð við þessum leka, þannig að brýr á ræsum er gerðar breiðari en vegirnir, svo að þótt þeir fletjist út, þá standa brýrnar jafnbreiðar þeim. Þessi till. á því ekki við um það fyrirkomulag, sem nú er komið á um þetta. Hún heyrir fortíðinni til.

Þá er talin nauðsyn til að bæta úr því, að lautir myndist við þessi ræsi, og bent á þá úrlausn að hafa plötuna, sem steipt er yfir ræsin, þykkari en nú á sér stað. Þetta er mesti misskilningur. Þykkt plötunnar er eingöngu miðuð við nauðsynlegan styrkleika hennar, en þegar lautir myndast, þá stafar það af því, að vegirnir síga, en brýrnar ekki, og getur það tekið 2—3 ár að fá þá jafnháa brúnum. Þetta verður því lagfært með því einu að hækka veginn jafnóðum og hann sigur, og þegar hann er fullsiginn, þarf ekki lengur um að bæta í þessu efni.

Það er náttúrlega mikið hagræði fyrir umferðina, að þetta sé lagfært, því að slíkar lægðir eru til trafala fyrir alla bílaumferð.

Í 4. liðnum er talað um, að kappkostað verði að gera akbrautir að brúm sem allra beinastar. Þetta geta náttúrlega allir verið sammála um, og að áliti ýmissa manna eru nú sumstaðar óþarfa beygjur á vegum við brýr. Þetta hefir þó breytzt hin síðari ár, og er miklu minna um slíkar beygjur á nýrri vegum. Hinsvegar getur verið svo mikið kostnaðaratriði, hvort þetta sé gert, að af þeirri ástæðu geti fullkomlega réttlætzt, þótt nokkrar beygjur séu hafðar sumstaðar. En mér er kunnugt um, að þar sem óþægilegar bugður eru við gamlar brýr, hefir verið gert allt, sem hægt er, til þess að bæta úr því.

5. liðurinn er um að hafa sérstaka eftirlitsmenn með vegum. Ég veit ekki, hvernig þetta er framkvæmt alstaðar á landinu, en í Mýra- og Borgarfjarðarsýslu eru fastir eftirlitsmenn með öllum vegum, og það eru aðallega þeir menn, sem standa fyrir vegavinnu innan héraðsins. Þeir eru til þess ráðnir af vegamálastjórninni að hafa eftirlit með því, að strax þegar vegirnir skemmast, sé undið að því að bera ofan í þá, því að það er rétt, sem hv. 3. þm. Reykv. tók fram, að ef það er látið dankast að gera við holur í vegunum, þá verður það miklu dýrara síðar. Í Borgarfjarðarsýslu er það jafnvel svo, að þegar asahlákur koma og klaki fer skyndilega úr jörðu, þá er bílaumferð bönnuð, meðan ástand veganna er svo illt og umferðin veldur miklum skemmdum.

Vegamál.

Mér er ekki kunnugt, hvernig þessu er háttað í öðrum sýslum, en ég geri ráð fyrir, að þar sé svipuð tilhögun og í þessum tveim sýslum. Þar eru því gerðar allar þær ráðstafanir, sem hægt er að gera til þess að tryggja, að sem bezt og hagkvæmast sé fyrir komið öllu viðhaldi og endurbótum veganna.

Um að eftirlitsmenn skuli skyldir til að tilkynna vegamálastjóra um nauðsynlegar viðgerðir, er það að segja, að þeir telja það nú að sjálfsögðu skyldu sína, og enn fremur er mjög eðlilegt, að allir þeir, sem stýra bifreiðum, geri allt, sem í þeirra valdi stendur, til þess að sjá um, að vegunum sé haldið sem bezt við.

Viðvörðunarmerki og leiðarvísa á vegum er náttúrlega sjálfsgagt að setja upp þar, sem svo stendur á. Þar sem leiðir manna liggja nú um miklu lengra svæði en áður, og þeir, sem um vegina fara, eru oft ókunnugir, þá er þetta nauðsynlegt, en ég veit ekki betur en að þetta mál hafi verið tekið til athugunar, bæði af vegamálastjórninni og landsstj., og leitað tilboða um það erlendis, hvað slíkir leiðarvísar myndu kosta. Það barst í tal í fjvn. í vetur, að til stæði að kaupa einhver slík merki í sumar og setja þau upp. (HV: Það hefir alltaf staðið til í mörg ár!). Ég hefi ekki heyrt talað um það þar áður. Ég veit ekki, hvort þetta hefir verið gert. En það er mjög réttmætt, að ýtt sé undir það, ef það hefir ekki enn verið framkvæmt.

Um síðasta liðinn, undirbúning vegalaga, skal ég ekki segja annað en það, að um framkvæmdir á lagningu þjóðvega er að nokkru leyti farið eftir þeirri löggjöf, sem gildir um það á hverjum tíma. Og hvað snertir aðra vegi, t. d. sýsluvegi, þá veit ég ekki betur, af margra ára starfi í fjvn. og margra ára samstarfi við vegamálastjóra þar, en að hann hafi yfirleitt gert till. um framkvæmdir slíkra vega á næstunni, og jafnvel langt fram úr því, sem hægt er að fá fjárveitingar til í þeim fjárlögum, sem þá eru til meðferðar. Ég býst þess vegna við, að standi ekkert á í þessum efnum. Það, sem stendur á, er, hve mikið fé er hægt að leggja af mörkum til þessara framkvæmda. Hitt leiðir af sjálfu sér, að meðan vegagerð er ekki komin lengra áfram en nú er, og það er

að mótað, hvernig umferðin leggst á vegina, verður að haga sér eftir því, hvað réttmætt er að taka af vegum í þjóðvegatölu á hverjum tíma. Ef farið er að setja um þetta löggjöf fram í tímann, þá kemur reynslan og sýnir, að umferðin hefir hagað sér þannig, að t. d. vegi, sem áður voru í tölu sýsluvega, verður nú að taka í þjóðvegatölu. Það er með hliðsjón af þessari reynslu, að slíkar tillögur og óskir um breytingar á vegalögunum koma fram, eins og þær, sem var vísað til samgmn. í dag.

Þetta vildi ég taka fram sem rökstuðning og grg. af minni hálfu fyrir því, að ég mun greiða atkv. með hinni rökst. dagskrá, sem samgmn. hefir borið fram.

Umr. frestað.

Á 32. fundi í Nd., 18. ágúst, var enn fram haldið fyrri umr. um till.

Bergur Jónsson: Ég sé ekki ástæðu til að elta ólar við ruddaskap hv. 3. þm. Reykv. Það voru aðalrök hans móti dagskráartill. n., að við nm. hefðum ekkert vit á vegamálum. Hann sagði, að hv. 1. þm. S.-M. kynni ekkert annað en fara um Mjóafjörð. Það er mjög einkennilegt, að ungur þm. skuli gera sig svo stóran að gerast dómari yfir svo gömlum og reyndum og mætum þm. eins og hv. 1. þm. S.-M. er.

Þá sagði hv. 3. þm. Reykv., að ég mundi ekki þekkja aðra vagna en kerrur, því í Barðastrandarsýslu væru ekki aðrir vagnar til. Það er nú lítið þar um kerrur líka. En ég get nú sagt hv. þm., að ég er Reykavíkingur eins mikill og hann, fæddur hér og uppalinn engu síður en hann, og ef hann hefir aðstöðu til að þekkja vegamál þess vegna, þá ætti ég að hafa hana líka, nema þá af því, að ég væri svo miklu minni hæfileikum gæddur en hv. 3. þm. Reykv.

Svo fór hv. þm. nokkrum orðum um vegamálastjóra. Ég fyrir mitt leyti hefi nú meira álit á vegamálastjóra og hans þekkingu á vegamálum en þessa hv. þm. Hann er hagfræðingur að námi og hefir aðallega fengizt við verzlunarstörf, og þótt hann hafi sjálfsgagt leyst þau vel af hendi, er ekki sérstök ástæða til að ætla,

Vegamál.

að hann þeirra vegna hafi öðlazzt aðstöðu til að hafa neitt sérstakt vit á vegamálum. (MJ: Hann á bíl).

Annars get ég tekið það fram viðvikjandi minni afstöðu til málsins, að ég álit, að þessi afgreiðsla, sem í till. er farið fram á, sé alls ekki rétt í svona málum. Hér koma fram 3 leikmenn í d., sem ætla að fara að skipa fyrir um það, hvernig eigi að fara að með vegalagningar, í stað þess að leita til þeirra manna, sem skilyrði hafa til að hafa betur vit á þessum málum.

Þó að ég hafi skrifað undir nál. fyrirvaralaust, er ég ekki allskostar ánægður með þann rökstuðning, sem þar kemur fram. Fyrir mér er það aðalatriðið, að þeir menn, sem um þetta fjalla, hafi vit á málinu og að ekki sé hrapað að neinum óskynsamlegum framkvæmdum. Með allri virðingu fyrir hv. d. lit ég svo á, að einstakir hv. þdm. hafi ekki skilyrði til að gera endanlegar till. um, hvernig heppilegast sé að ganga frá vegamálum með tilliti til sérþekkingar.

Ég vil þess vegna leyfa mér að bera fram aðra rökstudda dagskrá, og láta hana koma fram hér undir umr. Hún er á þessa leið:

Dagskrártillagan orðist svo:

Í trausti þess, að ríkisstjórnin láti athuga, hvað af umbótum þeim, sem í tillögunni er óskað eftir, megi að gagni koma, og framkvæmi það, ef það virðist eigi of kostnaðarsamt og hindrar eigi nauðsynlegar vegaaaukningar, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá.

Með þessu er tekið tillit til þess, sem gagnlegt og skynsamlegt er í till. þremminganna. Hinsvegar er það tryggt, að ekkert sé gert, sem hindrar nauðsynlega lengingu á vegakerfi landsins. Og aðalatriðið fyrir flestum hv. þm. og fyrir landið er áreiðanlega það, að vegirnir verði lengdir og vegakerfið aukið sem allra mest í öllum héruðum landsins. Og ef svo á að fara að setja einstrengingar reglur um það, hvernig vegirnir skuli gerðir, t. d. eins og það, að þeir megi hvergi vera minna en 4 metra breiðir o. fl. þ. h., þá verður það áreiðanlega til hindrunar því, að hægt verði að lengja vegakerfið eins og þörf er á og almenn-ingur óskar eftir, að verði gert. Ég vona

því, að hv. þm. geti gengið að dagskrá minni.

Ég skal í þessu sambandi taka fram, að ég tel sum atriði í till. á þskj. 28 alls ekki fjarri sanni, og sum jafnvel sjálfsgöð. En þó svo sé, þá vil ég, að það sé opin leið fyrir ríkisstj. og trúnaðarmenn hennar að taka þær til greina eftir því, sem þeim þykir rétt og skynsamlegt.

Jón Auðunn Jónsson: Ég gæti nú eiginlega fallið frá orðinu, því bæði hefir hv. þm. Borgf. tekið fram það, sem ég vildi mega hafa sagt, og að nokkru leyti hv. þm. Barð. líka.

Það hefir verið skýrt frá því, að sumar af þessum umbótum, sem eru nauðsynlegar, eru í framkvæmd nú þegar, eins og að setja upp leiðbeiningarspjöld. Það er búið að panta merkin, og þau verða sett upp, þegar þau koma. Það er rétt, að brýrnar yfir ræsin á eldri vegum eru mjórri en vegirnir sjálfir, sem stafar af því, að vegirnir hafa flatzt út af umferðinni síðan þeir voru gerðir. En vitanlega hafa brýrnar yfir ræsin í upphafi verið jafnbreiðar vegunum. En á nýjum vegum, sem verið er að gera, eru brýr yfir ræsi gerðar lengri en breidd vegganna. (BSt: En á að hætta að búa til óþarfa króka?). Óþarfir krókar eru að vísu nokkrir á vegunum, en það er þó nokkurt álitamál, hvort krókarnir eru óþarfir; það verður að fara eftir landslaginu, hvar krókar eru hafðir. Við höfum ekki alltaf ráð á að fara beint, og þá verðum við heldur að taka krókinn. Ef það t. d. kostar 15—20 þús. kr. á km. að fara beint, en ekki nema 1—2 þús. kr. á km. að fara krókinn, þá verðum við heldur að fara hann. (BSt: En ef krókurinn er dýrari? — LH: Krókurinn er sumstaðar dýrari). Já, það hefir ef til vill komið fyrir, en annars hefir nú vegamálastjóri sagt mér, að það sé verið að laga krókana, og það hefir þegar verið gert á einum 30 stöðum. Yfirleitt eru þær umbætur, sem hér er farið fram á, miðaðar við það, hvað ríkissjóði er fært. Í Noregi hafa menn víða látið sér nægja vegi, sem ekki eru breiðari en 2¼ m. Myndu margir þakka fyrir á Vesturlandi, ef þær væru til slíkir vegir, þótt ekki væru breiðari. Það er alger óhæfa að binda það fastmælum, að ekki

Vegamál.

megi neinstaðar leggja mjórri vegi en 4 metra.

Héðinn Valdimarsson: Hv. þm. Barð. varpaði nokkrum orðum að mér nýlega. Má það vera gleðiefni stj. og hinum eldri þm. Framsóknarflokksins, hvað þessi ungi þm. er lítillátur og bljúgur. Er hann reiður yfir því, að ég skuli vera að finna að gerðum eldri þm. og koma fram með till. frá sjálfum mér. Virðist hann álita, að ekki sé um annað að gera en að vísa málunum til ríkisstj., sem völdin hefir, vitið og ráðin, og láta hana ráða. Væri það sjálfsagt ekki ónotalegt fyrir stj., ef þing væri svo samsett sem hv. þm. vill vera láta. Ég vissi það, að hv. þm. Barð. er genginn úr jafnaðarmannaflokknum, en að hann væri kominn svo í vasa steingerðustu deildar Framsóknarflokksins sem raun ber vitni um, hafði mér ekki dottið í hug.

Sýnist mér samgmn. þessi vera ein-kennilega samsett, því að meðlimir hennar virðast eingöngu hafa áhuga fyrir samgöngum á sjó. Þó að í héruðum þeim, sem ég veik að áðan, sé almennur áhugi fyrir sjósamgöngum, þá eru þar svo sem engar bílasamgöngur, og sést af því, að þm. þessir hafa ekki eins mikinn áhuga fyrir þeim og vera ætti. Er lítið gagn að því fyrir menn að hafa verið í Reykjavík, eins og hv. þm. Barð., ef þeir hafa aldrei hugsað um opinber mál.

Ég er ekki sá eini, sem er óánægður yfir vegamálunum í höndum vegamálastjóra, því að flestir bændur og bílstjórar og aðrir flutningamenn eru jafnóánægðir, og mun vera leit að utanþingsmönnum, sem lofa stjórn vegamálanna. Það ber að líta á fleira en kostnað, þegar um þessar breytingar er að ræða. Má líka líta á líf og lími þeirra manna, er um vegina fara, og eins á viðhald flutningatækjanna í landinu. Eru nú hátt á annað þúsund bifreiðar hér á landi, sem hver kostar ný frá 4000—13000 kr. Þær munu að jafnaði endast helmingi skemur en í öðrum löndum, þó að íslenskir bílstjórar séu, bæði að dómi innlendra og útlendra manna, a. m. k. eins góðir og gætnir og annarsstaðar. Er orsökina sú ein, hve lélegir vegirnir eru. Þrátt fyrir tiltölulega mjög litla umferð á vegunum eru bif-

reiðaslys hér tíð. Eru ýmsar þessar till. þannig, að þær gera umferð alla áhættuminni. Ef þm. væru yfirleitt á móti 1. lið, að gera enga akvegi mjórri en 4 metra, þá mætti bera þann lið upp sérstaklega, eins og hv. 1. þm. Skagf. vildi. Þó að mest sé lagzt á móti þessum lið, vil ég ekki taka hann aftur. Það er ekki tiltölulega miklu dýrara, þó að vegir breikkuðu almennt um 1 meter, því að skurðir yrðu þeir sömu og ýmislegt annað yrði engu dýrara. En aftur á móti yrði allur akstur stórum öruggari og auðveldari. Og vil ég þó leggja áherzlu á, að 4 m. vegabreidd er allt of lítil þar, sem nokkur umferð er að ráði.

Viðvíkjandi 3. lið, sem fer fram á það, að brýr yfir ræsi í vegum haldi sömu breidd og vegirnir, og að svo verði um búíð, að þær haldist í sömu hæð, höfum við flm. komið með skriflega brtt., sem er ekki annað en orðabreyting, til þess að komast hjá misskilringi.

Hv. þm. Borgf. talaði á móti þessum till. og gat þess sérstaklega, að önnur ráð væri hægt að hafa en steinstöpla til þess að koma í veg fyrir akstur út af vegabrúnum, þar sem hátt er niður. Held ég, að það, sem hann gat um, að setja mætti einhver bönd á vegina í þessum tilgangi, myndi ekki reynast betra en steinstöplar, og er öllu hægara fyrir bil að fara gegnum slík trjáviðarbönd, enda hygg ég, að hv. þm. hafi þetta eftir vegamálastjóra, eins og ýmislegt annað, en hann virðist svo íhaldssamur í öllum umbótamálum veganna, að þurfi að neyða hann til að framkvæma nokkrar umbætur. — Síðasta Alþingi lofaði hættumerkjum þeim, sem um getur í 6. lið, en þau eru hvergi komin ennþá nema í Þjórsárdal, þar sem bændur hafa sjálfir gengið fyrir þessu.

Hygg ég, að margir þm. viti, hvernig hagar til við brýr víða hér á landi, t. d. við Gljúfurá í Borgarfirði. Er bein mann-hætta að aka þar um fyrir ókunnuga bílstjóra. Ef komið er á fullri ferð að brúnni, má það teljast mesta mildi, ef menn fara ekki fram af veginum og niður í ána, þar sem vegurinn liggur beint að ánni beggja vegna, og ókunnugir vegfarendur hljóta að halda, að brú sé þar yfir, en í stað þess liggur vegurinn inn með ánni frá bakkanum beggja vegna í

Vegamál.

skörpu horni, og brú yfir ána er þar innra. Eru hættumerki nauðsynleg á slíkum stöðum, og eins verður að leggja brýr þannig, að vegurinn komi ekki í krók út að brúnni, en það er yfirleitt reglan. Er hið sama að segja um margar fleiri ár en þessa. Vegamálastjóri hefir afsakað þetta með því, að það sé gert til þess að láta menn koma að brúnni á hægri ferð, en þá er ekki tekið tillit til hættunnar fyrir þá, sem í bifreiðunum eru, og gert ráð fyrir, að allir bifreiðarstjórar séu kunnugir veginum í fyrsta sinn, sem þeir aka hann.

Hv. þm. Borgf. sagði, að brýr yfir ræsi á nýjum vegum væru alltaf gerðar jafnbreiðar vegunum. Held ég, að það sé undantekning, ef brú finnst yfir ræsi, sem sé jafnbreið veginum, og þarf ekki annað en að fara um Hafnarfjarðarvegin, til þess að sjá dæmi um þetta.

Vona ég, að hv. deild geti a. m. k. samþ. liðina 2—7. Er fullt eins mikil ástæða til að taka þá til greina og margt af því, sem samþ. hefir verið á þessu þingi. Hefi ég a. m. k. ekki orðið þess var, að hv. þm. Barð. hafi borið nokkuð það fram á Alþingi, sem er eins mikils virði.

Um 8. lið mun fremur orka tvímælis, en eins og nú háttar til er álit þm. ekki ákveðið um það, hvaða vegi beri helzt að leggja, og sama máli gegnir um kostnaðaráætlanir. Verði till. samþ., ætti ekki alltaf að þurfa að koma sama rífrildið, þegar til umr. eru vegalagningar um hér- uð landsins.

Menn sjá, að það verður að vanda betur vegi þá, sem lagðir eru, en áður, eins og t. d. Hafnarfjarðarvegin. Þyrfti að setja slitlag á hann, og þarf þetta rannsóknar við af stj. og öðrum hlutaðeigendum.

Forseti (JörB): Mér hefir borizt svo hljóðandi skrifleg brtt.:

„Við 3. lið. Liðurinn orðist svo:

Að brýr yfir ræsi í vegum verði gerðar jafnbreiðar vegunum og þannig um búið, að þær haldist í sömu hæð“.

Mun ég leita samþykkis til þeirra afbrigða frá þingsköpum, að brtt. þessi megi koma til umr. og atkvgr.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (verður þskj. 359) leyfð og samþ. með 20 shlj. atkv.

Jónas Þorbergsson: Ég vil taka undir við þá hv. dm., sem látið hafa það í ljós, að afgreiðsla samgmn. á þessum málum hefði getað verið betri. Þótt svo sé lítið á, að sumir liðirnir á þskj. 28 orki tvímælis, þá eiga aðrir fullan rétt á sér og því, að þeir verði látnir koma undir atkv. deildarinnar. Skildist mér á hv. frsm. samgmn., að n. hafi leitað álits vegamálastjóra um þessa till. til þál., og hafi það verið fyrir mótlþróa hans, að n. afgr. málið á þennan hátt. Skil ég, að vegamálastjóri kæri sig ekkert um það að láta n. segja sér fyrir verkum, en þótt margt gott sé um hann að segja, þá mætti hann sýna meiri röksemi í þessu máli en verið hefir, einkum að því er kemur til þeirra liða till., er fjalla um ráðstafanir til varnarslysum og þess háttar.

Vegir teygja sig nú smámsaman um allar byggðir landsins, bílaumferð vex og þar með slyshættan, og er því fyllilega tímabært að gera varúðarráðstafanir. Mun ég því fylgja sumum liðum till., þó að ég treysti mér ekki til að greiða atkv. með þeim öllum.

Frsm. (Sveinn Ólafsson): Ég vil ekki vera að lengja umr. um þetta lítilfjörlega mál, því að ég veit, að framkvæmdir verða þær sömu, hvort sem till. verður samþ. eða ekki. Stóð ég aðallega upp til þess að taka það fram, að ég felli mig vel við brtt. við rökstudda dagskrá frá n., sem hv. þm. Barð. kom með. Get ég fallizt á þá afgreiðslu, sem hann mælir með. Vil aðeins geta þess út af orðum hv. þm. Dal., er hann gat þess til, að vegamálastjóri myndi hafa sagt n. fyrir verkum, að hann kom ekki á fundi n., fyrr en hún var búin að afgreiða nál., en þá kom í ljós, að vegamálastjóri var n. sammála um þetta. Annars vil ég ekki blanda mér frekar í þessa deilu og svara flm., sem bindur sig við form fremur en efni. Lit ég á þessa till. eins og viðvaningur væri að segja þaulvönum ræðara til um áralagið, eða sá, sem aldrei hefði snert á orfi, ætlaði að kenna æfðum sláttumanni. Er með öllu tilgangslaut að segja gamalreyndum mönnum fyrir verkum, sem þeir kunna betur en flm. (EA: Geta verið klaufar, þótt gamlir séu). Vil ég ekki eyða tíma til lengri umr. um jafnlítil-

Vegamál.

fjörleggt mál og gagnslaust í alla staði og till. þessi er.

Magnús Jónsson: Hv. frsm. sagði áðan, að þetta mál væri lítilfjörleggt. Held ég því, að menn muni ekki hafa gert sér grein fyrir því, hve stórar ákvarðanir felast í till., sérstaklega í 1. og 8. lið. T. d. er það ekkert smáræði að ákveða, að engir akvegir skuli lagðir mjórri en 4 metrar. Er það ekki í lítið ráðizt að virða að vettugi vilja margra héraða um það að fá vegina sem fyrst, þótt þeir yrðu ekki eins fullkomnir og annars. Líka er það stórt atriði, að Alþingi ákveði í eitt skipti fyrir öll, hvernig vegalagningum skuli hagað.

Aftur á móti játa ég, að önnur atriði eru smávægileg. Er það auðséð, að sumir þeir, er till. bera fram, eru ekki eins miklir sérfræðingar í þessum málum og þeir vilja vera láta. Hafa þeir orðið að taka aftur ákvæðið um það, hvernig forðast skuli, að vegur og brú yfir ræsi séu mishá, enda hafa þeir auðsjáanlega ekkert vit á þessu. Halda þeir, að nóg sé, að nægilega þykk steypa sé höfð á brúnum. Ég býst ekki við, að hægt sé að búa svo um, að brýrnar haldist í sömu hæð. Þetta kemur af því, að vegurinn lækkar við það, að hann sigur, hann slitnar og það fýkur úr honum o. s. frv. Býst ég ekki við, að hægt sé að búa þannig um þetta nema með steinsteypuvegum. Gott viðhald er það eina, sem dugir, eins og nú er ástatt. Mér finnst þessi till. öll saman bera vott um það, að hv. flm. séu ekki vaxnir upp úr þeim barnasjúkdómi, sem kemur víða fram hjá þeim, sem óvanir eru að fara með opinber mál. Þessa framhleypli og ofvitaskap tók Holberg fyrir forðum, hið bezta kímniðsskald á Norðurlöndum, í leikritinu um pólitíska könnusteyparann.

Það er algengt, að menn vasist inn á svið þeirra, sem búinir eru að þrauthugsa mál, sem tilheyra sérfræði í þeirra starfi, og fari að ráðleggja um hitt og þetta. Það er alveg eins og þessir hv. þm. haldi það t. d., að vegamálastjóra og verkstjórum hafi aldrei dottið í hug að setja steinstöpla með vegum og gera brýr jafnbreiddar vegum. Að þeim hafi aldrei dottið í hug að gera vegina beina að brúnum.

Hver einasti liður í þáttill. er hlutur, sem vegamálastjóri, verkstjórar og aðrir, sem um þessi mál hafa hugsað, eru búinir að velta fyrir sér án þess að þurfa að sækja neitt vit til þessara hv. þm. Og þessir hv. þm. mega ekki halda, að það sé af ein-tómri heimsku eða illgirni, að vegirnir eru ekki hafðir breiðari. Breidd vega, sem er mjög misjöfn, er áreiðanlega ákveðin að vel yfirlögðu ráði og öllum ástæðum athuguðum í hvert skipti. Og það þýðir ekki að segja bara, að útskotin séu dýrari en að breikka allan veginn. Þetta er reikningsdæmi, sem verður að reikna í hvert skipti. Í mörgum kringumstæðum getur verið miklu ráðleggra að byggja fyrst veginn mjóan og breikka hann svo, jafnvel þótt heildarkostnaður verði hærri með þessu móti. En þessi mjói vegur getur verið búinn að gera svo mikið gagn, að þessi aðferð við vegalagninguna margborgi sig.

Ég skal nú ekki deila mikið um það, hvort heppilegt sé að hafa steina á vegbrúnum til að afstýra slysum, þar sem beygjur eru og hátt niður. Mér skildist á hv. 3. þm. Reykv., að honum væri sama þó að billinn skemmdist við að rekast á þessa stöpla. Óneitanlega er betra að stöðva án þess að skemma skrájóðinn við árekstur. Annars eru þessir steinstöplar leifar frá þeim tíma, þegar Rómverjar voru að leggja sína frægu vegi, og voru sem einskonar leiðarvísar á varasömum stöðum, svo að hestar og uxar gættu sin betur. En nú, þegar þeyst er í bifreiðum, þá er hentugra ef hægt er að hafa varnir á vegbrúnum, sem stöðva án þess að skemma.

Ekki skal ég ræða mikið um brýr á ræsum, því að þar hafa hv. flm. játað vanþekkingu sína, ekki sízt með því að taka Hafnarfjarðarvegin til dæmis. Því að ef til er vegur, sem mikið er notaður og því mikið vaðinn út, þá er það Hafnarfjarðarvegurinn. Hann er því eitt langskýrasta dæmi þess, hvernig brýrnar geta orðið mjórri en vegurinn, þótt jafnbreiddar séu í fyrstu. Og það er þá þetta ástand, sem flm. vilja viðhalda, þar sem þeir gera þá áskorun, að ræsi verði byggð jafnbreið vegum, til þess að þegar vegurinn er flattur út, séu nægileg skörð til að geta ekið ofan í. Þeir vilja afturför

Vegamál.

frá þeim hætti, sem nú er tekinn upp, að byggja brýrnar upphaflega breiðari en vegina.

Þá er að minnast á króka á vegum við brýr. Ég held hv. flm. setji þetta í till. til þess að geta komið að þessari fyndni um Z-lögun á vegum. Það skyldi þá ekki eiga að vera fangamark vegamálastjóra sjálfs, sem hann vill setja sem allra viðast á landið!

Í fyrsta lagi er það að athuga, að víða eru gamlir vegir, sem lagðir voru fyrir vagnaumferð. Það er alkunnugt með S-ið á leiðinni til Hafnarfjarðar; það er til þess að hestum gæti veitt léttara að komast með æki upp brekkuna. Þess er engin þörf fyrir bifreiðar. Kambavegurinn frægi er lagður fyrir hesta. Krókarnir eru óhentugir fyrir bifreiðar, en þær þola mikinn halla.

Um Gljúfurárbrúna, sem hv. þm. tók sem dæmi, er það að segja, að hún var byggð löngu áður en bílar voru fundnir upp í veröldinni, enda er hún með elztu steinsteypubrum á landinu. Býst ég ekki við, að það þurfi að neyða vegamálastjóra með þingsályktunum til að gera hana hentugri þegar brúin verður endurbyggð. Annars er það satt að segja, að lögun á vegum við brýr er í mörgum tilfellum ákaflega eðlilega mótuð af landslaginu. Brýr eru byggðar þar, sem árfarvegur er djúpur, enda væri óðs manns æði að hlaða upp með þeim beggja megin. Oft verður svo að sniðskera niður brekku og þá að sjálfsögðu að hafa beygju yfir á brúna, sem liggur stytztu leið yfir vatnsfallið. Væri nokkur mein-ing að brúa endilega ána í sömu stefnu og vegurinn liggur að? Ég held, að bezta lausnin á þessu sé, að bílarnir fari bara hægt á brúarsporðana, þar sem með þarf.

Nei, það verður að fela þetta mál þeim, sem um þetta eiga að sjá. Það er ekki til neins að þjóta upp til handa og fóta út af einhverjum erfiðleikum, án þess að gera sér minnstu grein fyrir orsökum þeirra.

6. og 7. liður till. eru góðir út af fyrir sig. Ég er hissa, hvað staðið hefir lengi á því yfirleitt að setja upp hættumerki og leiðarvísa við vegi. Að því leyti er dagskrá hv. þm. Barð. heppileg, að hún bendir að einstökum liðum, sem gott er að

vísa til athugunar og til að reka á eftir, ef þörf er á.

Í till. er talað um að undirbúa almenn vegalög og leggja fyrir næsta þing ásamt kostnaðaráætlun fyrir hvern veg, og enn fremur samskonar áætlun um slitlag veganna. Ég hefi nú áður minnst á það, að ég er ekki hrifinn af þessari vegalöggjöf. Henni yrði auðvitað alltaf breytt á hverju þingi, að ég ekki minnst á það, að önnur eins stjórnarvöld og við höfum haft geta gert annað eins og að víkja frá slíkri löggjöf. Í lögum frá 1921 um bifreiðaskatt er svo ákveðið í 5. gr., að það skuli stofna sérstakan sjóð af þessum skatti og stjórnin geyma hann. Það er heimilt að verja fé úr sjóðnum eftir till. vegamálastjóra til þess að greiða aukakostnað, sem stafar af því að setja slitlag, annaðhvort grjótmulning eða steypu, þar sem umferðin er mest. Tilgangurinn virðist sá, að bílarnir njóti á þennan hátt þess skatts, sem á þá er lagður. En ég veit ekki betur en þessi l. hafi verið algerlega dauður bókstafur um langan tíma. Það mun hafa verið varið fé úr þessum sjóði til að gera slitlag á kafla á veginum á Hellisheiði, slitlagið hjá Hólmi og eins suður með sjó. En nú síðustu árin veit ég ekki betur en þessi bifreiðaskattur hafi algerlega horfið inn í annað vegaviðhaldsfé og l. frá 1921 algerlega verið höfð að engu.

Hefði ég verið svo heppinn nú að hitta á þær fáu sekúndur, sem einhver ráðh. er við, mundi ég beina fyrirspurn til hans um þetta; en því er ekki að heilsa. En mér finnst meðferðin á þessum l. sýna það ljóslega, hve litla þýðingu það hefir að ákveða nánar um þetta í lögum, hvernig fénu skyldi varið. Yfirleitt er of mikið gert að því á Alþingi að hnitmiða allt niður, en svo kemur stj. og ryður öllu til.

Jæja, þarna kemur þá hæstv. forsrh., og hann hefir verið atvmrh. Ég vildi mega spyrja hæstv. ráðh., hvernig stendur á því, að þar sem í l. frá 1921 um bifreiðaskatt er tiltekið, að honum skuli sérstaklega varið til slitlags á vegum, þá skuli þau l. ekki hafa verið höfð að neinu, heldur féð látið hverfa algerlega inn í annað viðhaldsfé? (Forsrh.: Það er haldið áfram þeirri stefnu, sem alltaf

Vegamál.

var höfð). Ég held þetta sé alls ekki rétt, því að fyrst um sinn var gert allmikið af slitlagi, en því er algerlega hætt upp á síðkastið.

Enda þótt ég geti verið sammála nokkrum liðum þessarar till., þá sé ég ekki ástæðu til að fylgja henni við atkvgr., en mun greiða atkv. annaríhvorri rökstuddu dagskránni, sem fyrir liggur.

Bernharð Stefánsson: Ég verð nú að segja, að ég skil ekki, hvaða kapp samgmn. og ýmsir fleiri leggja á að koma þessari till. fyrir kattarnef. Ég get að visu játað, að það er varhugavert að samþ. fyrsta og síðasta lið hennar athugunarlítið. En hinir liðirnir eru ekkert annað en öryggisráðstafanir, sem mér sýnist, að séu nokkurn veginn sjálfsagðar, a. m. k. flestar þeirra. Ég hafði nú hugsað mér að koma með brtt. við 1. lið og 8. lið líka. En þar sem þetta er fyrri umr. og málið á að ganga til 2. umr., þá finnst mér það mega dragast og till. verða samþ. eins og hún er nú. Það er alltaf vegur að breyta henni við síðari umr.

Það hefir verið talað hér mikið um það, einkum af síðasta ræðumanni, að það væri hreinasta fjarstæða, að ófaglærðir menn væru að skipta sér af, hvernig vegir væru lagðir og annað slíkt. Þingmenn eru nú fulltrúar þjóðarinnar, og ég get fullvissað hv. 4. þm. Reykv. um það, að yfirleitt er almenn óánægja meðal þjóðarinnar út af vegunum að ýmsu leyti. Það er nú t. d. með þessa frægu króka. Ég get búist við, að sumir krókar séu orsakaðir beint af landslaginu, að það er hagkvæmara og ódýrara að beygja veginn. En við höfum víst sjálfsagt allir séð króka á vegum, sem hefir líklega verið dýrara að leggja og að öllu leyti óhagkvæmara en gera veginn beinan. Í mínu byggðarlagi er einn krókur, sem alveg áreiðanlega hefir verið dýrara að leggja en beinan veg á sama stað. Það ber öllum saman um. Eins er með króka, sem eru við brýr. Það kann að vera sumstaðar óhagkvæmlegt, t. d. þegar vegur liggur meðfram á og á brú yfir ána. En það er áreiðanlega ekki æfinlega svo, og það þarf enga sérstaka sérfræðinga til að sjá þetta.

Mig minnir það væri hv. síðasti ræðu-

maður, sem afsakaði krókinn við Gljúfurá í Borgarfirði með því, að brúin væri byggð löngu áður en bílar komu. En það er brú í mínu byggðarlagi, sem byggð var í hitteðfyrri, auðvitað eftir að bílar voru farnir að ganga þá leið, sem mjög svipaður krókur liggur að og flestir álíta alveg þarflausan. Með 2. og 7. lið þessarar till. er ekki annað sagt en það, að því er beint til vegamálastjórnarinnar, hvernig menn óski, að þessu skuli hagað. Mér finnst rétt, að þær óskir komi frá þjóðinni, sem vitanlegt er, að þjóðin vill bera fram. Ég álit óþarfa varfærni að samþ. dagskrártill., það megi vel samþ. till. eins og hún liggur fyrir. Þó skal ég játa, að það ætti að breyta 1. og 8. lið við síðari umr. Og fái till. að ganga til síðari umr., mun ég koma með brtt., að þau takmörk verði sett við 1. lið, að vegirnir verði ekki gerðir breiðari en 4 metrar, þó umferðin sé mikil. Og um 8. lið, að fella burt það ákvæði, að þetta þurfi að gerast fyrir næsta þing. Því að mér getur skilizt, að lengri tíma þurfi til undirbúnings þessa máls. En að þessi undirbúningur sé nauðsynlegur, dylst mér ekki, því að það á einmitt að vera ákveðið „plan“ fyrir því, hvernig vegirnir eru lagðir um landið og í hvaða röð það er gert.

Pétur Ottesen: Ég hefi nú um hrið ekki verið viðstaddur umr. og þess vegna ekki heyrt það, sem fram hefir farið.

Ég vildi aðeins út af ummælum hjá hv. þm. Dal., að vegamálastjóri hafi ekki sýnt nægilega mikla röggsemi í því að koma á í sambandi við vegagerð ýmsum þeim endurbótum, sem nauðsynlegar eru til þess að forðast slys og þess háttar, segja nokkur orð.

Ég held þetta sé alls ekki rétt hjá hv. þm., að hann hafi ekki haft fullkomlega opin augu fyrir þeirri hættu, sem gæti stafað af umferð á vegum víðsvegar um landið, heldur stafar það af því, að hann hefir ekki fengið nægilegt fjármagn til nýbyggingar og viðhalds, til þess að koma þessu í framkvæmd svo sem nauðsynlegt var og æskilegt. Annars verð ég að segja, að í margra ára samstarfi við vegamálastjóra í fjv. hefi ég aldrei orðið annars var — ætla ég, að þar tali ég

Vegamál.

fyrir munn fjárveitinganefndarmanna yfirleitt — heldur en vegamálastjóri hefði mjög vakandi auga á því og áhuga fyrir því að reyna að tileinka okkur allar nýjungar í vegagerð og umbótum á vegum, sem framkvæmdar eru í nágrannalöndum okkar, enda hefir honum tekizt það á margan hátt. Má í því efni nefna veghefilinn og annað þess háttar, sem kemur að mjög miklu haldi við viðhald veganna. Og það er fleira í þessu efni, sem fullkomlega bendir til þess, að vegamálastjóri hafi vakandi áhuga um að fylgjast með framförum og nýjungum í vegamálum í nágrannalöndunum. Hitt er öllum kunnugt, að vegamálastjóri er alveg sérstaklega áhugasamur um allar vegafamkvæmdir í landinu. Það er næstum undravert, að hvar sem maður drepur niður hringinn í kringum landið, þá er vegamálastjóri þar öllu jafnkunnugur og getur fyrirvaralaust gert greið skil allra slíkra hluta. Og ég hefi heldur ekki orðið annars var en að hann vilji í sínum till. gera allt sem réttlátast. Hitt er auðvitað, að fjárveitingavaldið á Alþingi og ríkisstjórnin hefir mjög mikið hönd í bagga, hvað gert er á hverjum stað, og stundum hefir verið gripið í tauma og farið á svig við vegamálastjóra, þannig að miður er farið. Það er því mála sannast, að það er enganveginn fyrir tómlæti eða áhugaleysi vegamálastjóra, að nokkuð skortir á um fullkominn frágang veganna og öryggisráðstafanir á þeim, heldur er það af hinu, að hann hefir ekki fengið fé til þess; það hefir verið látið ganga fyrir að teygja vegina áfram.

Mér þykir ekki ástæða til að fara frekar út í efni till.; ég gerði það í gær, lið fyrir lið. Ég tel heppilegast að vísa þessu máli til stjórnarinnar með rökst. dagskrá, þó ég geti tekið undir með hv. þm. S.-M., að það muni sennilega koma í sama stað niður, hvort samþ. er dagskrártill. n. eða sú, sem hv. þm. Barð. ber fram.

Jónas Þorbergsson: Ég vil taka það fram vegna þess, sem hv. þm. Borgf. sagði út af ummælum mínum um þessa till. og í garð vegamálastjóra, að því fer mjög fjarri, að ég vilji nokkrum steini að hon-

um kasta. Þvert á móti tók ég það fram, að mjög margt gott mætti segja um þennan embættismann, enda hygg ég, að hann hljóti viðurkenningu flestra þeirra, sem til þessara mála þekkja. En engu að siður er það ofmælt hjá hv. þm. Borgf., að vegamálastjóri hafi innleitt hér allar þær nýjungar í vegagerð, sem í nágrannalöndum okkar tíðkast, og þessi till. bendir til þess, að ekki líti allir þm. sömu augum á þetta sem hv. þm. Borgf., því að sum atriði till. eru ljós vottur þess, að svo hefir ekki verið. Vil ég í því sambandi benda á 3 liði till., og þá fyrst og fremst 2. lið, þar sem talað er um, að steinstöplar verði settir upp á vegbrúnum til varnar akstri út af vegum, þar sem hátt er niður af veginum. Eins og kunnugt, er, eru vegabrúnin hestar þar, sem ræsi eða brýr eru gerðar á vegum, og má öllum vera ljóst, að hagkvæmast væri og mest til verksparnaðar að reisa upp slíkar varnir gegn slysum um leið og sjálf ræsin eru gerð. Þetta mun ekki hafa verið regla. Þá minnst ég þess ekki, og hefi ég þó allvíða farið um þetta land, að ég hafi neinstaðar séð slík hættu- eða viðvörðunarkerki, sem um getur undir 6. lið till. Er þetta altítt erlendis, til þess að vekja athygli bílstjóra og annara þeirra, sem umferð stjórnar, á hættunum. — Í 7. lið till. er talað um það, að settir verði upp leiðarvisar við vegamót til leiðbeiningar ókunnugum vegfarendum. Hefi ég ekki orðið var við neina slíka leiðarvisa, svo nauðsynlegir sem þeir eru.

Það er ekki rétt hjá hv. þm. Borgf., að þessar og aðrar framkvæmdir, sem getur í till., séu svo kostnaðarsamar, að vegamálastjóri hafi ekki getað komið þeim við, heldur hefir honum annaðhvort ekki hugkvæmt þetta, eða þá látið það undir höfuð leggjast af öðrum ástæðum, og þess vegna er þessi till. einmitt fram komin.

Bergur Jónsson: Við fyrri ræðu mína vann ég þó það á, að hv. 3. þm. Reykv., sem er mætur maður og frægur fyrir ýmsa hluti, en þó sízt fyrir hógværd, var nú öllu hógværrari en í gær og lét vera að beina svigurmælum að öðrum samgöngumálanefndarmönnum en mér. Hefir honum efalaust fundizt hann hafa meira til-

Vegamál.

efni til að skjóta örvum sínum að mér, og get ég látið mér það í léttu rúmi liggja, því að ég er ekki hörundssár. En ein-kennilegt þótti mér þó, þegar hv. þm. var að gera sig digran yfir mér sem ungum þm. fyrir það, að ég vildi vísa þessu máli til stj. Veit ég ekki betur en að það sé algengt fyrirbæri hér á Alþingi, að mál-um sé vísað til stj. til frekari íhugunar, og jafnvel til fullnaðarafgreiðslu, og ég ætla, að finna mætti því dæmi, að hv. 3. þm. Reykv. hafi sjálfur fylgt slíkri afgreiðslu mála, ef vel væri leitað í Alpt., og að honum farist því ekki að vera að gera sig breiðan yfir okkur, „þeim ungu“, eins og hann kallar, fyrir það, að við séum á villigötum í þessu máli.

Það voru fáir þm. viðstaddir, þegar ég mælti fyrir dagskrártill. minni, og vil ég því gera stuttlega grein fyrir aðalrök-semdum mínum fyrir henni. Ég lit svo á, að í vegamálunum beri að skilja vandlega á milli tveggja atriða: hvar eigi að leggja vegina, og hvernig þeir eigi að vera. Að því er fyrra atriðið snertir, þá verður þingið að gera út um það sjálfst. En síðara atriðið snertir framkvæmdarhliðina, og sé lítið á það frá öllum hlið-um, hve breiðir vegirnir eigi að vera, úr hvaða efni o. s. frv., getur engum dulizt, að þar er komið inn á sérfræðisviðið, enda lit ég svo á, að trúnaðarmenn ríkisins eigi að dæma um þetta sjálfir. Og þetta liggur til grundvallar fyrir till. minni í málinu. Ég vil ekki, að einstakir þm., án þess að nokkur trygging sé fyrir því, að þeir hafi vit á þessum málum, fari að gefa þinginu og þeim, sem með framkvæmdir vegamálanna fara, fyrir-skipanir í þessu efni. Ég tek steinstöplana sem dæmi, því að svo segja mér fróðir menn á þessa hluti, að hagfelldara sé að hafa girðingar á vegbrúnum til að varna slysum. Bifreiðarnar brjóti stöplana eða brotni sjálfar við að renna á þá, en hinsvegar megi hafa girðingarnar þannig, að bifreiðar sveigist til um leið og þær lenda á þeim og komist svo ó-skaddaðar áfram. Ætti og öllum að vera ljóst, að betra er að láta sérfræð-inga dæma um þessa hluti heldur en þekkingarlausar þm., að ég nú ekki tali um mislukkaða bílstjóra, eins og hv. 3. þm. Reykv. Við höfum trúnaðarmenn

ríkisins í þessum efnum, eins og vega-málastjóra, og eigum að treysta þeim til að ganga svo frá þeim sérfræðilegu atriðum, að fullnægjandi sé. Hitt er ann-að mál, þó að þingið reki á eftir og láti í ljós óánægju sína um það, sem það er ekki ánægt með, en það nær engri átt að binda hendur vegamálastjóra í einstök-um atriðum að því er framkvæmd þess-ara mála snertir, eftir því, sem einura eða öðrum sérvitrum þm. kann að geta dott-ið í hug af sinu mislukkaða leikmanns-viti. Og þrátt fyrir öll digurmæli hv. 3. þm. Reykv. um vanþekkingu vegamála-stjóra og okkar samgmn., verð ég að segja það, að ég hefi persónulega ekkert álit á sérþekkingu hv. 3. þm. Reykv. í þessum efnum. Fortíð þessa hv. þm. felur ekkert það í sér, er geti gefið hon-um rétt til að heimta, að farið verði eftir till. hans hvað það snertir að bæta vegagerðir hér á landi. Það er ekkert annað en helber sjálfbirg-ingsskapur, þegar þessi hv. þm. ris hér upp og heimtar, að þingið fari að samþ. till. hans og þeirra óhamingjusömu þm., sem honum hefir tekizt að véla til fylgis við sig í þessu máli. — Þegar hv. þm. er að tala um það, að ég hafi ekki borið fram neitt mál, sem sé eins mikilsvert og þessar till. hans, þá verð ég að vísu að játa það, að ég hefi ekki borið fram hér á þingi eins vitlaust mál og þessar till. eru, og ég vona, að það eigi ekki fyrir mér að liggja að bera nokkru sinni fram eins heimskulegar og sjálfbirgingslegar till. og þessi till. hv. 3. þm. Reykv. er.

Forseti (JörB): Mér hefir verið afhent svo hljóðandi skrifl. brtt. við 2. lið till.:

„2. liður orðist svo: Að settar verði á vegabrúnum varnir gegn akstri út af veg-um, þar sem hátt er niður af veginum öðrum megin eða beggja“.

Mun ég leita samþykkis til þeirra af-brigða frá þingsköpum, að brtt. þessi megi koma til umr. og atkv.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (verður þskj. 360) leyfð og samþ. með 17 shlj. atkv.

Magnús Jónsson: Það er alltaf verið að reyna að lappa eitthvað upp á þessa

Vegamál.

till. Eru nú komnar fram 2 skrifl. brtt. við hana, og er það ljós vottur þess, hve till. var mikið hræti og illa undirbúin, enda býst ég við því, að það mundi koma í ljós, ef farið væri í gegnum alla liði till., að nauðsynlegt væri að bera fram brtt. við flesta liðina, ef þá ekki alla.

Mér hefir aldrei dottið í hug að ætla mér að halda því fram, að vegamál okkar væru eins fullkomin og frekast yrði á kosið, en hitt sagði ég, að í 9 tilfellum af 10, þegar leikmenn eru að finna að í þessum efnum, væru aðfinnslurnar sprottnar af ónákvæmri athugun. Það heyrir oft talað um eitt og annað vegunum viðvíkjandi, sem á að vera ósköp heimskulegt hjá sérfræðingunum. Menn fárast t. d. yfir því, hve mikið sé um ástæðulausa króka á vegunum, en við nánari athugun kemur það í ljós, að hjá þessum krókum varð ekki komizt, grundvöllurinn t. d. verið þar hentugri, ofaniburðurinn nær, slakkar, sem annars hefði þurft að hlaða upp í, gil o. s. frv. Hér sem oft endranær eru pólitísku leirkerasmiðirnir á ferð, sem þykjast hafa á öllu vit, en hafa þó ekki athugað neitt til fulls. — Það sagði einhver það áðan, að þessa till. bæri að skoða sem hendingar til vegamálastjóra og ráðunauta hans. En mér er nú spurn: Hvað er það í þessum till., sem ekki hefir verið athugað áður? Allt eru þetta æfagamlar athuganir, svo sem stöplar með vegbrúnum, brýr yfir ræsi, að vegirnir séu hafðir sem beinastir, að hafðir séu eftirlitsmenn o. s. frv. Og ég skil ekki annað en að þeim mönnum, sem gert hafa vegamálin að sínu æfistarfi, sé fullkunnugt um þetta allt. Annars finnst mér menn ekki taka tillit til þess, að allir þessir hlutir kosta eitthvað, og þó að við verjum árlega miklu fé til vegaframkvæmda, þá er það þó ekki meira en svo, að það verður að meta það í hvert skipti, hvort heldur eigi nú að verja því til þessa vegarins eða hins. Það þýðir ekki að vera að þjóta til annara landa, þar sem vegakerfin eru upp á það fullkomnasta, sem hugsagt getur, og segja sem svo, að þar sé þetta nú haft svona og svona. Það minnir mig á það, þegar menn eru að furða sig yfir því, að ekki skuli vera skemmtigarður hér í Reykjavík eins og í öðrum borgum, þó

að hér séu ekki nema örfáar götur svo, að í samilegu lagi séu, og yfirleitt allt ógert samanborið við það, sem er í borgum í öðrum löndum, þar sem búið er að vinna allt, að kalla má, af því, sem þarf að vinna. Þó að ekki séu nema stöplar og aðrar varnir á vegbrúnum, þá kostar þetta þó sitt fé, og menn verða að gera það upp með sjálfum sér, hvort þeir vilja heldur þessar umbætur eða nauðsynlegar vegalagningar. Ekkert af þessum atriðum er vegamálastjóra ókunnugt um, en hann hefir talið hentara og betra að verja því fé, sem honum er fengið til umráða, til eins og annars, sem hann hefir talið nauðsynlegra. Það er því í hæsta máta ómaklegt, þegar verið er að tala um, að vegamálastjóri hafi ekkert aðhafzt í þessum efnum af tómrí vanrækslu eða jafnvel hreinni mannvonzku. Vil ég taka undir þau lofsamlegu ummæli, sem hv. þm. Borgf. hafði um vegamálastjóra, því að hann er mjög árvakur og atorkusamur í sínu starfi. Er t. d. leitun á embættismanni, sem gefur eins skýr yfirlit um starf sitt, bæði að því er snertir það, sem gert hefir verið, er verið að gera, og ætlazt er til, að gert verði í framtíðinni í vegamálum.

Um einstök atriði þessarar till. ætla ég ekki að ræða, eins og t. d. þetta mikla stöplamál. En ég held, að erfitt verði að ganga svo frá vegabrúnum, að enginn bjáni geti farið út af. Mér kemur í hug, þegar Bandaríkjamenn settu n. manna í það að reyna að koma í veg fyrir, að menn tækju inn eitruð misgripum. Var allt upphugsanlegt gert til þess að gera meðalaglösin bjánatraust, en með litlum árangri. Ég ætla, að eins mundi reynast í þessum efnum, enda liggur aðalöryggið í því, að bílstjórnarnir sjálfir fari gætilega, auk þess sem alltaf er hætt við því, að slíkar varúðarráðstafanir verði til að gera menn andvaralausari en ella, án þess þó alltaf að geta komið í veg fyrir slys. Annars fer því fjarri, að hvergi sjáist slíkar varnir á brúnum hér á landi, því að þær eru að kalla alstaðar, og ekki aðeins á brúnum, heldur eru grindurnar oft framlengdar langt frá brúnni eftir vegkantinum, og með brúm yfir ræsi eru ósjaldan skáhallar hlífar, ef brúin er ekki jafnbreið veginum.

Vegamál.

Ég átti um nokkur ár heima í Norður-Dakota, og þar var þá vegamálunum líkt á leið komið og nú er hjá okkur; þar var aðaláherzlan lögð á það að koma vegunum áfram, eins og gert hefir verið hér, en annað eins og þetta látið sitja meir á hakanum, eins og rétt er, meðan vegamálin eru ekki komin í sæmilegt horf.

Héðinn Valdimarsson: Ég hefi aðeins leyfi til stuttrar aths., enda er mér það nóg, því að engar nýjar röksemdir hafa komið fram gegn þessari till., síðan ég talaði seinast. Út af því, sem hv. 4. þm. Reykv. sagði um vegamálastjóra, vil ég

aðeins segja það, að ég hygg, að hann mundi ekki eins ánægður með að láta vegamálastjóra einráðan í þessum efnum, ef jafnaðarmaður eða framsóknarmaður gegndi því starfi. — Hvað þær glósur snertir, sem hv. þm. Barð. lét sér sæma að varpa að mér, mun ég ekki svara nú, af sérstökum ástæðum, sem ljósar eru öllum þingheimi, er athugað hafa ástand þingmannsins.

ATKVGR.

Rökst. dagskráin frá þm. Barð. (brtt. við rökst. dagskrá frá samgmn. á þskj. 300) samþ. með 17 : 8 atkv.

D.

Ekki útræddar.

1. Sala viðtækja.

Á 4. fundi í Nd., 18. júlí, var útbýtt:
Till. til þál. um sölu viðtækja (A. 21).

Á 6. fundi í Nd., 21. júlí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 11. fundi í Nd., 24. júlí, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Þessi þáltill. fer fram á að fela stj. að hlutast til um við stj. viðtækjaverzlunarinnar, að viðtæki verði framvegis seld með afborgunum. Eins og verðlag er á þessum tækjum, er öllum þorra manna ofvaxið að eignast þau á annan hátt. Mér er kunnugt um, að á Seyðisfirði verða menn að nota 500 kr. tæki til að hafa gagn af útvarpsstöðinni í Reykjavík. Það er auðsætt, að fáir geta greitt þá upphæð í einu lagi, enda þótt þeim væri það kleift á 2 árum. Mig furðar satt að segja á því, að viðtækjaverzlunin skuli ekki hafa tekið þetta fyrirkomulag upp hjá sjálfri sér, þar sem enginn vafi er á, að það myndi auka sölu á viðtækjum stórkostlega. Í öðru lagi ber að líta á það, að úr því að almenningur leggur útvarpinu til mikið fé með sköttum og skyldum og því er ætlað að flytja almenningi fróðleik og skemmtun, er gersamlega óverjandi að útiloka menn frá því að njóta þeirra gæða með sölufyrirkomulaginu á tækjunum.

Ég hefi ekki fleiri orð um þetta mál að

sinni, en vil minna á það, að áskoranir um þetta efni hafa drifið að Alþingi og stjórninni hvaðanæfa að. Vænti ég því, að hv. d. taki vel í þetta sjálfsagða mál.

Jónas Þorbergsson: Ég vona, að ekki verði tekið til þess, þótt ég leggi orð í belg um þetta mál, einkum þar sem því er ætlað að ganga nefndarlaust gegnum þingið.

Till. þessi er svipuð till., sem liggur fyrir á þskj. 33, en þó er sá munur á, að þessi till. er samkv. uppruna sínum miðuð við kaupstaði, þar sem mánaðarafborganir koma varla til greina hjá bændum, en hin er fremur miðuð við sveitirnar.

Mér finnst það satt að segja hæpin stefna, að ætla sér að fara að láta Alþingi ákveða um það, að ríkisverzlun skuli vera rekin sem áhættufyrirtæki. Það er alkunnugt, að socialistar eru með ríkisrekstri alstaðar um heim, en hitt er sjaldgæfara, að þeir krefjist þess, að ríkisfyrirtækin séu rekin með tapi, eins og óneitanlega er hætta á að verði hér, ef þessi þáltill. nær fram að ganga. Ég álit, að í þessu efni eigi borgararnir sjálfir að bindast samtökum, t. d. með einhverskonar samvinnufélagsskap til að afla sér tækjanna, eða að sveitar- og bæjarfélög gangi í ábyrgð fyrir meðlimi sína, svo að jafnan sé öruggt, að tækin fáið greidd. Ég býst við, að forstöðumönnum verzlunarinnar þætti undarlegt, ef þeir fengju skipun um það frá þinginu að reka verzlunina sem áhættufyrirtæki. Ég get frestað til næstu umr. að upplýsa, hve mikið rekstur þessarar verzlunar kostar nú ríkissjóð, en get aðeins upplýst nú, að verið er að

leitast við að útvega fé án þess að leita til rikissjóðs, en slíkt tekst vitanlega ekki, ef á að fara að reka verzlunina á þann hátt sem þáttill. Þessi ætlast til. Ég álit ekki rétt, að þetta mál gangi nefndarlaust gegnum þingið og legg því til, að því verði vísað til allshn.

Magnús Jónsson: Mér skildist á hv. þm. Dal., að hann væri að sækja um leyfi til mín til þess að mega taka til máls. Það var satt, að ég setti nokkuð ofan í við hann í gær, af því að mér fannst hann vera með óþarfa belging, en hitt er mis-skilningur hjá hv. þm., að ég hafi viljað banna honum að tala yfirleitt, enda skal ég nú gefa honum leyfi til að taka til máls, þegar hann langar til, í eitt skipti fyrir öll.

En annars stóð ég einkum upp til þess að spyrja hv. flm., hvað þetta breytta sölufyrirkomulag muni kosta rikissjóð. Það er áreiðanlegt, að þetta eykur stórum kostnað rikissjóðs við viðtækjaverzlunina. Ég hefi nú borið fram frv., sem bendir á leið til að losa rikissjóð við þennan bagga. Og ég sé satt að segja ekki ástæðu til að vera að leggja mikinn kostnað og mikla áhættu á ríkið alveg að óþörfu vegna þessa fyrirtækis. Hv. flm. sagði, að áskoranir um breytt sölufyrirkomulag drifi hvaðanæva að þingi og stjórn. Þetta sýnir, hve óánægðir menn eru með þessa ríkisverzlun.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Ég vil styðja þá till. hv. þm. Dal., að umr. sé frestað og málinu vísað til fjhn. Það lítur að visu sakleysislega út á pappirnum, að ríkisstj. hlutist til um, að viðtækjaverzlunin breyti sölufyrirkomulagi sínu, en það er jafnframt augljóst, að enginn getur selt vörur með löngum gjaldfresti án þess að auka fjármagn sitt eða lánstraust. Ríkið yrði því að afla fjármagns eða lánsstrausts í þessu skyni, en flm. gerir enga grein fyrir, hve það myndi nema miklu. Ég álit sjálfsagt að athuga vel áður en farið er að skora á ríkisstj. að efna til skuldaverzlunar í stórum stíl.

Eins og oft hefir verið bent á, þá eru erfiðir tímar nú, og það er mjög vafasamt, hvort rétt sé að ýta undir menn að stofna til nýrra skulda með því að kaupa

viðtæki. Þetta er auðvitað framfara- og menningartæki, en það er nú svo, að á krepputímum verða einstaklingarnir að fá hvatningu um það að leggja ekki í mikinn aukinn kostnað. Þess vegna vil ég óska þess, að málið fái ekki afgreiðslu nú, heldur verði látið fara til n., sem athugi allar hliðar þess. Ég vil beina því til hv. flm. í þessu sambandi, hvort ekki væri skynsamlegra, ef um takmarkað fjármagn er að ræða, að beina því frekar til verklegra framkvæmda heldur en draga til landsins í stórum stíl dýr viðtæki.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Mig furðar mjög á þeim undirteknum, sem þessi meinlausa till. á að mæta, en ég get þó ekki annað en bæði undrazt og glaðzt yfir þeim áhuga, sem nú virðist skyndilega vera vaknaður hjá hæstv. forsrh. fyrir verklegum framkvæmdum, og ég vona, að hann sé ekki einungis sprottinn af löngun til þess að spilla fyrir þessu máli, heldur komi í ljós í verkinu, t. d. við afgreiðslu fjárl.

Þá vik ég að hv. þm. Dal. Hann sagði, að þessi till. væri einungis miðuð við kaupstaðina. Þetta er algerlega rangt og sýnir, að hv. þm. er ekki svo kunnugur úti um sveitir landsins sem hann vill láta líta út fyrir. Mikill fjöldi bænda býr við þá aðstöðu, að kaupfél. annast öll kaup fyrir þá á hvaða tíma árs sem er, og færa það í reikning þeirra, sem þeir svo greiða með afurðum búa sinna aðallega á haustin. Ef hv. þm. veit ekki þetta um verzlunarhætti bænda, þá ætti hann að minnast þess framvegis.

Þá sagði hv. þm. Dal., að það væri undarlegt, að ég, sem væri „þjóðnýtingarmaður“, skyldi fara fram á slíkt. Því ekki væri það tilgangur okkar jafnaðarmanna, að ríkið færi að braska með áhættusama skuldaverzlun. Ég veit ekki betur en við jafnaðarmenn höfum jafnan barizt fyrir því verzlunarfyrirkomulagi, sem við teljum, að sé viðskiptamönnunum hagkvæmara en viðskipti við verzlunar, sem einstakir menn reka aðeins í fjárflyunar-skyni. Þegar ákveðið var að hafa einkasölu á viðtækjum, var það gert af tvennum ástæðum. Hin fyrri var sú, að gera verzlunina hagfelldari viðskiptamönnunum, en hin síðari sú, að afla rikissjóði

tekna á þann hátt, sem svo siðar gengju til þess að jafna tekjuhalla útvarpsins. Mig furðað á því, að ég skuli þurfa að minna hv. þm. Dal. á þetta, en það virðist sannarlega ekki veita af því. Hvernig tekizt hefir á þennan hátt að afla útvarpinu tekna, geta menn sannfærzt um þegar menn líta í fjárlagafrv. fyrir árið 1932, þar sem gert er ráð fyrir, að tekjur útvarpsins verði 200 þús. kr. Eftir þeim upplýsingum, sem lágu fyrir fjvn. í vetur, voru um 3000 útvarpsnotendur á landinu, og sé áætlunin miðuð við sömu tölu og nokkra aukningu, má gera ráð fyrir 90 þús. kr.—100 þús. kr. tekjum af afnotagjaldi á árinu 1932. Hitt, liðlega 100 þús. kr., verður að koma frá viðtækjaverzlun ríkisins; það er hagnaðurinn, sem fæst af henni, og eftir upplýsingum, sem í vetur lágu fyrir frá forstöðumanni verzlunarinnar, er þetta mjög varlega áætlað. Ég ætla ekki að svo stöddu að gera grein fyrir því, hvað gert er ráð fyrir, að hagnaðurinn gæti orðið mikill; ég veit ekki, hvað öllum væri það kærkomið, en ef þess verður óskað, mun ég gera nokkuð fyllri grein fyrir þessu en ég hefi nú gert.

Þá var það niðurlagið í ræðu hv. þm., sem mér virtist vera í ósamræmi við fyrri hlutann. Fyrri hlutinn hneig að því að benda á, að þessi till. væri til óhagnaðar, en í síðari hlutanum sagði hv. þm., að það væri verið að athuga leiðir til þess að koma þessu í kring. Ég átti í fyrri tal við hæstv. stj. um málið og fékk sama svar, að Viðtækjaverzlunin væri að athuga leiðir til þess að taka upp svipað sölufyrirkomulag og hv. þm. Dal. taldi nú, að verða myndi til þess að auka áhættu verzlunarinnar. Ég get nú dregið á þetta með áhættuna, og ég verð að lýsa yfir því, að mér finnst hún smávægileg. Eftir því sem ég þekki til, þá er afborgunarsamningurinn ávallt þannig, að viðtækið er ekki eign kaupanda fyrr en það er að fullu greitt, og þar sem þessu er þannig varið, munu menn af fremsta megni reyna að standa í skilum með greiðslur, til þess að koma í veg fyrir, að þeir missi tæki, sem þeir eru ef til vill búnir að greiða helming í eða meira. En ég get ekki neitað því, að ef dagskrá útvarpsins skyldi verða svo hörmuleg, að

menn hefðu raun af því að hlusta á hana, sem ég hefi þó ekki ástæðu til þess að ætla, þá getur orðið nokkur áhætta fyrir útvarpið. En verði hún góð, svo að menn telji feng í því að hlusta á hana, þá er enginn vafi á því, að það er með öllu áhættulaust að veita allt að 2 ára gjaldfrest.

Hv. 4. þm. Reykv. söng sinn venjulega söng um það, hvers vegna ríkið eigi að vera að leggja út í þetta amstur og erfiði, þegar nóg sé til af einstaklingum, sem vildu taka að sér þessa fyrirhöfn og þetta amstur. Ríkið hefir nú dálítið annað en erfiði og amstur af þessari verzlun. Það hefir a. m. k. liðlega 100 þús. kr. tekjuafgang, og ég býst við, að það sé hann, gróðinn, sem einstaklingarnir vilja gjarnan ná í, en ekki erfiðið eitt. Annars skal ég ekki að sinni fara að deila við hv. þm. um ríkisrekstur og einstaklingsrekstur, en mér finnst hann hafa tekið þetta mál alveg frá nýju sjónarmiði. Hæstv. forsrh. virtist hafa mjög mikið á móti þessari till. og sagði af nokkrum þjósti, að það væri blekking í orðalagi hennar, því þetta væri meira en breyt. á fyrirkomulaginu, það væri stórfé, sem ríkissjóður þyrfti á erfiðum tímum að afla sér til þessa. Ég geng þess ekki dulinn, að verzlunin þarf meira rekstrarfé, ef hún á að veita gjaldfrest, en það er enginn vafi á, að Viðtækjaverzlunin, sem er eina verzlunin á landinu með þessi tæki og getur gengið á milli erlendra firma og fengið beztu lánskjör, að henni er auðvelt að afla sér þess aukna fjár, sem hún þarf. Einn meginmunurinn á frjálsri verzlun og ríkiseinkasölu er sá, að einkasalan á kost á að fá stórum hagkvæmari kjör en einstaklingarnir, sem hokra hver út af fyrir sig. Ég efast ekki um, að hv. þm. Dal. er mér sammála um þetta. Þá sagði hæstv. forsrh., að á þessum erfiðu tímum væri það illa farið, ef verið væri að ýta undir eyðsluna með því að veita mönnum gjaldfrest. Ég verð að segja það, að ríkisstj. hefir gengið stórum og hröðum skrefum á undan í eyðslunni. Hvað á að segja um þá eyðslu að leggja yfir 1 millj. króna í útvarpsstöð og verja 250 þús. kr. á ári til rekstrar henni? Hvaða vit væri í þessari eyðslu, ef svo ætti að neyða menn til að spara sér útvarps-

Sala viðtækja.

tæki til þess að geta hlustað á þessa dýru stöð? Ef útvarpsstöðin á að ná tilgangi sínum, þá eiga sem allra flestir að eignast viðtæki og geta heyrt til hennar. Því að byggja útvarpsstöð fyrir eina millj. króna og reka hana með stórum tekjuhalla til þess að einungis 3 þús. menn á landinu kaupi tæki og geti heyrt í henni, það er sannarlega öfugt við það, sem það ætti að vera. Slikt væri að fleygja krónunni og spara eyrinn. Ég hefi ekkert á móti því, að þessi till. gangi til n. og umr. verði frestað, því að ég sé, að önnur till. um líkt efni er einnig komin fram.

Jónas Þorbergsson: Ég ætla fyrst að vikja að ræðu hv. 4. þm. Reykv., sem átti að vera einskonar áframhald af ræðu hans í gær í sambandi við þessa verzlun. Honum fannst það óþarfi, að ríkið tæki á sig óþægindin við verzlunina, þar sem hægt væri að tryggja landsmönnum miklu betri verzlun með því að gefa hana frjálsa. Það kom fram hjá þessum hv. þm. í gær þegar þetta mál var til umr., að hann vildi, að tækin yrðu seld með gjaldfresti. En mér er nú ekki vel ljóst, hvernig hv. 4. þm. Reykv. ætlar að fara að tryggja það, að tækin verði seld með gjaldfresti, þegar búið er að gefa verzlunina frjálsa og ríkið er búið að slá hendinni af henni. Þá er nær að fara að till. hv. þm. Seyðf. í þessu máli, að ríkið haldi áfram að hafa yfirstjórn þessara mála, en engin ráð eru til þess, ef verzlunin yrði gefin frjáls. Það er algerlega á ábyrgð þess, sem verzlunina á, hvernig hún er rekin. Ég ætla ekki að segja fleira um þetta atriði.

Hv. þm. Seyðf. hélt því fram, að það væri ekki rétt hjá mér, að hans till. væri miðuð við kaupstaðina, og vildi fara að fræða mig um verzlunarhætti bænda. Ég ætla nú ekki að fara að draga þetta inn í umr., en annars hygg ég, að ég sé fullkomlega eins fróður í þessum efnum eins og hv. þm. Seyðf. Það er vitanlegt, að það skiptir bændur engu, hvort þeir eiga að greiða þetta mánaðarlega eða allt í lok ársins, vegna þess að þeir greiða sína reikninga í kaupþíðinni seinast á árinu.

Þá sagði þessi hv. þm. til andsvara því,

sem ég gat um, að það myndi þykja kynlega við bregða, ef Alþingi færi að skora á forráðamenn ríkisstofnananna að fara að reka þær með áhættu, að áhættan væri svo að segja engin. Allar kenningar jafnaðarmanna miða að því að gera hóflausar kröfur á hendur ríkinu, og svo á ríkið að bera alla áhættuna. (HV: Hvað er ríkið?). Þeir menn, sem eiga að bera ábyrgðina á stofnunum ríkisins, líta öðruvísi á þetta en jafnaðarmenn; þeir líta svo á, að bæði eigi að sjá fyrir þörfum þegnanna og sjá um, að hlutur ríkisins sé tryggður. Hitt hlýtur alltaf að leiða til öfga, ef aðeins er hugsað um að gera kröfur, en ekki eins mikið gert til þess að sjá um, að þeim verði fullnægt.

Hv. þm. Seyðf. talaði um ósamræmi í ræðu minni, þar sem ég gat þess í niðurlagi hennar, að verið væri að athuga möguleikana til þess að koma þessu sölufyrirkomulagi á. En það get ég sagt hv. þm., að það er mikill munur á því, hvort verzlunin leitar sjálf eftir hagkvæmara sölufyrirkomulagi eða ef Alþingi fyrirskipar henni að haga verzluninni svona og svona.

Þá fór hv. þm. enn að tala um áhættuna af þessu verzlunarfyrirkomulagi og gerði lítið úr henni. Ég held nú, að hann sé þessu máli ókunnugur, ef hann fullyrðir það. Þótt það sé rétt, að hafa mætti tækin sem veð fyrir greiðslunni, þá er það nú fyrst, að þessi veð eru óskemmtileg. Það er vont að þurfa að ganga inn í hús til manna og taka af þeim tæki, sem þeir eru búnir að greiða mikið í, og auk þess eru þessi tæki fljót að bila og veðið ekki eins mikils virði og það þyrfti að vera.

Annars get ég ekki látið vera að láta í ljós undrun mína yfir staðhæfingum hv. þm. um áhættulausa skuldaverzlun, hvar á landinu sem er, ekki sízt í Reykjavík. Ég minnst þess, að þessi sami hv. þm. var einu sinni kaupfélagsstj. hér í Rvík, og ég hygg, að hann geti e. t. v. frætt okkur um það, sem hann veit betur en við, hvort nokkur áhætta fylgdi þeirri verzlun og hvernig menn stóðu í skilum við verzlunina, sem mun hafa verið rekin á svipuðum grundvelli og nú er farið fram á með þessari till. að reka Viðtækjaverzlun ríkisins.

Sala viðtækja.

Magnús Jónsson: Það kemur sér náttúrlega ekkert illa fyrir mig að fá aðra eins ástæðu fyrir mínu frv. eins og þessar umr. nú í dag. Því hér standa þessir góðu fylgismenn einkasölnunar hver á móti öðrum og bróttla alveg hjálparlausir í sínu eigin neti. Annarsvegjar koma menn fram og segja, að það sé ekkert vit í því að vera að reisa útvarpsstöð, sem kostað hefir um eina millj. króna, og vilja svo ekki greiða fyrir því, að menn geti eignazt viðtæki. Hinsvegjar koma aðrir og segja, að það sé hægt að gera eitthvað þarfara við peningana en fara að festa þá í verzlun með viðtæki. Þetta er alveg laukrétt, og þessir góðu menn hanga svo þarna eins og hrútar kræktir saman á hornunum og komast ekkert. En á þessu öllu saman er til þessi einfalda lausn: að láta ríkið hætta að verzla með þetta og gefa verzlunina frjálsa. Þá er ríkið losað við að þurfa að festa sína fjármuni og viðskiptamönnum tryggt góð vara með góðum greiðsluskilmálum.

Hv. þm. Dal. spurði, hvaða trygging væri fyrir því, ef búíð væri að gefa verzlunina frjálsa, að tækin yrðu seld með afborgunum. Það er ekki lagatrygging fyrir því, en þetta sýnir, hvað þessi hv. þm. er blindur á það mál, sem hann er að berjast á móti. Veit hann ekki, að alstaðar þar, sem menn eru í samkeppni, fá menn vörur með afborgunarskilmálum? Ég skal taka hljóðfærin sem dæmi. Þau eru hliðstæð viðtækjum hvað verðið snertir. Hér í Reykjavík er fjöldi hljóðfæraverzlana, sem keppast hver við aðra um að selja hljóðfæri með afborgunarskilmálum til langs tíma. Ég held, að verzlun á útvarpstækjum hafi verið byrjuð þannig áður en einkasalan tók til starfa, og hefði vafalaust komið í mesta blóma, eftir því sem markaðurinn hefði aukist. Það eru svo sterk rök fyrir því að gefa verzlunina frjálsa, að meðhaldsmenn hennar eru komnir hér hver á móti öðrum og togast á. Annars ætti hv. flm. að koma með áætlun um það, hve mikið fé þarf að festa í þessu fyrirtæki; honum ber beinlínis skylda til þess.

Hv. flm. sagði, að ég hefði komið með málið frá alveg spánýrri hlið. Það er sannarlega ekki ný kenning, að hagkvæmasta verzlunarleiðin sé hin frjálsa sam-

keppni. Hann sagði, að ríkið myndi græða um 100 þús. kr. á verzluninni — ég hygg nú, að það séu 150 þús. kr. — og að það myndi vera það, sem einstakir kaupmenn vildu ná í. En þetta er rökvilla hjá hv. þm.; hin frjálsa samkeppni myndi aldrei leyfa svona mikla álagningu, ekki nema örlitinn part af þessu. Það myndi ekki liða á löngu unz 3 eða 4 menn myndu hafa alla verzlunina í sínum höndum, og þeir þættust sjálfsagt gera vel, ef þeir hefðu sínar 7—10 þús. kr. hver í arð. Þetta er munurinn á frjálsu samkeppninni og einkasölu. Af því að nú er einkasala, þá er hægt að leggja þennan mikla skatt á vöruna.

Þá kom hv. þm. með það, sem alltaf er fært fram í þessum málum, að þegar öll verzlunin væri á einni hendi, þá væri hægt að fá bezt innkaup. Reynslan er nú búin að kveða þetta niður. Einstaklingarnir, sem eiga afkomu sína undir því, að verzlunin sé í lagi, beita síðustu kröftum til þess að fá sem bezt innkaup. Það er mikill munur á því eða þegar verið er að gera einungis forsvaranleg innkaup fyrir einkasölu. Ef einstakir menn hefðu verzlunina og skiptu við svo sem 3 félög, við skulum segja Philips, Marconi og Telefunken, og keyptu af því félaginu, sem bezta vöru byði, þá myndu félögin keppast um það að hafa vöruna á allan hátt sem fullkomnasta. En ef einkasalan hefði verzlunina, þá myndi hún skipta aðeins við eitt félag, og þar með væri hvatning sú, sem áður var til vöruvöndunar, horfin. Það er algerlega út í bláinn, ef menn ímynda sér, að verzlunin myndi verða hagfelldari, ef skipt er aðeins við eitt firma.

Ég ætla annars ekki að fjölyrða frekar um mál þetta en orðið er, en vil þó geta þess, að ég hefi ekki á móti því, að það fari til nefndar, og vil óska, að hv. nefnd komist að þeirri niðurstöðu, að bezt verði að leysa alla hnúta þannig, að ekki sé hallað á einstaka menn.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Hv. þm. Dal. talaði á þá lund, sem ég hefði getað búizt við, að hv. sessunautar mínir til hægri hefðu gert, en ekki hann.

Í fyrri hluta ræðu sinnar talaði hann um, að socialistar gerðu sífellt kröfur,

Sala viðtækja.

en hugsuðu ekki um að gegna þeim skyldum, sem þeir hefðu gagnvart kjósendum sínum. Ég hélt satt að segja, að þvílík ummæli væru líkari því, að þau kæmu frá hv. 1. þm. Rang. eða hv. þm. G.-K., en ekki þessum hv. þm., sökum þess að hann hefir sungið í allt öðrum tón á landsmálafundum nú undanfarið. En það gengur nú svona með ýmsa hv. þm., að það er eins og tóntegundin breytist strax og þeir komast inn í þingsalinn, þannig að þótt þeir syngi í moll við kjósendurna, syngja þeir í dúr þegar í þingsalina kemur.

Hér er ekki verið að tala um hóflausar kröfur, heldur verzlunarhætti, og hv. þm. veit, að það er hægðarleikur fyrir þá, sem verzla og stjórna stórum fyrirtækjum, að ná góðum samningum við viðskiptamenn sína, og ég geri ekki ráð fyrir, að til þess að taka upp afhorgunarsölu þurfi að festa meira af ríkisfé en 100—200 þús. kr.

Hv. þm. minntist á verzlunarhætti bænda, en ég get bent honum á, að þeir verzla aðallega við kaupfélögin, en þau hafa einmitt víðast hvar útsölu á þessum tækjum, þannig að bændur þurfa ekki að leggja fram beinharða peninga þegar kaupin fara fram, heldur eru tækin færð inn í reikning þeirra þar til gert er upp.

Þá drap hv. þm. á forsögu mína og lífsreynslu og minntist á það, að ég hefði um skeið veitt kaupfélagi Reykjavíkur forstöðu. Ég veit satt að segja ekki, hvort ég á að fara nánar inn á það mál, hv. þm. til hrellingar, en ég vil þó aðeins benda honum á það, að ég hefi vottorð frá manni innan hans flokks, sem hann metur mjög mikils, þar sem sagt er, að ég hafi gegnt mínu starfi þrýðilega og komið kaupfélaginu á réttan kjöl.

Þar var lánað út til viðskiptamannanna og engum dettur í hug, að lánsverzlun yfirleitt sé áhættulaus. En hér er allt öðru máli að gegna, því að áhættan er svo hverfandi lítil. Ég ætlast ekki til, að tækin séu eign manna fyrr en þau eru að fullu greidd. Segjum t. d., að eftir 10 mánuði hætti kaupandi að greiða af tækjunum; þá hafa verzlunirnar menn í sinni þjónustu, sem þær geta látið taka niður tækin. Þetta væri í flestum tilfellum hagnaður fyrir einkasöluna, en sjaldnast tap, því að í fáum tilfellum kynnu tækin

að vera orðin ónýtt, en í flestum tilfellum nýtileg.

En það, sem meginþunginn hvílir á, er vitanlega þetta, að dagskrá útvarpsins sé þannig, að menn sækist eftir að hlýða á hana, því að þá stritast menn í lengstu lög við að borga, en ef menn hinsvegar fá leiði á dagskránni, sinna þeir ekki um að standa í skilum.

Ég veit satt að segja ekki, hvort ég ætti að fara að deila við hv. 4. þm. Reykv. um frjálsa verzlun og einkasölu. Eitt verð ég þó að benda honum á. Hv. þm. sagði, að ef verzlunin væri frjáls, þá myndu tækin lækka í verði vegna samkeppninnar, og að svo myndi fara, að verzlunin myndi dragast í hendur þriggja til fjögurra manna, sem beztu tækin hefðu, og þeir myndu láta sér nægja með að græða svona 7—10 þús. kr. á tækjunum. Þetta kann að vera rétt að nokkru leyti, að því leyti, að verzlunin myndi færast í hendur fárra manna. En svo mikið þekki ég til hinnar frjálsu samkeppni, að ég get fullyrt, að þegar svo er komið málum, að verzlunin er í höndum fárra manna, þá slá þeir sér saman og ákveða lágmarksverð á tækjunum, til þess að geta grætt meira. Og vantrúaður er ég á það, ef þeir geta ráðið verðinu, að þeir láti sér nægja 7—8 þús. kr. fyrir „amstrið“.

Annars veit ég ekki betur en að tækin séu seld hér fyrir lægra verð en annarsstaðar. (MJ: Þau voru ódýrari áður). Það kann vel að vera, en hv. þm. er kunnugt um, að tækin hafa lækkað frá því, sem var áður en einkasalan komst á. Um það, að fé ríkissjóðs sé fest í vörum, er það að segja, að ég hyggt, að það sé nú frekar lítið, þótt ég viti ekki um, hvað mikið það er, en hitt mun óhætt að fullyrða, að ef verzlunin yrði gefin frjáls, þá myndi miklu meira af veltufé þjóðarinnar fest en nú, meðan verzlunin er ein og rekin af ríkinu.

ATKVGR.

Till. vísað til fjhn. með 16 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

2. Sala viðtækja og lækkun afnotagjalds.

Á 4. fundi í Nd., 18. júlí, var útbýtt:

Till. til þál. um sölu viðtækja (útvarps-tækja) og lækkun afnotagjalds (A. 33).

Á 6. fundi í Nd., 21. júlí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 11., 12., 14., 16., 17. og 19. fundi Nd., 24., 25., 28., 30., 31. júlí og 3. ágúst, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 24. fundi í Nd., 8. ágúst, var till. enn tekin til fyrri umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. vísað til fjhn. með 18 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

3. Jarðeignaskýrslur.

Á 6. fundi í Nd., 21. júlí, var útbýtt:

Till. til þál. um jarðeignaskýrslur (A. 75).

Á 11. og 12. fundi í Nd., 24. og 25. júlí, var till. tekin á dagskrá til ákvörðunar um, hvernig ræða skyldi.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 14. fundi í Nd., 28. júlí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 15. fundi í Nd., 29. júlí, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Bjarni Ásgeirsson): Ég hefi nú ekki miklu við að bæta það, sem sagt er

í grg. fyrir till. Ég skal þó geta þess, að eins og drepið er á í grg. eru samankomn- ar í þeim skýrslum, sem fylgja jarða- matsbókunum, allar þær upplýsingar, smáar og stórar, sem hægt er að fá um hverja jörð í landinu. En vegna þess, að í þessum skýrslum eru mjög margar upp- lýsingar og ýms fróðleikur, sem ekki er annarsstaðar að fá, en eru nauðsynlegar almenningi, og þó sérstaklega Alþingi við nýjar lagasetningar, er landbúnaðinn varða, og lánsstofnanirnar í landinu, vegna upplýsinga um veðhæfi þeirra eigna, sem lánað er út á, þá er það mjög nauðsynlegt að fá þær sem fyrst gefnar út allar í einu lagi.

Í þessum skýrslum er hægt að sjá t. d., hvaða jarðir eru í sjálfseign, hvaða jarð- ir í leiguabúð, hvaða tún girt, hvaða engj- ar girtar, hvar eru haughús, um nýrækt og jarðabætur, matjurtagarða og hlunn- indi, hvernig íbúðarhúsin eru, hlöður og annað þess háttar.

Af þessu geta menn séð, að það er al- veg nauðsynlegt, að þessi mikli fróðleik- ur, sem þarna er saman kominn, sé sem fyrst gerður aðgengilegur fyrir alla, sem þurfa á honum að halda, og vænti ég þess vegna, að hv. d. ljái þessu máli fylgi sitt. Það er nauðsynlegt að samþ. till., til þess að stj. fái heimild til að verja fé til þessa og aðhald til að láta vinna verkið.

Jón Auðunn Jónsson: Ég gæti hugsað mér, að útgáfa þessara skýrslna yrði all- kostnaðarsöm, ef það er tilætlunin að láta prenta þær. En ég held, að það mætti vinna verkið ódýrara en ríkisstj. gæti látið gera, með því að fela Búnaðarfél. Íslands að annast þetta starf. Á vegum þess eru, eins og kunnugt er, margir menn, sem hafa ekki mjög mikið starf, og held ég, að þeir ættu að geta annazt þetta starf, kostnaðarlítið fyrir ríkissjóð.

Hinsvegar er það svo, að þótt þessar skýrslur væru gefnar út í eitt skipti, þá væri lítið á þeim að græða. Því þó þær séu ágætar upplýsingar, þegar þær eru gerðar, þá er þetta allt breytingum undir- orpið, svo að eftir 1 eða 2 ár er ekki leng- ur hægt að byggja á þessum skýrslum. Það getur vel verið, að túnin séu þá stækkuð um helming og búið að byggja upp á þeim jörðum, sem upplýsingar á

Jarðeignaskýrslur.

að fá um, og koma þá hinar gömlu lýsingar að litlum notum.

En þó er það nú svo, eins og hv. flm. tók fram, að það er nauðsynlegt fyrir lánsstofnanirnar að vita um ástand býla í landinu, þeirra, sem þær þurfa að veita lán út á, og því mjög þarft að gefa slíka skýrslu út. En þó skýrslan væri gefin út í eitt skipti, gæti hún ekki verið í gildi til fleiri ára, heldur yrði að gefa hana út með stuttu árabili. Það virðist því ekki vera þörf á að prenta þessa skýrslu, heldur muni vera nægjanlegt að fá hana í nokkrum eintökum, svo að t. d. ríkisstj. og bankarnir gætu fengið eitt eintak hver. (EA: Og söfnin). Já, ef hún væri prentuð. En þó eitthvað sé fjölritað, mun það ekki venja að láta söfnin fá eintak af því. En ég sé sem sagt enga ástæðu til að fara að láta prenta slíka skýrslu, þar sem þetta breytist frá ári til árs og getur því ekki verið áhyggjuleg heimild um ástand jarðeigna í landinu um fleiri ára skeið.

Ég vildi aðeins benda á þetta til athugunar fyrir næstu umr.

Magnús Jónsson: Það er aðeins litilfjörleg fyrirspurn, sem ég vildi beina að hv. flm., af því að ég er svo ókunnugur þessu máli, t. d. hversu langar þessar lýsingar eru, sem hér um ræðir; en mér virðist í fljótu bragði að lýsingarnar hljóti að vera svo fyrirferðarmiklar, að hér yrði um ákaflega stóra bók að ræða. ef það ætti að birta þær allar í heilu lagi.

Af því sem sagt, að ég er svo ófróður um allt, sem lýtur að þessum skýrslum, get ég ekki hugsað mér, hvað mikið það mundi kosta að gefa þessar skýrslur út. En ég get vel ímyndað mér, að það yrði stórkostlega mikill kostnaður við þær. Ég vil því leyfa mér að beina þeirri fyrirspurn til hv. flm., hvað þeir haldi, að þessi bók verði stór, og hvað hún muni kosta.

Mér finnst, að þær ástæður, sem hv. flm. færði fram fyrir nauðsyninni á því að birta þessar jarðeignaskýrslur, séu ekki sérlega mikilsverðar. Mér dettur ekki í hug að neita því, að það sé mikill fróðleikur í þessum skýrslum, en alþm. og bankar þurfa ekki á því að halda, að þessar skýrslur séu prentaðar. Það er nóg, að þær séu geymdar svo, að þeir

hafi aðgang að þeim. Og ef það skyldi nú kosta ríkissjóð margar þúsundir eða tugi þúsunda króna að gefa út þessar jarðeignaskýrslur, þá held ég, að það sé annað eins skorið við neglur sér nú á þessum þrengingatímum eins og þó þessu væri sleppt. En sem sagt, það var aðeins þetta, sem ég vildi spyrjast fyrir um, hvað þetta myndi kosta.

En væri farið að gefa þessar skýrslur út, þá væri ekki nóg að gefa aðeins út þessar jarðeignaskýrslur, sem notaðar hafa verið við jarðamatið 1930, heldur yrði að halda skýrslunum við, og væru þær jafnóðum gefnar út og breytingar yrðu, því ástand fasteigna getur ákaflega fljótt breytzt.

Flm. (Bjarni Ásgeirsson): Þar sem hreyft hefir verið andmælum gegn þessari till., skal ég leitast við að svara þeim nokkru. Vitanlega er þetta breytingum háð frá ári til árs. Það liggur í augum uppi, að jarðeignalýsing, sem út væri gefin 1930—31, gæti ekki verið allskostar rétt 3—4 árum síðar. En ég hefi álitnið nægilegt, að skýrslurnar væru gefnar út á fárra, segjum 10 ára fresti, þ. e. jafnan upp úr hinu almenna jarðamati. En á sama hátt eins og jarðamatshókin er gefin út, þó að vitanlegt sé, að það stendur aldrei í stað, sem hún gefur upplýsingar um, á sama hátt álit ég, að jarðeignaskýrslurnar eigi að geta gert gagn, þó að ástand jarðanna sé nokkuð breytilegt.

Ég geri ráð fyrir, ef sú regla yrði tekin upp að gefa slíkar skýrslur út, að það yrði gert í hvert skipti, sem mati er lokið, það er á 10 ára fresti. Og ég er alveg sannfærður um, að fyrir ýmsar opinberar stofnanir og ýmsa þáttu löggjafarstarfsins, t. d. ábúðarlöggjöfina, yrði afarmikinn fróðleik að sækja í þessar skýrslur.

Ég geri það ekki að neinu aðalatriði, hvort slíkar skýrslur yrðu prentaðar, eða þá í hve stóru upplagi. Og ég get heldur ekki sagt um kostnaðinn, sem af því leiddi. Sjálf vinnan, að vinna úr skýrslunum, ætti ekki að vera sérlega kostnaðarsöm, og má gera ráð fyrir, að bæði Búnaðarfélag og aðrir aðilar myndu vilja eitthvað til þess leggja. Aðalatriðið er það, að slíkar skýrslur séu til og í aðgengilegu formi og nægilega stóru upp-

Jarðeignaskýrslur. — Háskóli Íslands.

lagi til þess, að opinberar stofnanir geti haft þeirra full not. Ég legg megináherzluna á, að þetta sé unnið og hægt að hafa aðgang að hinum nauðsynlegu upplýsingum, en ekki hitt, hve skýrslurnar yrðu prentaðar í stóru upplagi, eða hvernig útgáfu þeirra yrði hagað að öðru leyti.

Sveinn Ólafsson: Ég hefi ekki veitt þessari till. glöggar gætur fyrr en nú, er umr. hófust. Ég hefi því heldur ekki getað kynnt mér meðferð fasteignamatsins síðan því lauk í héruðunum. En fljótt á litið þætti mér eðlilegt, af því að fasteignamatið síðasta hefir ekki ennþá verið gefið út, að skora á stjórnina að hafa jarðamatsbókina nokkru fyllri og fróðlegri en síðast var hún. Mætti þar tilgreina stærð túna, heyfeng, fornt mat, legu við sjó eða veg, hlunnindi og annað það, er máli skiptir fyrir lánsstofnanir og aðrar opinberar stofnanir að vita. Slik tilhögun yrði ódýrari og fyrirhafnarminni en að gefa út sérstakar skýrslur, og auk þess myndi þetta verða að almennari notum, því að fasteignamatsbókin hlýtur ætíð að vera í margra höndum. Mér kemur í hug jarðamatsbókin gamla frá 1861, og einkum jarðatal Johnsens, sem báðar geyma ýmsan fróðleik um jarðirnar. Á ég ekki við það, að samkynja skýrslur væru um allt gefnar, heldur þær, sem mestu varða fyrir opinberar stofnanir og kaupendur jarðeigna og auðveldlega gætu fylgt jarðmatinu sjálfu.

Mér virðist því bezta meðferð till. að vísa henni til nefndar og breyta henni í þá átt, sem hér er stungið upp á, ef á litið er nauðsynlegt, að fyllri upplýsingar fáiist um jarðeign en felst í síðasta fasteignamati. Á þetta hefi ég aðeins viljað benda, og má enginn skilja orð mín svo, að ég með því mæli á móti efni till.

Magnús Jónsson: Það má ekki skiljast svo, sem ég sé að leggja á móti þessari till., því að það er yfirleitt svo, að ég legg ekki á móti því, að safnað sé til varðveislu miklum fróðleik, eins og þessar skýrslur mundu verða. En það er ófullkomið að miða við allsherjarmatið, sem fram fer einungis á 10 ára fresti, enda engin frágangssök að gefa breytingar út

nálega jafnharðan. En ég vildi mega leggja til, ef að því yrði horfið að gefa þessar skýrslur út, að hagstofan gerði það og gæfi þær út sem hagskýrslur, því að hér er í rauninni ekki um annað að ræða.

Hv. 1. þm. S.-M. stingur upp á öðru fyrirkomulagi, en ég veit ekki, hvort það er betra. Ef fróðleikur ætti að vera nokkur að ráði í jarðamatsbókinni, yrði hún að vera geysistór. Þetta yrði mjög dýrt, því að upplag hennar er líka mjög stórt. Nú er það alkunna um bækur, sem prenta má í litlu upplagi, að það má fá miklu ódýrara með því að fjölríta þær. En skýrslur eins og þær, er hér ræðir um, mættu einmitt verða að fullum notum í litlu upplagi.

Ég heyrði ekki hv. flm. tala neitt um að vísa málinu til n. En þó virðist mér sjálfsagt, að einmitt það sé gert. Ég veit ekki almennilega, hvaða n. það ætti helzt að vera, og held þó helzt landbn. Vil ég því gera það að minni till.

Flm. (Bjarni Ásgeirsson): Ég felli mig vel við það, að málinu sé vísað til n. En viðvíkjandi till. hv. 1. þm. S.-M. vil ég aðeins segja það, að á þann hátt yrði verkið miklu kostnaðarmeira en ella. Ef í jarðamatsbókina ætti að koma fyrir öllum þeim upplýsingum, sem við teljum, að vera eigi í þessari skýrslu, þá yrði kostnaðurinn miklu meiri en þörf er á að verði. Annars get ég vel sætt mig við það, að málinu verði vísað til landbn., og læt því máli mínu lokið.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 17 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till vísað til síðari umr. með 17 shlj. atkv. og til landbn. með 18 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

4. Háskóli Íslands.

Á 21. fundi í Nd., 5. ágúst, var útbýtt: Till. til þál. um Háskóla Íslands (A. 203).

Á 23. fundi í Nd., 7. ágúst, var till. tek-in til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 25. fundi í Nd., 10. ágúst, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 26. fundi í Nd., 11. ágúst, var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Magnús Jónsson): Þessi till., sem hefir verið flutt af 3 þm. hér í þessari hv. d., hefir verið lögð fram með svo ýtarlegri grg., sem ég vona, að hv. þm. hafi lesið og athugað, að þeir sjá, hvað hér er farið fram á. Það er í raun og veru þess eðlis, að ég held varla, að ég þurfi að fylgja till. úr garði með mörgum orðum. Eins og menn vita, hefir undanfarið verið talað um nokkurn viðauka við háskólann, þó að þær umr. hafi verið meira innan háskólaráðs eða háskólakennara en frammi fyrir almenningi. En það, sem aðallega hefir verið talað um, er það, að háskólinn eins og hann er nú félli í fullþröngum farvegi og markaði ekki eins mikil áhrif á þjóðlífið eins og ástæða væri til. Þessar umr. hafa komið í sambandi við vandræði þau, sem stafa af stúdentafjöldanum. Það er ekkert pláss fyrir þá og þess vegna er hætt við, að hér vaxi upp einskonar óreigalýður lærðra manna. Það hefir verið talað um að loka fyrir þennan straum, og það hefir reyndar verið gert að nokkru leyti. En það er neyðarúrreði. Í stað þess vildu víðsýnir menn vinna nokkuð fyrir þessa þrýðilega vel menntuðu menn, sem koma frá stúdentsprófinu, og litu svo á, að rétt væri að gera háskólann, auk þess sem hann undirbyggi embættismannaefni, að stofnun, sem gæti veitt lærðra manna straumnum út í hið praktiska líf með því að koma upp verzlunardeild, húvísinda- og kennaradeild við háskólann. Þjóðfélaginu mundi verða gróði að þessu, því hér væri leyst erfitt vandamál; þessar stéttir myndu græða á því, hvort heldur það væru bændur, verzlunarmenn eða kennarar, að fá svo vel menntaða menn í sinn hóp. Þar að auki mundi þetta koma sér vel fyrir menn, sem standa uppi í vandræðum með, hvað þeir eiga að

taka sér fyrir hendur. En þessi till. gengur ekki út á þetta, heldur hafa verið teknir upp í till. þrennskonar viðaukar við háskólann, að stofna undirbúningsdeild við skólann, deild, sem annast undirbúningskennslu í nokkrum vísindagreinum, sem ekki eru kenndar nú. Í öðru lagi að stofna til sumarnámskeiða og í þriðja lagi að koma á framhaldsnámskeiði fyrir kennara, og þá er ekki bundið við, að þessir menn séu stúdentar.

Í raun og veru er fyrsta orsökina til þess, að till. var borin fram, fyrsti liðurinn í till. Vísindafélag Íslendinga, sem er skipað fræðimönnum í mörgum greinum, tók málið upp og rannsakaði, hvort ekki væri hægt að veita eins og tveggja ára byrjunarfræðslu í mörgum námsgreinum, sem nú er ekki hægt að fá kenndar hér. Með þessu myndi vera hægt að ná töluverðum vinningi. Fyrst og fremst það, að menn gætu verið hér heima, þar sem þeir annars þyrftu að sækja námið til útlanda í 1—2 ár. og með því sparað þjóðfélaginu mikið fé, og í öðru lagi það, að kraftar þeirra fræðimanna, sem hér eru, myndu notast betur. Eins er það betra fyrir stúdentana sjálfa að vera búnir að fá forsmekk af þessum vísindum áður en þeir leggja út í það að fara til annara landa. Svo gæti þetta undirbúningsnámskeið verið prófstimpill fyrir þá, sem eiga að fá styrk, því þá verður auðveldara að segja um það, hverjir eru verðastir þess að fá styrk. Þetta mál hefir verið athugað dálítið af mönnum, sem þessu eru kunnugir, og þeir hafa látið í ljós það álit, að það sé vel gerlegt að koma á fræðslu í flestum greinum, sem menn nú sækja til útlanda.

Hugmyndin um sumarnámskeiðin er máské meira uppi í skýjunum, en máské ekki ómerkilegri ef hún kæmist í framkvæmd. Sumarnámskeið eru haldin víða, t. d. í Þýskalandi og Englandi, og þau hafa verið sótt mikið, og þær stofnanir, sem hafa haft þau, láta sér ekki detta í hug að hætta þeim. Hér myndu verða möguleikar til að veita fræðslu í islenzkum fræðum, sögu og málfræði o. fl. Er ekki ósennilegt, ef þessu væri haldið uppi með dugnaði, að safna mætti fjölda útlendra manna yfir sumartímann, sem svo myndu hera landi og lýð rétta söguna út

Háskóli Íslands. — Hallgrímskirkja í Saurbæ. — Skipulag á byggð í sveitum.

um heim. Ég er alveg viss um það, að þetta gæti orðið þjóðinni til mikils gagns. Þriðja till. er um það, að háskólinn taki að sér, eins og háskólar gera víða, að veita frambaldsfræðslu þeim, sem koma af kennaraskólum, og gefa þeim próf, sem veitti þeim þann stimpil, að þeir hefðu notið þessarar fræðslu. Háskólaráðið hefir þetta til meðferðar og er till. hlynnt, en vill taka fleira til athugunar en tekið er fram í till., t. d. um það að fá deild við háskólann fyrir búvisindi, verzlunarfræði o. fl. Eins og hv. þm. sjá, þá er aðeins farið fram á, að stj. undirbúi þetta mál. Ég vona, að d. geti fallið á, að stj. láti rannsaka þetta mál. Ég skal svo ekki orðlengja þetta frekar, en leyfi mér að óska þess, að málið fái góða afgreiðslu.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 14 : 1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 14 : 1 atkv. og afgr. til Ed.

Á 26. fundi í Ed., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við eina umr. í Nd. (A. 203).

Á 28. fundi í Ed., 13. ágúst, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 29. fundi í Ed., 14. ágúst, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 31. fundi í Ed., 17. ágúst, var till. aftur tekin til einnar umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. vísað til menntmn. með 7 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 36. fundi í Nd., 22. ágúst, utan dagskrár, mælti

Magnús Jónsson: Ég ætla aðeins að segja fáein orð út af einni þáttill., sem hefir legið hér fyrir þinginu. Það er þáttill. um háskólann, sem flutt er af hæstv. fjmrh., hv. 3. þm. Reykv. og mér. Þessi

Alþt. 1931. D. (44. löggjafarþing).

till. var, að nokkru leyti í ógáti, stíluð sem áskorun frá Alþingi, því að ég, sem skrifaði till., athugaði ekki, hvað skammt var eftir af þinginu. Annars hefði ég stílað hana sem ályktun frá Nd., enda er till. þessi ekki svo víðurhlutamikil, að nauðsyn beri til að samþ. hana í báðum deildum þingsins. En till. fór til Ed. og var vísað til menntmn. þeirrar deildar, og hefir form. n. nú tjáð mér, að ómögulegt sé, að till. geti orðið afgr. á þessu þingi. Þar sem það mál, er till. fjallar um, þolir enga bið, vildi ég beina þeirri spurningu til hæstv. stj., hvort hún sjái sér ekki fært að verða við þeim tilmælum, að till. verði afgr. til hennar sem ályktun frá Nd., eins og hún var samþ. hér í hv. deild.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Ég tel sjálfsagt að verða við þessum tilmælum hv. 4. þm. Reykv., en mér þætti gott, ef háskólaráðið vildi þá minna á þetta.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

5. Hallgrímskirkja í Saurbæ.

Á 22. fundi í Nd., 6. ágúst, var útbýtt:

Till. til þál. um byggingarstyrk til Hallgrímskirkju í Saurbæ á Hvalfjarðarströnd (A. 216).

Till var aldrei tekin á dagskrá.

6. Skipulag á byggð í sveitum.

Á 23. fundi í Nd., 7. ágúst, var útbýtt:

Till. til þál. um skipun millipinganefndar til að gera tillögur um skipulag á byggð í sveitum landsins (A. 227).

Á 24. fundi í Nd., 8. ágúst, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Skipulag á byggð í sveitum. — Björgunarstarf og eftirlit með fiskibátum.

Á 26. fundi í Nd., 11. ágúst, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Við Alþýðuflokksmenn höfum hreyft því á þingi, að nauðsynlegt sé að koma á föstu skipulagi um byggð í sveitum landsins á svipaðan hátt og í bæjum. Því meir sem hið opinbera lætur framkvæma í bæjum og sveitum, því nauðsynlegra er, að slíkt skipulag fái st. Menn viðurkenna það, að skipulag verður að vera til þess að framkvæmdir, bæði sem einstaklingar og hið opinbera lætur gera, verði þannig, að þær komi óbornum mönnum til gagns. Þetta mál hefir ekki átt mikið fylgi hér á þingi, en úti um sveitir eru ýmsir, sem skilja þetta, og ekki sízt eftir að framfarir hafa orðið þar og fjárveitingar aukizt bæði til ræktunar, símalagninga og vegagerðar o. fl. — Það má búast við því, ef slíkt skipulag fengist, sem við leggjum til, að löggjöfin þyrfti ýmsra leiðréttinga við. Það þarf mikla rannsókn til að koma slíku skipulagi á í sveitum, og þess vegna geri ég ekki ráð fyrir, að hægt sé að skila álitu fyrir en 1933. En við ætlumst til, að í n. séu bæði maður frá Alþýðusambandi Íslands og Búnaðarfélagi Íslands.

Þessu máli hefir verið hreyft við ýms tækifæri af jafnaðarmönnum, bæði utan þings og innan, enda er slík skipulagning ein af meginsetningum jafnaðarstefunnar. Á síðasta búnaðarþingi var þetta mál tekið fyrir og fékk þar góðar undirtektir. Þá var samþ. svipuð till. og nú liggur fyrir, og þar voru talðar upp sömu ástæðurnar sem við, sem flytjum þetta mál, höfum talið. Ég vona, að till. nái fylgi í d. og verði vísað til 2. umr.

Bernharð Stefánsson: Ég ætla að visu ekki að fara út í efni þessa máls að þessu sinni, en vil þó segja það, að ég viðurkenni, að hér er um mjög merkilegt mál að ræða og tel sjálfsagt, að því sé gaumur gefinn. Í afdölum og útnesjum, og reyndar víðar í sveitum landsins, er baráttu fólksins fyrir lífinu hörð, en þó vonlitil. Það er því hin fyllsta ástæða til að láta sér detta í hug, að róttækra breytinga sé þörf einmitt í því efni, sem till. fjallar um.

Annars þvaddi ég mér ekki hljóðs til að

ræða efni þessa máls nú, heldur vegna þess, að ég tel málið svo merkilegt, að ég vil ekki láta fella þessa till. athugunarlaust, en það tel ég vist, að yrði gert, ef gengið yrði til atkv. um hana nú. Ég legg því til, að málinu verði vísað til landbn., en ég tók ekki eftir, að hv. flm. gerði það.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 15 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 15 shlj. atkv. og til landbn. með 16 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

7. Björgunarstarf og eftirlit með fiskibátum.

Á 27. fundi í Nd., 12. ágúst, var útbýtt: Till. til þál. um björgunarstarf og eftirlit með fiskibátum fyrir Vestfjörðum og Norðurlandi (A. 272).

Á 28. fundi í Nd., 13. ágúst, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 29. fundi í Nd., 14. ágúst, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 30. fundi í Nd., 15. ágúst, var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Vilmundur Jónsson): Till., sem fór í sömu átt og þessi, var flutt á síðasta þingi, en náði þá ekki fram að ganga.

Eins og kunnugt er, er Þór sérstaklega ætlað björgunarstarf við Vestmannaeyjar á vetrarvertíðinni þar. En svipuð þörf er á slíkri björgunarstarfsemi víða annarsstaðar fyrir ströndum landsins, einkum þó á Vestfjörðum og úti fyrir Siglufirði. Nú stendur svo vel á, að hægt er að stilla svo til, að sama skip geti að mestu annað björgunarstarfsemi á þessum stöðum öllum, vegna þess að þörfin

er mest aðkallandi á mismunandi tímum á hverjum stað. Siglfirðingar þurfa sérstaklega á skipinu að halda frá 1. sept. til októberloka, en Vestfirðingar frá því í nóvembermánaðarbyrjun og til janúarloka. Vestmannaeyjar þurfa hinsvegar ekki skipsins við fyrr en komið er fram í janúar. Þó að þarfir Vestmannaeyinga og Vestfirðinga gangi þannig dálítið á misvíxl í þessum eina mánuði, ætti að mega bæta úr því með því að láta annað skip hlaupa í skarðið á öðrumhvorum staðnum þann stutta tíma. Ég vil ekki gera upp á milli þarfanna fyrir björgunarstarfsemi á þessum þremur stöðum. Þó hygg ég, að dæmin sanni, að slyshættan hin síðari ár sé langmest úti fyrir Vestfjörðum. Hvert haustið eftir annað farast þar fiskiskip með allri áhöfn, enda deyja þar til uppjafnaðar fleiri menn af slysförum en úr nokkurri sótt.

Björgunarstarfsemin getur einnig sem bezt samrýmt landhelgisgæzlunni, því að það liggur í augum uppi, að mest þörf er á landhelgisgæzlu þar og á þeim tíma árs, sem veiði er mest stunduð. Hinsvegar gæti verið, að björgunarstarfið þætti koma í bága við fiskveiðar Þórs, en bæði mun sú útgerð vera vafasamt fyrirtæki og rekin í fullu heimildarleysi. Ef ástæða þykir til að lækka fiskveiðið fyrir Reykvinga og nærsveitirnar — sem að visu er mikil nauðsyn —, ætla ég, að nær væri að veita til þess beinlínis fé úr ríkissjóði eða landhelgisjóði heldur en að gera það óbeinlínis á þann hátt að láta varðskipin stunda fiskveiðar og selja fiskinn undir kostnaðarverði og vanrækja þar með landhelgisvarnirnar eins og gert hefir verið —, að ég ekki tali um, ef þar að auki á að gefa mannslíf á milli.

Jóhann Jósefsson [óyfirl.]: Ég tel víst, að á bak við þessa till. liggja rík þörf þeirra landshluta, sem hlut eiga að máli. En af því að minnst hefir verið á Þór í sambandi við þetta mál, þykir mér rétt að nota tækifærið og fara um það nokkrum orðum.

Þór hefir, eins og kunnugt er, fram að þessu annast björgunarstarfsemi við Vestmannaeyjar á vetrarvertíðinni. Þegar ganli Þór strandaði, reis upp ágreiningur um það milli stj. og Vestmannaey-

inga, hvort strand gamla Þórs hefði þar afleiðingar, að samningar þeir, sem gilt höfðu áður um landhelgisgæzlu Þórs og björgunarstarfsemi, væru niður fallnir. Stj. tók þá afstöðu, að hún taldi, að svo væri, en þessi hv. d. tók gagnstæða afstöðu með þáttill., er hér var samþ. 1930, þar sem d. féllst á, að Vestmannaeyingar ættu kröfu á að fá ekki lakara skip í staðinn.

Við urðum þess varir um áramótin, að stj. kom til hugar að fara út fyrir takmörk samningsins frá 1926 og þáttill. frá 1930. Þá var nýi Þór kominn og við bjuggumst við, að hann kæmi til okkar án annara skilyrða en 15 þús. kr. úr bæjarsjóði. En 2. jan. komu skeyti frá stj., þar sem hún setur skilyrði fyrir komu Þórs. Þykir mér hlýða að gefa hv. d. upplýsingar um, hver þessi skilyrði voru. Eitt skilyrðið var á þá leið, að Vestmannaeyjabær skuli eftirleiðis greiða fyrir skipið 5000 kr. í lok hvers mánaðar, sem skipið væri við Eyjarnar. Nú er skipið þar fjóra mánuði á ári hverju, og hefði þetta því hækkað gjaldið úr 15 þús. kr. upp í 20 þús. kr. Ennfremur var það skilyrði sett, að ef Vestmannaeyjar gætu ekki staðið í skilum með þessar greiðslur, væri réttur þeirra til skipsins niður fallinn. Eitt skilyrðið var það, að stj. vildi gera Vestmannaeyingum skylt, ef verkfall yrði í Reykjavík, svo tregt yrði um afgreiðslu vatns og kola, að sjá skipinu fyrir hvorutveggja fyrir sama verð og í Reykjavík. — Minnst má á eitt skilyrðið enn, þótt ekki væri það stórvægilegt. Stj. heimtaði dagbækur gamla Þórs frá 1919, þangað til landið keypti hann. Sýnir þetta, þótt smátt sé, vel hugkvæmni stj. í björgunarmálunum.

Bæjarstj. í Vestmannaeyjum svaraði, að sér væri ómögulegt að skuldbinda sig til að láta skipið hafa kol og vatn, ef allsherjarverkfall yrði. Það væri ekki fremur á valdi bæjarstj. í Vestmannaeyjum en ríkisstjórnarinnar. Við buðumst til að verða Þór til liðs á allan þann hátt og við gætum, eins og hann okkur, en meiru gátum við ekki lofað. Hvað snerti hækkunina á greiðslunni var vísað til fyrirmæla þingsins. Um dagbækur Þórs var því svarað, að þær gæti stj. fengið, þegar búið væri að vinna úr þeim. En um

þessar mundir var verið að nota þær við samningu sögu gamla Þórs. Stj. setti ekki kröfur sínar fram aftur. Skipið kom til Vestmannaeyja í janúarlök. Hvort drátturinn á komu þess stafaði af því, að við gengum ekki að kröfum stj., eða einhverju öðru, skal ég ósagt láta.

Eins og flm. till. tók fram, hefst vertíðin í Vestmannaeyjum í janúarmánuði. Sá mánuður er þar einna hættulegastur og þörfin því einna brýnust á björgunarskipi þann mánuð. En með því að ég álit, að þörf þeirra héraða, sem till. fjallar um, sé brýn líka, vil ég vænta þess, að hv. d. taki vel í till. Björgunarstarfsemin getur vel átt samleið með landhelgisgæzlu, en samrýmist veiðiskap miklu verr. Ég er sömu skoðunar og hv. flm. um það, að veiðigutl Þórs sé til hlíls gagns og stórspilli björgunarstarfi hans og landhelgisvörnum. Skip, sem á að vera í einu veiðiskip, gæzluskip og björgunarskip, verður hvorki fugl né fiskur.

Ég vil, að glögg og greinileg stefna sé þegar tekin í máli þessu, bæði um það atvikið, er ég drap síðast á, og fleira, t. d. hvort krefja eigi Vestfirði og Siglufjörð um gjald fyrir björgunarskip, sem þar yrði haft úti fyrir, eins og krafizt er af Vestmannaeyjum, eða hvort gera skai þessum landshlutum mishátt undir höfði. Ég vil því leggja til, að umr. verði frestað og málið fari til sjútvn. til athugunar. Ég legg þetta ekki til af því, að ég vilji á neinn hátt tefja málið, heldur af þeim ástæðum, sem ég nú hefi þegar getið.

Pétur Ottesen: Eftir því sem smábátatúttvegurinn vex og menn sækja lengra út á hafið, verður að gera frekari ráðstafanir til að tryggja öryggi manna og skipa. Björgunarstarfsemi hér við land hefir þó eigi til þessa verið haldið uppi af hálfu hins opinbera, nema að því er til Vestmannaeyja kemur. Öllum er þó ljóst, hve þörfin er brýn, fyrst og fremst að vernda mannlíf og þar næst að forða frá glötu verðmætum þeim, sem liggja í skipastól og veiðarfærum.

Ég verð að segja það, að ef á að gera þær ráðstafanir, sem farið er fram á í þessari till. um björgunarstarf og eftirlit bæði fyrir Norður- og Vesturlandi, þá

er tæplega hægt að komast hjá því að gera einhverjar slíkar ráðstafanir við Faxaflóa, því að hvergi er tiltölulega meiri útgerð en þar. Þar sækja um 200 bátar á sjó á hverri vertíð. Þeir eru flestir ekki stærri en það, að þeir verða að leita hafnar daglega. Veiðar þessar fara líka fram á þeim tíma, sem veður eru hörðust í skammdeginu, frá miðjum nóvember og til sumarmála. Er því fyllsta ástæða til þess, að gerðar séu ráðstafanir til þess að vernda öryggi fiskiflotans á þessum slóðum, enda hefir fjöldi áskorana þess efnis verið sendur atvnrn. frá fiskimönnum, sem sjó stunda hér við Faxaflóa. Það kemur líka oft fyrir á þessum miðum, að togararnir gerast ærið nærgöngulir bátunum, draga botnvörpur sínar yfir linur og net og valda margháttuðum skemmdum á veiðarfærum fiskimannanna. Er því hin fyllsta þörf á að vernda ekki einungis líf hinna mörgu sjómanna, sem sjó stunda á þessum miðum, heldur og veiðarfæri hins mikla bátafjölda, sem fólkið á afkomu sína undir. Ef Alþingi gerir svo viðtækar ráðstafanir sem gert er ráð fyrir í till. þessari, þá verður ekki gengið framhjá því að gera hliðstæðar ráðstafanir gagnvart fiskiveiðunum við Faxaflóa.

Ég vil því taka undir till. hv. þm. Vestm. um að fresta umr. og vísa málinu til hv. sjútvn. og taki n. síðan málið til athugunar með fiskveiðarnar við Faxaflóa og annarsstaðar fyrir augum, á þeim grundvelli, sem ég hefi bent á.

Ég vil taka það fram, að það er síður en svo, að ég vilji vera þrándur í götu þess, að eitthvað sé gert til öryggis á þeim stöðum, sem till. tekur til. En ég vil eins og hv. þm. Vestm., að því verði vísað til n., til þess að n. athugi málið í heild, því nauðsyn ber til, eins og ég nú hefi sýnt fram á, að færa það á víðara svið heldur en gert er í till. Vænti ég, að hv. flm. till. hafi ekkert á móti því að það sé gert.

Vitanlega er ekki hægt að ætlast til þess, að þetta eina varðskip. Þór, geti haft allt starfið með höndum á þeim tíma, sem hér er um að ræða. Það er engin von til þess, að eitt skip geti komizt yfir allt þetta starf, og yrði því annaðhvort hinna varðskipanna að taka þátt í þessu starfi.

Björgunarstarf og eftirlit með fiskibátum. — Leyfi til að reka útvarpsstöð.

Eins og hv. þm. Vestm. benti á, hefir björgunar- og eftirlitsstarfið farið ágætlega saman við landhelgisgæzluna í Vestmannaeyjum, og svo myndi það vera viðar. Það atriði, að skipin myndu tefjast um of frá landhelgisgæzlunni, ef þau tækju þetta starf að sér, getur því tæplega komið til greina. Hitt er auðvitað, að á meðan við höfum ekki fleiri varðskip en við höfum nú, þá verður að gæta þess til hins ýtrasta, að þau geti notið sín sem allra bezt við höfuðhlutverk sitt, landhelgisgæzluna, en séu ekki á ýmsan hátt bundin við aðra hluti, starfi þeirra alveg óviðkomandi, eins og óneitanlega hefir átt sér stað nú á síðustu árum. (Ýmsir dm.: Það er bezt að fresta umr. og vísa málinu til sjútnv.).

Flm. (Vilmundur Jónsson): Ef hv. þdm. er það áhugamál að vísa málinu til n., þá tjóar mér ekki að leggja á móti því, svo lítið sem ég á undir mér í þessari hv. d., þó að ég sé hinsvegar hræddur um, að það verði til þess, að málið komist ekki fram á þessu þingi, en á því er mikil nauðsyn. Ég gat þess áðan, að fiskveiðar fyrir Vestfjörðum væru mjög hættulegar, einkum á haustvertíðinni og fyrri hluta vetrar. Svo hefir þetta jafnan verið. En ég ætla, að hætta geti jafnvel orðið meiri í haust en nokkurntíma áður. Menn þar vestra setja nú miklar vonir á að selja kældan fisk til útlanda og munu því sækja sjóinn í haust og fram að jólum — og jafnvel lengur — af óvenjulegu kappi. Má því gera ráð fyrir sérstakri slysaættu á næstu vertíð. Vil ég af þessum ástæðum mega vænta þess, að till. nái fram að ganga þegar á þessu þingi.

ATKVGR.

Till. vísað til sjútnv. með 15 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 36. fundi í Nd., 22. ágúst, var útbýtt nál. frá sjútnv., á þskj. 438, en till. var ekki á dagskrá tekin framar.

8. Leyfi til að reka útvarpsstöð.

Á 7. fundi í Ed., 22. júlí, var útbýtt:

Till. til þál. um leyfi til að reka útvarpsstöð (A. 80).

Á 9. fundi í Ed., 24. júlí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 20. fundi í Ed., 4. ágúst, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Pétur Magnússon) [óyfirl.]: Efni þessarar till. er eins og hv. þm. mun vera kunnugt um, að farið er fram á, að þingið skori á stjórnina að hlutast til um að endurnýja leyfi það, sem Arthur Gook var veitt til að reka útvarpsstöð. Ég flutti till. samhljóða þessari á síðasta þingi, og hún kom til umr. einusinni hér í d. og var svo vísað til allshn., en var ekki komin úr n. þegar þingið var rofið. N. hefir sennilega kynnt sér málið nokkuð, en ég get samt sem áður ekki sagt um það, hvaða úrlausn það myndi hafa fengið. Þó að málið sé hv. þm. kunnugt, þá þykir mér þó rétt að gera með nokkrum orðum grein fyrir, hvernig málið er vaxið. En ég skal reyna að þreyta ekki mjög þolinmæði hv. dm.

Eins og hv. dm. er kunnugt og tekið er fram í till., fékk þessi maður, Arthur Gook, leyfi 6. maí 1925 til að setja upp og nota gamanútvarpsstöð á Akureyri með þeim skilyrðum, sem talin eru upp í leyfisbréfinu. Þar var tekið fram, að leyfið væri veitt til óákveðins tíma og að landssímastjóri gæti afturkallað leyfið, ef honum þætti ástæða til. Leyfishafi hefir skýrt frá því í bréfi til stjórnarinnar, að landsímastjóri hafi munnlega tekið það fram við sig, að þetta ákvæði væri aðeins sett í leyfisbréfið sem formsatriði, en þetta kæmi náttúrlega ekki til greina, nema leyfishafi stæði ekki í stöðu sinni. Í 4. gr. er tekið fram, að útvarpsstöðin verði að nota bylgjulengdir, sem landssímastjórinn ákveður, og hann getur látið breyta bylgjulengdunum, ef ástæða þykir til. Bylgjulengdin, sem ákveðið var að nota, var 175—200 m. Að fengnu leyfisbréfinu var hafizt handa með að safna fé, bæði í

Leyfi til að reka útvarpsstöð.

Englandi og Ameríku. Þegar nægilegt fé þótti fengið, var hafizt handa að reisa stöðina og verkið sjálft var framkvæmt á árunum 1926—1927, og um áramót 1927—1928 var stöðin svo að segja alveg fullgerð, en þá kom í ljós, að rafmagn, sem til hennar var ætlað og tekið var frá rafmagnsveitu Akureyrar, var ónothæft til útvörpunar. Spennan var svo breytileg, að útvörpunin fór öll í handaskolum af þeim ástæðum. Mér er sagt, að til þess að hægt sé að nota rafmagn til útvörpunar, þurfi straumurinn að vera jafn og spennan óbreytileg. Þetta varð til þess, að starfsemin gat ekki byrjað, þegar stöðin var fullgerð. Þá var hafizt handa að nýju með að safna fé til þess að koma upp rafmagnsstöð. 1928—1929 var byrjað á að koma upp rafmagnsstöð. Seint á árinu 1929 var þetta einnig komið í lag, og þá átti útvörpunin að byrja. En þá skeður það, þegar bæði útvarpsstöðin og rafmagnsstöðin voru fullgerðar og starfsemin átti að fara að byrja, að landssímastjóri skrifar leyfishafa og tilkynnir honum, að leyfið sé afturkallað. Aðalástæðan, sem landssímastjóri færði fyrir þessu, var, að dráttur hefði orðið mikill á byggingu stöðvarinnar og að vegna sívaxandi þráðlausra viðskipta hafi orðið að takmarka ölduveitingu og ölduhreyfingu á síðustu tímum.

Ég hefi nú gert nokkra grein fyrir því, hvernig stóð á drættinum, og hann var með öllu eðlilegur, og það var ófyrirsjáanlegt, eða a. m. k. ekki von, að það væri tekið með í reikninginn, að starfsemi stöðvarinnar gæti ekki byrjað, þegar hún væri fullgerð, af þeim ástæðum, að rafmagnið væri ónothæft. Það hefir upplýst, að til útvörpunar er hægt að nota stuttbylgjur. Þær eru ekki eins fullkomnar, en hafa samskonar þýðingu og langbylgjur, en samt sem áður hefir þessi maður talið sér nægilegt að fá þessar stuttbylgjur og talið sig geta byrjað starfsemina, ef hann fær leyfi til þess að nýju.

Eftir það að þessi afturköllun kom, 2. des. 1929, skrifaði Gook landssímastjóra og ráðuneytinu 10. jan., þar sem hann gerði grein og færði rök fyrir, að hann ætti ekki sök á þessu og sýndi fram á, að nú væri ekkert til fyrirstöðu, að starf-

semin gæti byrjað. En þetta var árangurslaust, og virðist það vera af því, að landssímastjóri hafi lagt á móti því, að leyfið yrði endurnýjað, því ráðuneytið hafði gjarnan viljað verða við tilmælunum. Þegar ljóst var, að leyfið fékkst ekki endurnýjað með því að snúa sér beina leið til stjórnarinnar og landssímastjóra, þá átti leyfishafi um tvær leiðir að velja. Það má geta þess, að hann er brezkur ríkisborgari, og gat hann því sjálfsgat valið þá leið að snúa sér til brezku utanríkisstjórnarinnar og beðið hana að taka þetta mál í sínar hendur, og það myndi hún vafalaust hafa gert, þar sem þetta er brezkur þegn, sem hefir lagt fé í þetta fyrirtæki. Þó að þessi leið hefði orðið örugg, vildi Gook ekki fara hana, af því að hann hefir nú dvalið hér svo lengi, að hann telur sig í hjarta sínu frekar Íslending en Englending. Hann kaus því að fara þá leiðina að gera ráðstafanir til að koma málinu á þing og reyna að koma því þannig fyrir á þinginu, að það hefði þau áhrif á stjórnina og landssímastjórnann, að þetta leyfi yrði endurnýjað. Ég verð að segja það, að mér finnst þessi aðferð, sem hér hefir verið farin í þessu máli, alveg óverjandi, nema sýnt verði fram á það með rökum, að stöðin sé þannig úr garði gerð, að ekki megi nota hana, vegna þess, að hún geti valdið truflunum í útvörpun annara stöðva.

Ég álit þetta óverjandi framferði yfirvaldanna. Þessum manni er veitt leyfi til þess að setja upp útvarpsstöð. Hann safnar til þessa fé, um 100 þús. kr., og þegar hann eftir mikla erfiðleika loks er búinn að koma þessu fyrirtæki í kring og er tilbúinn til að nota það, þá er hann fyrirvaralaust og án þess að hægt sé að sjá, að gerð sé nægileg grein fyrir því, sviptur leyfinu til að nota stöðina. Óhætt er að fullyrða, að ekki hafa ennþá komið í ljós þeir gallar á byggingu stöðvarinnar, að ekki sé heimilt að nota hana til útvörpunar. En ef það kæmi í ljós, að stöðin væri illa gerð, þá væri náttúrlega heimilt fyrirvaralaust að hefta starfsemi hennar. Ég efast um, að okkur haldist uppi að sýna þá harðneskju, sem gert hefir verið í þessu máli. A. m. k. er ég sannfærður um það, að ef brezka stjórnnin tæki málið upp, þá mundum við

Leyfi til að reka útvarpsstöð. — Holdsveikraspítali og fávítahæli.

verða knúðir fram á sama hátt og hér er farið fram á.

Ég ætlast náttúrlega ekki til þess, að þessi till. verði samþ. á þingi án þess að hún fái rækilega athugun fyrst. Ég vil því leyfa mér að gera að till. minni, að málinu verði vísað til n.; ég teldi réttast, að það færi til allshn. Ég vildi svo að lokum leyfa mér að óska, að umr. verði frestað.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 13 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 38. fundi í Ed., 22. ágúst, var till. tekin til frh. einnar umr. (A. 80, n. 441).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

9. Holdsveikraspítali og fávítahæli.

Á 8. fundi í Ed., 23. júlí, var útbýtt:

Till. til þál. um nýjan holdsveikraspítala og um stofnun hælís handa fávítum (A. 99).

Á 12. fundi í Ed., 25. júlí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 13. fundi í Ed., 27. júlí, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Guðrún Lárusdóttir): Síðastl. 30—40 ár hefir þjóð vor eignast margskonar hæli, sem áður voru með öllu óþekkt hér á landi, nema af afspurn annara þjóða: Holdsveikrahæli, geðveikrahæli, berklahæli, elliheimili, barnahæli, og eru nú öll þessi hæli þjóðareign, rekin að meira eða minna leyti af opinberu fé í þarfir hinna bágstöddu.

En þrátt fyrir allar þessar stórstigu framfarir á tiltölulega stuttum tíma, hefir þó einn flokkur manna orðið út undan, — þeirra manna, sem sízt eru færir um að bjarga sér sjálfir, sízt geta borið byrðar lífsins, þar eð þeir voru frá blautu

barnsbeini sviptir því að geta „talizt með mönnum“. — Þeir urðu svo tilfínnanlega hart úti. Þeir öðluðust ekki ljós skynseminnar, ekki festu viljans, ekki rök dómgreindarinnar. Þeir hlutu því að berast eins og strá með straumi, líkt og skipsflak á ólgandi hafi.

Í daglegu tali eru þeir kallaðir fábjárar eða hálfvitar. Ég ætla mér að ganga framhjá þeim nöfnum báðum, þar eð bæði orðin, fábjárni og hálfviti, eru orðin hálfgerð skammaryrði í málinu. Ég vil heldur nefna þá einu nafni fávíta. Orðið táknar þann, sem fátt veit, en útilokar þó engan veginn alla vitneskju; enda eru fávítar á mjög mismunandi stigi í vitsmunalegu tilliti. Sumir geta haft talsverða skímu og jafnvel allgott vit á vissum sviðum, aðrir virðast þar á móti ekki skynja nokkurn skapaðan hlut; eru þó hvorirtveggja fávítar og þurfa á allt annari meðferð að halda heldur en annað fólk.

Þeir menn, sem mest hafa kynnt sér andlegt ástand þessara manna, hafa skipt þeim í flokka eftir vissum reglum, byggðum á tilraunum, sem gerðar voru til þess að vita, á hvern hátt þeim yrði hjálpað, til þess, ef auðið væri, að gera þá að einhverju leyti að nokkurnvegin sjálfbjarga mönnum, og veita aftur öðrum, sem engin skilyrði áttu til þess, þá hjálp og meðferð, sem heimili einstakra manna geta sjaldnast látið slíkum aumjungum í té.

Áður en ég kem lengra máli mínu, vil ég leyfa mér að fara örfáum orðum um upphaf þeirrar viðtæku starfsemi, sem hófst hér í álfu á ofanverðri síðastl. öld fávítum til hjálpar. Enda þótt þeir hafi vafalaust verið til í öllum löndum og á öllum tímum, þá var þó ekki fyrr farið að hlynna að þeim með hælisstofnunum og annari líknarstarfsemi. Þar áður hafa þeir ekki átt sjö dagana sæla. Margir höfðu trú á því, að fávítar væru eiginlega ekki mennskir menn, heldur umskiptingar úr álfheimum. Yfirleitt höfðu flestir ýmugust á fávítunum og forðuðust þá.

Merkum rithöfund, enskum hagfræðingi, fórust þannig orð í bók, er hann ritaði í upphafi 19. aldarinnar:

„Sá, sem kemur að borði náttúrunnar

Holdisveikraspítali og fávitahæli.

án þess að eiga þar sæti, hann verður að gera sér að góðu að hypja sig frá borðinu“. (Thomas Malthus í „Essay on the principles of population“). Og nú vill einmitt svo til, að veslings fávitinn er flestum fremur í þeim hóp, sem illa gengur að ná sér í sæti við borð náttúrunnar. Þess vegna verða aðrir að hjálpa honum til þess, svo að hann geti einnig, eftir föngum, notið þess, sem þar er framreitt. Og ýmsir mannvínir vöktust upp til þess. Þeir töluðu máli fávitanna og tóku þá að sér, til þess að reyna að finna fyrir þá leiðina út úr andlega myrkrinu, sem þeir voru hnepptir í. Læknar og vísindamenn bættust við hjálparliðið og tóku að rannsaka nákvæmlega andlegt og líkamlegt ástand fávitanna, til þess að reyna að lækna þá. Það mun hafa verið frakkneskur læknir, sem fyrstur manna gerði tilraun til að lækna fávita. Tilraunin var gerð á dreng 11—12 ára gömlum; hann fannst úti í skógi, klæðlaus og líkari villidýri en manni að öllum háttum. Læknirinn tók drenginn að sér, og með 6 ára þolgóðu starfi tókst honum að manna hann allvel, svo að, hann varð með öllu óþekktanlegur og gerbreyttur frá því, sem áður var. — Tilraun þessi og árangur hennar varð til þess að læknirinn, dr. Étard, stofnaði fávitadeild við daufdumbrahælið, sem hann starfaði við í París.

Um svipað leyti var stofnað fávitahæli í Sviss. Tildrög þess voru þau, að ungur læknir einn var á ferð um dalabyggðir Svisslands, gekk fram á pilt, sem kraup frammi fyrir krossmarki einu hjá veginum og stautaði faðir vor með miklum erfiðismunum. Þetta var veslings fáviti. Læknirinn kenndi svo mjög í brjósti um hann, að hann ásetti sér að koma honum til hjálpar, og öðrum, sem líkt væri á komið með. Þessi læknir kom á fót fyrsta fávitahælinu í Sviss. Brátt fór mikið orð af hæli þessu, og voru sendir þangað fávitar úr öllum áttum, frá Englandi, Þýskalandi, Frakklandi. — Þörfin virtist alstaðar vera mikil.

Á Þýskalandi hófst starfsemin 1840, og voru það einkum prestar og kennarar, sem beittu sér þar fyrir málefnið. Í Danmörku hófst starfsemin um 1845, í Svíþjóð 1860 og í Noregi 1875. Í öllum

þessum löndum eru nú mörg fávitahæli, og skipta þeir þúsundum, sem þar hafa notið aðhlynningar og hjálpar með margvislegu móti.

Brátt kom það í ljós, að það var hvorki hægðarleikur að lækna fávita eða kenna þeim. Það, sem annaðhvort vantar frá náttúrunnar hendi eða fer forgörðum við veikindi í fyrstu bernsku, verður ekki bætt. — En reglubundið uppeldi, nákvæm aðhlynning, gott atlæti ásamt tilsógn, sérstaklega í handavinnu, og hæfilegri vinnu, kemur oft að ótrúlega miklu liði, svo að stundum tekst að glæða hinar veikluðu og vanþroska sálir og líkamsburði, svo að fávitinn verður jafnvel fær um að vinna fyrir sér að töluverðu leyti.

Aftur eru aðrir, sem vér mundum kalla fullkomlega fábjána, sem eru svo vanþroska, að fyrir þá er ekkert hægt að gera, annað en láta þeim liða þolanlega og sjá um, að þeir fari sér ekki að voða eða verði öðrum að meini.

Ég hefi dvalið við reynslu annara þjóða og kynni þeirra af fávitum, en ganga verður að því vísu, að fávitar séu hver öðrum líkir, hvernar þjóðar sem þeir eru. Og alstaðar eru þeir þung byrði heimila sinna.

Ég vil ekki eyða um of tímanum, en vel gæti ég nefnt ýms dæmi þess, og þau sum allátakanleg. Sérstaklega vil ég benda á það, hve afar erfitt er að hafa barn, sem er fáviti, með heilbrigðum börnum. Börnin herma svo að segja allt eftir, illt og gott, enda hefi ég heyrt mæður kvarta undan því, hve erfitt sé að verja hin börnin fyrir slæmum áhrifum fávitans, sem er sífelldum samvistum við systkini sín.

— Fávitar á voru landi eiga sér sína sögu, og eru sumir kaflar hennar allsvartir og benda fullkomlega á brýna þörf á sérstökum hælum, þar sem þeir geti notið meðferðar við þeirra hæfi. Í raun og veru er það skylda þjóðfélagsins að sjá þeim fyrir því.

Að ég nefni holdsveikrasjúkrahúsið í þessu sambandi, er af þeirri ástæðu, að landið á húsið, var gefið það með því skilyrði, að það yrði einungis notað til mannúðarstarfsemi; — til þess hefir það og verið notað í 33 ár. Upphaflega var húsið byggt fyrir 60 manns; nú eru þar

aðeins 22 sjúklingar, og enginn hefir bætzt við undanfarin 3—4 ár, svo að útlit er fyrir, að þessi voðaveiki sé rénuð á landi voru. Nú segir það sig sjálft, að húsið er óþarflega stórt fyrir ekki fleiri sjúklinga, enda hefir talsverður hluti hússins verið tekinn til íbúðar fyrir 5—6 fjölskyldur; og þó er sá hluti hússins, sem ætlaður er sjúklingum, mjög rúm-góður, og þarf svo mikla vinnu við daglega hirðingu, að 10 starfsstúlkur hafa meira en nóg að gera, þó vistmennirnir séu ekki fleiri en þetta, og einungis tveir af þeim rúmliggjandi. Ég býst við, að ekkert annað hér lent hæli hafi svo margt starfsfólk í samanburði við vistmenn.

Þar á móti virðist mér þetta stóra og rúmgóða hús gæti verið vel til þess fallið að reka þar þá starfsemi, sem ég ræði hér um. Hún þarf á miklu rúmi að halda, ef vel á að vera. Það þarf að halda á rúmgóðum skólastofum, vinnustofum, sjúkrastofum, leikstofum og einbýlisstofum, fleiri eða færri, fyrir utan daglegu íveruherbergin, svefnstofur, matstofur o. s. frv.

Það kann að þykja undarlegt að tala um skólastofur í sambandi við fávítahæli. En eins og áður er að vikið, þá liggur einmitt töluvert af þeirri líknarstarfsemi, sem innt er af hendi fyrir fávíta, í ýmiskonar fræðslu. Í Noregi og fleiri löndum er öllum skólastjórnnum lögskipað að gefa skýrslur um öll börn og unglinga frá 8 ára til tvitugs aldurs, og eru síðan þau börn, sem álitin eru hafa þess þörf, ráðin í skóla fyrir vanþroska börn og fávíta. Þessi börn hefðu alls ekki getað notið kennslu með öðrum börnum en þeim, sem voru á sama þroskastigi og þau sjálf.

Því miður er ekki hægt að skýra frá tölu fávíta hér á landi eftir seinustu manntalsskýrslum, þar eð ekki er búið að vinna úr skýrslunum ennþá, en skýrslur frá 1920 telja þá 101. Búast má við einhverri fjölgun. Að dómi erlendra sérfræðinga er jafnan vantalið á skýrslum þessum, sérstaklega vegna þess, að mörgum foreldrum er óljúft að telja börn sín fávíta í opinberum skýrslum, enda þótt aðrir mundu gera það.

Það er eftirtektarvert að lita í skýrslurnar frá 1920 hvað þetta snertir. Þar eru

taldir 6 fábjánar yngri en 10 ára, en frá 10—20 ára eru þeir 32. Eru þá sennilega vantalin æðimörg börn yngri en 10 ára. Auk þess hefir orðið fábjáni svo kalda og ákveðna merkingu í málinu, að sízt er það furða, þótt foreldrar kynoki sér við að telja vanþroska börn sín í þeirra hóp.

Í vetur sem leið sendi barnaverndunarnefndin fyrirspurnir til allra hreppsnefndaroddvita landsins viðvikjandi fávítum. Nefndin leit sem sé svo á, að nauðsyn bæri til þess, að komið sé upp hæli fyrir hálfvita og vanþroska börn, og vildi fá vitneskju um tölu þeirra og hagi. Nefndinni bárust mörg svör, bæði um hálfvita og þá, sem kallaðir eru fábjánar. Svörin báru með sér:

1. Að viðasthvar eru þessir vesalingar til mestu erfiðleika á heimilunum og fyrir hreppsfélögin.

2. Að sótt yrði fljótt um hælsvist fyrir suma þeirra, en þó nokkuð spurt um meðgjöfina að því er aðra snerti.

3. Að sumstaðar eru börn, ýmist „fáein“ eða „þó nokkur“, sem talið er tvísýnt um, hvort nái nokkru sinni fullum þroska, — vafalaust eru þau ekki talin fábjánar á manntalsskýrslunum, en jafnvafalítið er það, að þeim væri hentug fræðsla og uppeldi á góðu hæli fyrir vanþroska börn, og það ætlast ég til, að þetta hæli yrði.

Ég geri ekki ráð fyrir, að hægt verði að hafa karlmenn, konur, unglinga og börn á sama hælínu, sízt til lengdar. Þykir það hvergi góð ráðstöfun, þar sem reynslan er fengin. En sýni það sig, þegar til framkvæmdanna kemur, að aðsókn verði ekki meiri en það, fyrst í stað, að húsið rúmi vel fleiri en konur þær og börn, sem sótt yrði um fyrir, þá er það vitanlega engin frágangssök að reyna að taka þangað karlmenn einnig. Árið 1920 voru 30 karlmenn taldir fábjánar eldri en 20 ára, en þar sem sumir þeirra geta dālitið unnið, þarf varla að ætla svo mörgum hælsvist.

Ráðlegast teldi ég, að sett yrði fávítahæli fyrir karlmenn við geðveikrahælin. Það tíðkast annarsstaðar, t. d. í Svíþjóð og Þýzkalandi, og eru þar þó allmörg fávítahæli.

Eins og fyrr er sagt, gaf Oddfélaga-

reglan landinu Laugarnessjúkrahúsið með því skilyrði, að þegar hússins þyrfti ekki lengur með fyrir holdsveikrahæli, þá yrði það samt framvegis notað til líknar- eða mannúðarstarfsemi. Hefi ég ástæðu til að ætla, að ekki yrði fyrir- staða hjá gefendunum, og samkomulag fengist um þá breytingu, sem hér er bent á, með því móti vitanlega, að ríkið léti reisa hæli handa holdsveika fólkinu, svo sem og sjálsagt er.

Það virðist liggja svo í augum uppi, að ódýrara sé að reisa hæli handa 20—30 manns heldur en 60—70, að eigi þarf um það orðum að eyða.

Eðlilega má búast við því, að sjúklingunum á Laugarnesi yrði það mjög óljúft, ef þeir ættu að flytja langt burt þaðan, sem þeir eru nú. Og það má alls ekki verða. Flestir hafa þeir dvalið þar lengi, sumir mestan hluta æfi sinnar. — Staðurinn er þeim því kær. Þar eignuðust þeir skjól í köldum gusti mótlætis sins, og sízt af öllu vildi ég verða til þess með tillögum mínum að hrella þá, bæta við byrði þeirra, sem vissulega er nægilega þung og sár. En mér virðist, að það ætti ekki að þurfa að leita langt eftir góðu og fögru hússtæði handa þeim, það er næsta nóg rúm í Laugarnesi í grennd við spítalann og enginn vandi að fá þar þann stað, sem sjúklingarnir sættu sig við. Þá lægi og hitaleiðsla frá laugunum mjög vel við til þess að hita upp bæði hælín.

Um þessar mundir er talað mikið um atvinnuleysi og atvinnubætur. Fjöldi manna horfir með kvíða fram í tímann, og það er ekki óeðlilegt eins og horfur eru nú. Hér er um verkefni — atvinnubætur — að ræða fyrir allmargar hendur, en — hér er þó fyrst og fremst um aðkallandi mannúðarmál að ræða.

Ég treysti því fastlega, að hv. Alþingi og hæstv. stjórn sýni það með undirtekningu sínum og aðgerðum í þessu máli, að litilmagnar þjóðarinnar eigi þar góða talsmenn og framkvæmdarsama styrktarmenn.

Jónas Jónsson: Ég get verið hv. tillmanni sammála um það, að það er eðlilegt, að farið sé að athuga það, hvort holdsveikraspítaliinn eigi að vera áfram

það, sem hann hefir verið, eða byggja skuli nýtt hús til þeirra nota. Það er al- kunnna, að sjúklingatalan er nú ekki orðin nema helmingur þess, sem var upprunalega, og það er nokkuð dýrt að halda slíkan spítala aðeins fyrir þessa sjúklinga.

Það, sem ég segi við þessa umr., verður algerlega almenns eðlis.

Það, sem ég álit einkum athugunarvert við þá hlið þessarar till., sem lýtur að byggingu nýs spítala þarna hjá Laugarnesi, byggist á því, að full ástæða er til, að vona megi, að holdsveikin hér á landi verði horfin eftir svo sem mannsaldur, og ef farið væri að byggja yfir þessa fáu sjúklinga, sem nú eru á Laugarnesi, er ég hræddur um, að það mundi hafa ekki litinn kostnað í för með sér, því að vitanlega yrði til byggingarinnar vandað svo sem hvers annars spítala og líklega byggt vandað steinhús. Ég vil ennfremur benda á það, að samkv. gjafabréfi spítalans munu það Oddfellowar, sem mestu ráða um það, til hvers húsið verður notað, ef hætt verður að nota það fyrir holdsveika menn, og ég býst við, að þetta taki ekki aðeins til Oddfellowa hér á landi, heldur og í því landi, sem gaf spítalann. Hinsvegar þykist ég vita, að Oddfellowreglan, hvort sem er sú íslenska eða danska, muni sýna fulla sanngirni við okkur í þessu efni, en þar fyrir er ekki víst, að reglan fallist á hverja þá uppástungu um mannúðlega notkun spítalans, sem við kunnum að koma fram með. Og það má jafnvel alveg eins búast við, að Oddfellowar vilji sjálfir ráða, hvernig um spítalann fer. Ég held, að það væri heppilegra, ef að því ráði væri hnigið að taka spítalann fyrir hæli handa fávitum, og vil ég þó ekki mæla með þeirri leið, að byggja yfir sjúklingana á hvera- eignum landsins austur í Ölfusi fremur en gera það hér í nágrenni Reykjavíkur, því að þar austur frá er nægur hiti og hægt að byggja úr ódýru efni, auk þess sem gera má ráð fyrir, að reksturinn verði ekki eins dýr þar. En eins og ég áður sagði, vil ég ekki mæla með, að þessi leið verði farin, því að þar sem fastlega má búast við, að þarna verði reistur spítali fyrir berklaveika og fleiri stofnanir áþekkar, væri ekki gott að hafa þar

hættulegan sjúkdóm eins og holdsveiki í nágrenninu.

Hvað hina hliðina snertir, að láta fávitana fá inni í holdsveikraspítalanum, skal ég jata það, að þetta er mál, sem algerlega hefir verið vanrækt til þessa og því er full þörf á, að farið sé að sinna. Eftir því, sem landlækni telst til, eru nú um 150 fávitar á landinu, og eru þeir mikil plága fjölskyldum sínum, svo sem nærri má geta, en á þessu verður ekki bót ráðin, nema með því að byggja fávitahæli. Og þó að holdsveikraspítalinn verði tekinn til þessarar notkunar, rúm- ar hann ekki nema um helming allra fávita landsins, svo að málið er ekki leyst með þeirri till., enda þótt óneitanlega sé þar um nokkra úrbót að ræða. Hefi ég áður dregið á það í viðtali við eina af n. þessarar d., sem mig minnir, að hv. 6. landsk. hafi átt sæti í, að heppilegt mundi vera að reisa fávitahæli á hverajörðum landsins austur í Ölfusi, en ég hefi einmitt það fyrst og fremst að setja út á þessa till., að ef ríkið tekur að sér rekstur fávitahælis, mundi reksturinn verða miklu dýrari hér en austur í sveitum. Er það einmitt aðgallinn við hið myndarlega gamalmennahæli, sem hér er, að það var byggt hér í Reykjavík, þar sem dýrtíðin er tilfinnanlegust og gamalmennin geta ekki dregið fram lífið, nema með meiri tilkostnaði en þeim er kleifur eða aðstandendum þeirra flestum hverjum. Held ég, að ég megi fullyrða, að hægt væri að byggja fávitahæli fyrir austan fyrir ekki meira en $\frac{1}{2}$ af þeim kostnaði, sem kemur á hvert rúm í vönduðum steinbyggingum, því að þar mætti byggja úr ódýrara efni, eins og timbri. Ef þingið ákveður á annað borð að sinna fátitunum á líkan hátt sem öðrum bágstöddum, held ég því, að vert sé að íhuga, hvort ekki mundi heppilegra að fara þessa leið, sem hefir minni kostnað í för með sér, bæði hvað snertir byggingu hæl- isins og rekstur, auk þess sem það gæti hugsagt, að fávitarnir gætu að einhverju leyti unnið fyrir sér, ef hælið væri haft austur í sveitum. Með þessu er ég ekki að mæla á móti þessari till., enda mun ég greiða henni atkv., heldur vildi ég aðeins benda á það, að þó að svo færi, að holdsveikraspítalinn hætti að

starfa í sínum upphaflega tilgangi, er það ekki viss hagnaður fyrir ríkið að taka hann til afnota í þessu skyni, þar sem ástæða er til að ætla, að rekstrarkostnaður slíkrar stofnunar mundi minni á öðrum stað, en að sjálfsögðu verður spítalinn notaður í einhverjum mannúðlegum tilgangi engu að síður.

Flm. (Guðrún Lárusdóttir): Ég get verið þakklát hv. 5. landsk. fyrir hinar vinsamlegu undirtektir hans við þessa till. mína, en verð þó að segja það, að mér leizt ekki á blikuna, þegar hann fór að tala um, að heppilegast mundi ef til vill verða að flytja holdsveika fólkið úr sínum gamla spítala austur í sveitir. Verð ég að treysta því, að til þess ráðs verði ekki tekið. Sjúklingarnir, sem nú eru á Laugarnesi, eru sumir hverjir búnir að vera þar í mörg ár, einn jafnvel í 33 ár; er þeim farið að þykja vænt um sinn gamla spítala, svo sem eðlilegt er, og væri því ómannúðlegt, ef að þessu væri hnigið, og virðist heldur ekki taka því um svo fátt fólk, sérstaklega þar sem fullar vonir eru til, að holdsveikin verði úr sögunni hér hjá okkur eftir svo sem mannsaldur, eins og hv. 5. landsk. tók réttilega fram. Og ég fæ heldur ekki séð, að sú bygging þyrfti að verða ónýt, sem byggð yrði yfir holdsveika fólkið á þessum stað, þegar það þarf hennar ekki lengur við, því að allt bendir til þess, að sá tími muni hafa einhverjar þær þarfir, sem húsið mundi koma að góðum notum fyrir. Hér hefir t. d. verið talað um í dag, hvílik vandræði væru á um meðferð kynferðissjúkra. Væri t. d. ekki ólíklegt, að nota mætti húsið fyrir þá tegund sjúklinga.

Þá minntist hv. 5. landsk. á gamalmennahælið og sagði, að það væri illa sett hér í Reykjavík, þar sem dýrast væri að lifa. Þetta kann að vera, en hv. þm. þekkir þá ekki mikið til á gamalmennahælinu, ef hann veit ekki, að gamla fólkinu mundi sár raun að því, ef hælið væri ekki einmitt hér. Gamla fólkið vill vera hér í Reykjavík engu síður en unga fólkið. Hér á það margt vina og vandamanna, sem það tæki sárt að vera fjarvistum við, hér eru margskonar þægindi, sem ekki er að hafa annarsstaðar, og stuðlar þetta

Holdsveikraspítali og fávitahæli.

allt að því að gera einstæðingsskap gamla fólksins minni heldur en ef það yrði að kúldast einhversstaðar afsíðis í fjarlægum sveitum. Enda er mér kunnugt um það, að gamla fólkið þakkar sinum sæla fyrir það, að gamalmennahælið skuli einmitt vera hér í höfuðstaðnum. Hinsvegar ber ekki að skilja þessi orð mín svo, að ég hafi neitt á móti því, að byggt verði yfir holdsveika fólkið austur á Reykjatorfu, þar sem er að hafa nægan hverahita, en ég vildi þó leyfa mér að benda á, að í þessu tilfelli er einnig um

nægan hita að gera í þessu skyni, þar sem laugarnar eru.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með öllum (14) atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með öllum atkv. og til allshn. með öllum atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

Fyrirspurn.

Skeytaviðskipti forsætisráðherra og konungs út af þingrofinu.

Á 7. fundi í Nd., 22. júlí, var útbýtt: Fyrirspurn til forsrh. um skeytaviðskipti konungs og hans út af þingrofinu (A. 78).

Á 10. fundi í Nd., 23. júlí, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 16 shlj. atkv.

Á 35. fundi í Nd., 21. ágúst, var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að forsrh. hafði tjáð sig búinn til þess að svara henni.

Fyrirspyrjandi (Héðinn Valdimars-son): Um þær mundir síðastl. vor, þegar þingrofið var á ferðinni, fóru ýms skeyti á milli hæstv. forsrh. og konungs, og var margvislegum getum að því leitt, hvert hefði verið efni þessara skeyta. Var farið fram á það af hálfu okkar jafnaðarmanna og Sjálfstæðisfl., að umboðsmenn flokkanna fengju að sjá þessi skeyti, en það fékkst ekki nema með ströngu skilyrði um þagnarheit. Tóku sjálfstæðismenn þessu boði, en við jafnarmenn ekki, og höfum við því ekki enn haft tækifæri til að fá að vita, hvað í þessum skeytum hefir staðið. Hefir verið mikið rætt um þessi skeyti, bæði í blöðum og á fundum, og talið, að þar hafi gætt ýmissa ekki óverulegra missagna af hálfu forsrh. Konungurinn hafi verið blekkur um það, hvernig ástand-

ið hafi verið hér stjórnmalalega séð, og honum sagt rangt til um möguleika fyrir væntanlega stjórnarmyndun o. s. frv. Er nauðsynlegt, að hið sanna komi fram í þessu efni og að öll gögn verði lögð á borðið því viðvikjandi, og höfum við jafnaðarmenn þess vegna borið fram þessa fyrirspurn. Við höfum og orðað fyrirspurnina svo, að ekki gæti neinn vafi á því leikið, að átt er við öll þau skeyti, sem hæstv. forsrh. kann að hafa sent konungi út af þingrofinu, hvort sem þau hafa verið send gegnum konungsrítara eða á annan hátt. Hvort t. d. nokkur skilaboð hafa verið send til konungs fyrir milligöngu islenzka sendiherrans í Kaupmannahöfn eða sendiherra Dana hér. Vænti ég, að hæstv. ráðh. gefi um þetta glögg og góð svör.

Ég vil svo að lokum láta þess getið hvað snertir skoðun okkar jafnaðarmenna á þingrofinu og því atferli, sem þar var framið, að við munum taka það mál fyrir sérstaklega, þegar stjórnarskrármálið verður til umr. á næsta þingi.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Hv. fyrirspyrjendur bera fram fyrirspurn sína í tveim liðum. Í hinum fyrri er spurt:

„Hvert var efni þeirra símskeyta, er fóru milli forsrh. og konungs út af þingrofinu síðasta?“

Ég skal rekja símskeytin eftir rétttri timaröð og segja efni þeirra, og sumpart einnig orðalag, þar sem sérstakt til efni er til þess. Ef ekki er annars getið sérstaklega, þá eru skeytin send konungsrítara og hann beðinn að bera fram fyrir konung af hálfu ráðh.

Skeytaviðskipti forsætisráðherra og konungs út af þingrofinu.

Fyrsta skeytið er sent 11. apríl. Þar er þess fyrst getið, að vantraustsyfirlýsing sé að koma fram og af hverjum flutt. Megi telja nokkurn veginn víst, að hún verði samþ. Hinsvegar muni jafnaðarmenn „ekki styrkja stjórn myndaða af sjálfstæðismönnum, ekki heldur veita henni hlutleysi“. Samtimis er sendiherra símað stuttlega um þetta.

Næsta dag, 12. apríl, eru send eftirfarandi skeyti:

Fyrst till. um þingrof og nýjar kosningar. Hún er rökstudd í aðalatriðum á sama hátt og í forsendum þeim, sem upp voru lesnar í Sp. þingrofsdaginn. Er því næst lagt til í niðurlagi till.: „að Alp., sem nú er, sé rofið nú þegar samkv. 20. gr. stjkskr.“ og að efnt verði til nýrra kosninga.

Síðan eru símuð tvenn opin bréf. Hið fyrra um þingrofið, hið síðara um nýjar kosningar.

Þá er konungsritari beðinn að leggja till. fyrir konung „við allra fyrsta tækifæri“ og síma þegar um það.

Loks er sendiherra látinn vita um þessi símskeyti, og þar eð ég leit svo á, að rétt væri, að þingrofið færi fram fyrir vantraustsyfirlýsingarumr., er hann og beðinn að stuðla að því að fljót afgreiðsla fái.

Næsta skeyti er sent 15. apríl. Efnit þess er þetta:

Getið ókyrrðar í bænum út af þingrofinu. „Engar óspektir, engin tilraun til ofbeldisverka“. Getið um, að haldið sé fram, að þingrofið sé stjórnaðarskrárbrót. Getið yfirlýsingar minnar, að stj. liti á sig sem bráðabirgðastj. og að Alp. yrði stefnt saman þegar eftir kosningarnar. Getið um, að það hafi komið fram að vilja beina ábyrgðinni á þingrofinu á annan en mig, en ég hafi lýst yfir því opinberlega, að öll ábyrgð hvíldi vitanlega á mér.

Loks segir svo orðrétt: „Einn þm. jafnaðarmanna, Erlingur Friðjónsson, hefir yfirlýst við mig og leyft mér að birta, að hann hefði ekki veitt stuðning eða hlutleysi nokkurri stj.“.

Skeyti sama efnis er sent sendiherra samdægurs.

Þá eru næst send þrjú símsk. 16. apríl. Fyrsta skeytið er rétt að lesa orðrétt:

„Í gærkvöld bar formaður Sjálfstæðisflokksins, Jón Þorláksson, fram þá áskorun af hálfu flokks síns, að ég segði af mér fyrir ráðuneytisins hönd. Hann óskaði þess jafnframt, að ég léti konung fá að vita um þessa áskorun. Jón Baldvinsson af hálfu Alþýðuflokksins frambar einnig ósk um að ég segði af mér. Ég spurði hann, hvort hann óskaði, að ég léti konung vita af því. Hann kvað sér ekki vera falið að bera fram ósk um það. Ég hefi gefið þeim svo hljóðandi svar: „Þegar af þeirri ástæðu, að Alþingi hefir verið rofið samkv. till. minni og ég lít svo á, að lausnarbeiðni frá minni hendi, áður en kosningarnar hafa farið fram, væri í fullu ósamræmi við það, get ég ekki orðið við þeim tilmælum að segja af mér fyrir hönd ráðuneytisins“. Fel yður að láta konung vita um þetta“.

Annað skeytið er orðrétt sú tilkynning um breytingu innan ráðuneytisins, sem birt var hér í öllum blöðum.

Þriðja skeytið er lögfræðileg rökstuðning um þingslit og þingrof og var sama kvöldið flutt hér í útvarpinu.

Enn eru send þrjú skeyti 17. apríl.

Tvö þeirra eru um konungsbréf um þingrof áður og nú og hvenær þau komi í gildi.

Í hinu þriðja er því lýst yfir, að um það atriði að bera ábyrgð á þingrofinu, bæði nú og á nýkosnu þingi, sé ráðuneytið fullpólitískt og standi Framsóknarflokkurinn eindregið að baki stjórninni. Því næst segir svo:

„Hinsvegar hefir stjórnin lýst því yfir, sérstaklega með tilliti til þess, að staðháttu vegna verður á Íslandi að láta líða lengri tíma milli þingrofs og kosninga en í flestum þingræðislöndum öðrum, að stjórnin starfi sem bráðabirgðastjórn að því er snertir administration og um framkvæmd ríkisvaldsins inn á við. Til þess að áréttu það, var því yfirlýst, að mannskipti yrðu innan ráðuneytisins, sem undirstrikuðu þessa starfsemi inn á við, og kemur um það tillaga“.

Loks eru síðustu skeytin send 20. apríl. Það eru tillögurnar um mannaskipti í ráðuneytinu. Er sendiherra jafnframt símað um það.

Síðari lið fyrirspurnarinnar get ég svarað með einu neii.

Skeytaviðskipti forsætisráðherra og konungs út af þingrofinu.

Engin „önnur skilaboð“ hafa farið á milli, og engir „aðrir menn“ hafa verið milligöngumenn.

Loks vil ég lýsa yfir því, að trúnaðarmenn jafnaðarmanna geta nú enn, eins og áður, fengið aðgang að því að sjá öll símskeytin um þetta mál.

Fyrirspyrjandi (Héðinn Valdimarsson): Ég vænti þess, að ég megi skilja síðustu orð hæstv. forsrh., um að fulltrúar jafnaðarmanna geti fengið að sjá skeytin, þannig, að þeir séu ekki bundnir neinu þagnarheiti um það, því að þetta eiga allt að vera opinber skjöl, sem engu má leyndu um, og eins skeyti konungs, sem ekki hafa verið lesin upp.

Ég tel enga ástæðu til þess að fara lengra út í málið, nema hvað ég vil lýsa

yfir því viðvikjandi afstöðu Erlings Friðjónssonar, að það er bókað í gerðabók flokks okkar, að hann mundi ekki greiða atkv. á móti bráðabirgðastjórn, ef hún yrði mynduð með stuðningi eða hlutleysi Alþýðuflokksins.

Forsrh. (Tryggvi Þórhallsson): Ummæli Erlings Friðjónssonar þurfa ekki að vera í ósamræmi við þessa yfirlýsingu. Ég símaði orðrétt ummæli hans út sama kvöldið og hann talaði við mig.

Fyrirspyrjandi (Héðinn Valdimarsson): Ég tók þetta fram til þess að sýna það, að möguleikar voru á myndun bráðabirgðastjórnar, sem hæstv. forsrh. og flokkur hans hafa margoft tekið fram, að ekki hafi verið fyrir hendi.